

9 771302 353507

T.C. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkezi Cumhuriyet Caddesi Ceylan Apt. No: 27/6 Faksim 80090 İstanbul- Türkiye

Tel: +90 (212) 250 50 34 - 235 61 55 Faks: +90 (212) 255 17 73 e-posta: bilgi@ifmc.org.tr

www.ifmc.org.tr

IFMC

iktisat dergisi

aylık dergi

sayı: 451 3.000.000 TL.

türkiye'de muhalif iktisat yazınının kaynaklarından biri

paul sweezy'nin ardından

gregory albo - korkut boratav - alexander cockburn - fuat ercan
john bellamy foster - joseph halevi - michael a. lebowitz
murat özyüksel - robert pollin - nail satlıgan - paul sweezy
ertuğrul ahmet tonak

Taç'tan 6 rüya takımı

Yatak odanızda **NBA** heyecanı başlıyor...

Taç, NBA Ligi'nin tüm heyecanını yatak odalarınıza taşıyor. Devler liginin 6 dev takımını yatağınıza seriyor. Maçlar biter, sezon biter ama artık NBA heyecanı asla bitmez!

Tüm seçkin ev tekstili ve Linens mağazalarında.

içindekiler

editörden 2

22 john bellamy foster
çeviri: melda öztürk
özgür öztürk

paul marlor sweezy'nin
anısına (1910-2004)

joseph halevi 3
çeviri: berna uymaz

paul sweezy öldü

41 murat özyüksel
geçiş süreci tartışmaları ve
sweezy

söyleşi: 5
e. ahmet tonak
alexander cockburn
çeviri: gündüz
findıkçioğlu

inanılmaz sayıda
insanı etkiledi

58 gregory albo
çeviri: n. evrim önal
sermin sarıca
marangoz

paul sweezy ve amerikan
marksizmi

paul sweezy 7
çeviri: ceren özselçuk

finans kapitalin yükselişiyse
güç odağı yer değiştirdi

68 nail satlıgan
ışık yüzlü marksist

72 michael a. lebowitz
çeviri: sermin sarıca
marangoz

paul m. sweezy'den öğrenmek

robert pollin 13
çeviri: aysel arıkoğlu

paul sweezy'yi hatırlamak
"olağanüstü büyük bir adamdı"

74 fuat ercan

türk muhalif iktisat yazının
kaynaklarından biri olarak
p.m. sweezy ve monthly
review okulu:
eleştirel bir okuma için
ipuçları - 1

korkut boratav 18

bilge bir marksistin ardından

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti'nin hakemli yayın organıdır.*
İktisat Dergisi, aylık olarak yayınlanır.

Kurucuları:

Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi:

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı:

Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni:

Serhat Aligil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Hikmet Akçipek

Yayın Kurulu:

Hikmet Akçipek, İlker Aktükün, Serhat Aligil,
Fuat Ercan, Özge İzdeş, Gökhan Karabulut,
Öğüz Oyan, Yasemin Öztürk, Metin Sarfatı,
Sermin Sarıca Marangoz, Emine Tahsin,
Kurtar Tanyılmaz

Editörler Kurulu:

Özlin Akgüç, Erdoğan Alkin, Mehmet Altan,
Kaya Ardiç, Cengiz Arın, Taner Berksoy,
Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgüden,
Kuvvet Lordoğlu, Türkel Minibaş,
İzzettin Önder, Murat Özyüksel, Nail Satlıgan,
Ümit Şenesen, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri:

Hülya Doğan

Kapak Tasarım:

Yorum Ajans

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6
80090 Taksim / İSTANBUL
Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55
Fax: 0.212 255 17 73

E-posta:

dergi@ifmc.org.tr

bilgi@ifmc.org.tr

Web: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık ve Baskı:

Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: 0.212 613 68 94 pbx
613 68 95 - 501 51 07 - 501 66 63
Fax: 0.212 613 68 96
E-mail: kurtis@kurtismatbaa.com
Web: www.kurtismatbaa.com

Abone Koşulları:

Yıllık: 30 milyon TL.

Üye, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:

(Yıllık) 24 milyon TL.

Yurtdışı: 60\$

Abone Hesap No:

Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680
Akbank Taksim Şubesi: 41007
İş Bankası Taksim Şubesi: 709365
Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz;
görüşler yazarlara aittir.
Davet edilmiş olanların dışındaki yazılar
hakem denetiminden geçer.

* Hakemli dergi kuralları 73. sayfadadır.

Son Baskı Tarihi: 27 Ağustos 2004

İktisat

dergisi

AYLIK DERGI

Sayı: 451 Temmuz 2004

Fiyat: 3.000.000.-TL.

ISSN 1302 3535

editörden

Dergi olarak İktisat ve düşünce dünyasına damga vuran kişileri tanıtmaya ve değerlendirmeye özen gösteriyoruz. John Maynard Keynes sayısında olduğu gibi bazen bir sayının bütününe kapsayan bu tür değerlendirmelere zaman zaman da sayıların içinde bir bölüm ayıracağız.

İktisat Dergisi, bu sayısını 27 Şubat 2004'te aramızdan ayrılan Paul Marlor Sweezy'ye ayırdı. Dergiyi Sweezy'nin hayatına yakışır bir özenle hazırlamaya çalıştık. Her şeyden önce bizi kırmayarak bir kez de dergimiz için Sweezy'nin katkısını ve ayrıksı çizgisini değerlendiren Korkut Hoca'mıza, kişisel kaybına rağmen bu sayı için Sweezy'nin önemli bir figür olduğu "geçiş tartışmaları" konusunda kapsamlı bir değerlendirme yapan Murat Hoca'mıza, Kanada'da misafir öğretim üyesi olarak bulunurken bu sayının hazırlanması heyecanını paylaşan ve Sweezy'nin çalışma arkadaşlarından –bir tanesi özellikle dergimiz için yazılan- yazılar gönderen yayın kurulu üyemiz Fuat Ercan'a, Cockburn'le ABD'de İktisat Dergisi adına söyleşen E. A. Tonak'a, Sweezy'nin ve eserlerinin Marksist İktisat içindeki yerine dair özlü yazısının yanısıra böyle bir sayıda yer alması gereken çeviriler konusunda fazlasıyla yol gösterici olan Nail Hoca'mıza, çevirileri büyük bir itina ve keyifle gerçekleştiren genç akademisyen arkadaşlarımıza özellikle teşekkür ederiz.

Sweezy'nin tüm yaşamı, İktisat disiplini 'otistik İktisatın' ele geçirdiği yüzyılda bunun karşısında sağlam bir duvar oluşturma çabasıdır. Kurucularından olduğu **Monthly Review** dergisi ve yayınevi, akademinin duvarlarıyla çevrilmemiş ancak oluşturduğu birikim, sorularının önemi ve cevaplarının aydınlatıcılığı ile çok daha fazla akademik olan alternatif bir okul olmuştur.

Sweezy'nin teorik ilgisi İktisatla sınırlı kalmamıştır. 1966'da Huberman'la birlikte aldığı bir ödülün açıklamasında söylediği gibi "Sweezy'nin çalışmalarında yüksek entelektüel nitelikte özenli bir açıklıkla yorumlanmamış ne bir argüman ne de bir olay vardır." Sweezy yaşamı boyunca önemli politik konuların hepsi ile ilgili oldu: Sovyetler Birliği'nin savunulmasından, faşizme karşı mücadeleye, Küba devrimine sahip çıkmaktan, Kore ve Vietnam Savaşlarının protestosuna, 1960'lardaki öğrenci eylemlerine aktif destekten çevre sorunlarına... 1994'te Türkiye'de katıldığı İktisatçılar Haftası'nda sunduğu, daha sonra MR'da "Finansal Sermayenin Zaferi" başlığıyla yayınlanan tebliğ, finansal sermayenin yükselişine, bunun bugün yaşadığımız 'şiddetli' sonuçlarına dair erken dönem uyarılardan biridir.

28 yaşında Harvard'da ders verirken, Öğretmenler Sendikası'nın kurucularından olmuş, faşizmle mücadelede aktif olabilmek için orduya katılmak üzere Harvard'dan ayrılmış, McCarthy'ci cadı avı karşısında onurlu tavrını sonuna kadar korumuş, Che Guevera'nın şahsi dostu, Allende'nin yemin töreninin onur konuğu bu büyük insan, hayal etme ve eyleme arasındaki uçurumu aşan bir praksisin de canlı örneğidir. Bu günümüzde giderek daha az bulunur özelliğin taşıyıcıları Mandel, Said ve Sweezy'yi ardarda yitirmemiz büyük bir kayıptır.

Sweezy, büyük bir akademisyen, inançlı bir eylemci, sade ve özenli dille etkili bir öğretmen ve eşsiz bir dosttu.

Bu sayı Sweezy'nin ölümünden ziyade yaşamına adanmıştır. Ona hala ihtiyacımız vardı.

Sermin Sarıca Marangoz

paul sweezy öldü

Paul Marlor Sweezy, 27 Şubat'ta New York eyaletinin Larchmont kentinde öldü. 1910'da doğmuştu. Böyle zamanlarda bizi saran üzüntüyü dile getirmek zordur; çünkü Paul, henüz yeni bitirdiğimiz yüzyılın gelişimini büyük oranda etkiledikleri gibi bizim entelektüel ve moral gelişimimizi de etkileyen ve ona damgasını vuran ender insanlardan biri olmuştur. Onu kişisel olarak tanıyan hiç kimse, onun sadelik ve sorumluluğu aynı anda barındıran analitik boyutunun ve engin insanılığının etkisinden kurtulamamıştır. Paul'un bu insancıl boyutu yazılarından net olarak anlaşılmaktadır; şöyle ki Sweezy her zaman davranışlarında yargı bağımsızlığını koruyarak birçok Latin Amerika ülkesinde - ve de emperyalizmin ezdiği dünyanın pek çok başka yerinde- ancak Fidel Castro, Salvador Allende ve Che Guevara'nın hissettirebileceği heyecandan farksız hisler yaşatmıştır.

Paul Sweezy, büyük ihtimalle kendisine Nobel iktisat ödülleri getirebilecek bir akademik kariyerin tadını çıkarabiliirdi. 1938'de kendisi resmen ödüllendirildiği İngiliz kömür endüstrisinde monopol ve rekabet hakkındaki bir kitabıyla iktisat tarihçilerinin dikkatini çekmiştir. Ertesi yıl, prestij sahibi bir dergi olan **Chicago**

Journal of Political Economy'de geleneksel teorik bakış açısına temel katkı sağlayan "Demand under Conditions of Oligopoly" adlı denemesi ile yer almıştır. Eserin önemi, ilk defa dirsekli bir talep eğrisi inşa ederek farklı teşebbüslerin fiyatlar karşısındaki tepkilerindeki asimetriyi ve bunun piyasaların katılığı açısından sonuçlarını açıklamış olmasından ileri gelmektedir. Paul Sweezy'nin teoriye kattığı yenilik, geniş kapsamda ve yeni veriler ile oyun kuramının kullanımı öncesinde oligopol hakkında yazılmış Anglosakson ders kitaplarının değişmez bir parçası haline gelmiştir.

Ancak 1942'de Oxford University Press'ten **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'un yayınlanması aracılığıyla burjuva teorisinden ayrıldığını açıkça göstermiştir. (Ağaoğlu, 1970)

Eserin ilk bölümü, Marx ve çöküş ya da gelişme üzerine yapılan Marksist tartışmanın bugüne dek yapılmış en açık ve anlaşılır sunumlarından biridir. Bu son konu, Anglosakson dünyasında basılan birçok Marksist ekonomi kitabında nadiren ele alınmıştır. Eserin ikinci bölümü, Bollati Boringhieri tarafından 1970'te kitabın defalarca tekrar basımlarında yer verilmemiş olan bölüm, Sweezy'nin eserini basımından önceki tekel ve oligopol konuları

Joseph Halevi*

**Çeviri:
Berna Uymaz****

**Monthly Review,
McCarthy'ci
yıllarda
entelektüel
bağımsızlık
hakkını
hayata
geçirme
amacıyla
ortaya
çıkıştır**

Paul M. Sweezy, Paul Baran, Fidel Castro ve Leo Huberman, Küba - 1960

* Joseph Halevi
University of
Sydney,
Department of
Economics'de
Ekonomi Politik
dersleri
vermektedir.
Ayrıca Fransa'da
Université Pierre
Mendès'de
*Institut de
Recherches
Economiques sur la
Production et le
Développement*
(IREPD) bir üyesidir.

** Araş. Gör.
İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

hakkındaki görüşlerini ele almaktadır. Geleneksel teörinin neden terk edilmesi gerektiğini sözkonusu iki katkısının içeriklerini karşılaştırdığımızda hemen anlayabilmekteyiz. Gerçekten **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'un ikinci bölümü, şu ya da bu işletmenin değil, sermayenin tekeli biçimini ele almakta, bu biçim ile bunalımların yeni doğası ve Rosa Luxemburg anlamında emperyalist eğilimler arasında dolaysız ilişki kurmaktadır. Paul Sweezy bundan sonra sermayenin yoğunlaşmasına dayalı iktidar ilişkilerini ele aldığı çalışmalarını, Paul Baran ile yararlı karşılaşmasının sonucu ortak yönetimle oluşturdukları aylık **Monthly Review**'da da devam ettirmiştir.

1949 yılında Leo Huberman ve Paul Baran ile biraz sonra üzerinde duracağımız dergiyi kurmuştur. **Monthly Review** gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde ve dünya çapında kapitalizmin gelişimini ve gerekse de bunların üçüncü dünya ile iktisadi ve siyasi ilişkilerini ilgilendiren analizleri izlemek için zorunlu bir kaynak haline almıştır. İleri bir iktisadi kültürün olduğu Hindistan ve şartlar izin verdiği zamanlarda Latin Amerika ülkelerinde **Monthly Review** oldukça ilgiyle izlenmiştir. İtalyanca baskısı 1960'lı yılların sonlarından izleyen on yıl boyunca ve Yunanca baskısı da 1980'li yıllarda gün ışığına çıkmıştır. **Monthly Review**, McCarthy'ci yıllarda entelektüel bağımsızlık hakkını hayata geçirme amacıyla ortaya çıkmıştır. Derginin ilk sayısı www.monthlyreview.org/598einst.htm'den ulaşılabilen, Albert Einstein'ın unutulmaz makalesi "**Neden Sosyalizm?**" ile yayına başlamıştır.

1954'te Sweezy, New Hampshire başsavcısı (Attorney General) tarafından "Amerikan olmayan" eylemleri ve Marx üzerine verdiği dersleriyle ilgili olarak soruşturulmuştur. Sweezy'nin suç duyurusu mahkûmiyetiyle sonuçlanmış, ancak federal üst mahkemece karar bozulmuştur. Mahkûmiyet kararının bozulması, McCarthy'ci cadı avının bittiğine dair kilometre taşı olarak değerlendirilmiştir. 1950'li yılların sonu Sweezy ve Paul Baran ortaklığının **Tekelci Kapitalizm** eseri ile kuvvetlendiği dönemdir (Doğan, 1970). Kitap her ne kadar öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nden söz etse de, muazzam, hele üçüncü dünyada müthiş bir başarıya ulaşmıştır. Ancak iktisadî iktidar, askerî-sınai kompleks ve Amerika'da yoksulluğa çözüm sağlamanın imkânsızlığı arasında kurduğu bağlantı ABD'nin dünya çapında yayılması analiziyle birleştirilerek üçüncü dünyadaki entelektüeller üzerinde de güçlü bir etki bırakmıştır. Paul Baran'ın erken kaybı sonrası **Monthly Review**'un ortak yönetimine, Britannica Ansiklopedisi için emperyalizm hakkında uzun bir denemenin yazarı Harry Magdoff ile devam edilmiştir. Sweezy ve bugün doksan yaşında olan Magdoff arasında, Sweezy'nin yaşı nedeniyle yazım işlerinden ayrıldığı üç yıl öncesine dek süren verimli bir ortaklık kurulmuştur. Sweezy-Magdoff doğrultusu, tekeli kapitalizmin yeni evresi olarak ekonominin finansallaşmasına verdikleri önemle karakterize edilir. Bundan sonra devam etme görevi bizlere düşüyor.

Adieu. Adios. Elveda, *dear* Paul.

**Sweezy-Magdoff
doğrultusu,
tekeli
kapitalizmin
yeni
evresi
olarak
ekonominin
finansallaş-
masına
verdikleri
önemle
karakterize
edilir**

inanılmaz sayıda insanı etkiledi

Alexander Cockburn ve Paul Sweezy

Prof. Dr. Ertuğrul Ahmet Tonak, Alexander Cockburn ile Paul Sweezy ve 1994'te birlikte gerçekleştirdikleri İstanbul ziyaretleri üzerine İktisat Dergisi için söyleşti. Kendisine teşekkür ederiz.

• **EAT:** 1994'de Paul Sweezy, sen ve ben Türkiye'de beraberdik. Umarım hatırlıyorsunuz?

• **AC:** Evet, Paul ve Paul'un üçüncü eşi Zirel'le.

• **EAT:** Hatırladığım kadarıyla, bana Paul'la İstanbul'daki buluşmanın ilk tanışma olduğunu söylemiştin. Doğru mu hatırlıyorum?

• **AC:** Şimdi düşünüyorum da, aslında seni yanılmış olmalıyım. Daha önce tanışmıştık. Öncesinde bir zaman Magdoff ve Sweezy ile **Monthly Review (MR)** ofislerinde röportaj yapmıştım. Ve bu...

• **EAT:** 80'lerde olmalı.

• **AC:** 80'lerde olabilir. Yani belki de bunun Sweezy ve tabi kesinlikle atlanmaması gereken Zirel'le geçirdiğim ilk gerçek anlamda kayda değer uzunlukta zaman olduğunu söylemek daha doğru.

• **EAT:** Neydi ilk izlenimlerin Paul'la ilgili? Özellikle, insan olarak, marksist iktisatçı kimliğinin ötesinde. 84 yaşındaydı, 1994'de İstanbul'da buluştüğümüzda.

• **AC:** Evet, doğru. İzlenimim... Yani fiziksel olarak biraz kırıkandı ama zihinsel olarak bir çivi kadar sivri olduğuna hiç şüphe yoktu. Açıklamalarında çok net olmak gibi şu inanılmaz yeteneğe her zaman sahip oldu, bu kadar mükemmel bir öğretmen olmasının nedeni budur. Ben şahsen hiçbir zaman Sweezy'nin öğrencisi olmadım ama kuşkusuz yazdıklarını okudum. Meseleleri açıklama biçimiyle her şeyin çok basit görünmesini sağladı. İstanbul'da da bu yeteneğinden bir şey yitirmemişti.

• **EAT:** Paul'un siyasi kimliği hakkında ne düşünüyorsunuz? ABD solunun en önde gelen marksist teorisyenlerinden biri olmakla birlikte, Sweezy'nin herhangi bir siyasi partiye, örgüte bulaşmamış oluşunu nasıl görüyorsunuz? Sungur'la (Savran) beraber yaptığımız mülakatta bu konu açıldığında, McCarthy döneminde başına gelenleri, vs. tartışmıştık. Hapse girme tehlikesiyle karşılaştığı, o dönemde yaşadığı zorlukları biliyoruz tabi.

• **AC:** Evet. Çok ilkeli bir yoldaşı. Hatırladığım kadarıyla McCarthy döneminde ifade vermesini istemişlerdi ve o birinci dereceden haklı gerekçelerle reddetmişti. Onlar onu ortadan kaldırmakla tehdit ediyorlardı ve sanıyorum eğer siyasi durum bunun hemen öncesinde değişmemiş olsaydı hapse girebilirdi. Tabi sonrasında komünistlikle suçlandı. Bir

Çeviri:
Gündüz
Fındıkçıoğlu*

Sweezy
bir kadro
örgütünün
üyesi
olmamış
olabilir
ama
inanılmaz
sayıda
insanı
etkilediği de
bir gerçek

* Dr. TSKB

mektup keşfetmişim... New Hampshire'da olduğunda... Soğuk savaş döneminde pek çok yılını New Hampshire'da bir yerlerde geçirmişti sanıyorum... New Hampshire Üniversitesi'nde ya da oralarda bir yerde. Manchester'ın, muhafazakarlığıyla bilinen, yerel sendika liderinin açıklamaları, Sweezy'nin ardından gidiyordu... O üniversitede profesör ya da üniversitenin rektörü olan bir yoldaşın kızımdan ilginç bir mektup almıştım, kendisi Sweezy'nin arkasında durmuştu... Sweezy'nin politik aidiyeti olarak sanırım MR ve tabii dostumuz Bob Pollin gibi pek çok öğrenci neslini sayabilirsiniz. Pollin bilirsiniz ABD'de çok önemli bir hareket olan asgarî ücret hareketinin fikir babalarındandı. Bobby, birden fazla kez Sweezy'nin ne kadar önemli bir öğretmen olduğunu söylemiştir. Ve tabii bir de MR var. Ben Londra'da **New Left Review (NLR)** ile bağlantılıydım. MR'ı özenle ve ilgiyle okurduk. Yıllarca, ama özellikle 60'larda. Huberman'ın Fidel üzerine yazılarını ve bunların bir noktadan sonra Maocu bir yöne doğru evrildiğini bilirsiniz. Tabii bir de Amerikan ekonomisine dair izahları var. Ayrıca... Oldukça önemli ve dikkat çeken pek çok siyasi katkısı vardı... Bir kadro örgütünün üyesi olmamış olabilir ama inanılmaz sayıda insanı etkilediği de bir gerçek.

• **EAT:** Bir bakıma şimdi soracağım soruyu cevaplamaya başladın. Senin İngiliz solu ile yıllardır süren yakınlığın malum; özellikle NLR çevresi ile ilişkin –hâlâ yayın kurulunda oluşun, vs.- dikkate alınacak olursa MR ve NLR karşılaştırmasını nasıl yaptığını merak ediyorum. Bildiğin gibi iki önemli sol teorik yayın olması bakımından, Türkiye de dahil olmak üzere bir çok ülkede bu karşılaştırma hep yapılır. Haliyle yerel koşullar, solun gelişmişliği vs. rol oynar bu değerlendirmelerde. Sen nasıl bakıyorsun bu iki dergiye? NLR'nun Avrupa solunun teorik kaynaklarından beslendiği açık; Fransız yapısalcılığı, Althusser; vs. Öte yandan MR'nun senin de değindiğin gibi, daha çok 3. Dünyacı, hatta Maocu eğilimler arz ettiğini biliyoruz. İngiliz solu da bu iki dergi arasındaki farklılıkları böyle mi görüyordu? MR'nun varlığı, katkıları nasıl değerlendiriliyordu merak ediyorum.

• **AC:** Bunu hatırlamak benim için zor. Bence NLR'da her türden konu tartışılırdı. Bilirsin, kalkınma teorisi ve insanların aralarındaki

tüm tartışmalar. Gunder Frank ve tüm diğer meşhur adamlar arasındaki. Demek istediğim MR'a özgü olan şey özellikle Sweezy ve tabii Magdoff yüzündendi. Harry'nin katkılarını önemsizleştirmek istemem ve tabii Huberman'ınkileri de. Her ikisi de çok önemliydi.

• **EAT:** Doğru.

• **AC:** Ve tabii ki ondan önce Baran'ınkiler. Ve hepsinden önce Paul...

• **EAT:** Ve Harry Braverman.

• **AC:** Ve Harry Braverman. Dürüst olmam gerekirse, onlar NLR'ya göre daha anlaşılırdı. Daha az entelektüel, –kelimenin küçültücü anlamıyla- daha az ezoterikti MR. Demek istediğim, MR'nun sıkı bir okuma olduğunun doğru olduğunu ve ayaklarının daha fazla yere bastığını düşünüyorum. NLR'da da bazı çok iyi iktisadi analizler vardı... Ama biliyorsun [MR'da] format azıcık daha popülerdi ve Sweezy'yle entelektüel açıdan büyük bir güce sahiptiler.

• **EAT:** Başka herhangi bir şey eklemek ister misin? Özellikle, Paul'la İstanbul'da geçirdiğimiz 3-4 güne ilişkin herhangi bir anın var mı?

• **AC:** Ah, evet. Sweezy ve Zirel'le birlikte bizim rehberimiz olan şu olağanüstü genç adam Selim'le birlikte bir geziye çıkmıştık. Selim'in bana doğru kızgın bir şekilde geldiğini hatırlıyorum. Hayır kızgın değil, daha ziyade dağılmış bir biçimde. Çünkü bizi vapura bindirmiş, Boğaz'ı geçirmiş ve Sweezy, Paul ve Zirel'i lobiye getirmişti ve sonra etkilediği çok çekici genç bir bayan görmüştü. Uvertürelere başlamıştı. Ancak kırılan bir kalple Zirel ve Paul'un onunla birlikte manzaraya doğru geldiklerini fark etmiş ve tabii diğer kampanyasına son vermişti. Etrafta gezinerek çok eğlenceli zamanlar geçirdik. Çok neşeli bir adamdı, 84 yaşındaydı. Demek istediğim bütünüyle oradaydı.

• **EAT:** Çok teşekkürler.

• **AC:** Ben teşekkür ederim.

Alexander Cockburn (Jeffrey St. Clair'le birlikte) **CounterPunch** haber bültenini yayınlamaktadır (<http://www.counterpunch.org/>). Ayrıca **Nation** dergisine de, politik olarak yıldızı barışık olmamakla birlikte, iki haftada bir köşe yazıları yazar. 1990'larda bir ara E. Ahmet Tonak'la birlikte Milliyet'te de yazmıştı.

Ben
Londra'da
New
Left
Review
ile
bağlantılıydım.
MR'i
özenle ve
ilgiyle
okurduk.
Yıllarca,
ama
özellikle
60'larda

finans kapitalin yükselişiyle güç odağı yer değiştirdi

Paul Sweezy, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC) Yönetim Kurulu'nun davetiyle, 1994 yılında 19'uncusu düzenlenen İktisatçılar Haftası'na katıldı.

Sweezy, "Dünya ve Türkiye'de Yeni Eğilimler" ana başlıklı haftanın "Kapitalizm Nereye Gidiyor?" başlıklı ilk gün ikinci oturumunda bir tebliğ sundu. Aşağıda bu sunumu bulacaksınız.

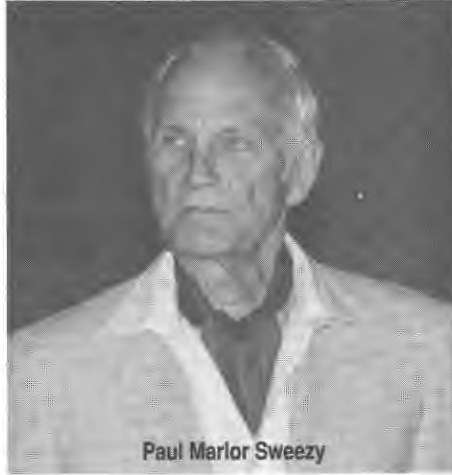
Sweezy'nin sunuş yaptığı paneli Prof. Dr. İzzettin Önder yönetirken, konuşmacı olarak İshak Alaton, Doç. Dr. Çağlar Keyder, Prof. Dr. Oğuz Oyan ve Prof. Dr. Ahmet Tonak katıldı.

Sweezy'nin bu katılımı, İktisatçılar Haftalarının en önemli özelliklerinden birini bir kez daha ortaya koymuştu. Çünkü İFMC, 1974'ten beri İktisatçılar Haftalarıyla tarafların rafine temsilcilerini biraraya getirmeye ve tartışmaya özen gösteriyor. Gerçekten de; 19. İktisatçılar Haftası'nda olduğu gibi Paul Sweezy'den Süleyman Demirel'e, Deniz Baykal'dan Cem Boyner'e kadar farklı düşüncede birçok kişi İktisatçılar Haftalarında görüşlerini açıklamaya şansı buluyor. Katkı veren herkese teşekkür ederiz.

İktisat Dergisi

Bu konferansın belirlenmiş olan konusu "Türkiye ve Dünyadaki Yeni Eğilimler". Türkiye'deki yeni eğilimlerle ilgili bir şeyler söylemeye çalışmayacağım; bunun nedeni kısmen benim bilgisizliğim, ama daha önemlisi Türkiye zaten dünyanın bir parçasıdır ve yaşadığımız dönemde bütün yeni eğilimlerin kaynağı, doğaları gereği küreseldir. Dünyanın herhangi bir bölümünde neler olduğunu anlamak istiyorsak, dünyada neler olduğunu anlamaktan başlamalıyız. Hegel'in "Gerçek bütündür" sözü hiçbir zaman bugünkü kadar doğru ve geçerli olmamıştır.

Çokca alıntılanan 1936 yılında yazılmış bir paragrafta John Maynard Keynes şöyle diyordu: "Spekülatörler düzenli akan bir girişim ırmağının üzerindeki balonlar olarak zararlı değildirler. Ama girişimler, spekülasyon girdabının üzerindeki balonlara dönüştüğünde iş

Paul Marlor Sweezy

Paul Sweezy

Çeviri:
Ceren
Özselçuk

ciddileşir. Bir ülkenin sermaye gelişimi gazi-culuk etkinliklerinin bir yan ürünü haline gelmişse, işler büyük olasılıkla sağlıklı yapılmaktadır."

Keynes büyük bir olasılıkla 1920 sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dünyanın bu en gelişkin kapitalist ülkesindeki durumu ima etmekteydi. Bugün, yarım yüzyıldan fazla bir süre sonra pasaj, 1980'ler ve 1990'larda yalnızca ABD'de değil, tüm dünyada bütünüyle gerçekleşmiş olan kehanetin uğursuz bir yankısı gibi.

Finans kapital bir kez, ilk baştaki, insanın ihtiyaçlarını karşılamak için üstlendiği reel üretim ekonomisinin alçak gönüllü yardımcısı rolünden kopunca, kaçınılmaz bir şekilde yalnız kendi genişlemesi için donatılmış spekülasyon kapitali, değil dünyaya, bir ulusal ekonomiye bile hakim olacak kadar büyüyebileceğini hayal edememişti. Ama oldu.

Bu, bugün karşı karşıya olduğumuz gerçeklik. Gelişmiş sanayi ülkelerindeki 35 milyonluk işsizlikten, üçüncü dünyada gittikçe şiddetlenen fakirlik ve yokluğa ve her yerde gözlemlenen başı boş bırakılmış ekolojik bozulmaya kadar bunun dehşet verici sonuçları belirgindir.

Burada tartışılması ve açıklanması gereken bütün bu oluşumların nasıl ortaya çıktığıdır. Sermaye birikimi her zaman kapitalist sistemin itici gücü olmuştu ve ekonomik analizin

Finans
kapital
bir kez,
reel
üretim
ekonomisinin
alçakgönüllü
yardımcısı
rolünden
kopunca,
kaçınılmaz
bir şekilde
yalnız
kendi
genişlemesi
için
donatılmış
spekülasyon
kapital
haline
geldi

bütün belli başlı okulları tarafından da – klasik, Marxgîl ve neoklasik – böyle ele alınmıştı. Sermaye birikiminin meydana geldiği ülkelerin servetine, gelirine ve yaşam düzeylerine katkı yaptığı genellikle doğru olarak kabul edilmiştir. Tabii bu birikim sürecinin her zaman, yapısal olarak meyilli olduğu dönemsel şoklar ve çöküşler, nüfusun çeşitli bölümlerine eşitsiz dağıtılan yararlar, vb. gibi bir diğer tarafı da oldu. Ama bütüne bakıldığında, olumlu tarafları olumsuz taraflarından çok daha fazla olan gerekli bir süreç olarak görüldü ve hâlâ da öyle görülüyor.

Benim şu anki amacım, sermaye birikiminin yüzyıllara uzanan tarihinin gelişimini izleyerek bu birikimin işleyişine ve sonuçlarına ilişkin oluşan bu yargıyı sorgulamak değil. Tartışmak istediğim son zamanlardaki değişimler. Bunlar çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı'ndan beri oluşuyorlar ve sermaye birikimi, bütüne bakıldığında olumlu ve yumuşak huylu bir güç olmaktan çıkıp, çok yıkıcı bir hale dönüştü.

Kapitalizmin tarihi bugün bildiğimiz gibi 18. yüzyılın ikinci yarısında sanayi devrimiyile başladı. Baş aktörler rekabetçi piyasalarda işleyen küçük girişimlerdi. Tekstil endüstrilerinden başlayarak yayılan teknolojik ilerlemeler kısa zamanda kendi kendini üreten ve kendi kendine genişleyen birikimi ve ekonomik büyümeyi başlattılar. İlk gerçek sosyal bilim olan klasik ekonomi politişin deneyimsel temeli de bu oluşumdur.

Endüstriyel kapitalizmin erken evrelerinde pazarlar çoğunlukla yereldi; bu olgu pazarların büyüklüğünü sınırladığı gibi, ayrıca katılımcıların rekabetçi hareketlerine de kısıtlama koyuyordu. Sonraları ulaşım ve iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte (kanallar, buharlı gemiler, demiryolları, telgraf) pazarlar olağanüstü büyüdüler ve bu, rekabetin kızgınlaşp kişilerden bağımsızlaşmasına neden oldu. 19. yüzyılın ikinci yarısında, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme hastalıklı bir hıza erişmişti.

Bir bakış açısından bu muhteşemdi. Kapitalizm tam kendisinden beklenen yapıyordu. Ama başka bir açıdan, sermayenin karlılığı açısından, olaylar oldukça farklı gözüküyordu. Sorun şuydu ki, birbirini takip edencesine çeşitli sanayilerde kapitalistler bir diğerine üstün gelebilmek için kapasitelerini ve üretimlerini en yüksek karlılık noktasının çok üzerinde arttırdılar, hatta pek çok durumda da hiç kar edemediler. Gücsüz şirketler yığınlar halinde düşüp kalırken, en güçlüler bile ayakta kalabil-

mek için mücadele etmek zorundaydılar. Daha o günden kapitalist dünyanın lideri olmak için yarışan Amerika Birleşik Devletleri'nden bir rakam her şeyi açıklıyor. İç Savaş'ın sonunda, 1865'te toptan eşya fiyat endeksi (1910-1914 % 100) 185'ti. 1890'da 82'ye düştü ki, bu da 25 yılda yüzde 57'lik bir düşüşe karşılık geliyordu. Hem sermaye hem de işgücünde çok şiddetli bir daralmanın yaşandığı, endüstrideki huzursuzluk ve şiddetin yeni bir doruğa çıktığı bu dönemin ekonomi literatürü karamsarlıkla ve uğursuz sezilerle doludur.

Tarih işte bu koşullarda belirleyici bir dönemece aldı. Tüm gelişmiş kapitalist ülkelerde, 19. yüzyılın son yirmi yılı yoğun bir sermaye birikimi ve merkezileşme sürecine tanık oldu. Güçlü şirketler gücsüzleri yuttukları gibi, acımasız rekabeti ortadan kaldırmak ve kendi fiyatlarını ve üretim politikalarını kontrol edebilmek amacıyla değişik şekillerde birleştiler (karteller, tröstler, holdingler, dev anonim şirketler). Yine bu dönemde, büyük bir istekle yeni pazarlar ve ucuz hammadde kaynakları arayan merkez ülkelerin kapitalistleri Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın gücsüz ülkelerinde koloni kurmak ya da bu ülkeleri tahakküm altına alabilmek için harekete geçtiler. 20. yüzyıla girildiğinde, 19. yüzyılın küçük ölçekli, ağırlıklı olarak yerli ekonomiye yönelik kapitalizmi, 20. yüzyılın tekellerle kontrol edilen emperyalist sistemine dönüştü.

Bu tarihi dönüşümde finansın rolünü anlamak çok önemlidir. 19. yüzyılın son çeyreğine kadar bankalar ve para kapitali ile uğraşan, diğer menkul değerleri alıp satan kişilerin (dealer) iki ana işlevi vardı: Bir yandan sanayi ve ticaret çarkının dönebilmeli için gerekli kısa vadeli kredileri sağlamak, öte yandan hükümetlerin (özellikle ordu oluşturabilmek ve savaşmak için), özel hizmetlerin ya da kamu hizmetlerinin (kanallar, demiryolları, su dağıtım tesisatları) ve büyük sigorta şirketlerinin uzun vadeli gereksinimlerini karşılamak. İç Savaş'tan sonra (1861-1865), pek çok servetin yapıldığı finans ve provizyon işlemlerinde, kapitalistler dikkatlerini giderek daha çok endüstriye yönelttiler ve tekelleşme sürecinin baş aktörleri oldular ve genellikle de ilerde ekonominin yönetim odakları olarak adlandırılacak olan çok büyük holdinglere sahip oldular ya da onları kontrol eder duruma geldiler. Bütün bunların içinde Amerika'nın en ünlü finansçısı J.P.Morgan'ın meslek yaşamı tek bir insanın durumunda çok seyrek rastlanabilecek bir paradigmatik örnektir. Ayrıca kapitaliz-

Yüzyıl
önce
olanlar
finans
kapitalin
esas
zaferi
için
sahneyi
hazırladı,
ama
bu sonuca
ulaşması
için
yetersiz
kaldı

Yanınızda kim var?

Yanınızdakilerin varlığını en çok onlar yokken ararsınız. Güvenin önemini, nedense tam ona ihtiyacınız olunca fark edersiniz. Yanınızdakiler; iyi ve kötü günde, inişte ve çıkışta, gecede ve gündüzde sizinle olmalı. Güven, koşulsuz ve sürekli olmalı.

**Bize ihtiyaç duyduğunuzda, biz yanınızdayız.
Her zaman, her koşulda...**

444 25 25
www.akbank.com

AKBANK

ARSA SİZDEN EV BİZDEN

İSTER BİR EV, İSTER YÜZ EV

DEPREM GÜVENLİĞİ ve KONFOR BİR ARADA

NASCOR Kanada lisansı altında ahşap taşıyıcı sistem üzerine **% 50 ye yakın yakıt tasarrufu** sağlayan ısı yalıtımlı uvar panelleri, özel tasarlanmış döşeme kirişlerinden ve çatı makaslarından oluşan ultra lüks evler ile ayalinizdeki yaşamı sunuyoruz.

Dilerseniz tip projelerimizden birini seçin, dilerseniz size özel projenizi üretin ve **90 günde** tamamlanacak vinizde güvenle, sağlıklı, konforla mutlu yaşayın.

Mevcut arsanıza konut kredisi almak için bize danışın.

ZÜMRÜT villa®

ZÜMRÜT VİLLA İLERİ YAPI SİSTEMLERİ MİMARLIK VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

el : (0.212) 664 24 00 - 547 57 70 • Fax : (0.212) 547 72 73

www.zumrutvilla.com • e-mail: info@zumrutvilla.com

*Uzman Kadro,
Hızlı, Güçlü, Güvenilir*

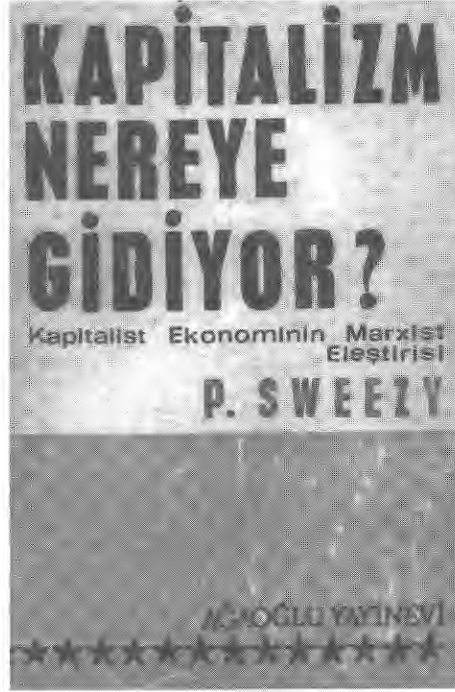

min bu tarihi dönüşümünden ateş alan, hem analitik hem de sanatsal düzlemdeki geniş literatürden de söz etmeliyim. Üç göze çarpan örnek akla geliyor; Amerika'da, Thorstein Veblen'in **The Theory of Business Enterprise** (İşletmenin Teorisi) (1904) adlı eseri; Almanya'da, Rudolf Hilferding'in **Das Finanz Kapital**'i (Finans Kapital) (1910) ve Rusya'da, Lenin'in **Imperialism**'i (Emperyalizm) (1917).

Olaylara şu anki tartışma, yani 20.yüzyılın sonundaki yeni eğilimler açısından baktığımızda şunu anlamamız önemli; yüzyıl önce olanlar finans kapitalin esas zaferi için sahneyi hazırladı, ama bu sonuca ulaşması için yetersiz kaldı. 20. yüzyılın ilk yarısında sermaye birikim süreci endüstri devriminin başından beri olduğu gibi sanayi kapitali üzerinde yoğunlaşmaya devam etti. Finansçılar sanayi kapitalistlerinin ortakları olarak çoğu kez hakim ortak konumunda daha büyük bir rol oynadılar. Avantanın bölüşümünde ne kadar kavga ederlerse etsinler, iki grup da üretken kapitalin (çelik, petrol, kimya, kamu hizmetleri, kağıt, vb.) kârını en yükseğe çıkartma amacını paylaşıyorlardı. Tabii ki ticari bankacılar, borsa aracılıları ve tahvil alıp satan gibi uzman kişilerin içinde yaşadığı bir finans dünyası vardı ve bu dünyada hep cezbedici olan spekülasyon, kapitalizm tarihi boyunca, zaman zaman, çok geniş kitleleri içine çekerek, birçokları için de felakette sonuçlanan kendine özgü bir işleyiş yapısını oluşturdu. Ama genele bakıldığında finans hâlâ üretime tabiydi.

Fırtınalı geçen tekelleşme ve merkezleşme dönemini takip eden yirminci yüzyılın ilk yıllarında sermaye birikim sürecinin yapısında önemli bir değişim oldu. Daha önce belirttiğim gibi I. Dünya Savaşı'ndan beri düşmekte olan toptan eşya fiyatları 19. yüzyılın ortalarındaki dönemsel yukarı dönüşle birlikte tırmanmaya başladı ve 1920'lere kadar yükselme eğilimine (Birinci Dünya Savaşı'ndaki büyük fırlama ile birlikte) devam etti. Bu fiyat hareketinin sonucu, yeni ortaya çıkan oligopollerin, pazarlarının doyum kapasitelerine göre üretim politikalarını ayarlamayı öğrenmeleri ile birlikte, sermaye yatırımlarında yavaşlama oldu. Tarihçiler bu dönemin, genellikle savaştan önceki onyılın yükselen işsizlik oranları, olağandışı uzunluktaki durgunluklar ve çok kısa canlanmalarla oldukça durağan geçtiğini kaydederler.

Geçmişe bakıldığında şu çok açık gözüküyor ki, 20. yüzyılın başlangıcı aynı zamanda 1930'ları tanımlayan uzun durgunluk döneminin başlangıcıydı. Daha çabuk ortaya çıkma-

sını Birinci Dünya Savaşı engelledi. Daha sonra savaşın tesiriyle gelen aşırı ekonomik genişleme bir dizi özel etkenle sürdürülebildi; en dikkate değer olanı otomobil devriminin, beraberinde getirdiği ikincil etkileriyle birlikte, ilk büyük dalgasıydı.

Ama köklü bunalımın dinamikleri 19. yüzyıl dönüşümü sırasında kapitalist ekonomiye aşılarmıştı ve sistemin işleyişindeki egemen etken olarak yüzeye çıkmaları sadece an meselesiydi. En sonunda 1929 finansal çöküşü, 1930'ların Büyük Buhranı'na geçit vermesiyle de ortaya çıktı.

Büyük Buhran, kapitalizm tarihinde yeni bir olguydu. Hiç büyüme yaşanmayan bütün bir on yılda sermaye birikimi durmuştu. 1933'te Amerika Birleşik Devletleri'nde, ki artık lider kapitalist ülke durumundaydı, işsizlik çalışan gücün yüzde 25'ini bulmuştu. Pek çok ekonomistin tam istihdamı getireceğini bekledikleri dönemselleşen canlanma 1937'de hala yüzde 14'lük bir işsizlik oranıyla durdu. Bunu bunalımın içinde bir de gerileme izledi. 1938'de işsizlik yüzde 19'u vurdu; bu on yılın sadece ekonomiyi değil tüm toplumu çok derin bir krizin içinde bırakarak sona ereceği belli olmuştu. Roosevelt'in gecikmiş reformları getiren ve acil yardım programlarıyla milyonları açlıktan ölmekten kurtaran New Deal'ı desteğini kaybediyordu ve ABD tarihinde ilk kez kapitalizmin geleceği ciddi biçimde sorgulanmaya başladı. Bu dönemin kapanmasına tabii ki

Büyük
Buhran,
kapitalizm
tarihinde
yeni
bir
olguydu.
Hiç
büyüme
yaşanmayan
bütün
bir on
yılda
sermaye
birikimi
durmuştu

İkinci Dünya Savaşı neden oldu. John Kenneth Galbraith'in çok yerde dile getirdiği gibi, Büyük Buhran hiç sona ermedi, sadece savaş ekonomisi içinde kayboldu. 1939-1944 arasındaki beş yıl içinde Gayri Safi Milli Hasıla yüzde 75 kadar arttı ve işsizlik fiilen yok oldu. Ama bu kapitalizmin iç mantığının bir parçası değildi. O mantık Büyük Buhran sırasında en saf haliyle sergilenmişti: Olgunlaşmış kapitalist sistem için doğal koşul durgunluktur. Eğer gelişmiş kapitalist ülkelerin içinde bulunduğu durum bu değilse, o zaman açıklama dıştan kaynaklanan, ekonomi dışı etkenlerde aranmalıdır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra, yani 1940'ların ortasından 1970'lere değin bu etkenler bolca mevcuttu: Savaş hasarlarının onarımı, savaş zamanında sivil üretimin kullanımındaki kaynakların kaydırılmasıyla ortaya çıkan yoklukların giderilmesi, elektronik ve jet uçakları gibi askeri amaçlarla geliştirilen teknolojilerden yararlanılması ve hepsinden önemlisi sıcak ve soğuk yeni savaşlar. Yirmi yıl boyunca, 1950'lerde ve 1960'larda sermaye birikimi için koşullar son derece elverişliydi. Kapitalizm gençliğinin en iyi yıllarını anımsatan yeni bir altın çağa girmişti. Ama bu çok uzun süremezdi, sürmedi. Kendini teşvik eden talebi yok etmenin doğasıdır. Ve yeni bir canlandırıcı ortaya çıkmadıkça sermaye birikimi yavaşlar ve durgunluk eğilimi egemen olur. İşte 1960'ların sonlarına doğru olmaya başlayan da buydu ve

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri en ciddi gerileme olan 1974-1975'te en son noktaya erişti.

Burada hikayeyi keserek itiraf etmeliyim ki, girmek üzere olduğumuz arazi tam bir bilinmeyen değilse de, geniş bir bölümü henüz keşfedilmemiş ve yetersiz bir biçimde haritalandırılmış bir bölgedir. Ayrıca eklemeliyim ki, ben de kaşif rolünü oynamak için ne özellikle eğitildim ne de yeterince deneyimliyim. Buna rağmen konu o kadar önemli ki, ilgi ve tartışma uyandırabilecek her şey faydalı olabilir.

Sözünü ettiğim, aşağı yukarı son yirmi yıldır dünya ekonomisinin ve onun hemen bütün ulusal birimlerinin tepesinde oturan, önceki durumuna göreceli olarak bağımsızlaşmış bir finans üstyapısıdır. Bazıları denetlenen ve yapılandırılmış, bazıları ise enformal ve denetlenmeyen pazarlardan oluşan bir ağ örgüsü ile hepsi birbirine bağlanmış bankalardan –merkezi, bölgesel ve yerel– ve şaşırtıcı çeşitlilikte finansal araçlar ve hizmetlerle uğraşan yatırım danışmanlarından oluşan bir yapı. Böyle bir oluşum çok yönlüdür ve büyüklüğünü ölçmek için kullanılacak kavramsal (conceptual) bir birim yoktur. Ama çok büyük olduğu ve büyüdüğü, sadece sezgisel olarak aşikâr değil. Oluşumun ölçülebilir önemli yönlerinde de bu gerçek istatistiklere açıkça yansımakta.

Bu finansal üst yapının son iki onyıllık buluşu olduğunu söyledim. Bu demektir ki, ortaya çıkışı 1970'lerdeki durgunluğun dönüşüyle eş zamanlı. Ama bu şimdiye kadar yaşanan deneyimlere tam karşıt değil mi? Geleneksel olarak finansal genişleme reel ekonomideki zenginlikle el ele gitmişti. Bunun artık doğru olmaması, 20. yüzyılın sonlarında durumunun neredeyse tam tersi olması gerçekten mümkün mü? Bir başka deyişle, bugün artık finansal büyümenin sağlıklı bir ekonomi yerine durgun bir ekonomiyle beslendiği gerçek mi?

Bu sorunun cevabı sanıyorum ki evet. Bu mümkün ve gerçekleşmekte olan da bu. Ve eklemeliyim ki, finansla reel ekonomi arasındaki tersine çevrilen bu ilişkinin konferansın da konusu olan dünyadaki yeni eğilimleri anlamamızda anahtar olduğuna inanıyorum.

İnsanların yaşaması ve çoğalması için mallar ve hizmetler üreten reel ekonomi küçücük bir oligopol azınlığa ait. Bu reel ekonomi, bu azınlığın tüketebileceğinden ve istediğinden çok daha fazla kâr getirecek bir şekilde yapılandırılmış. Her kapitalist gibi bu azınlık, kârlarının büyük kısmıyla yatırım yapmak istiyor. Ama bu büyük kârları getiren aynı yapı, esas

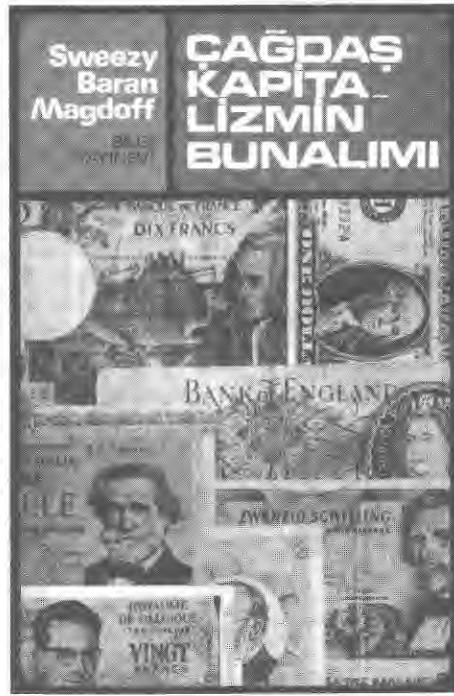
Finans
kapitalin
yükselişiyse
birlikte
ekonomik ve
politik
gücün
odağı
yer
değiştirdi

nüfusun gelirlerine katı sınırlamalar koyuyor. Bu insanlar kendilerine sunulmuş ve mevcut rayiçte oligopol kârı getirecek şekilde hesaplanmış olan fiyatlardaki üretileni ancak zar zor alabiliyor. Bu yüzden kitle tüketimine giren malları üretmek için kapasiteyi arttırarak kâr elde etmek mümkün değil. Bunu yapma, gereğinden fazla kapasiteye yatırım yapmak demektir ki, bu bariz bir kapitalist mantıksızlıktır. O zaman oligopoller kârlarıyla ne yapacaklar?

Geçmişe bakıldığında cevap apaçık gözüküyor: Onlar gerçek üretken varlıklar yerine, finansal varlıklara yatırım yapmalılar. Ve sanıyorum ki, ekonominin 1970'lerde bir kez daha durgunluğa girmesiyle birlikte artan ölçekte yapmaya başladıkları şey de tam bu oldu. Arz tarafında da durum değişim için hazırды. Çoğunlukla geleneksel türde olan finansal etkinlik, 1950'lerde ve 1960'larda savaş sonrası ekonomik patlamayla canlanmış ve durgunluğun geri dönüşüyle inişe geçmişti. Bu yüzden finansçılar yeni işler arıyorlardı. Reel ekonomiden kaçan sermaye finans sektöründe mutlulukla karşılandı. Böylece gelecek 20 yıl içinde finans kapitalin zaferiyle sonuçlanacak olan süreç başlamış oldu. Bu konuşmayı hazırlamaya başladığımda, kapsamak istediklerime ilişkin çok muazzam düşüncelerim vardı. Önce ana tema ifade edilecekti. Finans kapitalin egemen konuma yükselişi; sonra bu sürecin başlangıç ve gelişiminin hem tarihsel hem de çözümlenmeli bir taslağı çizilecekti, son ve en önemli olarak, dünyada şu sırada olup bitenleri kavrayabilmek için düşünceler geliştirilecek ve gelecekte neler beklememiz gerektiği belirtilecekti. Hatta aramızda olayların gelişiminden memnun olmayanlarca neler yapılabileceğine ilişkin bir şeyler söylemeye bile zaman bulabileceğimi düşünmüştüm.

Yazık ki bu bir yanılsamaymış. Kısa sürede anladım ki, tek bir kısa konuşmada böyle sine kapsamlı bir gündemi ele almak kaçınılmaz olarak bir yüzelsellikle sonuçlanacaktı. Böylece konuşmayı kısaltıp olayın tarihsel yönünde yoğunlaştım. Ama ortaya çıkan sonuçlarla ilgili en azından birkaç not düşmeden de bitirmek istemiyorum.

(1) Finans kapitalin yükselişiyle birlikte ekonomik ve politik gücün odağı yer değiştirdi. Uzun zamandır, özellikle radikaller arasında, kapitalist toplumun güç merkezinin sayıları birkaç yüz olan çokuluslu şirketin yönetim kurulları olduğu kabul ediliyordu. Kaynakların dağılımında ve diğer önemli meselelerde bu

şirketlerin rolü şüphe götürmese de, sanıyorum üzerinde durulması gereken bir nokta daha var. Finans kapital küresel bir ağ örgüsüyle birbirine bağlanmış finans piyasalarında faaliyetleyen, yönetim kurulları da giderek artan derecede bu finans kapital tarafından baskı altına alınıyor ve yönetiliyor. Başka bir deyişle gerçek güç artık şirketlerin yönetim kurullarından çok finansal piyasaların elinde. Bir dipnot: Dev anonim şirketler de bu piyasalardaki baş oyuncuların ve finans piyasalarının bu şekilde önem kazanmalarına yardım ediyorlar. Öyle gözüküyor ki, Adam Smith'in görünmeyen eli yeni bir biçimde ve daha güçlenmiş olarak yeniden sahneye çıkıyor.

(2) Şirketlerin genel yöneticileri için geçerli olan, politik gücü ellerinde tutanlar için de geçerli. Onlar da gittikçe daha fazla finans piyasalarındaki becerileri bağlamında denetleniyorlar. Bu, uluslararası topluluğun ekonomik olarak güçsüz üyelerinin IMF ve Dünya Bankası'nın doğrudan etkisinde olan konumlarında oldukça belirgin. Ama bu denetim, Amerika Birleşik Devletleri'ni de içine alan daha güçlü üyelerin konumunda da daha az geçerli değil. Mali politikadan sağlık reformuna kadar, Clinton hükümetinin giriştiği her şey finans piyasalarının onayından geçmek zorunda. Sadece birkaç hafta önce New York Times baş muhabirlerinden biri tarafından yazılmış "Borsa Diplomasisi" başlıklı uzun bir hikaye yayımladı, alt başlık ise, "Clinton'ın Dış Politikası Her Bir Hamlenin Küresel Ticareti Nasıl Etkileyeceğini

Bugünkü
şekliyle
yapılmış
dünyada
demokrasi ve
finans
kapitalden
hangisinin
daha
güçlü
olduğu
konusunda
bir şüphe
yok

de Hesaba Katıyor" idi. Güçlülerle güçsüzler arasındaki ara güçlere gelince, 1980'lerin başındaki Fransa deneyimine işaret etmek yeterli olacak. Fransızlar etkileyici bir çoğunlukla sosyalist bir hükümet seçtiler. Yeni hükümet seçmenlerine cevap olarak bir dizi ılımlı sosyal reform ve genişletici mali politikalar uygulamaya başladı. Sonuç çok geçmeden ortaya çıktı: Ciddi bir ödemeler dengesi krizini takip eden telaşlı bir geri çekiliş. Bugünkü şekliyle yapılanmış dünyada demokrasi ve finans kapitalden hangisinin daha güçlü olduğu konusunda bir şüphe yok.

(3) Peki ne yapılmalı? Eğer çözümleme-
rim doğruysa, ne var olan kurallar altında işle-
yen küresel ekonomi, ne de bu kurallara bağlı
kalmakla sınırlanmış olan hükümetler dünya-
daki insanların büyük çoğunluğunun ihtiyaç
duyduğu, tatminkar iş olanakları, güvenlik, ge-

çim gibi şeyleri onlara veremezler. Çok net
gözüküyor ki, bu yapıya karşı gelmekten baş-
ka seçimleri yok. En sonunda da bunu yap-
acaklarından eminim. İnsanoğlu uzun zamandır
acı çekiyor, ama bir başıboşluğa ve
karmaşaya doğru kayıyor gibi gözüküyor bu du-
ruma sonsuza kadar katlanmayacağına benzer.
Bu arada devamı gelecek gibi gözüküyor umut-
landırıcı olaylar da orada burada ortaya çıkı-
yor. Ben özellikle finansal ortodoksluğun yeni
cesur dünyasını büyük bir hevesle kucaklayan
Meksika'nın en fakir bölgelerindeki, fakir köy-
lülerin ayaklanmasından çok etkilendim.
Chiapaslar iktidarı ele geçirmek için hazırlan-
mıyorlar ve bundan çok uzaklar. Ama tüm top-
lumu temelden sarsmayı başardılar ve Meksi-
ka bir daha asla 1 Ocak 1994 öncesi gibi ol-
mayabilir. Buna benzer şeyler başka yerlerde
de olacağına benziyor. Umudum bu.

paul sweezy'yi hatırlamak

“olağanüstü büyük bir adamdı”

Paul Sweezy'nin ölüm haberi geldiğinde, Sweezy'nin iktisadî katkıları ile ilgili bilgi sağlamak için, bir dönem onun öğrencisi olan Robert Pollin'e, Alex Callinicos tarafından sorulan sorular ve yanıtları yayınlıyoruz. Massachusetts Üniversitesi, Amherst'de Politik İktisat Araştırma Enstitüsü'nde iktisat profesörü olan Pollin ve meslekdaşları, bu enstitüyü bir araştırma üssü haline getirdiler. Pollin'in öncülük ettiği ABD genelinde, son olarak da New Mexico ve Louisiana'da gerçekleştirilen yaşam ücreti kampanyalarında bu enstitü aktif bir rol üstlendi. Pollin son olarak Clinton döneminde ve Bush'un ilk yıllarında Birleşik Devletler ekonomisi üzerine **Contours of Descent: US Economic Fractures and the Landscape of Global Austerity** (Çöküşün Detayları: Birleşik Devletler'in Ekonomik Kırılımları ve Küresel Sefaletin Manzarası) adlı bir kitap yazdı. Pollin'in Callinicos'a verdiği yanıtlar ve aydınlatıcı fikirleri aşağıdadır:

Sevgili Alex,

İşte Paul Sweezy ile ilgili bazı düşünceler.

Öncelikle, temel entelektüel ve politik katkıları üzerine:

Paul'un, yaşam süresi boyunca, Birleşik Devletler'de ve muhtemelen de dünyada, Marksist iktisatçıların önde gelenlerinden biri olduğu şüphesizdir. En geniş kapsamda tanıyanı ve saygı göreni olduğu da kesindir. Bana göre, Sweezy'nin dört temel entelektüel/politik katkısı olmuştur.

1. Kapitalizm Nereye Gidiyor (yanılmıyorsa, ilkin 1942 yılında basılmıştı) isimli kitabı, Karl Marx'ın iktisadının, özellikle Kapital'in temel konuları açısından, alışılmamış derecede ikna edici bir açıklamasıydı. Paul, emek değer teorisinden başlayıp azalan kâr oranlarına giden yolu, tüm temel noktalar üzerinden geçerek kat etti. Bununla birlikte, bu çalışma yalnızca -alıntılarının toplanıp birleştirildiği- bir yorumlama değildi. Paul, Marx'ı açık ve doğru bir yaklaşımla sunarken aynı zamanda kendine ait düşünceler de geliştirmişti. Belki de en önemlisi, Marx'ın iktisadî krizler konusunda azalan kâr oranlarına dayanan açıklama-

masına yaptığı eleştiriydi -ve bu eleştiri tüm diğerlerinin içinde en güçlü olanıydı; çünkü Paul, Marx'ın iddialarını çok açık bir biçimde sunmuştu. Fakat Paul, eleştirinin ötesine gitti: aynı zamanda Marx'ın çalışmalarındaki, Kapital'de azalan kâr oranları kadar iyi geliştirilmemiş olan, eksik tüketimci yapıları da geliştirdi.

Şüphesiz; Sweezy, Marx'taki eksik tüketimci tartışmaları geliştirirken kuvvetli bir biçimde J.M.Keynes'den etkilenmişti. Keynes, kapitalizmin makro ekonomik sorununun efektif talep olduğunu söylemişti -ve bu, 1930'ların bunalımının nedeni idi. Sweezy, bu noktanın, Keynes'den çok daha önce, Marx'ta belirtildiğini gördü. [Bu arada Keynes de, Silvio Gesell gibi pek tanınmayan bazı kişilerin yanısıra Marx'ın eksik tüketimci bakış açısına kendisinden önce sahip olduğunu kabul etmişti. Sweezy'deki bu Marx/Keynes bağlantısına daha sonra geri döneceğim. Fakat **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'a dair en önemli nokta, onun Marksist iktisadın olağanüstü açık ve klasik bir yorumu olduğudur. Bugün de halen, Marx'ın temellerini ciddi ama yine de bütünüyle anlaşılır bir biçimde edinmek isteyen bir öğrenciyi yönlendireceğim ilk adrestir.

2. İkinci büyük kitap, tabii ki, Paul Baran ile birlikte yazılan **Tekelci Kapitalizm**'dir. Gerçi Baran, kitabın taslağı henüz tamamlanmadan vefat etmiştir. Bu kitap yazıldığı dönem için Marksizmi canlandırabilmeyi denemiş ve pek çok açıdan başarılı da olmuştur. Kitap, kendi başına, Marksist iktisadın başka bir yorumu değildi ve ortodoks bir biçimde kullanılmıyordu. Dev şirketlerin ve büyük devlet kapitalizminin hüküm sürdüğü bir çağda, Marksizmin ruhunu yakalamaya çalışıyordu. Kitap, kasten, Marx'ın İngiltere üzerine odaklanmasında olduğu gibi, -en önemli ve ileri kapitalist ülke olarak- Birleşik Devletler üzerine odaklanmıştı. Bu kitap, aynı zamanda, 1930'ların bunalımı ve 1940'ların savaş destekli olağanüstü toparlanmasının arka planında yazılmıştı. Böylelikle, Sweezy ve Baran, azalan kâr oranları yerine, "artığın yükselme eğilimi" üzerine bir hipotez geliştirdiler. Artık, büyük şirketlerin tekeli fiyatlandırma gücü sayesinde çoğalacaktı ve böylece bu şirketler, hem

Robert Pollin*

Çeviri:

Aysel Arıkboğa**

**Tekelci
Kapitalizm,
dev
şirketlerin ve
büyük
devlet
kapitalizminin
hüküm
sürdüğü
bir çağda,
Marksizmin
ruhunu
yakalamaya
çalışıyordu**

* Prof.
Massachusetts
Üniversitesi,
Amherst,

** Araş. Gör.
İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

Birleşik Devletler ekonomisinin tekeli olma-yan öğelerinden hem de o dönemde neredey-se diğer bütün ülkeler anlamına gelen daha az gelişmiş ülkelerden artığı sağlayacaktı. Bu sistemin iç mantığına göre temel problem, "artık emilimi" olarak tanımladıkları şeydi -şirketlerin üretebileceklerini kim satın alacaktı? Bu, büyük devlet ve emperyalizm meselesini tekelci kapitalist modelin işleyişi ile bağlayış şekilleriydi. Artık üretimin tamamını satın alabil-mek için askeri harcamaların gerekli oldu-ğunu; bu nedenle, ekonominin yeniden bunalıma düşmesini önlemek için soğuk savaşa ve emperyalizme ihtiyacımız olduğunu söylüyorlardı. Burada, yeniden, Keynesçilik ve bunalımdan çıkışta onun oldukça güçlü deneyimi ile olan bağları görmektesiniz: Bunalım olgusundan bizi çıkaran tek şey, açıkça, savaşı karşılaya-cak muazzam bütçe açığı politikalarıydı. Ve askeri Keynesçilik görüşünün çok açık hale geldiği nokta burasıdır.

Yine de, askeri Keynesçilik görüşünün ilk kez açık olarak, Kalecki'nin "The Political Aspects of Full Employment" (Tam İstihdamın Politik Uzantıları) isimli o önemli kısa çalışması ile şekillendiğini eklemek isterim. Paul, pek çok kez Kalecki'ye olan borcunun bilincinde olduğunu belirtmiştir. **Tekelci Kapitalizm**'in Josef Steindl'in **Maturity and Stagnation in American Capitalism** (Amerikan Kapitalizminde Olgunluk ve Durgunluk) isimli kitabından ciddi olarak etkilendiğini de belirtmiştir. Her durumda, Paul aslında Marksizmin tekel teorisi ile olduğu kadar Keynesçiliğin uzantıları ile de sentezini yapmaya çalışıyordu. Tekel teorisi ile olan bağlantı, Paul'un daha önceki, aşağıda tekrar üzerinde duracağım, tekelci fiyatlandırma kuramına yaptığı esaslı katkısı nedeniyle de çok anlamlıdır.

3. Paul'un yaptığı üçüncü temel entelektüel ve politik katkı, tabii ki, **Monthly Review**'u yaratması ve 50 yıl boyunca bu derginin editörlerinden biri olarak hizmet vermesiydi. Bu katkısı üçüncü olarak ele aldım, fakat bu, onu üçüncü dereceden önemli bulduğum anlamına gelmez. Bu dergi, belki de, genel etkisi bakımından ve Paul'un sola yaşam boyu adanmışlığının bir ölçüsü olarak ilk sırada yer alır. Bununla birlikte, Paul **Kapitalizm Nereye Gidiyor** ve **Tekelci Kapitalizm** kitaplarının yazarı olmasaydı, **Monthly Review**'un sahip olduğu öneme kavuşamayacağı da bir gerçektir. Bana göre, gerçek şeylerden bahseden ve kültür benzeri bir Marxoloji ya da akademik detayların etrafında dolaşmayan ciddi bir

Marksist solun sürdürülebilmesinde **Monthly Review**'un önemi büyüktü. Dergi aynı zamanda, Karl'ın da amaçladığı gibi, Marksizmin merkezinde yer alan politik iktisat üzerinde odaklanılmasını sağlaması açısından önemliydi. **Monthly Review**, ayrıca, Paul ve Harry'nin "Monthly Review Okulu" diye adlandırdıkları şeyi de yaratmıştı. Bu düşünce okulunun en önemli yönünün emperyalizm ve az gelişmişlik ile ilgili perspektifi olduğunu söylemek isterim. Bu okul, daha sonra "bağımlılık okulu" -üçüncü dünyanın az gelişmişliğinin sebebinin emperyalizm tarafından yaratılan bağımlılık sistemi olduğu görüşü- olarak bilinecek olan okul ile bağlantılıydı. Bu yaklaşımın **Monthly Review** versiyonu, daha fazla Marksist ruh ile aşılarmıştı, fakat temelde, bu düşünce türünün içindeydi. Elbette ki, Paul'un kendisi kadar, Andre Gunder Frank ve Harry Magdoff da buradaki temel düşünürlerdi.

Fakat, **Monthly Review**'daki temel nokta, pek de derginin içinde yer alan spesifik şeyler değildi. Daha ziyade, karanlık McCarthy dönemi boyunca var olması ve devam edebilmesiydi. Daha sonra, 1960'lar patladığında sol için bir mihenk taşı olmuştu. Bu, beni, Paul'un gerçekte 1970'lerde başlayan dördüncü temel katkısına yönlendirmekte.

4. Bu dördüncü katkı, Paul'un Harry Magdoff ile birlikte yaptığı ve 1960'ların sonunda başlayarak 1970'ler ve 1980'ler boyunca devam eden çalışmaydı. Bu çalışma kapitalizmin şimdilerde önemli hale gelen yeni şeklini -kapitalizmin faaliyetlerinde finansın artan rolü- belgelemek üzerinedi. Bu durum, "finanssallaştırma" olarak isimlendirilmekteydi ve bence Paul ve Harry'nin solda, bu durumu fark eden ve ona dikkat çeken ilk kişiler olduğunu söylemek adil olacaktır. Bunu tipik tutarlılıkları, temele hakimiyetleri ve gerçekliğin Marksist bir kavrayışı için daha geniş bağlantıları görebilme kapasiteleri ile yaptılar. Kendi adıma, bir yüksek lisans öğrencisi olduğum sıralarda, bu çalışmadan ciddi olarak etkilendiğimi söylemeliyim. Aslında, bu iki yazar tarafından yazılan "Debt and the Business Cycle" (Borç ve İş Çevrimi) başlıklı Ayın Görüşü'nü okuduktan sonra tezim ile ilgili fikirlerim oluşmuştu. Onlar bu tip şeyleri, aynı dönemde, New School'da finansal iktisatla ilgili herhangi bir alan bile bulunmazken yazıyorlardı. -zira insanların çoğu, bunu burjuvazinin kendi başına çözmesi gereken bir şey olarak düşünüyordu.

Gerçek şeylerden bahseden ve kültür benzeri bir Marxoloji ya da akademik detayların etrafında dolaşmayan ciddi bir Marksist solun sürdürülebilmesinde **Monthly Review**'un önemi büyüktü

5. Paul'un tekel üzerine daha önceki çalışmasından bahsetmiştim ve şimdi buna geri dönmek istiyorum. Paul, Marksist iktisada henüz yönelmediği sıralarda, üstün yetenekli bir ihtisas öğrencisi ve Harvard'da genç bir fakülte üyesiydi. Paul, muhafazakâr fakat zeki ve açık fikirli biri olan Joseph Schumpeter tarafından kayırılan bir kimseydi. Her neyse, Paul kariyerinin bu erken döneminde oligopolist firmaların fiyatlarını nasıl belirlediklerine ilişkin -"dirsekli talep eğrisi" adını verdiği- bir açıklama geliştirdi. Dirsekli talep eğrisindeki dirsek, oligopolcülerin fiyatlama güçleri sayesinde fiyatları, normal yumuşak bir talep ilişkisi ile belirlenen fiyatların ötesinde yükseltme kapasitesini göstermektedir. Bu, mikro ekonomi ve endüstriyel organizasyonlar literatürüne yapılmış önemli bir katkıydı ve sanıyorum Paul bunu bir ihtisas öğrencisiyken yazmıştı. Ne olursa olsun, bu teori tüm ders kitaplarında bulunmaktaydı. Hatta bana ortodoks bir iktisatçı ile ilgili bir hikaye anlatılmıştı, belli ki sol ile ilgili her şeyden bütünüyle bihaber olan bu kişi, şuna benzer bir şey söylemişti: "Paul Sweezy denen çocuğu hatırlıyor musunuz? Dirsekli talep eğrisi teorisiyle ortaya çıkan şu genç zeki iktisatçı. Bu kadar genç yaşta ölmesi ne kötü."

Diğer Bazı Sweezy Hikayeleri:

Schumpeter ile olan bağlantı oldukça ilginçtir. Schumpeter Sweezy'yi açıkça takdir etmekteydi. Ve hatırlarsanız, o zamanlar Schumpeter, Keynes dışında, muhtemelen dünyanın en prestijli iktisatçısıydı. Schumpeter şu, en azından uzunluk açısından da olsa kimsenin yazma girişiminde bulunmadığı türde muazzam düşünce tarihi kitabını, **History of Economic Analysis** (İktisadi Analizin Tarihi)ni yazmıştı. Schumpeter'in, bu kitabının indeksinde Paul Sweezy'e yapılan göndermeler hatırı sayılır ölçüdedir. Tahmin ediyorum ki, Sweezy referanslar açısından ilk 10-15 içinde yer alıyordu -ve bu, herkesi kapsayan bütün bir iktisadi analiz tarihini düşündüğünüzde oldukça etkileyici bir durum. Ve bu, Sweezy **Tekelci Kapitalizm**'i yazmadan önce olmuştu.

Bana göre, Sweezy/Schumpeter bağlantısına ilişkin söylenebilecek bir şey daha var, her ne kadar daha önce başka birinin bunu düşünmüş olduğunu sanmasam da. Schumpeter o harika provokatif kitabı **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**'yi yazmıştı. Kitapta bir bölüme "Kapitalizm varlığını sürdürebilir mi?" sorusuyla başladığından provokatif olma derecesine ulaştığı gerçekten söylenebilirdi. Ve bu soruya "hayır" diye cevap vermişti -bu,

Hayek'i dışarıda bırakırsak zamanında kapitalizmin muhtemelen önde gelen entelektüel savunucularından birinden geliyordu. Fakat daha da fazlası var. Schumpeter şu soruyla devam eder: "Sosyalizm başarılı olabilir mi?" Ve bu soruya cevabı da aynı derecede şok edicidir: "Evet, bence olabilir."

Sonra Schumpeter, bu cevapları verirken tam olarak ne demek istediğini açıklamaya girişir. Ve bence, her iki durumda da, Paul ile olan ilişkisinden ciddi bir biçimde etkilenmiştir. Kapitalizm Varlığını Sürdürebilir mi? Buna hayır demistir; çünkü kapitalizmin entelektüel özgürlüğü, eleştirel akla sahip insanları beslediğini söylemiştir. Ve bu ruhun silahlarını kapitalizmin kusurlarına çevirecek olan güçlü akılları besleyecek oluşu yalnızca kaçınılmazdır. Şüphesiz ki, burada, Schumpeter'in aklında Sweezy vardı -zira Harvard'daki en zeki genç iktisatçılardan biri olan ve zamanın önde gelen ailelerinden birine mensup olan Sweezy Schumpeter'in gözlerinin önünde Marksist olmaya başlıyordu. Daha sonra da sosyalizm üzerine sorulan soru geliyor. Schumpeter, sosyalizmin her ne kadar kapitalizmden daha eşitlikçi olsa da hantal ve bürokratik olacağını, ancak yine de uygulanabilir olduğunu bu anlamda da başarılı olacağını söylüyor. Peki bu düzeyde bile nasıl işleyecektir? Çünkü kapitalizmin cahillikleri ve adaletsizlikleri nedeniyle giderek memnuniyetsizlikleri artan parlak düşünürler sosyalist bir toplumda en yükseğe çıkacaklar ve onun iyi bir şekilde işlemlerini sağlayacaklardır. Ve yine burada aklındaki, öğrencisi ve kayırdığı kişi olan Paul'den başka kim olabilirdi? Her neyse, bir defasında Paul'e bu teorim hakkında bir soru sormuştum. Reddetmedi, fakat tabii ki tamamen doğru olduğunu iddia etmek için fazlasıyla tevazu sahibiydi. Bana dedi ki: "O zamanlarda ortalıkta pek çok kişi vardı ve Schumpeter yalnızca zamanın ruhunu yansıtıyordu." Evet, doğru, fakat şüphesiz Schumpeter için, Sweezy bu ruhun herkesten çok daha fazla ve güçlü olarak vücuda geliyordu.

Harvard kariyeri sırasında -yine, Marksist olmadan önce diye düşünüyorum-, Paul ve diğer bazı ihtisas öğrencileri, sanırım adı "**Amerikan Demokrasisi İçin Bir Program**" olan küçük bir kitap oluşturdular. Bu kitap, depresyonla savaşta Keynesyen talep uyarıcıları programının nasıl uygulanacağını duru bir açıklamasıydı. Anladığım kadarıyla, ortaya çıktığı zamanda bazı önemli etkileri olmuştu -Kindleberger örneğin, bu kitabı kendi Depresyon tarihi kitabında kaynak göstermektedir.

Dirsekli
talep
eğrisi
mikro
ekonomi
literatürüne
yapılmış
önemli
bir
katkıydı

Son olarak, izin verirseniz, birkaç kişisel düşünceme yer vermek istiyorum. Ben dünyada bu iddiayı yapabilecek tek insan olabiliyim: Lisenin dışında, iktisatla ilgili olarak okuduğum ilk kitap **Tekelci Kapitalizm** idi ve ilk iktisat hocam Paul Sweezy olmuştu. New School'daki ilk dönemimde, 1975 baharında, Paul'un "Kapital'i Okuma ve Kullanma" isimli dersini almıştım. Tahmin edebileceğiniz gibi, o dönemde tüm dünyada önde gelen Marksistlerden biri olarak kabul edilen bir kişiden Marx'ın Kapital'i üzerine bir ders alacağım için heyecan içindeydim. Oradaki ilk günümde öğrenci danışmanı ile görüştüğümde, İç Savaş üzerine Abraham Lincoln tarafından verilen bir dersi alıyormuş gibi hissettiğimi söyledim.

Herneyse, danışman -şu anda AFL-CIO'nun önde gelen bir bürokrati olan Ron Blackwell- bana, "Paul Sweezy gerçek bir Marksist değil, Keynescidir" demişti. Ron'un bununla neyi kastettiği hakkında herhangi bir fikir sahibi olabilecek kadar yeterli bilgim yoktu. Bu yorumu sonradan anlayabildim. Aslında, Sweezy'de Keynes'den çok şey vardı -daha önce de belirttiğim gibi, hem **Kapitalizm Nereye Gidiyor** hem de **Tekelci Kapitalizm** ile ilgili olarak. Bu yaptığı, Marksizmin temel ruhu ve bağlantılarını koruyarak, çok güçlü bir sentez girişimi idi.

Ders başladığında New School'da bir heyecan dalgası oluşmuştu. İlk gün yaklaşık 400 kişi ortalarda olduğundan sınıfa girmeniz mümkün değildi. Bir sonraki derste, sınıfa girebilmek için, bir 400 kişi daha ortaya çıktığından, kayıt belgenizi ya da dersi aldığınızı kanıtlayan bir belgeyi göstermeniz gerekmişti. Bununla birlikte, konuların içine dalmaya başladıkça durum hızla sakinleşti. Paul olağanüstü derecede açık ve kendini öğretmeye adanmış bir hocaydı. Fakat kesin olan şu ki, öğretmen olarak her hangi bir biçimde teatral bir tarzı yoktu. Böylece sınıf mevcudu çok kısa bir sürede, gerçekten Marx üzerine açıklamalar yapan Paul'ü dinlemek isteyen 30-40 kişi civarına düştü.

Öğrenciler arasında -her zaman gelmiyor olsa da- Daniel Ellsberg de vardı. Bu kişiyi bir gün, diğer herkes gibi, sınıfta oturmuş ders üzerine notlar alırken fark etmiştim. Bu tabii ki Ellsberg'in ününün en yüksekte olduğu zamandı. Başka bir öğrenciye şuna benzer bir şeyler söylemiştim: "Ne kadar tuhaf değil mi? Şuradaki adam tıpkı Daniel Ellsberg'e benziyor." Ellsberg beni duydu, bana doğru yürüyerek elini uzattı ve dedi ki: "Merhaba, Dan Ells-

berg." Sonra ders hakkında konuşmaya başladık. Sweezy ya da Marx'la aynı fikirde olmadığını, zira Marksist geleneğin insan davranışlarını anlamada ruhani ve dini dürtülere yeterince ağırlık vermediğini söyledi. Her neyse, bu çok ilginç bir tartışma olmuştu. Ellsberg öğrencilerle kaynaşmaktan çok mutluymuş ve olağanüstü Sweezy'den birşeyler öğrenmeye çalışıyordu.

O zamanlar, **Grundrisse**'nin ilk İngilizce çevirisi henüz basılmıştı. Paul bu kitabın ortaya çıkış biçimine aşırı derecede üzülmüş ve bundan bize defalarca bahsetmişti. Anımsadığım kadarıyla, bunların hepsi "Gerçekleşme" kelimesinin Almanca'dan yanlış çevirisine dayanıyordu. Gerçekten de problemin ne olduğunu tam olarak hatırlamıyorum, fakat Paul'ün eksik tüketim meselesine yaptığı vurgu ile ya da Marx'ın iktisadi kriz teorisinin anlaşılmasında "gerçekleşme problemi" ile ilgiliydi. Görünen o ki, Paul, orijinalinde gayet açık olduğu halde, tüm bunların **Grundrisse**'nin İngilizce çevirisinde yanlış bir şekilde aktarıldığını düşünüyordu. Bu, derslerin değişmez temasıydı ve öğrenciler arasında şaka konusu olmuştu -işte Sweezy yine "gerçekleşme"ye devam ediyor.

Paul hakkında daha saçma bir başka şey de, biz öğrencilerin onun giyim tarzıyla alay etmemizdi. Şu parlak renkli gömleklere kısa kollu iki gömleği vardı -sanırım biri turuncu renkliydi diğeri de mavi. Bu gömleklere sırayla giyiyor gibi görünüyordu -sanki haftanın hangi gününde hangi parlak renkli gömleği giymesini gerektiğini biliyormuş gibiydi. Şöyle derdik: "Bugün üzerinde mavi gömleğinin olması iyi bir şey. Aksi halde, geçen haftanın ders materyalini tekrar etmemiz gerekirdi". Genel noktaya şuydu: Paul kıyafetleri konusunda bütünüyle özensiz, tamamen iddiasızdı ve nasıl giyindiğine dair en ufak bir dikkat göstermezdi.

Bu, bizi başka bir noktaya getirir. Paul gençliğinde efsanevi şekilde yakışıklıydı ve görünen o ki kadınlar için çekiciliği hep güçlü kaldı. Bunun bazı kanıtları şunlardır: Paul Samuelson, *Newsweek*'te bir makalede bunun hakkında yazmıştı. Adı, "Tanrılar Dünyayı Dev Adımlarla Katettiğinde" idi sanırım. Samuelson, Depresyon'un ortasında Harvard'da, kendisi henüz orada bir öğrenciyken, Schumpeter ve Sweezy arasında geçen bir tartışma hakkında yazıyordu. Hatırladığım kadarıyla bu makalede, "Tanrı" olan Schumpeter değil Sweezy'di -o kadar zeki, o kadar zengin, o kadar yakışıklı ve o kadar Marksistti. Görünüşe bakılırsa, zamanın en ateşli meselesini tar-

Paul
olağanüstü
derecede
açık ve
kendini
öğretmeye
adanmış
bir hocaydı.
Fakat
kesin
olan
şu ki,
öğretmen
olarak
her hangi
bir biçimde
teatral
bir tarzı
yoktu

tışarak Schumpeter'i paramparça etmişti. Daha da fazla kanıt vardır: 1980'lerin ortalarında bir hafta sonunda masrafları MR tarafından karşılanan bir dinlenme yerindeydim. Konferansta Patricia Fernandez-Kelly isimli bir kadın profesörle (bir zamanlar Johns Hopkins'teydi fakat halen orada olup olmadığından emin değilim) konuşuyordum. Herneyse, konuşmamızı birden kesti ve neredeyse bir tam dakika boyunca donup kaldı. Sonra bana

döndü ve dedi ki: "Sweezy'ye baksana. Ne kadar yakışıklı." Ve bu, Paul yetmişlerinin ortasındayken olmuştu.

Her türden düşünceyi sormuştunuz ve cevabını aldınız. Paul olağanüstü büyük bir adamdı. Size, hem çalışmaları hem de politikasıyla ilgili bazı eleştiriler de sunabilirdim. Fakat řu anda, bunlar, tamamen saçma ve önemsiz olacaktı.

becya

bilge bir marksistin ardından

Yirminci yüzyılın en ünlü Marksist iktisatçılarından biri olan Paul M. Sweezy, 27 Şubat 2004'te New York'ta 93 yaşında öldü. Sweezy, Türkiye'de tanınan bir iktisatçı ve düşünürdü. On yıl önce İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin yıllık toplantısının onur konuğu olarak İstanbul'da konuştuğunda dakikalarca alkışlandığını hatırlıyorum. Yapıtlarının en önemlileri Türkçeye çevrilmişti.

Buna rağmen, Sweezy'nin ölümü anında Türkiye'de fazla bilindiğini sanmıyorum. Yapıtlarının Türkçe çevirileri, otuz beş yıl öncesine aittir. Büyük bir ihtimalle kitapçılarda yeni baskıları bulunmamaktadır. Sweezy'nin Türkçeye kazandırıldığı yıllar sonrasında, dünyada ve Türkiye'de sosyal bilimlerin eleştirel, düzen-dışı, Marksist akım ve temsilcilerinin giderek "demode" sayıldığı; üniversite programlarından dışlandığı bir dönemden geçtik. Özellikle *sosyal bilim* niteliği giderek sorgulanır hale gelen iktisat disiplininde bu eğilim daha da egemen oldu. Bu olumsuz koşullarda eleştirel çizgilerini ısrarla sürdüren "aykırı" bilim insanlarının ön saflarında yer alan Paul Sweezy gibi ender bir iktisatçının, ölümü vesilesiyle de olsa, tekrar değerlendirilmesinde yarar olduğunu düşünüyorum.

Paul Sweezy, 1910'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak New York'ta hayata gözlerini açtı. Harvard Üniversitesi iktisat bölümünden 1931'de mezun oldu. Joseph Schumpeter'in asistanı, sonra da öğretim üyesi olarak 1942'ye kadar Harvard'da çalıştı. İkinci Dünya Savaşı'na istihbaratçı olarak ve daha sonra CIA'ya dönüşecek olan Office of Strategic Security (OSS) içinde katıldı. Ancak, hemen açıklayalım ki, sonraki CIA'nın aksine OSS'nin ana gündemi nazizme ve faşizme karşı verilen sıcak savaş idi ve Amerikalı pek çok solcu aydın, örneğin bir diğer Marksist iktisatçı olan Paul Baran savaş yıllarında OSS'de görev yaptılar.

1945'te terhis olduğunda Harvard kendisine kadro vermeyince Sweezy akademik mesleği (sonraki yıllarda zaman zaman "konuk öğretim üyesi" olarak verdiği konferanslar, dersler dışında) temelli terketti. 1949'da Leo Huberman'la birlikte *Monthly Review* adı altında bağımsız bir sosyalist dergi çıkarmaya başladı. Bu tarih sola karşı McCarthy'ci baskı ve

kampanyaların başladığı dönemektir. Sweezy de bu ortamdaki nasibini aldı. New Hampshire üniversitesindeki "yıkıcı faaliyetler"i soruşturan komisyona ders notlarını vermeyi reddettiği için hapisle cezalandırıldı; ancak bu ceza daha sonra Yüksek Mahkeme tarafından bozuldu.

Bu olayı izleyen yarım yüzyıl içinde Paul Sweezy, kitapları, araştırmaları ile, yirminci yüzyılın radikal, devrimci, Marksist düşünürlerinin ön planında (ve öldüğü tarihte en kıdemlisi olarak) yer aldı. Büyük ölçüde onun ürünü olan (ve hâlâ da yayımlanan) *Monthly Review* dergisi, sadece ABD'de değil, Batı dünyasında Marksizmi ve radikal-devrimci akımları canlı tutan ana kaynaklardan biri olarak önem taşır.

Bir iktisatçı ve sosyal bilimci olarak Paul Sweezy'nin katkıları üzerinde neler söyleyebiliriz?

Sweezy, bir iktisatçı olarak ilk dikkati çeken katkısını, oligopol kuramına ilişkin bir makalesi ile yapmıştı. Ben, Sweezy'nin adıyla ilk kez, kırk küsur yıl önce, sanırım, *Readings on Economic Theory* başlıklı bir derlemede "büklümlü oligopol talep eğrisi" konulu bir makalede karşılaşmışım. Bu yazı, Joan Robinson ve Chamberlin gibi genç kuşak iktisatçılar tarafından neoklasik kuramın tam rekabet varsayımına dayalı yapısını "düzeltmeyi" hedefleyen bir akımın içinde yer alır. Ne var ki, 1936'da yayımlanan Keynes'in *Genel Teori*'si bu akımı sıçrayarak aştı. Neoklasik iktisat kuramını içten eleştirerek değiştirmeye çalışan genç iktisatçıların pek çoğunun *Genel Teori* sonrasında geleneksel iktisadın saplantılarından nasıl kurtulduklarını; akademik ortamın yepyeni, özgürleştirici açılımlara kavuştuğunu, Sweezy daha sonra açıklamıştır. Ancak, Keynes'in yörüngesi içine giren ve orada kalan çok sayıda iktisatçının tersine, Sweezy, bu canlı ortam içinde Marksizme yöneldi. Bunda, Keynes'ten çok Marx'a değer veren hocası Schumpeter'in etkileri olmuştur.

1930'lu yılların ikinci yarısında, Batı sosyal biliminde özellikle iktisat dünyasında üçlü bir ayrışma oluşmakta idi: Tutucu neoklasik geleneğin ve kaskatı sosyalizm düşmanlığıyla Hayek'in temsil ettiği "sağ" çizgi ile Marksizme ve ideolojik olarak sosyalizme yakın "sol" çizgi ayrışmanın iki ucunu oluşturuyordu. Keynesgil

Korkut Boratav*

Keynes'in
yörüngesi
içine
giren ve
orada
kalan
çok sayıda
iktisatçının
tersine,
Sweezy,
bu canlı
ortam
içinde
Marksizme
yöneldi

* Prof. Dr.

Paul Sweezy ve Ahmet Tonak

iktisat ise "ortada" bir konumda idi. Bir sınıflar savaşında "barikatlar kurulursa", kendi yerinin burjuvazinin saflarında olduğunu ifade eden; ancak iktisat politikalarının temel işlevini "barikatları önlemek" olarak gören Keynes'in takipçilerinin giderek daha sola kaymaları ise zaman alacaktı. Bu çerçevede ilginç bir ayrıç, "sosyalizmin (politik) iktisadi" diye adlandırılan alanda meydana geldi: "Sosyalizmin iktisadi bakımdan teorik olarak mümkün olup olmadığı veya pratikte işlerliği" sağ ve sol iktisatçılar arasındaki ayrışmayı belirleyen bir sorunsal olarak ortaya çıktı. Bu tartışmada "sol"un Marksist kanadında Maurice Dobb ve (kendi anlattıklarına göre) Paul Sweezy yer almakta idi. Lange, Lerner, Dickinson gibi bir "neoklasik sosyalistler" grubu ise tam rekabetçi piyasaların koşullarını sosyalizmin de gerçekleştirebileceğini ve böylece optimal kaynak tahsisine ulaşabileceğini teorik olarak kanıtladılar.

Sweezy, Ahmet Tonak ve Sungur Savran'la çok daha sonra yaptığı söyleşide¹, Harvard'da "sosyalizmin iktisadi" başlıklı bir ders verdiğini ve bu dersin onu Marksizme yaklaşır katkılarını anlatıyor. Bu dersin parlak öğrencilerinden birinin bir hayli solcu bir konum taşıyan Robert Solow olduğunu da ekliyor. Solow'un (ve keza o yılların solcu iktisatçılarından Eric Roll'un) sonraki yıllarda düzen-İçi akımlara kaymalarının, kendisinin ise Marksist konumunu korumasının ardındaki etkenleri, Sweezy çarpıcı bir bilgelik ve açık sözlülükle,

sınıfsal kökenlerine bağlı bir "şans eseri" olarak yorumluyor. Serbestçe bir çeviriyle aktarıyorum:

"(Başlangıçta) çok akıllı, parlak radikaller olan Solow ve Roll, (zamanla) politikalarını mesleklerine intibak ettirdiler. Bu bir tür oportünizmdir; ama, bu kişiler açısından kaba ve habis bir oportünizm değildi. Bağımsız geçim olanakları bulunmayan (bilim insanlarının) Amerikan toplumuna özgü baskılara karşı direnmesi çok güçtür. Ben akademik bir maaşa bağımlı olmadığım için talihli idim; aksi halde aynı yola gidebilirdim. Babam First National Bank'in başkan yardımcısı idi. ABD'de entelektüel çevrede gerçekten bağımsız bir rol oynayabilecekseniz artı değerden, biraz da olsa, pay almanız gerekiyor. Bu nedenle bu insanları kişi olarak suçlamak yerine, sadece bir olguyu açıklıyorum ve başkalarını teslim alan bu tür baskılardan kurtulduğum için talihime şükrediyorum."

Sweezy Marksist iktisada ilk önemli katkısını 1942'de **Kapitalist Gelişme Kuramı** başlıklı kitabı ile yaptı. (Bu yapıt, 1970'te Aslan Başer Kafaoglu tarafından **Kapitalizm Nereye Gidiyor?** adı altında Türkçe'ye çevrilmişti.) Bu çalışmada Sweezy, Marx'ın değer, bölüşüm, kriz kuramlarını ve emperyalizm çözümlenmesini Anglosakson okurlara yeniden tanıtmayı amaçlamakta; ancak bunu hem te-

Paul
Sweezy
Bağımsız
geçim
olanakları
bulunmayan
(bilim
insanlarının)
Amerikan
toplumuna
özgü
baskılara
karşı
direnmesi
çok güçtür.
Ben
akademik
bir maaşa
bağımlı
olmadığım
için
talihliydim

mel Marksgil kavramları koruyarak, hem de Batı kökenli akademik iktisatçıların kavrayabileceği bir yapı ve biçim geliştirerek yapmakta; daha da önemlisi, emek-değer kuramı üzerinde özgün açıklamalar içermekte idi. **Kapital**'in birinci cildinde, emek-değer kuramı, "değerler sistemi" diye adlandırılabilir bir yapı üzerine inşa edilir. Bu sistemde değişmeyen ve değişken sermaye, içerdikleri emek miktarları ("sosyal bakımdan gerekli emek zamanları") ile, artı değer ise işgücünün değerinden türetilen bir katsayı ("artı değer oranı") ile belirlenir. Böylece elde edilen "değerler" bütünü, Kapital'in üçüncü cildinde, "üretim fiyatları" diye adlandırılan sistemle bağlantılıdır. Bu kez, rekabetçi piyasa koşullarında değişken ve değişmeyen sermayenin toplamı üzerinden hesaplanan ortalama bir kâr haddine dayalı bir "fiyatlar" sistemi söz konusudur. Böhm-Bawerk'in Marx'a dönük eleştirisi, birinci sistemden ikincisinin türetilip türetilmeyeceğini tartışmıştı. Sorun, sermayenin organik bileşimi ("sermaye yoğunluğu") farklılık gösteren sektörlerin yanyana var olduğu bir ekonomide, sektörel üretim fiyatlarının değerlerden sapsması nedeniyle ortaya çıkar. Sweezy bu yapıda hem Marksist, hem de geleneksel iktisadın gündemine bu sorunu, *değerlerin fiyatlara dönüşümü* başlığı altında yeni baştan getirdi. Sweezy, ayrıca, emek-değer kuramının "dönüşüm sorunu"nun matematiksel çözümünden bağımsız olarak geçerli olduğunu, "niteliksel-değer kuramı" başlıklı bir ön-bölüm ile peşinen ileri sürmekteydi.

Sweezy'nin ikinci önemli yapıtı, Anglo-Sakson Marksist iktisadının bir diğer önemli temsilcisi olan Paul Baran ile birlikte kaleme aldığı **Tekelci Sermaye** başlıklı kitaptır. (Bu kitap, sanırım Filiz Onaran'ın çevirisiyle 1970'te Türkçe yayımlanmıştır.) **Tekelci Sermaye**, bence üç önemli katkı içermektedir; Birinci olarak bu kitapta, Marx'ın "artı değer" kavramıyla bağlantılı bir "artık" kategorisi, çağdaş kapitalizmin ampirik ve istatistiksel olarak saptanabilen bir ögesi olarak geliştirilmektedir. İkinci olarak, Sweezy'nin 1942'de başlattığı bir çizgi bu yapıda da izlenerek, kapitalizmin krizleri (veya kronik olarak krizlere yatkınlığı) *eksik tüketimci kuramlara* dayanılarak açıklanmaktadır. Bu yaklaşım, geleneksel Marksist iktisadın bünyesinde yer alan (ve örneğin Rosa Luxemburg'un temsil ettiği) bir azınlık akımı ile birleşmektedir. **Tekelci Sermaye**, üçüncü olarak, tekelci kapitalizmin işleyiş mekanizmalarını, "artık"ın yükselme eğilimi

ile "massedilmesi" ("realizasyonu") arasındaki gerilime bağlayarak açıklar. Böylece, "eksik tüketimci" kriz çözümlenmesi, dev şirketlerin egemenliği, israfçı kaynak kullanımı ve savaş ekonomisi ile bağlantılar kurularak yeniden geliştirilmektedir. Ortodoks Marksistler, bu yaklaşımı "Keynes'gil" olarak yaftalayarak eleştirmişler ve örneğin Sovyet iktisatçıları Sweezy ve Baran'ın katkılarını Marksist okulun içinde kabul etmemişlerdir. Sweezy'nin Baran'la birlikte kuramsal bir çerçeveye oturduğu kapitalizm eleştirisi, daha sonra **Monthly Review** dergisinde belli ölçülerde "Üçüncü Dünya" bir platforma evrilmiş; derginin yazı ailesini oluşturan çok sayıda düşünür tarafından Amerikan kapitalizmine, emperyalizme ve az gelişmişliğe ilişkin eleştirel incelemelerde geliştirilmiştir.

Diğer önemli katkılardan biri, Sweezy'nin "feodalizmden kapitalizme geçiş" sorunsalı üzerinde başka Marksist iktisatçı ve tarihçilerle yaptığı bir polemikte yer alır. Bu polemik, Sweezy kuşağından İngiliz Marksist iktisatçılarından Maurice Dobb'un **Studies in the Development of Capitalism** başlıklı kitabının, kapitalizmin gelişiminde dış ticaret etkeninin rolünü ihmal etmesi nedeniyle Sweezy tarafından eleştirilmesiyle başlamış; İngiltere ve Japonya'dan diğer tarihçilerin de katkılarıyla zenginleşmiştir. Bu tartışmada Dobb'un üretim biçimindeki dönüşümlere dayalı çözümlenmesinin, Marksist gelenek ile daha uyumlu olduğunu kabul etmemiz gerekir. Buna karşılık, emperyalizme dayalı bir kapitalizm eleştirisine kendisini bağlamış olan Sweezy bu tartışmada, kapitalizmin gelişimini biçimlendiren belirleyici etkeni, adeta, "erken bir ticari emperyalizm" ögesinde arar gibidir.

Son olarak ele alabileceğimiz katkılar, Sweezy'nin 1930'lu yılların ortalarında Harvard'da ele aldığı "sosyalizmin politik iktisadı" alanına otuz yıl ara ile tekrar dönmesi sonunda geliştirdiği savlarda yer alır. Bu kez, kuramsal değil, **Monthly Review**'da olgular üzerine dayalı çözümlenmeler ağır basar. Ve uluslararası komünist harekette 1960'lı yılların ortalarında patlak veren Çin-Sovyet çatışmasında, derginin, "sosyalizmin kapitalizme dönüşmesinin mümkün olduğu"nu ileri süren Çin tezlerine yakın bir tavır alması biçiminde ortaya çıkar. **Monthly Review**, bu tartışmada, Sweezy'nin yanı sıra Fransa'dan Charles Bettelheim gibi iktisatçıların da katkısıyla, Sovyet tipi ekonomilerde piyasa ilişkilerinin kâr güdülenmesine öncelik verilerek geliştirilmesinin,

Sweezy'yi tanıyan ve izleyen herkes, reel sosyalizmin çökmesinin onu, "haklı" çıkmasına rağmen, mutlu kılmadığını bilmektedirler

sosyalizmin temel ilişkilerini çözücü katkıları üzerinde durmakta idiler.

Bu tartışmanın başladığı 1964-1966 yıllarında ben Cambridge Üniversitesi'nde Maurice Dobb'un yanında çalışmaktaydım. Dobb, İngiliz Komünist Partisi üyesi idi ve Sovyet sosyalizminin ekonomik sorunlarının, piyasaya dönük reformların katkısıyla aşılabileceğini düşünmekte ve savunmakta idi. Bir iktisatçı olarak Dobb'tan çok şeyler öğrendim. Benim nazarımda o da, kişiliği, olağanüstü derin ve yaygın iktisat bilgisini şaşırtıcı bir alçakgönüllülikle birleştiren nitelikleriyle "bilgeler katı"na ulaşmış bir bilim insanı idi. Sovyet ekonomisi ve sosyalist planlama üzerindeki bilgileri, **Monthly Review**'dakilerden çok daha zengin ve derindi. Ne var ki, Sovyet-tipi sosyalizmin "gidişatı ve geleceği" üzerindeki değerlendirmeler, salt iktisat terimleriyle sürdürüldükçe, eksik kalıyordu. **Monthly Review**'daki katkılar, polemigi bu sınırların dışına taşıdığı için ilginç ve anlamlı boyutlar kazanıyordu. Ben de, o yıllardaki çalışmalarımın ürünü olarak daha sonra **Sosyalist Planlamada Gelişmeler** olarak yayımladığım yapıtın sonuç kesiminde, Sweezy'nin temsil ettiği çizgiye daha yakın bir konuma ulaşacaktım.

Bu tartışmada, sonunda, Sweezy haklı çıktı. Maurice Dobb 1976'da öldü. İyi ki, Sovyet-tipi sosyalizmin büyük ölçüde tarihe karışmasını görmedi. Sweezy'yi tanıyan ve izleyen herkes, reel sosyalizmin çökmesinin onu, "haklı" çıkmasına rağmen, mutlu kılmadığını bilmektedirler. Sweezy, hiçbir zaman, ABD'nin egemen güçlerince beslenen anti-Sovyetizme sürüklenmedi. Burjuva demokrasinin normlarına uyum, onun için hiçbir zaman sosyalizmin edinimlerini değerlendirme ölçütlerinden biri olmadı. Bu nedenle, devrimci ve sosyalist Küba'yı daima savundu.

20. yüzyıl Marksizmi, Bauer, Bukanin, Hilferding, Lenin, Lukaç, Luxemburg, Troçki gibi adlarla parlak bir başlangıç yaptı. Sovyet dev-

rimi, yukarıdaki adların yanı sıra, Preobrajenski, Strumilin, Nemçinov gibi yeni adların katkılarıyla, Marksist iktisadın, özellikle de "sosyalizmin politik iktisadı"nın geleceğine ilişkin beklentilerin yeşermesine yol açtı. Ne var ki, 1930'lu yılların ortalarından sonra Sovyet Marksizmi dondu. Sovyet ekonomisinin pratiğe dönük sorunlarının tartışılması elbette sürdü. Ancak, iktisat teorisine, kapitalist ekonomilerin ampirik çözümlenmesine ilişkin olarak Sovyet Marksizminin katkıları da giderek kurudu. Bu dönemde, Sovyet şablonunu izleyen "ekonomi-politik" kitapları, seri imalat özellikleriyle taşırlar; ruhsuz, donuk, ölü metinlerdir.

İşte bu yıllarda, Marksist iktisad, Batıda bir avuç bilim insanı ayakta tuttu. İngiltere'den Dobb, Meek, Hill, hatta heterodoks özelliklerine rağmen (İtalya ve Polonya kökenleriyle) Sraffa ve Kalecki; Frankofon Avrupa'dan Bettelheim ve Mandel; ABD'den ise (Polonya kökeni ve sonraki yıllardaki gelişimi ile) Lange, ve kanımca saf kan Marksistler olan Baran ve Sweezy bu listenin önde gelen adlarıdır.

Paul Sweezy'yi, bu nedenle, saygıyla anarım. O ve yukarıda adlarını saydığım Marksistler olmasa idi, 21. yüzyıla Marksist iktisad, "Sovyet Marksizmi"nin cenazesi mi taşıyacaktı? Sweezy ve çağdaşlarının katkıları sayesinde, Marksizm dünyayı eleştirel bir perspektifle tanımamıza imkân veren canlı bir kuramsal araç olarak yaşamaktadır. Emekçi insanların kendi kaderlerine egemen olarak dünyalarını dönüştürebilmeleri gündeme geldiğinde de, "bir eylem rehberi" olarak yeniden hayati bir önem kazanacaktır.

Toprağı bol olsun.

dipnot:

- 1) Adı geçen mülakat için bkz. Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak, "Paul M. Sweezy ile Görüşme", *Onbirinci Tez Kitap Dizisi, Sayı 4, Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, ss. 10-38, Ekim 1986.*

Sweezy ve çağdaşlarının katkıları sayesinde, Marksizm dünyayı eleştirel bir perspektifle tanımamıza imkân veren canlı bir kuramsal araç olarak yaşamaktadır

paul marlor sweezy'nin anısına (1910-2004)¹

Wall Street Journal'in 1972'de 'radikal iktisatçıların piri' diye tanımladığı Paul M. Sweezy, John Kenneth Galbraith'in sözleriyle, yirminci yüzyılın ikinci yarısının en tanınmış Amerikalı Marksist bilginiydi.⁽¹⁾ Sweezy'nin dünya ölçeğindeki entelektüel etkisi başlıca iki alandıydı: önde gelen radikal bir iktisatçı (ve sosyolog) idi; ve ayrıca, **Monthly Review** dergisinin kurucularından ve editörlerinden biri olarak, Kuzey Amerika damgalı bir sosyalist düşünceyi başlatanlardan biriydi. Yapıtının yakından ilişkili içinde olduğu Marx ve Schumpeter gibi Sweezy de, kapitalist ekonomik gelişmenin tarihsel bir analizini ve eleştirisini sundu. Kuramı, bu sistemin kökenini, gelişimini ve nihai çöküşünü kapsamaktaydı.

Sweezy 10 Nisan 1910'da, New York'ta doğdu. Babası Everett B. Sweezy, George F. Baker tarafından yönetilen First National Bank of New York'un başkan yardımcısıydı - bu şirket J.P Morgan şirketinin bir ortağıydı. Annesi Caroline (Wilson) Sweezy, Baltimore'daki Goucher College'in ilk mezunlarından. Paul'un iki ağabeyi vardı, 1901'de doğan Everett ve 1907'de doğan Alan. Üç kardeş de önce Exeter'de, sonra da Harvard'da öğrenim gördü. Küçük yaşlarında Paul, kardeşi Alan'ın izinden giderdi. Hem Alan hem Paul, önce **Exonian** dergisinin editörlüğünü, ardından da Harvard Crimson'ın başkanlığını yaptılar. Her ikisi de Harvard'da lisans ve lisansüstü düzeyde ekonomi eğitimi aldılar. 1931'de babası öldüğünde Paul, Harvard'daki son dönemini tamamlamadan öğrenimine ara verdi. Bu nedenle 1932 yılına dek resmi olarak mezun olmadı. Bununla birlikte, 1931-32'de, lisans derslerini tamamlamış olarak, Harvard'da lisansüstü iktisat derslerine başladı. İlgisinin gazetecilikten iktisada kesin olarak kayması, bu yoğun çalışma döneminde oldu.

Sweezy 1932'de London School of Economics'te bir yıllık eğitim için İngiltere'ye gitti (ayrıca okul tatillerinde Viyana'da birkaç ay çalıştı). Britanya'daki deneyimlerinin sonucunda hayatı önemli ölçüde değişecekti. Büyük Bunalımın başlamasıyla, birçokları gibi o da sınıra girmişti. Babası 1929 çöküşünde servetinin büyük kısmını yitirmiş, ama yine de, konforlu bir yaşam sürdürmeye yetecek kadar

ellerinde kalmıştı. Sweezy Britanya'da, dünya tarihinde bir dönüm noktası olan entelektüel ve politik karmaşayla bilinçlendi. Bu dönemde bunalım derinleşmiş, Hitler de Almanya'da iktidara gelmişti. Başlarda London School'a gitmek istemesinin nedeni, muhafazakar iktisatçı Friedrich Hayek ile çalışmaktı. Ancak özellikle genç öğrenciler arasındaki ateşli tartışmalarda Sweezy, gitikçe Marksizm'e ilgi duymaya başladı. Görüşlerindeki bu değişimin başlıca etkenleri, London School'da Harold Laski'nin derslerini izlemesi ve de İngilizceye henüz çevrilmiş olan, Leon Troçki'nin **Rus Devriminin Tarihi**²'ni okumasıydı. Sweezy ayrıca, bu dönemde İngiltere'de gerçekleşen hızlı iktisadi gelişmelerden de etkilendi. Keza Joan Robinson gibi genç ve sol-eğilimli Cambridge'li iktisatçılarla tanışması da bu dönemdedir.

Sweezy 1933'te lisansüstü çalışmaları için Harvard'a geri döndüğünde, entelektüel havanın oldukça değişmiş olduğunu gördü. Harvard'daki ilk yıllarında eğitiminde hiçbir rol oynamayan Marksizm, şimdi bazı büyük üniversitelerde tartışılır hale gelmişti. Büyük bir değişiklik de yirminci yüzyılın önde gelen iktisatçılarından biri olan Joseph Schumpeter'in Harvard'a geliyordu. Muhafazakar bir iktisatçı olmakla birlikte Schumpeter, yine de Marx'ın kuramına büyük saygı duyuyordu. Hatta Sweezy'nin bir keresinde söylediği gibi, "Marx'ın kiyle yarışacak bir düşünce yapısı kurmaya çalışıyordu. Yani bir şekilde Marx'ı model olarak alıyordu."⁽²⁾ Schumpeter'in, Sweezy de dahil, beş-altı öğrencinin katıldığı küçük bir semineri vardı. Yıllar geçtikçe ikisi çok iyi arkadaş oldular. Oskar Lange, Wassily Leontiev ve sonraları Paul Samuelson gibi tanınmış figürlerin de katılacağı entelektüel bir tartışma zemini oluşturdular. Sweezy iki yıl boyunca, lisansüstü iktisat kuramı derslerinde Schumpeter'in asistanlığını yaptı.

Harvard'daki bu yıllarında Sweezy, **Review of Economic Studies** dergisinin kurulmasına yardımcı oldu. Eksik rekabet, Keynesyen analizde beklentilerin rolü ve iktisadi durgunluk üzerine bir dizi önemli makale yayımladı. Keynes'in iktisatta başlattığı devrimden derinden etkilenmişti ve Marksist bir eleştirmen olmayı sürdürmekle birlikte, Keynesyen analizden bazı yönlerini benimsedi.

John Bellamy Foster*

Çeviri:
Melda Öztürk**
Özgür Öztürk***

Paul M. Sweezy, John Kenneth Galbraith'in sözleriyle, yirminci yüzyılın ikinci yarısının en tanınmış ABD'li Marksist bilginiydi

* Monthly Review editörü

** M.Ü. Kalkınma İktisadi Doktora

*** M.Ü. Kalkınma İktisadi Yüksek Lisans

1936 Eylül'ünde Sweezy ve London School of Economics'ten genç bir iktisatçı olan Abba Lerner, **New Statesman and Nation**'a bir mektup yazarak, Keynes'in "İngiliz dış politikası" üzerine bu dergide çıkan bir makalesini eleştirdiler. İngiltere'nin Etiyopya ve İspanya'daki faşist güçlere karşı koymaktaki başarısızlığının, İngiliz hakim sınıfının sınıf çıkarlarının bir ürünü olduğunu öne sürdüler. Bu sınıf, genel olarak faşizme karşı olmakla birlikte, özel mülkiyetin korunmasını kendi ulusal çıkarlarının önünde tutmaktaydı. Marksist olmayan yorumlar, tıpkı Keynes'inki gibi, "İngiliz Dışişleri'nin inanılmaz aptallığına şaşırırmaktan" öteye geçemezdi. İki genç iktisatçı, mektuplarını "Mr. Keynes'in alanımızdaki çalışmalarına en yüksek hayranlık"larını ifade ederek sona erdiriyorlardı. "Onun, kapitalist ekonominin en derin çelişkilerinden biri olan, talepkar ellerle açık ağızların birarada varoluşunun, açıkça sergilenmesinde günümüzdeki diğer bütün yazarlardan çok daha fazlasını yaptığını inanıyoruz". Keynes ise, yanıtında, İngiliz dış politikasının bu eksiklerini İngiliz halkının çoğunluğunun "sınırsız pasifizmi"ne bağladı. "Bunu göremeyenler ve her şeyi Kapitalist ve Komünist kuramla yorumlayanlar, çevrelerine karşı kördür" diyordu.(3)

1936'da Keynes'in **İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi**³'nin yayımlanmasının ardından Sweezy, Harvard'da, iktisat teorisinde Keynesyen devrim üzerine yapılan tartışmalarda aktif bir katılımcı haline geldi. Bu sıralarda, genç bir iktisatçı olan Maxine Yaple ile evlendi. Bu dönemde çeşitli New Deal ajansları için çalışmaktaydı. 1937'de Ulusal Kaynaklar Komitesi (NRC) için 'Amerikan Ekonomisinde Çıkar Grupları'⁴ çalışmasını yaptı. Bu çalışma 1939'da NRC'nin *Amerikan Ekonomisinin Yapısı* adlı tanınmış raporuna ek olarak yayımlandı. Sweezy burada, Berle ve Means'in çok sayıda ABD şirketinin yönetsel olarak kontrol edildiği iddiasına yanıt olarak, sinai ve finansal ittifaklardan oluşan, sekiz öncü çıkar grubunu ayırt etmenin mümkün olduğunu öne sürdü. İlk grupta, J.P. Morgan şirketinin yatırım bankasını, ve bunun - babasının da çalıştığı - First National Bank'la olan ortaklığını sayıyordu. Sweezy bu dönemde ayrıca, 1939'da Güvenlik ve Değişim Komisyonu'nun tekel konulu çalışmaları için; 1940'ta ise, özellikle rekabet ve tekel konularıyla ilgili olarak ABD ekonomisini analiz etmekle görevlendirilen Geçici Ulusal İktisat Komitesi için, çeşitli araştırmalar yaptı.

Sweezy'nin ilk formel iktisadi yayını, **Journal of Political Economy**'de 1934'te yayımlanan, "Profesör Pigou'nun İşsizlik Kuramı"⁵ idi. 1930'lar boyunca iktisadi konularda yirmi beşten fazla makale ve eleştiri yazdı. Bunlardan iki tanesi, sonraki yapıtları için de temel önem taşımıştır : ilki, Haziran 1938'te **Review of Economic Studies**'de yayımlanan, "Beklentiler ve İktisadın Kapsamı"ydı; ikincisi ise, Ağustos 1939'da **Journal of Political Economy**'de yayımlanan, "Oligopol Koşullarında Talep"⁶ başlıklı klasik makalesiydi. İlk makale, iktisadi dengesizlik ve belirsizlik koşullarında beklentilere ilişkin Keynesyen ilgiyi yansıtıyordu. İkincisi, oligopolcü fiyatlandırmaya ilişkin ünlü 'dirseklili talep eğrisi' kuramını ortaya koyuyordu. Bu kuram, oligopolde fiyatların neden tek yönde - yukarı doğru - hareket etmeye eğilimli olduğunu açıklamaktaydı. Bu iki tema, sonraları Sweezy ve Paul Baran tarafından geliştirildiği biçimiyle teknelci sermaye kuramında önemli rol oynayacaktı. Dirseklili talep eğrisi hipotezi, köken olarak, Sweezy'nin 1927 tarihli **İngiliz Kömür Sanayii'nde Tekel ve Rekabet, 1550-1850**⁷ başlıklı tezinden geliştirilmişti. Bu tez David A.Wells ödülünü kazandı ve bir sonraki yıl Harvard Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlandı. Sweezy'nin tez komitesinde Schumpeter de bulunmuştu.

1938'de Sweezy Harvard'da ders vermeye başladı. Bu yıllarda kardeşi Alan'la birlikte, Amerikan Öğretmenler Federasyonu'nun bir kolu olarak Harvard Öğretmenler Sendikası'nın kuruluşuna yardım ettiler. İktisadın ilkelere konusunda ve şirketler üzerine verdiği derslere ek olarak, daha önce Edward Mason tarafından verilen, sosyalizmin iktisadi üzerine bir dersi de üstlendi. **Kapitalizm Nereye Gidiyor?** (1942)⁸ adlı önemli eseri, yıllar boyunca geliştirilen bu derslerle şekillendi. Sweezy sonraları, Harvard'dan Frank Taussig gibi isimlerin klasik metinlerinden öğrendiği marjinal fayda analizinden Marx'ın emek değer kuramına kaymasının kendi adına büyük bir mücadeleye gerektirdiğinden bahsetmiştir. Düşüncedeki bu yer değiştirme bir günde hatta bir yılda gerçekleşemez; çünkü bu iki yapı bütünüyle farklı soru kümeleri içerirler. **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'un elyazmasını hazırlarken, o sıralarda Harvard'da çalışan Japon iktisatçı Shigeto Tsuru'dan yardım aldı - Tsuru kitaba Marx'ın yeniden üretim şemaları üzerine bir ek yazdı. Klasik bir yapıt olan **Kapitalizm Nereye Gidiyor?**, iktisat öğrencilerine Marksist iktisat öğretiminde halen kullanılır. Yalnızca

Dirseklili
talep
eğrisi
hipotezi,
köken
olarak,
Sweezy'nin
1927
tarihli
İngiliz
Kömür
Sanayii'nde
Tekel ve
Rekabet,
1550-1850
başlıklı
tezinden
geliştirilmişti

Harry Magdoff ve Paul Sweezy - 1985

bir ders kitabı olmanın ötesinde, öncü katkılar da getirmektedir: Marx'ın emek değer kuramını ele alışındaki (yalnızca nicel değil) nitel değer sorununa yaptığı vurgu; Bortkiewicz'in dönüşüm sorununa getirdiği çözümü detaylandırması; kriz kuramı ve tekelci kapitalizm üzerine tartışmalar gibi katkılar içermektedir. Ayrıca giriş kısmında, Marx'ın yönteminin yetkin bir açıklamasını sunar.

Kapitalizm Nereye Gidiyor'un ulaştığı en önemli sonuç, kapitalizmde yatırımlardaki uzun dönemli durgunluğun, sistemde içsel olan, sermayenin aşırı üretimi yönünde bir eğilimden kaynaklandığıdır. Sweezy, çalışmasında tekrar tekrar yinelenen bir temayı canlandırarak, "Üretken kaynaklardan kapasitelerinin altında yararlanılması anlamında üretimdeki durgunluk" diye yazmıştı, "kapitalist koşullar altında normal işleyiş olarak görülmemlidir. Bu kabul edilince, kriz problemi yeni bir ışık altında belirir. 'Kriz ve depresyonların sebebi nedir' sorusu karşısına, 'genişlemenin sebebi nedir'e dönüşür." **Kapitalizm Nereye Gidiyor**, Schumpeter'in **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**⁹ kitabı ile aynı yıl yayımlandı. Bu iki kitap kapitalizmin ve sosyalizmin geleceği üzerine dönen karmaşık tartışmanın iki tarafı olarak görülebilir. Schumpeter, **İktisadi Analizin Tarihi**¹⁰ (1951) adlı kitabında, Sweezy'ye, özellikle de **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'a birçok kez referans vermiştir. Sweezy'nin kitabını, "Marx'ın (ve neo-Marksistlerin

çoğunun) iktisadi düşüncesinin takdire değer bir sunumu olarak, şiddetle tavsiye" etmiştir.

Hem Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'u hem Schumpeter'in **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**'si, iktisadi durgunluk sorununu ele alıyordu. Ekonomide ani bir aşağı dönüş yaratan 1937 resesyonuyla ve işsizliğin yüzde 14'ten yüzde 19'a sıçramasıyla birlikte, bu yakıcı bir sorun haline gelmişti. Bundan önce birçok iktisatçı, depresyondan çıkışın, tam bir iyileşme sağlanıncaya dek, (Schumpeter'in ifadesiyle) 'kendiliğinden' gerçekleşeceğini varsaymaktaydı. Bu nedenle, ekonominin 1937'de yeniden yüzde 19 işsizlik düzeyine gerilemesi, büyük bir şok yaratmıştı. Böylece durgunluğun nedenleri üzerine ayrıntılı bir tartışma başladı. Sorunun en tanınmış ifadesini, o dönemde Harvard'daki en önde gelen Keynesyen iktisatçı olan Alvin Hansen'in 1938 tarihli kitabının başlığı ortaya koyuyordu: **Toparlanma mı Durgunluk mu?**¹¹ Washington'u Keynesyen politikalara iten, Keynes'in *Genel Teori*'sinden ziyade bu kitaptı. Bu çerçevedeki bir başka önemli çalışma, Harvard ve Tufts'tan bir grup iktisatçı tarafından yazılan, **Amerikan Demokrasisi için İktisadi Bir Program**¹² başlıklı küçük bir kitapçıktı. Sweezy ve eşi Maxine Yaple Sweezy de kitabın yazarları arasındaydı.

Nobel Ekonomi Ödülü'nün ilk sahibi olan Paul Samuelson, sonradan, 1930'ların sonlarında, "devlerin yeryüzünde ve Harvard'ın

Kapitalizm
Nereye
Gidiyor'un
ulaştığı
en önemli
sonuç,
kapitalizmde
yatırımlardaki
uzun
dönemli
durgunluğun,
sistemde
içsel
olan,
sermayenin
aşırı
üretimi
yönünde
bir eğilimden
kaynaklandığıdır

bahçesinde yürüdüğü zamanlarda", Joseph Schumpeter ve Paul Sweezy - "kurnaz Merlin" ve "genç Sir Galahad" - arasında geçen bir tartışmayı anımsar. "Sweezy," diye yazar Samuelson, "Exeter ve Harvard'ın yetiştirebileceklerinin en iyisiydi... ve kendini, erken bir dönemde, kuşağının en ümit vaadeden iktisatçısı olarak kanıtlamıştı... tanrılar Paul Sweezy'ye, adaletsiz biçimde, parlak bir zekanın yanında, güzel bir yüz ve nüktedanlık da ih-san etmişti... Eğer o gece onu yıldırım çarp-saydı, eminim tanrıların kiskançlığını üzerine çektiği söylenecekti." Samuelson, "görüşleri karşıt kutuplarda olmasına rağmen iki adam arasındaki aşık duygusal etkileşimin daha da hoş kıldığı karşılıklı nükteleri, zekice savuşturmaları ve iğnemelemleri" de anımsar. (4) Her ikisi de durgunluk eğilimini, kapitalizmin önlemez çöküşünün kanıtı olarak görüyorlardı. Schumpeter için bunun nedeni, sistem üzerindeki politik denetimdi; Sweezy içinse, kapitalizmin bizzat kendi gelişiminde yer alan içsel çelişkilerden kaynaklanmaktaydı. Marx'ın belirttiği gibi sermayenin gerçek engeli, bizzat kendisiydi. Kapitalizm anlayışlarındaki radikal farklılıklara rağmen Sweezy, Schumpeter'in iktisadına olan hayranlığını birçok yerde ve fırsatta açıkça dile getirmiştir. Schumpeter'in 1939 tarihli büyük yapıtı **Ulus İçinde İş Çevrimleri**¹³ için yazdığı değerlendirmede (2 Şubat 1940), "Profesör Schumpeter, kapitalizmi kendi gelişme yasaları olan geçici bir tarihsel dönem olarak ele almakta, Marx'tan bu yana tüm diğer iktisatçılardan çok daha başarılı olmuştur" diye yazdı. Schumpeter'le tartışmasının özü, [teknolojik] yeniliklerin kârlar ve birikim için bir uyarıcı olarak görülüp görülmemesi sorunuyla ilgiliydi. Schumpeter bu sorunun girişimcinin sosyolojik rolüne dayandığını öne sürüyor, Sweezy ise yeniliklerin birikim sürecine tabi olarak görülmeleri gerektiğinde ısrar ediyordu. Sweezy bu sorunu, Şubat 1943'de **Review of Economic Statistics**'te (şimdi **Review of Economics and Statistics**) yayımlanan, "Profesör Schumpeter'in Yenilik Teorisi"¹⁴ başlıklı önemli makalesinde ele almıştır. Samuelson'un yanısıra başkaları da Schumpeter ile Sweezy arasında geçen durgunluk tartışmasını ve o dönemde bu ikisi arasındaki fikir alışverişini yaşamlarındaki müthiş anlar olarak hatırlarlar. Galbraith, sonraları, Sweezy'yi, 1930'ların durgunluk ve kapitalizmin geleceği tartışmalarında "baskın bir ses" olarak anacaktır. O dönemde (Schumpeter'in favorisi ifadesiyle) "kutsal yirmili yaşlarında" bulu-

nan Tsuru, Sweezy'nin, "Harvard İktisat Bölümü'nün 1930'lardaki Altın Çağının elebaşısı" olduğunu söylemiştir. (5)

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesiyle Sweezy, faşizme karşı savaşta aktif bir rol aldı. 1930'larda Faşizme ve Savaşa Karşı Birlik'e ve çeşitli halk cephesi örgütlerine üyeydi. 1942'de orduya katılmak için Harvard'dan ayrıldı. Bundan kısa bir süre önce, ilk eşi Maxine Yaple ile boşanmışlardı. Sweezy orduya subay adayı olarak katıldı. Stratejik Hizmetler Ofisi'nde (SHO), önceleri Harvard'da profesörü ve meslektaşı olan Edward Mason'ın yönetiminde çalışmakta karar kıldı. 1943 yazında SHO'da çalışmak üzere Washington'a gitti. 1943 güzünün sonlarında SHO'nun Araştırma ve Analiz programına katılmak üzere Londra'ya gönderildi. Oradaki amiri de, bir başka tanınmış ABD'li iktisatçı olan, Chandler Morse'tu. Başlıca görevi, ABD hükümeti için İngiliz ekonomi politikasını izlemektir. İngiliz iktisadi savaş ajansından iktisatçı James Meade ile sık sık görüşüyorlardı. Savaşın dünya genelinde ekonomik ilişkilerin yeniden organize edilmesine yol açacağı çok açıktı ve ABD savaşın sonuçlarıyla ilgileniyordu. Sweezy, SHO'daki görevini, "bekçibaşılık" olarak anımsayacaktır. Bu dönemde İngiliz ekonomisi, halen en iyi ikinci ekonomi olarak görülmekteydi ve İngiliz İmparatorluğu'yla ne yapılacağı sorusu ortada duruyordu. Sweezy sonraları, savaşta-ki deneyimlerini, Gabriel Kolko'nun **Savaşın Politikası**'nda tanımlandığı biçimiyle, savaş sonrası planlaması ve ABD hegemonyasının kuruluşu bağlamında, ABD'nin müttefiklerine yönelik politikalarının yansıtılması olarak görecekti.

SHO Araştırma ve Analiz bölümünün Londra şubesi bir süredir, Mihver ülkelerindeki gelişmelerin haftalık özetini veren bir gazete çıkartmaktaydı. Haberler ağırlıklı olarak Alman basınından, ayrıca işgal altındaki diğer ülkelerden derleniyordu - Portekiz'de toplanan bilgiler, daha sonra Londra'ya aktarılıyordu. Sweezy burada çalışmaya başladı, ve gazeteyi **European Political Report** adında aylık bir dergiye dönüştürdü. Dergide yalnızca yukarıdaki prosedürle toplanan bilgiler değil, çok farklı kaynaklardan gelen haberler de yer alıyordu. Araştırma ve Analiz bölümü tek tek ülkelerdeki gelişmeler üzerine makaleler ve analizler hazırlıyordu. Sonra bunları, Avrupa'daki yüzlerce askeri ajansa ve idareye gönderiyordu. Gazete açıkça sol (New Dealci), anti-faşist bir konum aldı. Örneğin, İngiliz-

ABD'nin
ikinci
Dünya
Savaşı'na
girmesiyle
Sweezy,
faşizme
karşı
savaşta
aktif
bir rol
aldı.
1930'larda
"Faşizme ve
Savaşa
Karşı
Birlik"e ve
çeşitli
halk
cephesi
örgütlerine
üyeydi

ler Yunanistan'a girip Yunan direnişini çökertmeye başladığında, İngiliz karşıtı bir tavır takındı. O günlerde Sweezy'le Londra'da karşılaşmış olan iktisatçı Tibor Scitovsky, sonraları, Sweezy'nin SHO dergisindeki işinden nasıl zevk aldığını ve savaş sonrasında ABD'ye döndüğünde kendi dergisini çıkarmak istediğini anımsamıştır. (6) Londra şubesi 1944-45 kışında Paris'e, sonraki baharda da Wiesbaden'e taşındı. 6 Ağustos 1945'te ilk atom bombasının atılışını Sweezy burada duydu. Bunun ardından, çalıştığı bölümün bir kısmı Berlin'e taşındı. Sweezy burada, müttefik bombardımanının yıkıcı sonuçlarına tanık olmuştur. Eylül'de terhis edilip eve gönderildi. İkinci teğmen rütbesine yükselen Sweezy'ye, 1946'da Bronz Yıldız Madalyası verildi. Madalyanın Avrupa Politik Raporu editörü olarak oynadığı rol için verildiği özellikle belirtilmişti.

Savaşın ardından Sweezy, orduya katılanlara araştırmalarına dönme şansı tanımak için tasarlanmış olan, Toplumsal Bilimler Konseyi Terhis Ödülü aldı. Annesinin Wilton, New Hampshire'daki evine yerleşti (annesi California'da yaşıyordu). 1944'te Londra'da, SHO'da tanıştığı Nancy Adams'la evlendi. Üç çocukları oldu: Samuel Everett (1946'da doğdu), Elizabeth (Lybess) MacDougall (1948'de doğdu) ve Martha (1951'de doğdu). Bu yıllarda ara sıra kütüphaneyi kullanmak üzere Cambridge, Massachusetts'e gitti; ve bir süre, ilerideki çalışma hayatı için hazırlıklar yaptı. **The Nation**, **The New Republic** ve diğer dergilere de sık sık yazılar yazıyordu. Altı ayını büyük hayranlık duyduğu, Toynbee'nin **Bir Tarih İncelemesi**¹⁵'nin ilk altı cildini okumaya ayırdı ve **The Nation**'a bunun bir eleştirisini yazdı. **Sosyalizm**¹⁶ (1946) adlı kitabının yanısıra sonradan **Tarih Olarak Bugün**¹⁷'de (1953) biraraya getirilecek bir çok yazısını da bu dönemde üretti. Schumpeter'in 1950'deki ölümünün hemen ardından, Schumpeter'in - ilk olarak Heinz Norden tarafından çevrilmiş olan - iki denemesinden oluşan, **Emperyalizm ve Toplumsal Sınıflar**¹⁸ başlıklı bir derleme yaptı ve buna bir giriş yazdı. Girişi, büyük dostuna "saygılarını sunarak" bitiriyordu: "O şimdi gitti, ve ne Harvard, ne de iktisat mesleği artık aynı biçimde kalacaktır." Ayrıca Marksist iktisadın 'dönüşüm sorunu' üzerine üç klasik çalışmadan oluşan bir cilt derledi: Eugene Böhm-Bawerk'den Karl Marx ve Sisteminin Kapanışı; Rudolf Hilferding'den Böhm-Bawerk'in Marx Eleştirisi; ve (Almanca'dan İngilizce'ye kendisinin çevirdiği) Ladislaus von Bortkiewicz'den "Marx'ın

Kapital'in Üçüncü Cildi'ndeki Temel Teorik Yapısının Düzeltilmesi Üzerine"¹⁹. 1950'de **Science & Society**'de Maurice Dobb'un **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler**'ine²⁰ getirdiği eleştirisi, Marksist tarih yazımında sonraları merkezi rol oynayacak olan, ünlü feodalizmden kapitalizme geçiş tartışmasını başlattı. Sweezy burada, Marx'ı izleyerek, feodalizmin çözülmesinde dünya pazarının önemini vurguluyordu.

Bu dönemde Sweezy, Harvard'daki öğretmenlik pozisyonuna geri dönerek, akademik kariyerine devam edip etmemek konusunda kararsızdı. Savaş döneminde iki yıl askerlik izni kullandığından, asistan profesör olarak Harvard'daki beş yıllık kontratının bitmesine daha iki yıl vardı. Savaş esnasında Harvard iktisat bölümünde, acilen birinin atanmasının gerektiği bir kadro açılmıştı. Sweezy buraya düşünülen iki adaydan biriydi. Diğeri ise sonradan tanınmış bir çalışma iktisatçısı ve Ford yönetiminde Çalışma Bakanı olacak olan John Dunlop'tu. Schumpeter Sweezy'nin adaylığının güçlü bir destekçisiydi ve Mayıs 1945'te Dekan Paul H. Buck'a şöyle yazmıştı: Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor** kitabı, "Marksist düşünce sisteminin yetkin bir anlatımıdır" ve "bu iş ... şimdye kadar bütün ülkelerden düzinelere iktisatçı tarafından denenmiş [fakat] hiç bu denli başarılı olunmamıştır." Onun Marksist olduğu yönündeki eleştirilere yanıt olarak Schumpeter, dekana şunu belirtiyordu: "Marksçı iktisadı kabul etsek de etmesek de, kendi bakış açısından ifade edilmesi görevinin gerçekleştirilmesi, iktisadi düşünce için yeterli önem taşır." Yine de, kadroya Dunlop atandı. Savaşın döndüğünde Sweezy, arkadaşlarından, Harvard iktisat bölümündeki kadrosunu sürdürme şansı olup olmadığını sormuştu. Kısmen bu önceki gelişmelerin de bir sonucu olarak, o dönemde bir Marksistin kadro alma şansının olmadığını görmüştü. Sonraları, ailesinden miras yoluyla [belirli bir] artık değere ulaşma şansı olmasa, akademiye göreviyle hayatını kazanan birçokları gibi kendisinin de, kaçınılmaz olarak maruz kalacağı kontrol ve baskılara boyun eğmeye zorlanacağı konusunda ısrar etmiştir. Bununla birlikte, olayların olduğu noktada, böyle bir uyum göstermek zorunda kalmamıştı. Sonuç olarak askerlik nedeniyle verdiği aranın ardından önceki öğretmenlik görevine dönmeme kararı aldı.

Sweezy'nin akademik kariyerden uzaklaşmasına yardım eden bir diğer neden de, bu yıllarda geliştirdiği, aylık bir dergi çıkarma yö-

Schumpeter,
dekana
şunu
belirtiyordu:
"Marksçı
iktisadı
kabul
etsek de
etmesek de,
kendi
bakış
açısından
ifade
edilmesi
görevinin
gerçekleştiril-
mesi,
iktisadi
düşünce
için
yeterli
önem
taşır"

nündeki kalıcı düşüncesiydi. Savaş sonrasında Sweezy, 1930'lardan beri tanıdığı Leo Huberman'la sıkı bir ilişki içinde olmuştu. Huberman çok başarılı bir emek eğitimcisi, gazeteci ve iktisadi gelişme ve emek mücadeleleri hakkında çok satan tarih kitaplarının yazarıydı. New College of Columbia Üniversitesi'nde sosyal bilimler bölümü başkanlığı, PM gazetesinde çalışma editörlüğü, **U.S. Week** dergisinde köşe yazarlığı, Ulusal Denizcilik Sendikası'nın eğitim ve halkla ilişkiler başkanlığını yapmıştı. En popüler kitapları, **Biz Halkız** (1932), yarım milyondan fazla satan **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla** (1936), **Emeğin Gözetlenmesi Tehdidi** (1937), ve **Sendikalar Hakkında Gerçekler**'di²¹ (1946). Huberman ve Sweezy 1940'ların sonlarından itibaren politik bir dergi çıkarmayı hayal ediyor, ancak bunu somutlaştıracak bir fırsat göremiyorlardı. 1948'in sonlarına doğru durum değişti. Paul'un en yakın arkadaşlarından biri, **Amerikan Rönesansı**'nın (1941) yazarı ve Amerikan Çalışmaları'nın kurucularından biri olan, Harvard'lı büyük edebiyat bilgini F.O. Matthiessen'di. Matthiessen ve Sweezy, Harvard Öğretmenler Sendikası'nın kuruluşunda birlikte yer almışlar, o dönemden beri de itibatta kalmışlardı. Huberman, Sweezy ve Matthiessen, Henry Wallace'ın 1948'deki başarısız başkanlık kampanyasında da yer almışlardı. Matthiessen, Huberman ve Sweezy'nin yeni bir dergi çıkarmak istediklerini duyunca, Sweezy'yi New Hampshire'daki evinde ziyaret etti. Kendisine bir miras kaldığını ve buna kişisel gereksinimi olmadığını söyledi. Dergi çıkarmaları için üç yıl boyunca, yılda 5 bin dolar vermeyi önerdi. Sonuç **Monthly Review: Bağımsız bir Sosyalist Dergi** oldu. Albert Einstein'ın "Neden Sosyalizm?"²² başlıklı bir makalesini de içeren ilk sayı, Mayıs 1949'da çıktı. Almanya'dan ABD'ye göçmüş sol bir sosyal demokrat ve Leo Huberman'ın arkadaşı olan Otto Nathan, kısa bir süre derginin editörlerinden biri oldu. Nathan Einstein'ın kişisel dostuydu; makaleyi de o almıştı.

Çabucak ortadan kaybolan çoğu sosyalist dergiden farklı olarak **Monthly Review** (dostlar arasında MR olarak bilinir) ilk günden başarı sağladı. Bugün - Sweezy'nin ölümüne dek sürdürdüğü editörlüğü ile - 56. yayın yılındadır ve bürosu Manhattan'dadır. İlk yayın yılının sonunda derginin 2 bin 500 abonesi vardı. 1977'de 12 bin civarındaki toplam dağıtımla en yüksek rakamına ulaştı. 1980'lerde ve 90'ların başında - radikal yayınlardaki genel

gerilemeyle birlikte - bu sayı azalmış, 1996'da 5 binin altına düşmüştür. 1990'ların sonunda yeniden canlandı ve 2003'te toplam dağıtımı, 1980'lerin ortasından bu yana ilk kez, 7 binin üzerine çıktı. Bununla birlikte **Monthly Review**'un okur sayısı, ABD'deki abone sayısından her zaman birkaç kat fazla olmuştur. Bir keresinde 'ABD'deki en ünlü bilinmeyen dergi' olarak adlandırılmıştı. (8) Kopyaları sıklıkla, elden ele, dünya genelinde dolaşmaktadır. Geçmişte İtalyanca, İspanyolca ve Yunanca baskıları da yapılırdı - bugün bunlara son verilmiştir. Şimdilerde Hindistan'da, oradaki okuyucular için daha ucuz bir baskısı yapılmaktadır.

Monthly Review sıklıkla, eğer dünya çapında değilse bile en azından İngilizce konuşulan dünyada, en önde gelen bağımsız Marksist dergi olarak nitelenmiştir. Herhangi bir parti çizgisine girmeyi reddetmiş, kendi yolunu çizerek Sovyet bloğu ideolojisine mesafeli kalmıştır. Baştan beri, iktisadi analizleriyle ün yapmıştır. 1963'te editörleri tanıtan **Business Week** dergisi, Huberman ve Sweezy'nin **Monthly Review**'daki vizyonunu şöyle tanımlıyordu: "derinlemesine giden ve çetin bir sosyalizm türü; az gelişmiş ülkelerdeki birçok solcunun zorunlu gördüğü, geçmişte keskin bir kopuşu sağlayabilecek kadar etkili. Aynı zamanda, azimle, hem Moskova hem Pekin'den bağımsızlıklarını koruyorlar... Anlaşılması güç modern iktisadi kavramları ele almaktaki becerileri, geleceğin entelektüellerini etkilemektedir... kapitalizmin sıkıntılarına getirdikleri analizler, rahatsızlık verecek kadar ikna edicidir." **Business Week**, **Monthly Review**'un "dışardaki etkisi", diye öne sürüyordu, "ABD'deki destekçilerinden çok daha fazladır." (9) 1960' larda, (**Time** dergisinin bir kolu olan) **Time International**'in finanse ettiği bir araştırma, Japon iş dünyası liderleri ve kanaat önderlerinin "en çok tanışmak istediği" on ABD'li den birinin Paul Sweezy olduğunu ortaya koymuştu. (10)

Ancak dergi hiçbir zaman salt iktisadi bir yayın olmadı. 'Tarih olarak bugün'e dair eleştirel yargıları ortaya koyma sorumluluğunu daima taşıdı. Ve siyasal, tarihsel ve bazen kültürel analizleriyle de tanındı. Yazar kadrosu sıklıkla, solda Kim Kimdir'i andırmaktaydı: Albert Einstein, W.B. Du Bois, Shirley Graham, Jean-Paul Sartre, Fidel Castro, Che Guevara, Malcolm X, Edgar Snow, I.F. Stone, R. H. Tawney, G.D.H. Cole, Henry Wallace, William Appleman Williams, Eduardo Galeano, Anna Louise Strong, C. Wright Mills, Lorraine Hans-

1960' larda,
Time
International'ın
finanse
ettiği
bir araştırma,
Japon
iş dünyası
liderleri ve
kanaat
önderlerinin
"en çok
tanışmak
istediği"
on ABD'li den
birinin
Paul
Sweezy
olduğunu
ortaya
koymuştu

berry, Anne Braden, Daniel Ellsberg, Noam Chomsky, E.P. Thompson, Michal Kalecki, Joan Robinson, Isabel Allende ve Samir Amin. Hatta yüzeysel bir taramayla bile bundan daha geniş bir liste oluşturulabilir. Çin Devrimiyle aynı yıl doğan **Monthly Review**, baştan beri, emperyalizme ve üçüncü dünyada devrime yaptığı vurguyla ayırdediliyordu. Huberman ve Sweezy Kore savaşına başından beri karşı çıktılar ve ardarda yayınladıkları derin analizlerle, dikkatle gözlemlidiler. Hindicini Savaşı'na ayrılan ilk "Ayın Değerlendirmesi" (derginin genel tonunu belirleyen, usta işi ve makale uzunluğundaki öncü başyazılar), 1954'te yazıldı. Latin Amerika'ya yaptığı bir ABD Devlet gezisinden dönüşünde Ned O'Gorman, 1964'te **National Catholic Reporter**'da şöyle yazdı: "Güney Amerika'da en çok konuşulduğunu işittiğim Amerikalılar, **Monthly Review**'un editörleri Huberman ve Sweezy, Edgar Allen Poe, Walt Whitman ve JFK idi". (11) 1966'da MR, geçmişteki İtalyan direnişçilerinin komitesi tarafından verilen, edebi bir ödül olan Omega Şehri Ödülü'nü aldı. Aynı ödülü daha önce Jean-Paul Sartre ve Franz Fanon da kazanmıştı. Ödül açıklaması şöyleydi: "Bu iki yazarın başlıca dehası, Marksist bir hümanizmde yatmaktadır. Kapitalizme ve emperyalizme karşı dünyanın savaşımında, Huberman ve Sweezy'nin çalışmalarında yüksek entelektüel nitelikte özenli bir açıklıkla yorumlanmamış ne bir argüman ne de bir olay vardır."

1950'lerde **Monthly Review**'un temel ilgi-si, dışarıda soğuk savaş, içeride ise McCarthyilik'ti. Huberman ve Sweezy hiçbir zaman, McCarthy döneminin basitçe bir 'kızıl korkusu' olduğunu düşünecek denli naif olmadılar. Bu, daha geniş anlamda, işçi, çiftçi ve sivil haklar eylemcileri arasındaki eski New Deal koalisyonunu parçalamaya yönelik bir girişimdi. Her iki editörün de bu dönemde engizisyona hedef olması şaşırtıcı değildi. Huberman 1953'te Joe McCarthy'nin Senato komitesine ifade vermeye çağırıldı. Devlet yasama organı tarafından "yıkıcı eylemleri" soruşturmakla görevlendirilmiş olan New Hampshire Savcısı Louis C. Wyman, Sweezy'yi 1954'te iki kere sorguladı. Soruşturma Sweezy'nin New Hampshire Üniversitesi'nde verdiği bir derse odaklanmıştı. Ayrıca Sweezy'nin, önceki Başkan Yardımcısı Henry Wallace'ın 1948'deki İlerici Parti kampanyasındaki rolü etrafında dönüyordu. Bu dönemde Sweezy New Hampshire'daki Wallace kampanyasında

başkanlık yapmıştı. Yargılama usüllerine karşı ilkeli bir tavır takınan Sweezy, Wallace kampanyasına katılan üyeler ve eylemleri; New Hampshire Üniversitesi'nde misafir olarak verdiği derslerin içeriği ve komünizme inanıp inanmadığı konularındaki soruları yanıtlamayı reddetti. Mahkemeye saygısızlık yaptığına karar verilerek, New Hampshire, Merimack County Üst Mahkemesi'nce aklanıncaya dek, (daha sonra kefaletle serbest bırakılacağı) il hapisanesine sevk edildi. Davası temyiz edildi ve eyalet mahkemesinden ve federal mahkemelerden geçti. 17 Haziran 1957'de ABD Üst Mahkemesi - New Hampshire yasamasının savcının bu sorulara yanıt bulmasını istediğine dair herhangi bir kanıt bulunmaması; ve Sweezy'nin anayasal özgürlüklerinin kısıtlanmasının "yıkıcılıkla yalnızca uzaktan bağlantılı" siyasal etkinlikler temelinde haklı çıkarılamayacağı gerekçesiyle - Sweezy lehine hüküm verdi. Baş Yargıç Warren ve Yargıç Frankfurter'in bu davadaki yazılı kanaatleri, akademik özgürlük üzerine en önemli hukuki beyanatlar arasında kabul edilmiştir. Sweezy'nin kendisi de, ABD Üst Mahkemesi'ne sunduğu beyanatında, görüşleri hakkında hiçbir şüpheye yer bırakmadı:

Eğer Amerikan anayasal hükümetinin birinci ilkesi politik özgürlük - bunu konuşma, yayın, toplantı, dernek kurma özgürlüklerini içerecek biçimde alıyorum - ise bu soruşturmaların, ABD'lilerin her zaman hatıralarında yaşattıkları her şeye karşı ne büyük bir tehlike oluşturduğunun nasıl inkar edilebildiğini anlamıyorum. Eğer bir kimse haklarını kullandığı için yargı önüne çıkartılabiliyor ve fikirleri için cezalandırılma tehdidiyle zorlanabiliyorsa, o zaman bu haklar gerçek değildir. (12)

Mc Carthy döneminin baskıcı ortamı, 1952'de **Monthly Review** Yayınları'nın - **Monthly Review**'un kitap yayın kolu - ortaya çıkmasına neden oldu. **Monthly Review** Yayınları'nı başlatma fikri, tanınmış gazeteci I.F.Stone'nun 1951'de Central Park'ta Huberman ve Sweezy ile tesadüfen karşılaşmasında ortaya çıktı. Stone Kore Savaşı'na resmi tarihin bakışını sorgulayan bir kitap yazdığını, ancak McCarthyilik ve savaş histerisi döneminde bunu basacak bir yayınevi bulamadığını anlatmıştı. Huberman ve Sweezy el yazmalarını görmek istediler ve yapının gücünden etkilenerek **Monthly Review** Yayınları'nı kurdu-lar. Stone'un **Kore Savaşı'nın Gizli Tarihi**²³ (Mayıs 1952) yayımlanan ilk kitap oldu. Edi-

Huberman ve
Sweezy,
1959
devriminin
hemen
ardından
Küba'yı
ziyaret
ederek
Fidel Castro ve
Che Guevara ile
tanıştılar
ve
birlikte
adayı
dolaştılar

törlere kendi yazdıklarının dışında, yayınevlerinin ilk yayımladığı kitaplar, Stone'un kine benzer nitelikte yapıtlarıdır: tanınmış veya önemli yazarlarca yazılan ve ideolojik nedenlerle diğer yayınevlerinin yayımlamak istemediği kitaplar: Harvey O'Connor'dan **Petrol İmparatorluğu** (1955), Paul Baran'dan **Büyümenin Ekonomi Politikası** (1957), William Appelman William'dan **Birleşik Devletler, Küba ve Castro** (1963), ve William Hinton'dan **Fanschen** (1966)²⁴ gibi. Bu kitaplar aslında yayımlanabilir kitaplardı; fakat politik nedenlerle yayıncılar tarafından reddediliyordu. Hinton'ın **Fanschen**'i devletin el koyduğu notlara dayanıyordu ve geri almak için mahkemelerde yıllarını geçirmesi gerekecekti. Kitabını 1964'te tamamlamış fakat üç yıl boyunca, Boston ve New York'ta bir yayıncı bulamamıştı. Monthly Review Yayınları tarafından bez ciltli olarak basıldığında, neredeyse tamamı hemen satıldı. Kağıt kapaklı baskı hakları Vintage'e verildi (telif hakkı Hinton ve Monthly Review Yayınları arasında eşit olarak paylaşıldı) ve 200 bin kağıt kapaklı kopyası daha satıldı.

Olumsuz politik koşullara rağmen Sweezy dergi için, kapitalizm eleştirisini ve Marksist teoriyi her açıdan ele alan makaleler yazmayı, ve editörlerden biri olmayı sürdürdü. 1990'ların başlarına gelindiğinde yalnızca MR'da bile yüzün üzerinde makale ve eleştiri yazmıştı. Huberman ve Sweezy, 1959 devriminin hemen ardından Küba'yı ziyaret ederek Fidel Castro ve Che Guevara ile tanıştılar ve birlikte adayı dolaştılar. Sweezy ve Huberman, devrim ayakta kalırsa, Küba'nın zorunlu olarak sosyalizm yolunda ilerleyeceğini ilk görendi. Küba ekonomisinin dönüşümü üzerine yazılarının bulunduğu, **Küba: Bir Devrimin Anatomisi** başlıklı (ki daha sonra kitap olarak yayımlandı) özel bir sayı, Temmuz-Ağustos 1960'da çıktı ve çabucak tükendi. İki editör, bu ilk kitabın ardından **Küba'da Sosyalizm**'i (1969) yayımladılar²⁵. (Evden uzakta uzun gezilerin de söz konusu olduğu tüm bu işlerin arasında Sweezy, 1960'da eşi Nancy'den ayrıldı. Ertesi yıl Zirel Druskin Dowd'la evlendi).

MR Yayınları'nın 1957'de yayımladığı Paul Baran'ın **Büyümenin Ekonomi Politikası** kitabı, Marksizan bağımlılık teorisinin ortaya çıkışının işareti oldu. Böylece, **Monthly Review**'un birincil kimliğinin, üçüncü dünya devrimlerinin destekleyicisi olmasına yardım etti. Baran 1910'da, Karadeniz kıyısındaki Nikolaev'de, bir Yahudi ailesinde doğmuştu. Babası Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin Menşevik ko-

luna yakın bir tıp doktoruydu. Formel eğitimini Almanya ve Rusya'da aldı. Moskova Üniversitesi Plekhanov İktisat Enstitüsü'nde öğrenim gördü. Sonra, Berlin Tarım Akademisi'nde bir araştırma pozisyonu kazanmasının ardından, Frankfurt'taki ünlü Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nde araştırma asistanlığı yaptı. Doktorasını, seçkin bir sosyalist iktisatçı olan Emil Lederer'in danışmanlığında tamamladı. Lederer daha sonraları, New York'taki Yeni Toplumsal Araştırmalar Okulu'nun kanatları altında, ünlü "sürgün üniversitesi"ni kuracaktır. Baran ayrıca, Alman ve Avusturya Sosyal Demokrat hareketinin en ünlü iktisat teorisyeni Rudolf Hilferding ile de tanışmıştı. Hilferding'in **Die Gesellschaft** dergisinde bir süre yazdı. Almanya'da Hitler'in iktidara gelişinin ardından Baran, Almanya'yı terketti ve Rusya ve İngiltere üzerinden ABD'ye geçti. ABD'de Sweezy ile tanıştı ve iktisattaki lisansüstü çalışmalarını Harvard'da tamamladı. Savaş sırasında SHO'da ve sonra da, Galbraith'in altında, Birleşik Devletler Stratejik Bombalama Tetkikleri Dairesi'nde çalıştı. Savaşın ardından, önce Merkez Bankası'nda (Federal Reserve) sonra da profesör olarak Stanford'da iş buldu. 1950'lerin başlarında Birleşmiş Milletler sekreteriyasının ekonomi bölümüyle bağlantı kurmasının ardından Michal Kalecki'nin yanısıra Baran da **Monthly Review**'a iktisat danışmanı oldu. İlk yıllarında, *Historicus* (13) takma adıyla yazılar yazdı. Baran'ın başyapıtı **Büyümenin Ekonomi Politikası** iki ana bölümden oluşuyordu: ilk bölümü, zengin ülkelerde, yirminci yüzyılın ortalarında tekelleri kapitalizm altındaki birikim sistemini değerlendiriyordu. İkinci bölüm ise az gelişmişliğin ekonomi politikasını oluşturmaya ayrılmıştı. Az gelişmiş ülkelerde yaratılan iktisadi artığın (tüketim ve diğer zorunlu maliyetler düşüldükten sonra toplumun elinde kalan net hasıla) yanlış kullanılmasında ve aktarılmasında emperyalizmin rolünü saptıyordu. Sorun, Andre Gunder Frank'ın daha sonraları **Latin Amerika'da Kapitalizm ve Az gelişmişlik**²⁶'te (Monthly Review Yayınları, 1967) ortaya koyacağı gibi 'az gelişmişliğin gelişmesi'dir. Baran'ın kitabının bu ikinci bölümü, üçüncü dünyanın bağımlılık koşullarının ilk sistemli Marksist ekonomi politik analizini verir; yapının en çok takdir alan kısmı olmuştur ve süregelen etkisinin de nedenidir.

Aslında Baran'ın kitabının yayımlanmasından da önce, Baran ve Sweezy, kitabın ilk bölümünde ortaya konulan sorunları daha sistematik bir biçimde ele alan ortak bir çalışmaya

Tekelci
kapitalizmde
fiyat
mekanizması,
yeterli
talebin
olmadığı
durumda
sermayenin
fiyatları
düşürerek
bir ayarlamaya
yönelmesi
sonucunu
vermiyordu

başlamışlardı. Sonuç, on yıl sonra, 1966'da **Tekelci Kapitalizm**²⁷'in yayımlanması oldu. (Kitap, Baran'ın bir kalp krizinden ölümünden iki yıl sonra basıldı, ancak Sweezy, giriş yazısında, Baran'ın döneminde kitabın asıl önemli kısımlarının tamamlanmış olduğunu açıkladı). **Tekelci Kapitalizm**, popüler bir dille yazılmış olmakla birlikte, Baran'ın kitabının ve Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'unun sofistike bir sentezinden ortaya çıkmıştı. Josef Steindl'nin, Kalecki'nin kurduğu temel üzerine inşa edilmiş klasik yapıtı, **Amerikan Kapitalizmde Olgunluk ve Durgunluk**²⁸undan (1952) doğrudan esinlenmişti. Ayrıca Marx, Veblen, Keynes ve Schumpeter'in yaklaşımlarını da yansıtıyordu.

Tekelci Kapitalizm'in merkezi tezi, serbest rekabet dönemindeki birikimle ilişkili olan Marx'ın temel 'kâr oranının düşme eğilimi yasası'nın, (bir avuç dev firmanın anahtar sanayileri ve bütün olarak ekonomiyi denetlemeye yöneldiği) teknelci kapitalizmde, çok sınırlı rekabetçi koşullarda, artığın yükselme eğilimi yasasıyla yer değiştirdiği. Tekelci kapitalizmde fiyat mekanizması, yeterli talebin olmadığı durumda sermayenin fiyatları düşürerek bir ayarlamaya yönelmesi sonucunu vermiyordu (Sweezy'nin daha evvelki dirseklili talep eğrisi teorisine giden bir argüman); bunun yerine, kâr marjlarını korumak için fabrikalar atıl bırakılarak kronik aşırı kapasite yaratılıyordu.

Baran ve Sweezy tarafından aktarıldığı biçimiyle temel çelişkiyi, bir analist, profesyonel iktisatçıların teknik diliyle şu şekilde özetlemektedir :

(Kârı, faizi, rantı, artık istihdamın ikamesini, devlet harcamalarını ve diğer savurgan harcamaları içeren) potansiyel artık, üretkenlikteki artış üretim maliyetini fiyatlara kıyasla düşürdükçe, artar. Ancak bu potansiyel, tamamiyle realize edilmez. Çünkü, aşırı üretken kapasite marjı-sıkıştırılan fiyat rekabetiyle ortadan kaldırılmadığında, yatırım harcamaları durgunlaşır. Dolayısıyla, teknelci koşulların varlığı ve böylece aşağı doğru katı mark-up oranları, kâr paylarını korurken yatırım güdüsünü zayıflatarak ve böylece tüketim artışını sınırlayarak, efektif talebin yetersizliğine yol açar. (14)

Bu teknelci birikim modelinde kritik sorun, artığın yaratılmasından ziyade emilmesidir. Ücretli çalışanların artığa erişimi ya yoktur ya da çok sınırlıdır. Artık, mülkiyet geliri olarak,

sermayeye gider. Ancak üretkenlik arttıkça, sermaye, elindeki artığın tümünü kendi tüketimiyle soğuramaz. Geliri yükseldikçe, kapitalistin tüketiminin payı gittikçe azalır. Yeni üretken kapasitenin, nihai olarak ücrete dayanan tüketimden bağımsız olarak sınırsızca genişleyememesi olgusu, yatırımları engeller. Kalecki'nin ifadesiyle, "yatırımın trajedisi yararlı olmasıdır". Baran ve Sweezy, buhar makinesi, demiryolları ve otomobil gibi ekonominin bütün çehresini değiştiren 'çığır açan buluşlar' olasılığının her zaman mevcut olduğunu söylerler. Ancak ekonomik faaliyeti tanımlamak ve hızlandırmak üzere hayata geçirilen bu tarz Schumpeteryen yenilikler, hem az sayıdadır hem uzun zaman aralıklarıyla ortaya çıkarlar. Nihayet dış yatırımlar da içeride yaratılan artık için kolaylıkla pazar yaratarak çözüm olmaz. Aksine, üçüncü dünyadan geriye doğru, gelişmiş kapitalist ülkenin orada yaptığı yatırımdan daha fazla miktarda bir artık transferini yaratma eğilimindedir. Baran ve Sweezy'ye göre sonuç, güçlü bir durgunluk eğilimidir.

Bununla birlikte, **Tekelci Kapitalizm**'i ayırt edici kılan, daha önceki çalışmalarında da zaten bir ölçüde ele almış oldukları (ve ayrıca Kalecki ve Steindl'in çalışmalarında da zaten mevcut olan) bu argüman değildir. Daha ziyade, şu dolaysız tarihsel problemi yanıtlama girişimleridir: kapitalizm koşulları altında, (özellikle teknelci aşamasında), durgunluğa doğru güçlü bir eğilim olduğu halde, sistem nasıl bu denli hızlı genişlemektedir? **Tekelci Kapitalizm**, ABD'nin ve (dünya kapitalist) ekonomisinin savaş sonrası muazzam genişleme döneminde yazılmıştı. Bu dönem daha sonraki on yıllarda (yanıltıcı bir biçimde) 'altın çağ' olarak adlandırılacaktır. Baran ve Sweezy savaş sonrası genişlemesinin 'istisnai' bir durum oluşunu, teknelci kapitalizmin 'normal' durumunun durgunluk olduğu yönündeki temel tezleriyle çelişmeyecek özel faktörlere bağlama niyetindedirler. Onlara göre İkinci Dünya Savaşı sonrası genişlemesinin bazı yönleri, savaş sonrasında elverişli koşullarıyla açıklanabilir: tüketici likiditesinin oluşturulması ve ABD'nin dünya ekonomisinde hegemonik bir güç olarak kazandığı yeni rolün, ABD mallarına olan talebi arttırması. Genişleme, ekonomideki otomobilleşmenin ikinci dalgasından da katkı almıştı. Bu da, cam, çelik ve kauçuk sanayilerinde yarattığı itki açısından görülmeliydi. Ayrıca, otoryol yapımındaki muazzam artışlarla birlikte banliyölerin ortaya çıkması ve bütün bunların perakende alanındaki etkisi de

Sweezy'nin sonraları Tekelci Kapitalizm'e getirdiği başlıca eleştiriler, finansal sektörün büyümesini yeterince vurgulamadıklarıydı

buna eklenmişti. Burada gerçekten de çıkarıcı bir yenilik, önemli rol oynamıştı. Ancak bu faktörlerin getirdiği ilave uyarıcı etkiler eninde sonunda sönecekti.

Sonuç, ABD ekonomisinin, hızını muhafaza edebilmek için, çeşitli israf ekonomisi biçimlerine bağımlı hale geldiği idi. Burada Baran ve Sweezy üç savurganlık biçimine işaret ettiler: satış faaliyetlerinin genişlemesi ([bu faaliyetlerin] bütün pazarlama sistemini çevrelemesinin yanısıra, Veblen'i izleyerek "satış çabalarının üretim sürecine nüfuz etmesi" de söz konusuydu); askeri harcamalar (yalnızca soğuk savaş harcamaları değil, Asya'daki iki bölgesel savaşın etkileri de bunun içindeydi); ve finansal alanın genişlemesi. (Sweezy'nin sonraları **Tekelci Kapitalizm**'e getirdiği başlıca eleştiri, finansal sektörün büyümesini yeterince vurgulamadıklarıydı. Ancak kitapta bütün bir bölümün buna ayrılmış olması, o dönem için kaydedeğer bir kavrayış örneği idi.)

Satış çabalarındaki genişleme, askeri harcamalar ve finansın şişmesi, savaş sonrasındaki tüketici likiditesinin ve ikinci bir otomobilleşme dalgasının yarattığı itkiye eklendiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası patlamasının etkileyici niteliği konudışı kalır. Baran ve Sweezy'nin yazdıkları gibi, "Amerikan ekonomisinin, demiryolu döneminde ulaştığı doruktan beri, barış zamanında böylesi güçlü bir itkiye tabi olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Gerçekten dikkat çekici olan, bu itkilerin gücüne ve devamlılığına rağmen, artığın yetersiz emilişinin tanıdık belirtileri – işsizlik ve atıl kapasite – henüz erken bir dönemde görülmeye başlamasıdır. Bunlar, çevrimsel dalgalanmalardan ayrı olarak, daha şiddetli hale gelmiştir." Tekelci kapitalist toplum için buna kolay bir çözümlenemez. Çünkü talebi canlandırmanın en etkili araçları – fiyat kırma ve sivil yönetim harcamalarının genişlemesi – topluma egemen olan yerleşik çıkarlar tarafından bir yana bırakılmıştı.

Tekelci Kapitalizm, American Economic Review, New York Review of Books, The Nation ve Science & Society gibi çok çeşitli dergilerde ayrıntılı değerlendirmelerle karşılandı. Bu dönemde ortaya çıkan Yeni Sol içinse temel metinlerden biri oldu. O zamanki eylemcilerden birinin aktardığı gibi, **Tekelci Kapitalizm** "[öğrenci hareketindeki] 'herkesin' okuduğu ya da bir çalışma grubunda tartıştığı veya radikal arkadaşlarına tavsiye ettiği kitaplardan biriydi." (15) Kitap ayrıca, 1968'de ABD'de Radikal Politik İktisatçılar Birliği'ni ku-

ran genç radikal iktisatçıların çoğu için, teorik zemin oluşturdu. Ne tamamen Eski Sol ne de Yeni Sol olan **Monthly Review**'un kendisi fikirlerin buluşma yeri olmuştu. Tarihsel bir eleştiri geleneğini, eski ve yeni radikal eylemcilerin anlayacağı biçimde, ileriye taşımaktaydı. 1950'lerin sonu ve 1960'larda, Wisconsin, Madison'daki eylemci öğrencilerden biri olan Nina Serrano, daha sonra Paul Sweezy'nin Wisconsin Üniversitesi kampüsünde yaptığı bir konuşmayı hatırlayacaktı: "İçimizden çoğu, Sweezy'nin konuşmasından, **Monthly Review** abonesi olarak ayrıldı. Sonraki birkaç yılda, bu dergideki makaleler, sık sık canlı tartışmaların konusu oldu." (16)

1971'de Sweezy, Cambridge Üniversitesi'nde Marshall Konferansını verdi. 'Tekelci Kapitalizm Teorisi Üzerine' başlıklı bu konferans (ki daha sonra **Modern Kapitalizm ve Diğer Makaleler**, 1972, içinde yeniden basıldı), Tekelci Kapitalizm argümanındaki derinlikli konuların belki de en açık tartışmasını içeriyordu. Sweezy 1974-76 arasında Amerikan Ekonomik Birliği'nin yürütme kurulunda çalıştı. Bu dönemde genç sol kanat politik iktisatçılar arasında zorlu ve neredeyse efsanevi, bir kişilik olarak tanınıyordu. Amherst, Massachusetts Üniversitesi'nden iktisat profesörü Richard Wolff'un 1977'de Los Angeles Times'a belirttiği gibi: "Şüphesiz en önde gelen ABD'li radikal iktisatçıdır. Kimse onun eline su dökemez. Tutucu (ortodoks) iktisatçılar bile buna katılacaktır". (17) 1973'de New York Times'da, her ikisi de Nobel Ekonomi Ödülü sahibi olan Kenneth Arrow ve Paul Samuelson tarafından ayrı ayrı yazılan iki makale, Yeni Sol iktisadi eleştirmeyi amaçlıyordu. Oklarını, asıl olarak Sweezy'ye yöneltmişlerdi. (Sweezy daha sonra, Leonard Silk, der. **Kapitalizm: Hareketli Hedef** içinde yer alan, "Daha Beteri için Kapitalizm" adlı makalesiyle yanıt vermektedir).²⁹

1954'ten itibaren Huberman ve Sweezy, **Monthly Review**'da Vietnam Savaşı üzerine, birbiri ardına sıkı eleştiriler yazmışlardı. Bu makaleler 1970'de, **Vietnam: Sonsuz Savaş, 1954-1970**³⁰ adlı kitapta toplandı. Diğer kitapları gibi bu kitap da, ABD kapitalizmine karşı güçlü eleştirilerini yansıtıyordu. Huberman 1968'de kalp krizinden aniden öldüğü için, Sweezy, **Vietnam: Sonsuz Savaş**'taki son birkaç makaleyi Harry Magdoff'la birlikte yazdı. Magdoff, Huberman'ın ölümünün ardından, **Monthly Review**'da Sweezy'nin editörlük görevine de eşlik etmeye başladı; ve kendisini,

Sweezy
1974-76
arasında
Amerikan
Ekonomik
Birliği'nin
yürütme
kurulunda
çalıştı.
Bu dönemde
genç
sol kanat
politik
iktisatçılar
arasında
zorlu ve
neredeyse
efsanevi,
bir kişilik
olarak
tanınıyordu

Huberman ve Sweezy'den de fazla, emperyalizmin sistematik eleştirisine adadı.

Magdoff 1913'te, Bronx, New York'ta doğmuştu. City College of New York'ta matematik ve fizik derslerine başlamadan önce, döneminin sol kültürüne katılmış ve Marx'ı iyi okumuştur. City College'da "Toplumsal Mesele Kulübü" adlı radikal bir gruba katıldı ve grubun aylık dergisi **Frontiers**'in editörlüğünü üstlendi. Daha sonraları, Ulusal Öğrenciler Birliği'ne ve Savaş ve Faşizme Karşı Gençlik Birliği'ne katıldı. 1932-33'te, Ulusal Öğrenciler Birliği'nin **Student Review** dergisinin editörü oldu. Politik eylemleri nedeniyle okuldan uzaklaştırılınca, 1936'da iktisat lisansını alacağı New York University's School of Commerce'e gitti. Mezuniyetinin ardından, İş Geliştirme İdaresi, Teknolojik İşsizlik ve Yeniden İşe Alma Ulusal Komisyonu'nda bir iş buldu. Bu projede çalışırken, bireysel imalat sanayilerinde üretkenliğin ölçülmesi için, Çalışma Bölümü'nde halen kullanılmakta olan yöntemi geliştirdi. Bunun ardından, Ulusal Savunma İstisare Kurulu ve Savaş Üretme Kurulu'nda çalıştı. Bu ikinci işinde, metal işleme fabrikaları için makina ve ekipman üreten fabrikaların denetlenmesi ve planlanmasına katıldı, müfettişlik yaptı. 1944'te, savaşın sonlarına doğru Magdoff, Ticaret Dairesi'nin Güncel İş Analizi Bölümü'nde baş iktisatçı oldu. Burada, Güncel İş Araştırmaları³¹ yayınlarını takip etmekten sorumluydu. 1946'dan başlayarak, o dönemde Ticaret Bakanı olan Henry Wallace'ın özel asistanlığını yaptı. 1947 ortalarında, New Deal yanlısı bir iş grubu olan Yeni Amerikan İş Dünyası Konseyi'nde bir iş buldu. Henry Wallace 1948'de başkanlık için yarışırken, Magdoff, Wallace'ın küçük iş platformu bildirgesini kaleme aldı.

McCarthy'cilik Magdoff'un Washington'daki kariyerini bitirdi. Çeşitli kongre soruşturma komitelerine ve büyük jüri'lere, siyasi geçmişi hakkında ifade verdi; kendini karalistede buldu. Bu on yılın çoğunda Magdoff, ekonomik zorunluluklar nedeniyle, Wall Street'te finans analisti ve borsa brokeri olarak çalıştı. Nihayet, bir sigorta şirketinde finans analisti olarak iş buldu. 1950'lerin sonlarında baskısı tükenmiş ders kitapları yayımlayan Russell and Russell yayınevine katıldı. Bunun sonucunda, şirkette bir hisse satın aldı. Şirket 1965'te Athenum tarafından satın alınıncaya dek Russell and Russell'da kaldı.

Russell and Russell satıldığında, ortaklık hissesi karşılığında aldığı payla ekonomik bağımsızlık kazanmış olarak, kendi entelektüel il-

gilerine yöneldi. Mart 1965'te, Baran'ın ölümünün ardından, MR'da ilk makalesi çıktı: 'Paul Baran'ın Başarıları'³². New School for Social Research'de zaman zaman yardımcı profesör olarak birkaç yıl ders verdikten sonra, 1969'da (Huberman'ın ölümünün ardından), derginin editörlerinden biri olarak Sweezy'ye katıldı. ABD emperyalizmi üzerine bir dizi öncül makale yazdı. Bunlar daha sonra, **Emperyalizm Çağı**³³ (1969) adıyla bir araya getirildi. Bu, *Tekelci Kapitalizm*'i tamamlayan bir yapıtı. Sonraki kitabı, **Emperyalizm: Sömürge Döneminden Bugüne**'dir³⁴ (1978). Kitap, Magdoff'un Britanica Ansiklopedisi için yazmış olduğu uzun bir makaleyi takiben, çoğu **Monthly Review**'da çıkmış makalelerinden oluşur.

Aynı dönemde Magdoff ve Sweezy, MR'da ABD ekonomisi üzerine bir dizi 'Aydın Değerlendirmesi' yazdılar. Bunlar Sweezy'nin geliştirilmesine yardımcı olduğu ve Magdoff'un da eşit ölçüde yetkin olduğu teorik analizi, Magdoff'un ABD istatistikleri hakkındaki derinlemesine bilgisiyle birleştiriyordu. Ayrıca ABD ekonomisine yönelik eleştirel değerlendirmelerine radikal yayınlarda seyrek görülen ve en iyi iş dünyası yayınları dışında nadiren dengi bulunan bir somutluk kazandırıyor. Magdoff daha 1965'te, **Socialist Register**'de, durgunluğa karşı dengeleyici bir faktör olarak finansal yayılmanın kritik önemini ortaya atmıştı. Şimdi Magdoff ve Sweezy, durgunluğun finansla ve bütün bir dizi ekonomik meseleyle ilişkisini, arka arkaya yorumlarda, sistematik olarak analiz etmeye giriştiler. Bunlar beş kitapta toplandı: **ABD Kapitalizminin Dinamikleri (1970)**, **Gönencin Sonu (1977)**, **ABD Kapitalizminin Derinleşen Krizi (1980)**, **Durgunluk ve Finansal Patlama (1987)** ve **Gerilimsiz Kriz (1988)**³⁵.

Tekelci sermaye argümanı için - Sweezy'yi etkileyecek - önemli bir gelişme, Harry Braverman'ın yapıtıydı. Braverman 1967'de, yayınevinin işlerini Huberman ve Sweezy'nin kendi başlarına yürütmeleri çok zor hale geldiğinde, MR Yayınları'nın yöneticisi olmuştu. Brooklyn'de doğan ve büyüyen Braverman, gemi yapımı ve çelik endüstrilerinde uzun yıllar demirci ve metal işçisi olarak çalışmış, Troçkist gelenekten gelen sosyalist bir eylemci ve sendikacıydı. 1953'te Braverman ve Bert Cochran liderliğinde bir grup, Sosyalist İşçi Parti'sinden ayrıldı. Braverman bu grubun **American Socialist** adlı dergisinin, 1960'da yayın hayatı son buluncaya dek editörü oldu. **Monthly Review** ve **American**

Tekelci
Kapitalizm'de
Baran ve
Sweezy
hemen
tümüyle
makroekonomik
koşullarla
ilgilenmişler,
Marksist
eleştirinin
meselenin
doğrudan
köküne
giden
kısımını,
emek
sürecinin
kendisini
ihmal
etmişlerdi

Socialist, emek üzerine Temmuz-Ağustos 1958'de ortak bir sayı yayımladılar. Braverman daha sonra Grove Yayınevi'nde çalışmaya başladı. Yalnızca yedi yılda, editörlükten başkan yardımcılığına ve genel müdürlüğe yükseldi. Grove Yayınevi Bertrand Russell'in, Vietnam Savaşını protesto eden bir kitabını basmayı reddedince, buradan ayrıldı ve Monthly Review Yayınları'nda müdür olarak göreve başladı. 1960'ların sonlarında başlayan yöneticiliği döneminde Braverman, MR Yayınlarını, 'solun üniversite yayınları' olarak daha sağlam bir temele oturtmaya çalıştı. Yayınevi, diğer dillerden tercümelemler de dahil olmak üzere, en önemli yapıtlarından birçoğunu bu dönemde yayımladı: Andre Gunder Frank'ın **Latin Amerika'da Kapitalizm ve Az gelişmişlik** (1967), Che Guevara'nın **Küba Devriminden Anılar** (1968), Ernest Mandel'in **Marksist Ekonomik Teori** (1970), Louis Althusser'in **Lenin ve Felsefe** (1971), Aimé Césaire'in **Sömürgecilik Üzerine Konuşma** (1972), Eduardo Galeano'nun **Latin Amerika'nın Kesik Damarları** (1973), Samir Amin'in **Dünya Ölçeğinde Birlik** (1974), Rayna Reiter'in derlediği **Kadının Antropolojisine Doğru** (1975) ve Charles Bettelheim'in **SSCB'nde Sınıf Savaşı** (1976)³⁶.

Ancak asıl çok satan kitap, Braverman'ın **Emek ve Tekelci Sermaye'si**³⁷ (1974) oldu. **Tekelci Kapitalizm**'de Baran ve Sweezy hemen tümüyle makroekonomik koşullarla ilgilenmişler, Marksist eleştirinin meselenin doğrudan köküne giden kısmını, emek sürecinin kendisini ihmal etmişlerdi. 1976'daki ölümünden iki yıl önce yayımlanan **Emek ve Tekelci Sermaye**'de Braverman, kapitalist dünyada emek koşullarının düzenli olarak iyileştiğini ve emek niteliğinin geliştiğini öne süren egemen varsayımı ele aldı. Braverman Marx'ın analizi üzerinde ilerliyor ve modern çalışma ilişkilerinin yeniden biçimlendirilmesinde Frederick Winslow Taylor'un bilimsel yönetiminin oynadığı rolü dikkatlice inceliyordu. Kapitalizmde emeğin vasıfsızlaşmasının ve emek ile sermaye arasında işin denetimi üzerindeki mücadelelerin, emek sürecine hakim olmaya devam ettiğini sergiledi. Sosyoloji içinde Braverman'ın eleştirisi bir bomba etkisi yarattı ve emek süreci üzerine tamamiyle yeni bir çalışma alanının açılmasına öncülük etti. 1990'larda bu yapıt, Amerikan Sosyoloji Derneği'nin kitap değerlendirmeleri dergisi olan **Contemporary Sociology**'de, ABD sosyolojisinde son yirmi yılın en etkili kitaplarından biri olarak değerlendiril-

di. Kitaba önsöz yazarı Sweezy için, Braverman'ın **Emek ve Tekelci Sermaye'si** bir ifşaat, Marx'ın eleştirisinin gücünün sağlam bir doğrulanışıydı. (Sweezy hatta, Marx'ın dehası ve Braverman'ın içeriden bilgisine sahip oldukları için Baran ve kendisinin, **Tekelci Kapitalizm**'de, toplumda beceri düzeylerinin yükseldiği yönündeki egemen ideolojiyi yuttuklarını söyleyecek kadar ileri gitmişti.)

Emek ve Tekelci Sermaye, Monthly Review'u ve Sweezy'nin kendi analizini, ABD'de 1950'ler ve 60'larda kısmen gözden yiten emek mücadeleleriyle yeniden birleştirmeye yardımcı oldu. Sweezy, 1967'de New York'ta üçüncüsü düzenlenen yıllık Sosyalist Bilginler Konferansı'nda yaptığı 'Marx ve Proletarya' başlıklı konuşmada, bunun rengini ortaya koydu. Argümanı, Marx'ın, modern sanayinin iş gücünü vasıfsızlaştıran ve türdeşleştiren devrimci teknolojisinin bir sonucu olarak, sanayi proletaryasının bir devrimci güç haline geleceğini beklediğini öne sürüyordu. Bununla birlikte, ondokuzuncu yüzyılda sınıf kapitalist ülkelerde devrimin gerçekleşmemiş olması, bu dönemde devrimci koşulların yokluğundan değil başka koşullardan kaynaklanıyordu. Bu durum, kısmen sendikaların eylemleri yoluyla sınıf bilincini zayıflatan koşullar yaratmıştı. Bu eylemler, emeğin saflarında 'iş kategorilerinin muazzam bir çoğalmasını' ve statü farklılıklarını yaratarak, (işin fiili vasıfsızlaşmasını değilse bile) türdeşleşme sürecini ters çevirmekteydi. Sonuç olarak, gelişkin kapitalist devletlerdeki proletarya, devrimci bir yönelimden reformizme kaymıştı. Yine de, diye ekliyordu Sweezy, tek olası devrimci fail gelişkin kapitalizmin sanayi proletaryası değildi. Yirminci yüzyıl tarihi devrimci enerjinin üçüncü dünyaya kaydığını kanıtlamıştı. Marx'ın kendi zamanında kapitalist sistemin merkezinde bulunan sanayi proletaryası için öne sürdüğüne benzer biçimde, üçüncü dünya nüfusu, dünya kapitalist sömürsünün odak noktası haline gelmişti. Dolayısıyla, kapitalizme karşı başkaldırının geleceği ve sosyalizmin kuruluşu öncelikle kapitalist dünyanın çevresinde bulunmalıydı. Bu, Che Guevara'ya adanan **Tekelci Kapitalizm**'in genel yönelimine de uygun düşüyordu. **Tekelci Kapitalizm**'de, Birleşik Devletler'deki ırksal sömürünün doğasına bir bölüm ayrılmıştı ve Sonuç bölümünde, sistemin merkezinde ırksal sömürüye maruz kalan halklarla, üçüncü dünyadan çıkan devrimci güçler arasında bir ittifak olasılığına işaret ediliyordu. Emperyalizm ve ırkçılık kapitalizmin zayıf noktaları haline gel-

Sweezy,
Salvador
Allende'nin
Şili'de
demokratik
olarak
seçilen
sosyalist
hükümetinin
güçlü
bir destekleyi-
cisiydi.
Allende'nin
yemin
törenine
onur
konuğu
olarak
davet
edilmişti

mişti, ama bunlara ancak sistemden devrimci bir kopuşla karşı konulabilirdi.

Sweezy, Salvador Allende'nin Şili'de demokratik olarak seçilen sosyalist hükümetinin güçlü bir destekleyicisiydi. Allende'nin yemin törenine onur konuğu olarak davet edilmişti. Ancak o ve Magdoff, Allende'nin *Unidad Popular* hükümetini, arkalarında askeri güç olmazsa – kapitalizmle çevrelenen herhangi bir ülkede olacağı gibi - ülkelerinin korunmasız kalacağı konusunda uyarışlardı. Sonradan, Şili'de Allende'nin kurban edildiği CIA yönetimindeki darbe, Sweezy'ye göre - ABD emperyalizminin gerçekliği veri iken - çevrede devrimin ancak silahlı devrim yoluyla gerçekleşebileceğini açık seçik hale getirdi. (Bkz. Sweezy ve Magdoff (Der.), **Şili'de Devrim ve Karşı Devrim**³⁸ *Monthly Review*, üçüncü dünyanın her üç kıtasındaki silahlı devrimleri kararlı biçimde destekledi. C.Wright Mills'in Küba Devrimi için söylediği gibi, MR yaklaşımı, bu devrimler 'hakkında' kaygı duymak değil, onlarla 'birlikte' kaygı duymaktı.

Yine de, Sweezy, her ne kadar daha sonraki çalışmalarında devrim için temel olasılığın çevrede bulunduğu konusunda ısrar etmişse de, 1970'lerden itibaren gelişkin kapitalist dünyadaki sınıf mücadelesine daha duyarlı hale geldi. Bunun nedeni kısmen Braverman'ın yapıtı ve *Monthly Review*'un yol açtığı bütün bir dizi emek süreci çalışmaları, kısmen de 1970'lerde ekonomik kriz koşullarının yeniden ortaya çıkması ile işçi sınıfı hareketinin yeni yaşam belirtileri göstermesiydi. 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında, *Monthly Review* radikal emekle birleşmek ve onun ihtiyaçlarına hitap etmek için yeni çabalar gösteriyordu – radikal emek eylemcilerinin bizzat kendileri küreselleşme eğilimleriyle ve üçüncü dünya işçileriyle dayanışma kurma gereğiyle daha çok ilgili oldukları gibi.

Sweezy'nin analizindeki tüm bu dönüşümler, kısa kitabı **Marksizm Üzerine Dört Ders**'te³⁹ (1981) açık durumdaydı. Kitap Tokyo'daki Hosei Üniversitesi'nde, Kasım 1979'da 'Bugünkü Marksizm' başlığı altında verilen dört dersten ve Sweezy'nin eklediği iki uzun ekten oluşuyordu. **Marksizm Üzerine Dört Ders**, tekelci kapitalizm kuramının basitçe yeniden öne sürülmesinden ziyade, sisteme yönelik eleştirisinin ve fiilen varolan sosyalizmin krizine dair değerlendirmesinin kısa bir taslağıydı. Birikim kuramı açısından, durgunlukla ilişkili olarak, **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'da ele aldığı sinai olgunluğa ilişkin tarihsel

soruna doğru bir kaymayı temsil ediyordu. Ancak şimdi bu meseleyi daha tarihsel terimlerle açıklamaya çalışıyordu.

Argümanı, Marx'ın yeniden üretim şemalarının iki kesimli modelinin terimleriyle ifade edilmişti: kesim 1 (veya yatırım malları sanayileri) ve kesim 2'den (tüketim malı sanayileri) oluşuyordu. Kapitalizmde birikim, kesim 1 kesim 2'den daha hızlı büyüdükçe mümkün olabilirdi. Ancak bu da aşırı birikim eğilimi yaratıyordu, çünkü kesim 1'in büyümesi nihai olarak kesim 2'ye bağlıydı. J.B.Clarke'in iddia ettiği gibi, "kimse sonsuza kadar daha fazla makine üretmek için makine üretemez"di. Hansen'den türetilen ancak Sweezy tarafından Marksist terimlerle sunulan olgunluk argümanı, kesim 1'in hızlı büyümesinin, tüm sanayinin sıfırdan kurulduğu üretimin başlangıç aşamalarında en kolay gerçekleştiğini öne sürüyordu. Ancak temel sanayi bir kez geliştikten sonra, yeni yatırımların geçmişte yapılan yatırımlar tarafından engellenmesi pek muhtemeldi. Sonuç sadece mevcut talebi değil, talepteki daha ileri genişlemeleri de karşılamaya muktedir biçimde, birçok sanayi kolunda fazla kapasitenin büyümesiydi. Tekelci birikim sorunuyla birlikte, bu, durgunluk yönünde güçlü bir eğilim sonucunu veriyordu.

Sweezy'nin argümanındaki (Hansen'inki-ne benzer tarihsel faktörlerin daha büyük önem kazandığı ve tekelci birikim sorununun artık 'olgunluk ve durgunluğun' daha geniş bağlamında ele alındığı) bu vurgu kayması, 1980'lerde Sweezy ve Magdoff'un yazılarında daha da öne çıktı. Arz-yanlısı iktisadin, Keynesyen devrimin temel kuramsal kopuşuna (arzın kendi talebini yarattığını öne süren Say Yasası'nın eleştirisi) karşıt olarak ilerlemesi karşısında Sweezy ve Magdoff, tekrar tekrar 1930'ların durgunluk tartışmasına ve kapitalist toplumlarda yatırımın tarihsel sorununa geri döndüler. Bunun işareti, özellikle, Sweezy'nin Mart 1982'de Harvard İktisat Kulübü'ne sunduğu 'Neden Durgunluk?' dersinde verilmişti. Burada Sweezy Hansen-Schumpeter tartışmasını ve bunun önemini anlatıyordu. Bunda ve (Hansen'in kitabının başlığından) 'Toparlanma mı Durgunluk mu?' ve 'Dinleyin Keynesçiler!' gibi makalelerde⁴⁰ Magdoff ve Sweezy, 1980'lerdeki durgunluğun analizini geliştirmeye giriştiler. Bunu yaparken okuyucularına geçmişin iktisadi görülerini yeniden hatırlattılar (çünkü arz-yanlısı iktisat bunlara karşı çıkmaktaydı). Her zamanki gibi mesele, durgunluğun tekelci kapitalizmin 'normal' durumu

1979'da Sweezy, Piero Sraffa'nın Cambridge Üniversitesi'ndeki izleyicilerinin eleştirileri üzerine, yeniden Marksist değer teorisi üzerine tartışmalara dönmek durumunda kaldı

olduğu tezine ilerledi – böylece sorun durgunluktan ziyade hızlı büyüme dönemlerini açıklamaya ilişkindi. Sweezy ve Magdoff, yavaş büyüme ve emek ve üretken kapasitenin eksik kullanımı kuralına istisna olanın, 1970'ler ve 80'ler değil, 1960'lar olduğunu öne sürdüler. 1987'de Sweezy, **New Palgrave Dictionary of Economics**'in konu hakkındaki bir maddesinde, tekelci kapitalizmin analizinin tarihine ilişkin en özlü özetini sundu.

1979'da Sweezy, Piero Sraffa'nın Cambridge Üniversitesi'ndeki izleyicilerinin eleştirileri üzerine, yeniden Marksist değer teorisi üzerine tartışmalara dönmek durumunda kaldı. Ian Steedman'ın, Sraffacı (veya yeni Rikardocu) analizle ilişkili olarak Marx'ın emek-değer teorisinin hatalı değil, ama temel olarak 'gereksiz' olduğunu öne süren argümanına yanıt verirken, **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'daki argümanına döndü: önemli olanın yalnızca - yeni Rikardocu analizin bir yanıt getirebileceği - nicel değer sorunu değil - Marx'ın artık değer oranı kavramı ve bunun gerektirdiği iktisadi sosyolojiyle bağlantılı olarak - ondan kopartılamayacak nitel değer sorunu olduğunda ısrar etti. Bunun hiçbir ikamesinin olamayacağını öne sürdü. Maurice Dobb'un yapıtından etkilenen ve basitçe nicel değer sorununa yoğunlaşan İngiliz Marksist iktisat okulu ile, Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'unda ve onun nitel değer sorunu serimlemesinde temellenen Amerikan Marksist iktisat okulu arasındaki ayrımlar, böylece, ana hatlarıyla halen sürmekteydi. (18)

Kapitalist gelişme üzerine çalışmalarına ilaveten Sweezy, yıllar boyunca, 'devrim-sonrası toplumlar' diyeceği çelişkili ekonomik ve toplumsal güzergahın analizine de katkıda bulundu. (1971'de Charles Bettelheim'la birlikte yazılan) **Sosyalizme Geçiş Üzerine**⁴¹'de, o dönemde Doğu Avrupa'da zemin kazanan piyasa sosyalizmi teorisi ve pratiğine karşı çıktı. Sosyalizmin inşasının merkezi araçlarından biri olarak piyasa mekanizmasından yararlanma girişimlerinin, kapitalizmin restorasyonundan başka bir şeye yol açmayacağını gözüpük biçimde öne sürdü. Sweezy'ye göre Sovyet toplumunun gerçek zayıflığının nedeni, her ne kadar bu ikisi birbirinden kolayca ayrılamasa da, olduğu kadarıyla merkezi planlama değil, bürokratik-Stalinist siyasal sistemdi; ve işçilere daha fazla siyasal güç tanımadaki başarısızlık, sonuçta devasa ekonomik sorunlara da yol açacaktı. Aralık 1970'de MR'da Bettelheim'la tartışmasında şöyle yazıyordu :

Vurgulamak istediğim, bürokratik olarak yönetilen ekonomi sıkıntıya girdiğinde (ki mutlaka girecektir), bir çözümün, politik olarak iki karşıt yoldan araştırılabileceğiydi. Bir tanesi bürokrasiyi zayıflatmak, kitleleri politize etmek, ve işçilerin kendilerine artan inisiyatif ve sorumluluk vermektir. Bu, sosyalist üretim ilişkilerine doğru yönelen yoldur. Diğer yol ise, daha etkili bir 'sosyalist' ekonomiye doğru görünüşte bir adım olarak, geri çekilmektir (Lenin döneminde Yeni Ekonomik Politika'da [NEP] olduğu gibi). Bu gerçekte, ekonomik süreçte kâr-yapmayı bir kılavuz rolüne yükseletmek ve işçilere kendi işlerine - ki çok çalışmak ve böylece daha çok tüketebilmektir - bakmalarını söylemektir. Kendisine eşlik eden yanlış ve yabancılaşmış bilinçle birlikte meta fetişizminin içinde gelişeceği koşulları yeniden yaratmaktır. İddia ediyorum ki bu, sınıf hakimiyetine ve nihai olarak da kapitalizmin restorasyonuna geri giden yoldur.

On yıl kadar sonra, **Devrim-Sonrası Toplum**⁴²'da (1980) şu tezi geliştirdi: Ekim Devrimi'nin orijinal sosyalist karakteri tartışılmaz olmakla birlikte, erken Stalin döneminde, yeni bir tür sınıf-sömürsü sisteminin doğuşuna yol açan nitel bir kırılma gerçekleşmişti – ne kapitalizm ne sosyalizm. Kitabın kapanış paragrafında Sweezy (Gorbacov'un yükselişini beş yıl kadar önceleyerek), Sovyet sisteminin "gelişmiş kapitalist dünyanın durgunluğundan farklı bir durgunluk dönemine girdiğini, ancak bundan çıkış yönünde artık hiçbir görünür belirti sunmadığını" öne sürdü. Sonraları, **Devrim-Sonrası Toplum**'un 1990 Japonca baskısına önsözünde şunu öne sürecektir: Perestrojka ve Doğu Avrupa'daki '1989 devrimi'nin sonucu olarak, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da Stalin döneminde ortaya çıkan yeni sınıf sisteminin 'çıkılmaz sokağa' girdiği şimdi tüm dünya için açık hale gelmiştir. "Bu analizden çıkan sonuç" diye devam ediyordu Sweezy, "Sovyetler Birliği'nin krizinin ve onun Doğu Avrupalı müttefiklerinin çöküşünün, sosyalizmin başarısızlığı yüzünden olmadığıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi, Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm mücadelesi, bir sınıf sisteminin sağlamlaşmasıyla çok evvelden kaybedilmişti. Şüphe edilemez kazanımlarına rağmen nihai olarak başarısız olan bu sistemdi."

Sweezy'nin Çin üzerine yazdıkları da aynı eleştirel duyguyu sergiler. Çin Devrimi'nin, devrim olasılıklarını nihai olarak ortadan kaldı-

Ekim
Devrimi'nin
orijinal
sosyalist
karakteri
tartışılmaz
olmakla
birlikte,
erken
Stalin
döneminde,
yeni
bir tür
sınıf-sömürsü
sisteminin
doğuşuna
yol açan
nitel
bir kırılma
gerçekleşmişti

racak ve kapitalizmin restorasyonuna yol açacak bir sınıfın doğuşunun olanaklılığı yüzünden, (Mao'nun da vurguladığı gibi) her zaman tehlike içinde olduğuna inanıyordu. Sweezy ve MR, bu nedenle, Mao'nun böylesi bir yeni sınıfın ortaya çıkışını durdurmayı amaçlayan "Kültür Devrimi" çağrısına ve bunu esinleyen motivasyona genel anlamda sempati duydular - ancak Mao'nun Çin'deki devrimci süreci yeniden canlandırma yolundaki başarısız girişiminde ortaya çıkan her şeyi desteklemediler.

Sweezy, tüm bu olaylarda sosyalist bir geleceğe kararlı biçimde bağlı kaldı. 1999'da dünyanın sosyalizme, **Monthly Review**'u başlattıkları döneme kıyasla daha mı yakın yoksa daha mı uzak olduğu sorulduğunda, Sweezy "sosyalizm eğer olacaksa, bugün buna geçmişte olduğundan daha yakınız" diye yanıt verdi.

Sweezy uzun zamandır Batı Marksizminin yirminci yüzyıldaki öncü figürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. **Marx'ın ardından Marksizm**⁴³ (1989) adlı yapıtında David McLellan, "Marksist teoriye en özgün Amerikan katkısı politik ekonomi alanında olmuştur" diye yazar. Burada özellikle Baran ve Sweezy ile Braverman'ın yapıtlarını ayırmaktadır. Ancak Sweezy'nin Marksizme katkısı, iktisadi olduğu kadar, birçok açıdan sosyolojik ve tarihseldir de. Gerçekte Sweezy, bugün en büyük ilgiyi sosyolojide görmektedir ve birçok alanda temel rol oynadığı kabul edilir. Bunlardan biri de, C.Wright Mills'in şimdi klasikleşmiş yapıtı **İktidar Seçkinleri**'ne⁴⁴ (1956) yanıt olarak ortaya çıkan ve hakim sınıf / iktidar seçkinleri kavramlaştırması üzerine dönen önemli tartışmadır. ABD toplumunun başlıca gücü olarak 'hakim sınıf' nosyonunu kullananlar arasında, Sweezy kendi kuşağının en güçlü düşünürü olmuştur - temeli mülk gelirlerinde ya da artık değerinde bulunan bir hakim sınıf. Sosyolojide lisansüstü eğitim alan bir öğrencinin hakim sınıfın doğası üzerine bir sorusuna, **Monthly Review**'un Mayıs ve Haziran 1951 sayılarında "Amerikan Hakim Sınıfı"⁴⁵ başlıklı iki bölümden oluşan bir makaleyle yanıt vermişti. **İktidar Seçkinleri**'nde C.Wright Mills, ABD toplumundaki hiyerarşik iktidarı hakim sınıf nosyonunu bir yana bırakarak ele alırken, Sweezy etkili bir yanıt yazdı: "İktidar Seçkinleri mi Hakim Sınıf mı?". On yıldan fazla bir zaman sonra bunu "Amerikan Sistemi Üzerine Düşünceler" izledi; her ikisi de **Modern Kapitalizm ve Diğer Denemeler** adlı kitabında yer aldı.⁴⁶

Mills'in 'Hakim sınıf'ın 'kötü yüklenmiş bir terim' olduğu, çünkü "ekonomik sınıfın politik olarak da egemen olduğu" önermesini içerdiği itirazına karşılık Sweezy şöyle yanıt verdi: "Peki ne çıkar? Sorun teorinin bugünkü Birleşik Devletler'e uygulanabilirliğidir ve araştırma bunun böyle olduğunu gösterirse, o zaman tek 'yükleme' hakikatın yanınadır. Belirttiğim gibi... Mills'in olgusal verilerinin çoğu hakim sınıf kuramını destekliyor". Sweezy'ye göre, Mills'in, olayları siyasal elit, şirket elitleri ve askeri elite dayalı üçlü bir iktidar eliti bazında açıklama girişimi ciddi sınırlılıklara sahipti. Çünkü bunların, her biri ayrı ve açıkça tanımlanmış bir alanda yer alan üç ayrı kurum olmadıkları, ama şirket zenginlerinin açıkça hakim güç olduğu örtüşen alanları temsil ettikleri kolaylıkla gösterilebilirdi. Onların yalağından yalnızca politikacılar beslenmiyordu, askeri liderler de kapitalist sınıfın gereksinimlerine tabi kılınmıştı. Sweezy'nin "Amerikan Sistemi Üzerine Düşünceler"⁴⁷de belirttiği gibi, Nixon'un başkanlığı döneminde, "Truman yönetiminden beri, bu makam [Savunma Bakanlığı] normal olarak ülkenin en büyük şirketlerinin üst yöneticilerinden birinin yükümlülüğünde oldu: General Motors, Procter and Gamble, Morgan Guaranty Trust ve Ford". Sweezy'nin ABD devleti ve hakim kapitalist sınıfın rolü üzerine yetkin analizi, ABD militarizmi ve emperyalizmi ve de sınıf sömürsünü örgütlemek ve ekonomik krizi savuşturmak için devletin gösterdiği çabalar üzerine analizlerinde, en somut düzeyde tekrar tekrar ortaya kondu. Kendisinden önce gelen (özdeşleştiği düşünürler olan) Marx, Veblen ve Schumpeter gibi, Sweezy de iktisat ve sosyoloji arasındaki sınırları düzenli olarak aştı. Her iki dünyaya da ait olan bir düşünce sistemi yarattı - bu tür yüzeysel akademik sınırların değerini reddettiği için bu zorunlu olarak böyleydi. Kökeninde bir iktisatçı olmasına rağmen, analizinin alanını düzenli olarak genişletti. Örneğin, Temmuz-Ağustos 1958'de **Monthly Review**, Magdoff ve Sweezy tarafından sunulan ve Cornel West'in yardımıyla organize edilen, "Din ve Sol" üzerine çok özel bir sayı çıkarmıştı.

Marksizm Üzerine Dört Ders'inde Sweezy, Marksist düşüncede diyalektik sorununu ve maddecilikle idealizm arasındaki ayrımı tartışmaya başlamıştı - böylece epistemolojik (ve ontolojik) alana giriyordu. Kitabın yayınlanmasından kısa süre sonra, Pittsburg Üniversitesi Matematik ve Fizik Bölümü'nden dostu Profesör P. Massani'den bir mektup al-

Sweezy için uzun önemli olan bir diğer konu da çevreydi. Tekelci kapitalizmle ilişkili muazzam miktarda artığa Veblenci bir damardan hayflanan bir düşünür için, bu aslında doğal bir gelişmeydi

di. Massani, kitabı heyecan verici bulmakla birlikte, Sweezy'yi, bugün 'realizm' olarak adlandırılan terimi 'maddecilik' olarak kullanımından ötürü azarlıyordu. Massani'nin ifadesiyle,

Kırmızı tükenmez kalemimin ne olduğunu sorduğumda, birçok yanıtla karşılaştım. Kimyasal moleküllerin bir toplamıdır, elektromanyetik bir alandır, özgül bir eğitime sahip uzay-zamansal bir bölgedir (bir olaylar sınıfıdır). Cevapların her biri, kalemin tikel bir kodlaması olarak düşünülmelidir. Kalemin kendisi tüm bu kodlamalara ortak olandır – Russell'in ilişki-yapısı dediği, ve bugünlerde bir grup-değişmez olarak tanımlandığı gibi. Bu, yüksek ölçüde matematiksel ve dolayısıyla ideal [bir] kavramdır. Böylece, eğer gerçekten ontolojize etmek istersek, hepimizin 'idealist' veya 'realist-idealist' olarak adlandırılmamız gerekir.

Sweezy şöyle yanıt verdi :

Sizi doğru anladıysam aramızda epistemolojik düzeyde ciddi bir görüş ayrılığı bulunmuyor. Kırmızı tükenmez kalemimizin ne olduğu sorusu, sonsuzca karmaşıktırılabilir, ama ne olmadığı görece daha basittir: birilerinin kafasından çıkan bir idea değildir. Aslında, en azından potansiyel olarak, hiçbir kafa varolmadan uzun zaman önce varolmuştur. Marx ve Engels'te okuduğum gibi, maddecilik ve idealizm arasındaki ayrım çizgisini bu tanımlar. 'Realizm' terimini 'maddeciliğe' yeğliyorsanız, bunun Marksist görüşün yorumunu anlamaz hale getirmeye eğilim göstereceği dışında bir itirazım olmaz. (19)

Sweezy için uzun zamandan beri önemli olan bir diğer konu, çevreydi. Tekelci kapitalizmle ilişkili muazzam miktarda artışa Veb-lenci bir damardan hayıflanılan bir düşünür için, bu aslında doğal bir gelişmeydi. Huberman ve Sweezy, popüler olan **Sosyalizme Giriş**⁴⁸lerinde (1968), doğal kaynakların korunması gerekliliğini vurgulamışlardı. **Tekelci Kapitalizm** üretimin değişim (veya kâr) için değil kullanım için yapılması ve gereksiz harcamaları tetikleyen muazzam satış faaliyetlerinin kısılması gerektiğini öne sürmüştü. Bu noktaya Baran ve Sweezy **Science & Society** dergisinin Kış 1964 sayısında yayımlanan önemli makaleleri, "Reklamcılık Üzerine Notlar"da tekrar işaret ettiler. **Monthly Review**'un Nisan 1972 sayısında çıkan "Arabalar ve Kentler"de Sweezy, otomobilleşmenin ve

ABD toplumunun uzun erimli bir eleştirisini sundu. Kent yayılması ve bir "Gazopolis"in ortaya çıkmasıyla ilgili etkileri ele aldı. Aynı yılın Kasımında, **Quarterly Journal of Economics**'deki yazısında, "ABD ölçeğinde otomobilleşmenin öne sürülen 'yararları' kentlerin çürüme ve çöküşü, toprağın büyüyen ve muhtemelen geri dönüşü olmayan tahribi ve hava kirliliği gibi şeyleri içerir" diye yazıyordu. 1989'da, küresel ısınma ve diğer küresel ölçekli çevresel sorunlar hakkında dünyada kaygılar artarken, Sweezy iki çığır açıcı deneme yazdı: (Magdoff'la birlikte yazılan) "Kapitalizm ve Çevre" ve "Sosyalizm ve Ekoloji"⁴⁹. Barry Commoner'in çalışmalarına dayanan ancak kendi analizinin mantığından da uzaklaşmayan Sweezy, ekolojik iktisatçıların standartlarına göre bile radikal bir tarzda, çevresel alanda "başarının olmazsa olmazının, son birkaç yüzyılın [büyüme] eğilimlerinin yalnızca yavaşlaması değil, tersine dönmesi" olduğunu belirtti. Ancak bu, kapitalist birikim sürecinin izin vermeyeceği bir şeydi. Sonraları, **Monthly Review** çevresel krizin ele alınışına giderek daha fazla yer vermeye başladı. "Editörlerin Notu"nda Sweezy birçok kez, Dünya İzleme Enstitüsü'nün yıllık *Dünyanın Durumu* raporlarını, kapitalizmin suçlarını ve çevreyi ele alarak analiz etti. Son kitap değerlendirmesi, "Kapitalizmin Suçu", Daniel M. Berman ve John T.O'Connor'ın **Güneş Kimindir?** adlı kitaplarını ele alıyordu⁵⁰. Burada, ABD'deki sistemin yerleşik çıkarlarının güneş enerjisi [araştırmalarının ve kullanımının] gelişimini nasıl engellediğini anlatıyordu. Sweezy'ye göre klasik Marksizm ile çevresel kaygılar arasında hiçbir çelişki bulunmuyordu – Marx'ın kendisinin de kapitalizmin ekolojik çelişkilerine duyarlılığını gösterdiği gibi. (20)

Sweezy'nin son ekonomik yazıları en önemlilerindedir, her zaman olduğu gibi sistemdeki tarihsel değişimleri yansıtır. Haziran 1994'te, tekelci sermayenin, içinde finansal sermayenin üstün hale geldiği bir sisteme evrimini betimleyen, "Finansal Sermayenin Zaferi"⁵¹ başlıklı bir parça yazmıştı. Egemen çokuluslu şirketlerin yönetim kadrolarındakiler bile şimdi (içinde kendilerinin de elbette doğrudan katılımcılar oldukları) finans piyasalarının küresel şebekesi tarafından sınırlanıyordu. Ulusal devletler, hatta Birleşik Devletler'in kendisi, önemli bir ölçüde bu piyasaların gereklerine tabidirler diye öne sürüyordu. İktisadi olarak, bu durum uzatmalı bir durgunluktan ortaya çıkmıştı. Önceki eğilimlerin bir ters dönüşü

Küreselleşme
'kapitalizmin
itici gücü'
olarak
görülmemeliydi,
çünkü bu,
sistemin
içsel
motor
gücü
olan
sermaye
birikiminin
kendisinde
yatıyordu

olarak, finansal patlamalar, temel olarak üretimin genişlemelerinden beslenmekten ziyade, şimdi durgunluk sırasında ve onun sonucu olarak gerçekleşiyorlardı. Bu durum, kapitalist ekonominin geleceği için uzun erimli sonuçlar getiriyordu. Sweezy bunu - kapitalist sisteme karşı çıkmaktan ziyade onu anlamaya çalışanlar için - kapitalist sistemin çözülmemiş kalan birincil sorunu olarak koyuyordu Eylül 1997'de son makalesini yazdı : "Küreselleşme Üzerine Biraz Daha Fazla (veya Az)"⁵². Bu makalede Sweezy küreselleşme tartışmasına girdi. "Küreselleşme" diyordu, "bir durum ya da fenomen değildir : uzun süredir - gerçekte dört ya da beş yüzyıl önce kapitalizmin uygulanabilir bir toplum biçimi olarak dünyaya gelişinden itibaren - devam etmekte olan bir süreçtir". Küreselleşme 'kapitalizmin itici gücü' olarak görülmemeliydi, çünkü bu, sistemin içsel motor gücü olan sermaye birikiminin kendisinde yatıyordu.

Sweezy'nin emperyalizm üzerine son büyük makalesi (Magdoff'la birlikte), 1991 Körfez Savaşı'na tepki olarak yazılmıştı. Başlığı "Pax Americana" idi ve üçüncü dünyadaki ABD müdahalelerinin kısa bir tarihini verdikten sonra sert bir şekilde sona eriyordu :

Görünen o ki Birleşik Devletler, kendisini tüm dünya için en ciddi sonuçların ortaya çıkacağı bir yola kilitlemiş. Değişim, evrendeki tek kesin yasadır. Durdurulamaz. Eğer toplumlar kendi sorunlarını kendi yollarıyla çözmeye çalışmaktan alıkonurlarsa, diğerlerinin dayattığı yoldan çözmeyecekleri açıktır. Ve eğer ileriye gidemiyorlarsa, kaçınılmaz olarak geriye gideceklerdir. Dünyanın büyük kısmında bugün gerçekleşen budur ve Birleşik Devletler, elinin altında sınırsız zor araçları bulunan bu en güçlü ulus, diğerlerine bunun şiddetli tahribatın acısıyla kabullenilmesi gereken bir kader olduğunu anlatıyor gibi ...

Geçen yüzyılın en önemli düşünürlerinden Alfred North Whitehead, bir keresinde şöyle demişti: "insanlığın belirli bir noktaya yükseldikten sonra gerileyeceği ve kendini asla toparlayamayacağı fikrini düşünmekten hiç vazgeçmedim. Bir sürü başka yaşam formu bunu yapmıştır. Evrim, yukarı olduğu kadar aşağı da gidebilir." Bu gerilemenin biçiminin ve aktif failliğinin, yirminci yüzyılın bu kapanış yıllarında, tam da gözümüzün önünde şekilleniyor olabilmesi, huzur bozucu ama hiçbir şekilde uzun erimli olmayan bir düşüncedir.

Bu elbette geriye dönüşsüz çöküşün kaçınılmaz olduğunu öne sürmek değildir. İnsani etkinliklerde hiçbir şey, gerçekleşene kadar, kaçınılmaz değildir. Ancak işlerin son yarım yüzyıldaki, özellikle de geçen yılki gidişatının bu potansiyeli yarattığını öne sürmektir. Aynı zamanda, insanlık tapınağında Samson rolünü oynamakla tehdit eden bizim yönetimimiz olduğu için, Amerikan halkı olarak bizim, bu konuda bir şeyler yapmak için özel bir sorumluluğumuz olduğunu farketmektir.

Birçok büyük düşünür ve yazarda olduğu gibi, Sweezy'nin düşüncesinin gücünün önemli bir kısmı da onun düzyazısının netliğiyle ilgiliydi. Birçoklarının yalnızca karanlık, jargon ve moda iddialar sundukları ve özsel olanı sıradan olandan ayırdetmekte görünür bir yeteneksizlik gösterdikleri alanlardaki olağanüstü açıklık yeteneğiyle bağlantılıydı. Marx, Veblen, Schumpeter ve Galbraith'de olduğu gibi, düşüncelerini aktardığı tarz, bunların algılanması için, çoğunlukla bu fikirlerin kendileri kadar önemliydi. Düzyazısının parlaklığı birçok yorum ve incelemeye konu oldu. 1979'da bir hayranı şöyle yazdı : "Marksizmi zenginleştirmenizden ayrı olarak beni cezbeden şey, sizin düzyazı stiliniz. Bu beni öyle etkiledi ki, size bunun sırrını sormanın çekiciliğine direnmekle birlikte, en beğendiğiniz düzyazı yazarının kim olduğunu sormaya nihayet karar verdim. Umırım diyalektik olmayan bir biçimde değildir, ama sizin bu sanatla doğmadığınızı ve muhtemelen gözde bir yazarın yaratıcı taklidi yoluyla bunu geliştirdiğinizi varsayıyorum." Sweezy 25 Aralık 1979'da yanıt verdi :

Benim düzyazı stilim, olduğu kadarıyla, büyük ölçüde okulda ve üniversitede, okul gazetelerine yazarken ve editörlük yaparken biçimlenmişti. Bunu çalışmalarıma pahasına ve bir gazetecilik kariyeri kazanmak niyetiyle yapmışım. Sonunda iktisada yöneldim, ama kendime, en azından iktisat mesleğinin standartlarında, basit ve açık olarak yazmayı öğretmişim. Gözde yazarlarıma gelince: Marx elbette en önde gelendir, kıyaslanamaz bir kafa olduğu kadar bir güzelyazı üslupçusudur da. Sanırım, nasıl sıralayacağımı bilmesem de, birçok başkalarını da sayabilirim, ancak bunun size pek yararı olmaz. Bu nedenle yalnızca üçüne değinirim: Mark Twain, Ernest Hemingway ve Edgar Snow (üst düzey gazeteciliğin yetkin bir örneği). Siz Orwell'i zikrediyorsunuz, ve uzun süredir

Baran,
Sweezy,
Braverman
ve
Magdoff'un
kitapları
bir okul
oluşturur.
Tutarlılık,
özgünlük ve
önem
konusunda
başka
hiçbir
Amerikan
Marksizmi
buna
yaklaşamamıştır

kendisinden bir şey okumamış olsam da, hatırladığım kadariyla o da çok iyi bir yazardır. Bir tane daha: Rus Devriminin Tarihi adlı yapıtı (ki İngilizceye sanırım Max Eastman tarafından çevirilmişti) oldukça burjuva bir birinci sınıf öğrencisini bir Marksiste dönüştürmekte önemli bir rol oynamış olan Troçki (kendisine bir yazar olarak hayranlığım beni asla politik olarak bir Troçkist yapmamıştır). (21)

Sweezy sonraki yıllarında Cornell, Stanford, New School for Social Research, Yale ve Manchester Üniversitesi'nde ziyaretçi profesör olarak dersler verdi. 1983'te Hindistan'daki Jawaharlal Nehru Üniversitesi'nden edebiyat dalında onursal doktora, 1999'da ise Evrimci İktisat Birliği'nden Veblen-Kamarası Ödülü'nü aldı. Ancak Harvard'dan ayrılmasının ardından, çoğunlukla akademik dünyadan uzak kalmıştı. Bir entelektüel ve Marksist olarak Sweezy, genç yaşta akademik mesleğin zirvesine yükseldi. Sonra, yaşamının önemli bir noktasında, sosyalist inançlarına bağlı kalacaksa, kendisini üniversite kariyerini terketmeye mecbur hissetti. Her zaman ısrar ettiği gibi, bağımsız bir yol izlemesine izin verecek artık değere erişme şansına sahip olmuştu. Sonuç yeni bir sol kurumun, **Monthly Review**'un kuruluşuydu. Burada kapitalizm eleştirisini geliştirmek için, ve aynı zamanda, yönlerini Eski Sol'dan Yeni Sol'a yöneltmek isteyenlerin yanısıra genç radikaller kuşaklarını da yetiştirebilmek için, akademidekinden daha özgürdü. Mektuplaşmaları hacimliyd, çünkü yalnızca bir editör olarak değil, kapitalist toplumun köklerine girmeye çalışan herkese yardımcı olan bir eğitmen olarak da yazışmaktaydı. Bu işteki rolü, solun eğitimine adanmış bir

kurum olarak **Monthly Review**'un daha geniş amaçlarından ayrılamaz. Russell Jacoby'nin çok-satan kitabı olan **Son Entelektüeller**⁵³'de (1987) yazdığı gibi :

Genellikle ihmal edilmesine rağmen, **Monthly Review** katılımcılarının yazıları, ve özellikle de Paul Baran, Paul Sweezy, Harry Braverman ve Harry Magdoff'un kitapları bir okul oluşturur. Tutarlılık, özgünlük ve önem konusunda başka hiçbir Amerikan Marksizmi buna yaklaşmamıştır. Diğer ülkelerin Marksistleri Amerikan katkılarına baktıklarında, öncelikle bu yazarlara yönelirler. [Baran, Sweezy, Braverman ve Magdoff'un] yapıtlarının gücü, yalnızca yazarlarının yaşantılarına bağlanamaz; ancak bundan kolayca da ayrılmaz. **Monthly Review** yazarları ağırlıklı olarak üniversitelerin dışında durmuş ve eğitilmiş okuyucu için yazmıştır. Kitapları, Marksist dogmanın yeniden öne sürülmesi olmadığı gibi, arkadaşlar için yazılan monografiler de değildir. Baran "gerçeği anlatma arzusu" diye yazar, "entelektüel olmak için yalnızca bir koşuldur. Diğerleri cesaret, nereye götürürse götürsün akılcı sorgulamayı yürütmeye hazır olmak ... rahat ve kazançlı konfora ... direnmektir."

Paul Sweezy, 27 Şubat 2004'te Larchmont, New York'ta öldü. Geride bıraktığı entelektüel bağımsızlık modeli, mirasının önemsiz bir kısmı değildir. Baran'ın deyimiyle bir entellektüelin cesaretini olduğu kadar adanmışlığını da örneklemiştir; ve **Monthly Review**'un kurulması yoluyla, birçoklarının da aynı adanmışlık ve cesarete katılmasını olanaklı kılmıştır.

Yaşamı hepimiz için yol göstericidir.

Geride bıraktığı entelektüel bağımsızlık modeli, mirasının önemsiz bir kısmı değildir. Baran'ın deyimiyle bir entellektüelin cesaretini olduğu kadar adanmışlığını da örneklemiştir

dipnotlar:

- 1) *Monthly Review*, vol.55, no:10, Mart 2004 ; (<http://www.monthlyreview.org/paulsweezy.htm>)
- 2) *Rus Devriminin Tarihi* (çev. Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, 1998).
- 3) *İstihdam, faiz ve para genel teorisi* (çev. Asım Baltacıgil, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1959)
- 4) "Interest Groups in the American Economy"
- 5) "Professor Pigou's Theory of Unemployment"
- 6) Sırasıyla, "Expectations and the Scope of Economics" ve "Demand Under Conditions of Oligopoly".
- 7) *Monopoly and Competition in the English Coal Industry, 1550-1850*
- 8) Orijinal adı 'The Theory of Capitalist Development: Principles of Marxian Political Economy' (Kapitalist Gelişiminin Teorisi : Marksist Politik Ekonominin İlkeleri) olan bu kitap, Türkçeye Kapitalizm Nereye Gidi-

yor - Kapitalist Ekonominin Marksist Eleştirisi adıyla çevrildi (çev. A.Başar Kafaoğlu, Ağaoğlu Yayınevi, 1970).

- 9) *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* (çev. Tunay Akoğlu, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1968)
- 10) *History of Economic Analysis*
- 11) 'Full Recovery or Stagnation?'
- 12) 'An Economic Program for American Democracy'
- 13) 'Business Cycles in The Nation'
- 14) 'Professor Schumpeter's Theory of Innovation'
- 15) 'A Study of History'
- 16) 'Socialism'
- 17) 'The Present as History'
- 18) 'Imperialism and Social Classes'
- 19) Sırasıyla "Karl Marx and the Close of his System", "Böhm-Bawerk's Criticism of Marx" ve "On the

Correction of Marx's Fundamental Theoretical Construction in the Third Volume of Capital".

- 20) *Studies in the Development of Capitalism*. (Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, çev. F.Akar, Belge Yay. 1992)
- 21) İliki 'We, the People', ikincisi 'Man's Worldly Goods', Türkçeye 'Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla' adıyla çevrildi (çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, 1974). Diğerleri sırasıyla, 'Labor Spy Racket' ve 'The Truth About Unions'.
- 22) "Why Socialism?"
- 23) 'Hidden History of the Korean War'
- 24) Bu kitaplar sırasıyla, 'The Empire of Oil', 'The Political Economy of Growth', 'The United States, Cuba and Castro' ve 'Fanschen'dir. Baran'ın kitabı, 'Büyümenin Ekonomi Politikası' başlığıyla Türkçeye çevrildi (çev. Ergin Günçe, May Yayınları, 1974)
- 25) Sırasıyla, 'Cuba: The Anatomy of a Revolution' ve 'Socialism in Cuba'
- 26) 'Capitalism and Underdevelopment in Latin America'
- 27) *Monopoly Capital*. (Tekelci Kapitalizm, çev. F.Onaran, Doğan Yayınevi, 1970).
- 28) 'Maturity and Stagnation in American Capitalism'
- 29) "Capitalism for Worse" in Leonard Silk, ed., *Capitalism: The Moving Target*
- 30) 'Vietnam: The Endless War, 1954-1970'
- 31) 'Survey of Current Business'
- 32) "The Achievement of Paul Baran"
- 33) 'The Age of Imperialism'
- 34) 'From the Colonial Age to the Present'
- 35) Sırasıyla : 'The Dynamics of U.S. Capitalism', 'The End of Prosperity', 'The Deepening Crisis of U.S. Ca-

pitalism', 'Stagnation and the Financial Explosion', ve 'The Irreversible Crisis'.

- 36) Sırasıyla : "Capitalism and Underdevelopment in Latin America", "Cuban Revolutionary War", "Marxist Economic Theory", "Lenin and Philosophy", "Discourse on Colonialism", "Open Veins in Latin America", "Accumulation on a World Scale", "Toward an Anthropology of Women", "Class Struggles in the USSR".
- 37) 'Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century'
- 38) 'Revolution and Counter-Revolution in Chile'
- 39) 'Four Lectures on Marxism'
- 40) Sırasıyla, "Full Recovery or Stagnation?" ve "Listen, Keynesians!".
- 41) 'On the Transition to Socialism'
- 42) 'Post-Revolutionary Society'
- 43) 'Marxism after Marx'
- 44) İktidar Seçkinleri (çev. Ünsal Oskay, Ankara, Bilgi Yayınları, 1974)
- 45) "The American Ruling Class"
- 46) Sırasıyla "Power Elite or Ruling Class?," "Thoughts on the American System" ve 'Modern Capitalism and Other Essays'.
- 47) "Thoughts on the American System"
- 48) 'Introduction to Socialism'
- 49) Bu makaleler, "Theses on Advertising", "Cars and Cities", "Capitalism and the Environment" ve "Socialism and Ecology"dir.
- 50) "The Guilt of Capitalism" ve "Who Owns the Sun?".
- 51) "The Triumph of Financial Capital"
- 52) "More (Or Less) On Globalization"
- 53) 'The Last Intellectuals'

kaynakça:

- (1) "The Unorthodox Ideas of Radical Economists Win a Wider Hearing," Wall Street Journal, 11 Şubat 1972; John Kenneth Galbraith, *Economics in Perspective* (Boston: Houghton Mifflin, 1987), s. 189.
- (2) Sweezy ile görüşme, Kasım 1986- Şubat 1987, Columbia University Oral History Project.
- (3) A.P. Lerner ve Paul M. Sweezy, "British Foreign Policy," *New Statesman and Nation*, 5 Eylül 1936; John Maynard Keynes, *Collected Writings*, vol. 28 (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), s. 56-57.
- (4) Paul Samuelson, "Memories," *Newsweek*, 2 Haziran 1969.
- (5) John Kenneth Galbraith ve Shigeto Tsuru, tributes to Paul Sweezy, *Monthly Review*, Nisan 2000.
- (6) Scitovsky'den Sweezy'ye, 25 Ocak 1994
- (7) Schumpeter'in mektubundan aktaran : Richard Swedberg, *Joseph A. Schumpeter: His Life and Work* (Cambridge: Polity Press, 1991), s. 140, 272
- (8) Lawrence F. Litschultz, "Could Karl Marx Teach Economics in America?" *Ramparts*, Nisan 1974.
- (9) *Business Week*, 13 Nisan 1963.
- (10) "Notes from the Editors," *Monthly Review*, Şubat 1960.
- (11) Larry Litschultz, "Could Karl Marx Teach Economics in America?"da aktarılmaktadır. (*Ramparts*, Nisan 1974)
- (12) ABD Üst Mahkemesi, Birleşik Devletler Raporları, vol. 354, Kasım Dönemi, 1956.

(13) Bu dönemde MR editörlerine iktisadi konularda danışmanlık yapan bir başka önemli kişi de, Sweezy'nin Harvard'dan tanıdığı iktisatçı Oskar Lange idi.

(14) Tracy Mott, "Monopoly Capitalism," Philip Arestis ve Malcolm Sawyer, ed., *The Elgar Companion to Radical Political Economy* içinde (Brookfield, Vermont, 1994).

(15) Joanne Barkan, "A Blast from the Past," *Dissent*, Bahar 1997.

(16) Nina Serrano, "A Madison Bohemian," Paul Buhle, ed. *History and the New Left: Madison, Wisconsin, 1950-1970* içinde. (Philadelphia: Temple University Press, 1990), s. 75.

(17) Richard Wolff'dan alıntı : "Leading Prophet of Economic Collapse Cheers Up" *Los Angeles Times*, 21 Ağustos 1977.

(18) Sweezy, "Marxian Value Theory and Crisis," *Monthly Review*, Temmuz - Ağustos 1979; yeniden basım : Ian Steedman, vd., *The Value Controversy* (London: Verso, 1981).

(19) P. Massani'den Sweezy'ye, 31 Ağustos 1982; Sweezy'den Massani'ye, 29 Eylül 1982.

(20) Sweezy iktisadi bakımdan, Nicholas Georgescu-Roegen'in özellikle *Enerji ve İktisadi Miltter'de* (1976) ortaya koyduğu iktisat eleştirisi ve entropi vurgusunun ana hatlarıyla uyumta idi.

(21) Paul M. Sweezy'ye mektup, yazarın ismi bilinmiyor, tarihsiz; Sweezy'nin bilinmeyen yazara cevabı 25 Aralık 1979.

geçiş süreci tartışmaları ve sweezy

giriş

Yüzyılımızın en önemli marksist iktisatçı ve düşünürlerinden biri olan Paul Sweezy'yi kaybetmiş bulunuyoruz. Bilindiği gibi Sweezy ekonomi alanındaki çalışmalarının yanısıra tarihe olan yakın ilgisi ve özellikle feodalizmden kapitalizme geçiş süreci üzerine yapılan tartışmalardaki katkılarıyla bilinir. 1950'lerde başlayan tartışmalarda, feodalizmden kapitalizme geçiş süreci marksist ekonomist ve tarihçiler arasında çeşitli boyutlarıyla tartışılmıştı. Tartışmayı başlatan "Eleştiri" sini Sweezy 1950 yılında kaleme almıştı. Demek ki onun yazısının yayınlanması üzerinden 54 yıl geçmiş. Bu kadar yıl sonra bu yazıyı kaleme almamın amacı konuyla ilgili yürütmekte olduğum bir çalışmayı paylaşmak değil, Sweezy'i anarken onun bu önemli sürecin anlaşılmasına yönelik katkılarının bir kez daha hatırlanmasına vesile olmak. Kaldı ki bu yazı okunduğunda Sweezy'nin sorguladığı temaların güncelliğini hala koruduğu da anlaşılacaktır. Bu yazı tartışma sürecine ivmeyi veren Dobb-Sweezy-Takahashi ekseninde kaleme alınmış; okur, yapılan diğer katkılardan da makalenin boyutlarının elverdiği ölçüde haberdar edilmeye çalışılmıştır.

Aslında tartışma sürecinin Christopher Hill'in 1940 yılında yazdığı **1640: İngiliz Devrimi** kitabı ile başladığı söylenebilir. Hill, bu kitabında İngiltere'de feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde İngiliz devriminin işlevini inceliyordu. Devrimin ekonomik temelini analizine ayırdığı sayfalarda, embriyon halindeki burjuvazinin kabuğunu kırma noktasına geliş sürecini kentsel ve kırsal temellerinden yola çıkarak açıklıyordu.¹ Kabuk feodal devletti. Sorunun özünü ortaya koyan bu son kısa cümle, Sweezy'nin bu dönemin adlandırılması ile ilgili eleştirilerinde Hill ve Dobb'un aynı safta yer alacağını da haber vermektedir.

Hill'in yukarıda çok kısaca özetlediğimiz tezi, İngiliz devrimine dair klasik marksist perspektifi yansıtır. Hill'in kitabında yapmaya çalıştığı, bu klasik marksist çerçevenin içini tarihsel olguların desteğiyle doldurma çabası olarak görülebilir. Ancak farklı yorumlamalar da her zaman bu çerçevelerin içinin doldurulmasında ortaya çıkar; aynı geçiş süreci tartışmalarında olduğu gibi... Bunun da nedeni ta-

rihçi olmayan ve asıl kaygısı "dünyayı değiştirmek" olan bir filozofun, yaşadığı günleri anlamak için ortaya attığı tarih tezlerinin, felsefi/kuramsal güçlerine karşın içlerini dolduracak tarihsel verilere gereksinim duymalarıydı. Veriler zenginleştikçe yorumlar da güç kazanacaktı. İşte bu bağlamda marksist tarihçilere ve sosyal bilimcilere çok önemli görevler düşmekteydi. Önemli ölçüde Dobb'un yapmak istediği de buydu. Sweezy'nin katkısı da Dobb'un çabasının derinlik kazanmasına yönelik olarak, belki biraz provakatif sorular ortaya atarak yeni marksist araştırmaların yönelmesi gereken boşlukları göstermekti.

Gelelim ne Dobb ne de Sweezy birer tarihçiydi, ikisi de iktisatçıydılar. Onlar da kendileri gibi tarihçi olmayan ama tarihsel bir yaklaşımı olan Marx gibi, dönemlerini anlamak ve değiştirmek istiyorlardı ve bu bağlamda elbette ki toplum ve tarih algılamaları, kapitalizmi varılan doruk ve tarihin sonu olarak gören Fukuyama, kapitalizmi özgürlüklerin önkoşulu olarak savunan Hayek ve Friedman ile tamamen farklı olacaktı. Örneğin Sweezy "kapitalizmin gelişmesindeki temel güç kapitalist mülk edinme sürecinin yapısında içsel olarak bulunan sermaye birikimidir, feodalizmde bunun yerine neyi koyarız?" diye soruyordu ve aradığı yanıt kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin sorunlarından bağımsız değildi. Aynı şekilde Dobb daha kitabının ilk paragrafına "ekonomik çözümlemenin ancak tarihsel gelişimin incelenmesiyle birleştiği takdirde anlam kazanacağı ve verimli olacağı ve güncel sorunlarla ilgilenen ekonomistin tarihsel ayrıntılara getireceği belirli soruları olduğu yolundaki şaşmaz inancı"ni vurgulayarak başlamıştı.² Marx'ın çalışmalarında bu bakış açısı çok açık bir biçimde gözlemlenmektedir. Örneğin 1864 yılında yayınlanan temel eseri *Kapital*'de önce feodalizmi inceleyip buradan kapitalizme geçmez. Tersine piyasa ekonomisi ve toplumunun analizinden sonra, kapitalizme öngelen feodal üretim tarzını ve dönüşümünün dinamiklerini ele almıştır. Marx'ın kapitalizm öncesi üretim tarzlarının bizatihi kendilerini, bu arada feodal üretim tarzını incelememiş olması marksistler arasında değişik feodalizm algılamalarının ortaya çıkışına yol açmıştı.³ Geçiş süreci tartışmaları bir anlamda

Murat Özyüksel*

Sweezy
"kapitalizmin
gelişmesindeki
temel
güç
kapitalist
mülk
edinme
sürecinin
yapısında
içsel
olarak
bulunan
sermaye
birikimidir,
feodalizmde
bunun
yerine
neyi
koyarız?"
diye
soruyordu

* Prof. Dr.
İ.Ü. Siyasal Bilgiler
Fakültesi

bu farklı algılamaların yönlendirdiği verimli bir alan oldu.

dobb: "kapitalizmin gelişimi üzerine incelemeler"

Dobb/Sweezy tartışmasına Dobb'un –özellikle de daha sonra Sweezy'nin eleştireceği –temel tezlerini özetleyerek başlayalım. Ancak bunu yaparken Dobb'un çalışmasının da bir başlangıç olmaktan çok sürece bir müdahale olduğu anımsanmalıdır. Sürecin kilometre taşlarından biri J. Kuczynski'nin, Hill'in kitabına yayımlandığı yıl yönelttiği köklü eleştirilerdir. Kuczynski'ye göre 16. yüzyılın kapitalist olduğunu Marx açıkça belirtmiş olduğuna göre, Hill'in burjuva devrimi çözümlemesi Marx'la geliyordu. İngiliz devriminin doğası üzerine yapılan bu tartışma giderek kızıştı ve **Labour Monthly** dergisi 1940-41 yıllarında tartışmanın forumu haline geldi. İngiliz devrimi Hill'in çözümlediği gibi bir burjuva devrimi mi yoksa Kuczynski'nin ileri sürdüğü gibi daha o zaman iktidarda olan burjuvaların, feodal aristokrat tepkinin önüne geçmek için kalkıştıkları bir eylem miydi? Tartışmaya katılanların çoğu Hill'in yorumunda birleşiyorlardı. İşte Dobb'un tartışmaya ilk müdahalesi 1941 yılında sorduğu sorularla başladı. Dobb tartışmanın amacına yönelik olarak İngiltere'de devrimin arifesinde hüküm sürmekte olan üretim tarzının ortaya konulmasının gerekliliğine dikkati çekti. Eğer kapitalist üretim tarzı henüz mevcut değilse burjuva devrimi nasıl gerçekleşmişti?⁴ **İncelemeler** Dobb'un sonraki beş yılını bu soruları yanıtlamaya yönelik çalışmalara ayırdığını gösteriyor.

Dobb kitabında kapitalizmin doğuşu ve gelişimindeki üç önemli dönüm noktasından söz eder. İki birazdan kapitalistin kökeni bağlamında "gerçekten devrimci yol sınıflandırmasıyla" irdelenecek olan üreticilerin 17. yüzyıldaki imtiyazlı ve tekel ayrıcalıklı şirketlere karşı yürüttüğü parlamenter mücadeleyi içeren siyasal toplumsal değişiklikler sürecidir. İkincisi ise 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın ilk yarısındaki endüstri devrimidir. Üçüncüsü, ancak kronolojik olarak ilki ise, geçiş süreci tartışmaları bağlamında en önemlisiydi; yani "üretim tarzı açısından feodal olmayan ama henüz kapitalist de olmayan" dönemdi.⁵ İşte bu dönemle ilgili Dobb'un yorumu bir yandan Kuczynski'ye yanıt niteliği taşıırken diğer yandan da Sweezy'nin eleştirilerinin yoğunlaştığı noktalardan biri oldu.

Dobb 14. yüzyılda korporatif nitelikli kentlerin ortaya çıkmasından sonra serfliğe dayalı feodal üretim tarzının çözülme sürecinin ileri bir aşamasına girdiğini belirtir. Ancak bu durum "ortaçağ sisteminin sona erdiğini söylemek için" henüz erkendir. Hele ortaçağ ege-men sınıfının devrilmesinden hiç söz edilemez. Dahası bu geçiş döneminin gereğince anlaşılabilmesi açısından, "feodal üretim tarzının kapitalist üretim tarzının gelişmesinden önce ileri bir çözülme aşamasına girmiş olduğu ve bu çözümlenin, eski üretim tarzının rahmi içinde yeni üretim tarzının gelişmesiyle *yakından ilintili olmadığı* [vba] bir gerçektir ve büyük önem taşır."⁶ Bu geçiş dönemi tüccar burjuvazinin soylularla uzlaşarak, ayrıcalıklarla donatılıp üretim tarzını dönüştürmeksizin onun sınırları içinde kalarak, ulaşım güçlüklerinin yarattığı fiyat farklılaşmalarının da katkısıyla servet ve nüfuz kazandığı bir dönemdir.⁷ Öte yandan yine bu dönemde kentlerdeki zanaatkarların ve orta halli özgür çiftçilerin ortaya çıkışı bağlamında, "feodalizmden bağımsızlığını kazanmış bir üretim tarzı" görülür. Bu, kapitalist ilişkilerin embriyonunu içermek ve hatta kendi dışındaki sermayeye bağımlılaşmanın belirtilerini taşımakla birlikte henüz kapitalist olmayan küçük üretim biçimidir. Sonuç olarak dönem Dobb'a göre hala feodaldı. Pararant ödemeleri bile ekonomik rant olmaktan çok örfi nitelikteydi ve üreticilerin toprak beyinin onayı olmaksızın köylerinden çıkması kısıtlanmıştı.⁸

Dobb yukarıdaki analizinin de yer aldığı kitabının "Kapitalizm" başlığını taşıyan ilk bölümüne Marx'ın yöntemine uygun olarak kapitalizm çözümlemeleri ile başlamıştı. Bu çözümlemelerinde kapitalizmin tanımının kökenine değişim değil üretim sürecini yerleştirerek, daha sonraki tezleri için gerekli siperleri önceden kazmış oldu. Kendine referans alacağı Marx'ın üretim ilişkileri ile üretim güçlerinin diyalektik bütünlüğünden oluşan kapitalist üretim tarzı kavramının; Pirenne'in değişim ilişkileri, Sombart'ın girişim ruhu/ussallık ve Weber'in Protestan ahlâkı merkezli çözümlemeleri ile temel ayırım noktalarını açıkça belirtti. Bu giriş bölümü⁹ Dobb'un feodalizmin bir üretim tarzı olarak çözümlenmesinin çözümlenmesinde iç dinamiklere dayanacağı ve sınıf savaşımına vurgu yapacağına, bir başka ifadeyle kullanacağı metodolojinin habercisidir.

Dobb'un kitabının ikinci bölümü "feodalitenin çöküşü ve kentlerin gelişimi" başlığını taşıyordu. Doğal olarak çözülme dinamiklerine

Dobb'un
tartışmaya
ilk müdahalesi
1941
yılında
sorduğu
sorularla
başladı:
Eğer
kapitalist
üretim
tarzı
henüz
mevcut
değildiyse
burjuva
devrimi
nasıl
gerçekleşmişti?

geçmeden önce kapitalizm gibi feodalizmin de tanımını yapmak gerekiyordu. Dobb bu tanımda ağırlığı süzeren-vassal arasındaki hukuksal ya da üretim ile ürünün hedefi arasındaki ilişkilere değil, doğrudan üretici ile lord arasındaki ilişkinin sosyoekonomik içeriğine verecektir. Serfin kendinin ve ailesinin yeniden üretimi için maddi çalışma koşullarına ve üretim araçlarına sahip olması, artı ürün çekme mekanizmasının ekonomi dışı zora dayanma zorunluluğunu beraberinde getirir ki, Dobb'a göre bu, feodalizmi kapitalizmden ayıran en temel unsurdur. Dobb bu nedenle serfliği feodalizm tanımının merkezine yerleştirir: "bu açıdan (feodalite) genelde serfliğe verdiğimiz anlamla özdeş olacaktır."¹⁰ Bu durumda artı ürünün demesne toprağındaki zorla çalıştırılma sonucu ortaya çıkacağı açıksa da, Dobb emek rantın yerini para rantının veya adem-i merkezi yönetim biçiminin yerini merkezileşmiş devlet iktidarının almasının, artık çekme süreci ekonomi dışı zora dayandığı sürece feodalizmin ortadan kalkışına yol açmayabileceğini de vurgular. "Çünkü hala üretici malikane-den ayrılmakta özgür değildi ve geçimi tamamen lordun iradesine bağlıydı."¹¹

Dobb ticaretin canlanmasının yani pazar ilişkilerinin feodalizmin çözülüş sürecindeki katkısını kabul etmekle birlikte, bunun temel neden olmadığını açıkça belirtir. Bu tezine destek olarak da para rantının ilk yaygınlaştığı bölgelerin zannedildiğinin tersine İngiltere'nin gelişmiş güney ve doğusu değil, geri kalmış kuzeybatısı olduğunu örnekleriyle gösterir. Doğu Avrupa'da yaşanan ikinci serflik olayı da bu bağlamda öne sürdüğü bir diğer kanıttır. Dobb'a göre piyasa ilişkileri merkezli geleneksel yorumda eksik olan "feodalitenin iç ilişkilerinin ve bu ilişkilerin sistemin çözülmesinde (...) oynadığı rolün çözümlenmesidir." Bu noktada Dobb'un marksist teorinin feodalizmin çözülüşü bağlamında içinin doldurulmasında hem önemli katkıları olacak hem de yaptığı çözümlemede Sweezy'nin işaret edeceği gibi bazı boşluklar oluşacaktır. Dobb da daha baştan itibaren durumun farkında olmalı ki, "eldeki kanıtların yetersiz olduğu" bir alanda kalem oynattığını belirtmektedir.¹²

Dobb eldeki sınırlı kanıtlara göre çözülmenin iç dinamiklerinin, feodalizmin bir üretim sistemi olarak etkin olmayışında ve buna koşut olarak egemen sınıfın giderek artan gelir gereksiniminde olduğunu ileri sürer. Şimdi Dobb'un bu tezini nasıl gerekçelendirdiğine bakalım: Artık ürünün çoğaltmanın tek yolu,

üreticinin kendi yetersiz toprağını işlemeye ayıracağı zamanın azaltılması olabildi. Lordların gerek köylülerin direnişine gerekse birbirlerine karşı askeri kaynaklarını güçlendirmek için vassallarının sayılarını arttırması, serflerin artık emeğiyle beslenen asalak sınıfın da büyümesini beraberinde getirmişti. Haçlı seferleri ve bunun sonucunda savurganca şölenler, gösteriş ve görkem uğruna yapılan harcamalar da süreci keskinleştirdi. "Üreticilerin kitle halinde malikaneleri terk" etmeleri "sistemin can damarının kesilmesine yol açtı."¹³ Bu süreç doğrultusunda büyüyen kentlerin ve tarıma yeni açılan topraklarda oluşan ayrıcalıklı köylerin "insanları mıknatıs gibi çektiği bölgelerde" senyörlerin köylülerin toprağı terk etmelerini önlemek için emek hizmetinden vazgeçmeleri eğilimi ortaya çıktı. Emek rantın yerini para rantın almasında köylülerin emek hizmetine karşı direnmesi önemli rol oynadı.

Kentlerin ve ayrıcalıklı köylerin oluşumuna karşı feodal tepki farklı biçimlerde ortaya çıktı. Egemen güçler bazı bölgelerde ellerindeki iş gücünü yitirmemek için ödün vermek yolunu seçerken, bazı durumlarda ise feodal yükümlülükleri arttırdılar. Şüphesiz ödün/artan baskı seçeneklerinden hangisinin geçerli olacağına, önemli ölçüde köylü direnişinin boyutları, lordların bu direnişe karşı koymalarının sınırlarını çizen askeri/siyasal güç dengeleri ve soyluların birbirleriyle girdikleri mücadeleler gibi siyasal/toplumsal etkenler etkili oluyordu.¹⁴

Feodal beyin önündeki bir diğer seçenek demesne topraklarının kiraya verilmesi idi. Tabii bunun için tarlalarını genişletmek isteyen varlıklı bir köylü sınıfının oluşmaya başlaması gerekmektedir.

Ufak bir sermaye birikimi sağlamayı başaran ve yerel ticaret ile yerel pazarların gelişmesinden cesaret alan bu hırslı çiftçiler muhtemelen daha etkin tarım yapabiliyorlardı ve hem yeni topraklar kiralararak ellerindeki toprağı genişletmekte hem de daha fakir komşularının emek hizmetlerini kiralamakta istekliyiler.¹⁵

Sweezy'nin eleştiri noktalarından bir diğerini oluşturacak olan tema Dobb'un kentler ve kökenleri üzerine yaklaşımıydı. Dobb kentlerin bir ölçüde bağımsız ticaret merkezleri olarak feodal düzenin parçalanmasında oynadıkları rolü reddetmemekle beraber, onları "kapitalizmin mikrokozmosu olarak" görmüyordu. Dobb kentlerin kökeni konusunda kendi deyimiyle "eklektik" bir tavır takınıyordu. Kentlerin kö-

Sweezy'nin
eleştiri
noktalarından
bir diğerini
oluşturacak
olan
tema
Dobb'un
kentler ve
kökenleri
üzerine
yaklaşımıydı

kenlerini Roma İmparatorluğu'na veya tamamen kırsal yapıya dayandıran yaklaşımları benimsemediği anlaşılıyor. Dobb'un kısaca, Pirenne'in tezleri ile feodal inisiyatifle yaratılan kentler görüşünü harmanladığı ileri sürülebilir. Norwich, Londra gibi kimi kentler Pirenne'in ileri sürdüğü gibi birer ticaret merkezi olarak kurulmuşken, bazıları da bir feodal kuruluşun gereksinimlerini karşılamak için feodal toplumun bir ögesi olarak ortaya çıkmışlardı.¹⁶ Görüldüğü gibi Dobb, Pirenne'in feodaliteyi dışsal olarak çözen ticaret üzerine görüşlerini eleştirirken, kentlerin yükselişi üzerine kimi görüşlerini ise reddetmiyordu. Pirenne'e göre özellikle Akdeniz aracılığıyla Roma'nın yıkılışından sonra sürmekte olan ticaret, Müslümanların yayılışıyla bu önemli ticaret yolunun el değiştirmesi sonucu ortadan kalkmış, Avrupa kendi içine kapanma sürecine girmişti. Hatta Avrupa'nın feodalleşmesi de bu gelişmenin sonucuydu. 8. ve 10. yüzyıllar arasında gerileyen pek çok yerde de ortadan kalkan kent yaşamı yine Akdeniz'de ticaretin canlanmasıyla harekete geçmiş, 11. yüzyıldan itibaren eski ticaret yolları yeniden açılmış ve Haçlı Seferleri'nden sonra Doğu ile olan ticaret yaygınlaşmıştı.¹⁷ Dobb "Pirenne'nin bu tezi doğru olsa da olmasa da" Akdeniz ticaretinin canlanmasının 11. ve 12. yüzyıllarda kıta ticaretinin ve kent yaşamının canlanmasında önemli rol oynadığını kabul ediyordu. Yine Dobb, kentin bağımsızlığı için mücadelenin ana geçim kaynağı ticaretle uğraşmak olan tüccarlardan geldiğini, bu tüccarların oldukça erken bir tarihte *hanse* ya da *guild* oluşturarak yerel pazarı denetleme savaşımı içinde olduklarını belirtiyordu.¹⁸

Dobb feodalizmin çözülüşünde ticaret sermayesinin işlevi üzerine tezlerinin önemli bir kısmını kitabının "Burjuvazinin Başlangıcı" bölümünde toplamaktaydı. Bu konudaki görüşleri şöyle özetlenebilir: 14. yüzyıl öncesinde İngiliz kent toplumunun esas temeli Marx'ın küçük üretim dediği tarzda yatıyordu ve loncalarda örgütlenen üreticiler oldukça eşit koşulları paylaşıyordu. Üretimle ilişkilerini keserek yalnız toptan ticaretle uğraşan kentlilerden oluşan ayrıcalıklı bir sınıfın ortaya çıkmasıyla durum değişti. Ancak bunların zenginliğinin, üretimi daha rasyonel temellerde örgütleyerek arttırmakla ilgisi yoktu. Tam tersine ticaret sermayesi ilkel iletişim koşullarında "yerel bolluklarla yerel kıtlıkların birlikte bulunması sayesinde gelişti." Bu nedenle ticaret bir ölçüde feodal ilişkileri çözücü bir işlev görürken, öte

yandan ticaret sermayesinin çıkarları, nemandıkları mevcut koşulları sürdürmekten yandı ve bu kesim "eski düzenin bir asalağı olarak kaldı"¹⁹

Yukarıdaki gelişmelere paralel olarak, zanaat loncaları ticarî unsura giderek daha çok bağımlı hale geldiler. Örneğin 1364'te Londra Kumaşçılar Birliği'ne kumaş ticaretinde tekel hakkı verilmiş ve üretim sürecindeki zanaatçılara örneğin dokumacı, çırpıcı ve boyacılar sadece kendi işleriyle uğraşmaları (*putting out* sistemi) ve hiçbir biçimde kumaş imalatı veya alım satımına karışmamaları emredilmişti. Bu süreçte zanaatkâr loncalarında kalfaların önü kesildikçe, onlar da tavan araları ya da varoşlara çekiliyor ve bu nedenle zanaat loncasının takibine uğrarken, indirimli fiyatla satmaya razı oldukları için alım satım tekelini elinde bulunduran tüccar loncası tarafından destekleniyorlardı. Bu bağlamda Dobb'un çok sayıda örnekle altını çizdiği nokta bu yeni ticaret burjuvazisinin ayrıcalıklarını kazandığı andan itibaren "feodal toplumla uzlaşmaya olan gönüllülüğü"ydü. En önde gelen tutkuları politik ayrıcalık elde etmek ve bu ayrıcalıkların mümkün olan en az sayıda insana tanınmasına çalışmaktı. Bu uğurda soylularla ortaklıklara girmekten çekinmediler. Defoe'nun öyküsünde tüccar kendisinin bir centilmen olup olmadığını soran şövalyeye: "Hayır Sir, ama bir centilmen satın alabilirim" yanıtını vermişti. Dobb, 16. yüzyıl sonunda bu yeni aristokrasinin kapitalizmin gelişimini hızlandırmaktan ziyade geciktirdiğini ileri sürmekteydi.²⁰

Dobb'un görüşleri bu noktada tartışmanın can alıcı noktalarından birine ulaşır. Tartışmanın bu önemli bölümünü daha iyi algılayabilmek açısından, sanayici kapitalistin kökeninin iki yolu üzerine ünlü pasajını doğrudan Marx'tan aktaralım. Zira tartışmaya katılan tüm taraflar, kendi yorumlarını, bu pasaja dayanarak ortaya koymuşlardı:

Feodal üretim tarzından geçiş iki farklı biçimde olur. Üretici, doğal tarımsal ekonomi ve ortaçağların kent sanayilerinin loncaya bağlı el zanaatlarının tersine, tüccar ve kapitalist halini alır. Bu, gerçekten devrim yapan bir yoldur. Ya da tüccar, üretim üzerinde doğrudan bir egemenlik kurar. Tarihsel yönden bir basamak taşı olarak ne denli fazla hizmet ederse de -dokumacıları, bağımsız oldukları halde, kendilerinin yünlerini onlara satmak ve onların kumaşlarını satın almak suretiyle denetimi altına alan 17. yüzyıl İngiliz tüccar-

Defoe'nun
öyküsünde
tüccar
kendisinin
bir centilmen
olup
olmadığını
soran
şövalyeye:
"Hayır Sir,
ama
bir centilmen
satın
alabilirim"
yanıtını
vermişti

larında olduğu gibi- kendiliğinden, eski üretim tarzının alaşağı edilmesine yardımcı olmaz, ancak kendi önkoşulu olarak onu koruma ve sürdürme eğilimini taşır. Örneğin, Fransız ipek sanayinde ve İngiliz çorap ve dantela sanayilerinde, yapım- cı, 19. yüzyılın ortasına kadar çoğu kez ancak ad bakımından yapımıcıydı.²¹

Dobb kitabının "Endüstri Sermayesinin Yükselişi" başlıklı bölümünde ticaret sermayesi üzerine görüşlerini sürdürürken, Marx'ın bu önemli paragrafının tarihsel açıdan içini doldurma çabasına girişiyordu. Burada ticaret sermayesinin sınırlarının yanı sıra, kısıtlı da olsa çözülüş sürecinde oynadığı olumlu role de açıklık getiriyordu. Sweezy'nin temel itirazlarını yaptığı sorunsalın merkezinde burjuvazinin kapitalizme götüren dinamik gücünün hem iktisadi hem de siyasi açıdan kökeni yatmaktaydı. Dobb, Marx'ın birinci yoluna vurgu yaparken kimi zaman da bu iki yolun birbirinin içine geçerek sorunu iyiden iyiye çetrefilleştirdiğini de betimliyordu. Gerçekten devrimci olan birinci yol üretimin içinden bir kapitalist sınıfın doğması, ikincisi ise üretime dışarıdan ticaret sermayesinin sızmasıydı. Dışarıya iş veren tüccar ile zanaatkâr arasında bağımlılık ilişkisinin üretimi dönüştürücü etkisi, üretimin parçalara ayrılarak örgütlenmesiyle sağlanan verimlilik artışıydı. Bu çok iyi bilinen süreç, işbölümünün yarattığı etkiyle ilgilidir. İşte nitelik değişiminin ortaya çıktığı nokta, tüccar-imalatçının artık sadece mevcut üretim tarzı üzerinden kâr yapmak ve üreticiler üzerindeki ekonomik baskıyı arttırmak yerine, üretim tarzını değiştirerek onun kendi içinde saklı bulunan potansiyel üretkenliği ortaya çıkarması anlamındadır. Bu noktada tüccarların, zanaatçıların varoşlara ve kira yerleşmelerini teşvik etmeye başlaması, üretici sayısını sınırlayan lonca kısıtlamalarını hiçe saymak anlamına geliyordu. Bu tür bir bağımlılık ilişkisi lonca uygulamalarının gevşemesini ve giderek hükmünün kalmamasını beraberinde getiriyordu. Londra Kayışçılar Birliği'nin Belediye Meclisi'ne yaptığı şikayetlerde yedi yıllık hizmet süresini doldurmamış kalfaların, yabancıların ve hatta kız çocuklarının çalıştırılmaları olgusunun yer alması, loncaların çözülüşüne dair Dobb'un verdiği önemli örneklerden biriydi.²²

Dobb, Marx'ın gerçek devrimci yol olarak tanımladığı sürecin önemli bir dönüm noktasını, "17. yüzyılın başlangıcında gelişimin ağırlık merkezinde önemli bir kayma oldu" ğunu vurgulayarak açıklamaya başlar. Gerçi "bu süre-

cin ayrıntılarının açık olmaktan uzak ve bununla ilgili kanıtın az" olduğunu kabul etmekle birlikte, Dobb, zanaatçıların kendi saflarından çıkan bir tüccar işverenler sınıfının hakimiyetinin giderek artmakta olduğunu ileri sürer:

Zanaatkârlar arasından sermayesini diğer zanaatkârları çalıştırmak üzere yatırmak ve kendisi de tüccar işveren rolü üstlenmek isteyen daha zengin kapitalist bir unsurun çıkması eski tüccar unsurun dar birliğine karşı bir meydan okuma demektir. Bu meydan okuma eski birlik yönetimlerinde pay sahibi olma, veya onlardan ayrı yeni oluşumlar kurma mücadelesi biçimindedir.²³

Bu yeni birlikler çok kısa sürede, içlerinde yarı-proleter bir sınıfın az sayıda kapitalist unsura hizmet ettiği oluşumlar haline dönüştüler. Gerek zanaat loncalarındaki toplumsal farklılaşma, gerekse kırdaki çit çevirme nedeniyle üreticilerin üretim araçlarını kaybetmeleri, ücretli emek istihdam eden imalathanelerin oluşumunu da beraberinde getirmişti. Newbury'li Jack tiplemesiyle hatırlayacağımız bu manifaktürler, henüz sistem temel unsurları olmaktan uzaktı. Ancak dışarıya iş verme sistemiyle tüccara bağımlı olan zanaatkârın statüsü de giderek ücretli işçinkine yakınlaşıyordu. Sürecin iç içeliğinin en güzel örneği, bazen bir kumaşçı kapitalistin aynı anda hem evlerinde iş gören üreticilere iş vermesi, hem de tek bir atölyede kurmuş olduğu tezgahlarda ücretli emek istihdam etmesiydi.²⁴

Anlaşılabileceği üzere kapitalizmin gelişiminin önkoşulu, doğuş halindeki endüstri sermayesinin kent ve lonca tekellerinin yanı sıra ticaret sermayesinin oluşturmuş olduğu tekel-lerden de kurtulmasıydı. Bu ikinci koşul gerçekleşmeden, endüstri yatırım alanının önemli bir gelişme göstermesi olanaksızdı. Artık bu noktadan itibaren bir yandan iktisadi alanda mücadele sürerken, siyasal alandaki mücadele belirleyici olmaya başlayacaktı. Siyasal mücadele, özellikle Stuartlar'ın giderek artan bir ölçekte başvurduğu yeni endüstriler için tekel haklarının satılması uygulaması sonucu iyice kızıştı. Gelir gereksinimi içindeki Stuartlar'ın bu uygulaması ilginç bir paradoks ortaya çıkardı. Görünüşte Krallığın endüstriye ayrıcalık ve koruma tanıması, gerçekte endüstri çevrelerinin muhalefetini yoğunlaştırdı ve kapitalist üretimin gelişiminde fren rolü oynadı.²⁵ Örneğin, Sir Mansell'e verilen cam patenti rakip cam fabrikalarının kapatılmasına yol açıyordu. Bu durumda Parlamento'nun tekel hakla-

Sweezy'nin temel itirazlarını yaptığı sorunsalın merkezinde burjuvazinin kapitalizme götüren dinamik gücünün hem iktisadi hem de siyasi açıdan kökeni yatmaktaydı

rına itiraz etmesinin, 1640 İngiliz Burjuva Devrimi'nin patlak vermesinde ana temayı oluşturmasına şaşmamak gerekir. Gerçekten de devrimden sonra tekel uygulamaları son bulurken, ayrıcalıklı şirketlerin yerini endüstri sermayesi almaya başlamıştı. Politik devrim, önder kadroların yani "devrimci yol"dan ilerleyen burjuvazinin önünü açmıştı. İngiliz Burjuva Devrimi endüstri sermayesinin gelişimi açısından, benzer bir politik ayaklanmayı henüz yaşamamış diğer ülkelerdekini çok gerilerde bırakan bir büyümeyi olanaklı kılmıştı.²⁶

Sweezy'nin eleştirileri bağlamında Dobb'un son tezi "Sermaye Birikimi ve Merkantilizm" bölümünde işlenmiştir. Kapitalizmin hakim bir üretim biçimine dönüşebilmesi için öncelikle sermayenin bir kapitalist sınıf elinde toplanmış olması gerekir. İşte Dobb bu süreçle ilgili iki ayrı aşamadan söz eder. Birinci aşamada gelişmekte olan burjuvazi "olağanüstü ucuz olduğu zaman belirli bir mülkiyet" edinir. 15. ve 16. yüzyıllarda soyluların bazı kesimlerinin topraklarını borç yükünden satmak zorunda kalması, ya da onları ipotek sürecine sokan ekonomik sıkıntı, manastırların Tudorlar tarafından dağıtılması, Commonwealth döneminde kralcıların topraklarına el konulup satılması gibi gelişmeler Dobb'un konuyla ilgili olarak verdiği örneklerden bazılarıdır. Bu süreç mülkiyetin sadece burjuva sınıfına "devredilmekle" kalmayıp, aynı zamanda "çok daha az sayıdaki elde yoğunlaşmasını" beraberinde getirmiştir. "Ancak" Dobb'a göre "birikim sürecinin ikinci ve tamamlayıcı aşaması, birincisinden hiç de daha az önemli değil"dir. Şöyle ki; "ikinci aşama ilk birikim nesnelere (...) geliriyle pamuk makineleri, fabrika binaları, demir dökümhaneleri, hammaddeler ve emek gücü tedarik etmek üzere" satılması aşamasıydı. Bu noktadan itibaren Dobb'un anlatımı mülksüzleşme süreci üzerine yoğunlaşır. Dobb'a göre "zenginleşme tek başına yeterli değildi. Bunun zenginleşenlerden çok daha kalabalık sayıdaki insanın mülksüzleşmesine neden olan yollardan zenginleşme olması gerekti." Dobb birikim sorunuyla ilgili birçok yazarın sadece parasal değişikliklerle yetinen açıklamalarının yetersizliklerini, bunların sadece birikim kaynaklarını vurgulamalarında, küçük bir mal sahibi-üreticiler topluluğundan geniş bir proletarya ordusunun nasıl doğduğuna bir açıklama getirememelerinde görmekteydi.²⁷

sweezy'nin "eleştirisi":

Dobb'un geçiş tartışmaları bağlamında ortaya attığı en önemli tezlerini bu şekilde özetledikten sonra, Sweezy'nin eleştirilerini/katkılarını ele almanın zamanı geldi. Sweezy eleştirilerine Dobb'un feodalizmi serflikle eş değer görmesine karşı çıkmakla başlar. Gerekçe olarak bu tanımlamanın belirli bir zamanda belirli bir bölgenin incelenmesine uygulanamayacak kadar genel olduğunu gösterir ve feodal olmadığı çok açık olan bazı sistemlerle serflikin bir arada bulunabileceğini Marx'ı referans göstererek ileri sürer. Kendi tanımını yaparken Sweezy, egemen ekonomik ilişkinin serflik olmasıyla yetinmeyip buna üretimin malikane ve çevresinde örgütlenmesini de ekleyerek, feodalizmin ayırd edici özelliğinin bir kullanım için üretim sistemi olduğunu vurgulamış olur. Sweezy feodalizmin, lordların iktidar ve prestij temelinde toprak ve vassallar için mücadeleleri ile nüfus artışı sonucu sistem dışı kalan unsurların yarattığı kargaşa dışında kararsızlık yaratacak unsurlara sahip olmadığını, bu iki unsurun da feodal toplum üzerinde yaratıcı ve devrimci bir etki yapmadığını, Marx'ın Hindistan için yazdıklarını referans alarak ileri sürer: "Bütün iç savaşlar, istilalar, devrimler, fetihler, kıtlıklar (...) yüzeyden daha derine inmemiştir."²⁸

Bu noktadan itibaren Sweezy'nin tezi, Dobb'un "feodalizmin çöküşündeki temel nedenin ticaretin gelişmesi olduğunu savunan" kuramı sarsmayı başaramamış olduğudur. Sweezy, Dobb'un yukarıda bu bağlamda aktarılmış olan görüşlerini özetleyerek, bu görüşlerin temelini oluşturan gerek egemen sınıfın artan gelir gereksinimi gerekse bunun sonucunda serflerin topraktan kaçışları olgularının, feodalizmin iç dinamiklerine ait unsurlar olarak ortaya konulamayacağını iddia eder. Sweezy'ye göre, lordların gelir gereksinimlerine yönelik olarak Dobb'un ortaya koyduğu dört etkenden ikisi -serflerin maruz kaldıkları baskılar ve lordlar arası çatışmalar ile haydutluk-tüm feodal döneme özgüydü ve eğer bunlar zamanla daha yoğun hale gelmişlerse bu durum ayrıca açıklama gerektirirdi. Diğer bir etken olan asalak sınıfın büyümesi Dobb'a gerekli desteği sağlayamazdı, zira aynı anda serf nüfusu daha fazla arttığı gibi ortaçağda tarıma elverişli yeterli miktarda toprak da bulunmaktaydı. Son etken olan soyluların israfındaki artış ise feodal sistemin doğasıyla değil sistemin dışında bir gelişme olan ticaret artışıyla açıklanabilirdi. 11. yüzyılda başlayan

Sweezy
eleştirilerine
Dobb'un
feodalizmi
serflikle
eş değer
görmesine
karşı
çıkma
başlar.
Gerekçe
olarak
bu tanımlamanın
belirli
bir
zamanda
belirli
bir bölgenin
incelenmesine
uygulanama-
yacak
kadar
genel
olduğunu
gösterir

bu gelişme, sürekli artan miktar ve çeşitlilikte malı egemen sınıf için ulaşılır kılmıştı. Sweezy'ye göre Dobb bu ilişkinin varlığını kabul etmekle yetinmiş, gereğince üstünde durmayarak, soyluların artan israfını sistemin iç dinamiğiyle açıklamaya çalışmıştı.²⁹

Yine Dobb serflerin kaçışını lordların zulmüne bağlamış, bu zulmün nedenini de artan gelir gereksinimi olarak göstermiş, bu ilişkiler zincirini de sistemin içsel bir süreci olarak ele almıştı. Sweezy bu varsayıma da kesin olarak karşı çıkmıştır. Sweezy'ye göre "efendileri ne kadar zorba olursa olsun, gidecek bir yerleri olmadıktan sonra, serfler malikaneleri kolaylıkla" terkedemezlerdi. Sorun ancak, serflerin kaçışının kentlerin 12. ve 13. yüzyıllardaki gelişimiyle eşzamanlı olarak ortaya çıktığı dikkate alınırsa çözülebilirdi. Daha iyi bir toplumsal konum vadeden kentler, baskı altındaki serfleri miktatsız gibi çekmişti. Kentliler de iş ve askeri güce duydukları gereksinim nedeniyle süreci desteklemişti. Bu durumda Dobb'un kuramı ancak kentlerin ortaya çıkışının feodal sisteme içsel bir süreç olduğu gösterilebilirse bir anlam kazanabilirdi. Dobb ise kentlerin kökeni sorununa kendi deyimiyle "eklektik" yaklaşıyor, kentlerin büyümeleri ile ticaret merkezleri olarak taşıdıkları önemleri arasında var olan ilişkiyi reddetmiyordu. Sweezy'ye göre ticaret bir feodal ekonomi biçimi olamayacağına göre, Dobb kentlerin doğuşunu feodal nedenlerle ilişkilendiremezdi. Özetle Dobb, dışsal nedenlerle açıklanabilecek gelişmeleri sisteme özgü yönsemeler olarak görme yanlısına düşmüştü.³⁰

Sweezy ticaretin, pazar için üretim sisteminin oluşumuna yol açarken bunun feodal kullanım için üretim sürecine etkilerini, Pirenne'nin tezlerine dayanarak şöyle irdeliyordu. Feodal dönemin yöresel köy pazarları sisteme tehdit değil tam tersine onu ayakta tutan unsurlardı. 10 yüzyılda gelişmeye başlayan ticaret ise uzun mesafe üzerinden pahalı malların değişimine dayanıyordu. Bu başlangıç, yerleşik ticaret haline gelerek taşıma aktarma merkezlerinin kurulması sonucunu doğurmuştu. Bu yeni merkezler uzun mesafe ticaretine dayanıyor olsalar da, gereksinimlerini kendilerini çevreleyen kırsal bölgelerden sağlamak zorunda kaldılar. Kır ve kent arasında başlayan ticaret ve bunun getirdiği işbölümü malikane-deki ev atölyelerini ortadan kaldırdı, zira tarım araçları ya da kumaş üretimini kent zanaatçılığı çok daha yüksek bir üretkenlik seviyesinde gerçekleştiriyordu. Değişim ilişkilerinin gelişi-

mine paralel olarak, sadece tüccarlar değil feodal toplumun üyeleri de "iş adamı" tavrını benimsediler ve bu durum da üretimi teşvik etti. Aynı süreçte ticaret yayıldığı her yerde, tüketim maddelerine karşı bir istek yarattı. Sweezy bu noktada yine Pirenne'nin bir örneğini aktarır. Giyecek, yiyecek, ev eşyası ve silahların gerektirdiği masraflar açısından, 11. ve 12. yüzyıllarda yaşayan iki şövalyenin yaşantılarını karşılaştırır. Bu karşılaştırmanın, Dobb'un sözünü ettiği egemen sınıfın artan gelir gereksinimini açıklayan iyi bir örnek olduğunu düşünür.³¹

Sweezy'nin bu bağlamda üzerinde durduğu bir diğer husus, kentlerin baskı altındaki serflere daha iyi yaşam koşulları vadeden birer iltica limanı olmalarının yanısıra, malikane- de kalan üreticilerin durumlarının da iyileşmelerine neden olmasıydı. Serflerin kentlere göçme olasılığı lordların bazı yükümlülükleri gevşetmek zorunda kalmalarını, en önemlisi de eski yükümlülüklerin para rantına dönüşümünü beraberinde getirmişti.³²

Bu eleştirilerine karşın Sweezy, Dobb'un ticaretin feodal sistem üzerindeki etkisinin sanıldığından çok daha karmaşık olduğunu başarıyla gösterdiğini belirtir. Dobb'un örneklerle açıkladığı gibi, değişim ilişkileri kendiliğinden ne serflerin ne de malikane çiftçiliğinin sonu anlamına gelmez. Bunu Dobb, Doğu Avrupa'da ortaya çıkan ikinci serflik olgusuyla çok güzel göstermiştir. Ancak Sweezy ticaretin bu bölgede serflik bağlarını çözmek bir yana tam tersine güçlendirmesi olgusunun, bu konuda Dobb'a yönelttiği eleştirileri çürütemeyeceği bağlamındaki ısrarını da sürdürür. İşin sırrı ikinci serflerin coğrafyasındadır. Kent yaşantısının gelişmediği bu bölgede serflerin kaçıp gidecek bir yeri yoktur. Ticaretin genişlemesi bu durumdaki beylere kazanç tutkusunu aşıladıkça, sonuç yeni sömürü biçimlerinin geliştirilmesi değil, eski biçimlerin yoğunlaştırılması olmuştur.³³

Sweezy'nin eleştirilerinin bir diğer merkezi, Dobb'un kapitalizmin doğuşu ve gelişiminin kilometre taşlarından biri olarak ele aldığı 14. ile 16 yüzyıllar arasındaki dönemle ilgilidir. Sweezy Dobb'un bu dönemle ilgili olarak, feodalizmin ileri derecede çözülmesine rağmen henüz kapitalist olarak da nitelenemeyeceği vurgusuna katıldığı gibi, sorunu ortaya koyuşunu da önemli bir katkı olarak kabul eder. Ancak Dobb'un (dönemin adlandırılması üzerine) kendi sorusuna verdiği yanıtı kararsız ve belirsiz bulur. Yukarıda belirtildiği gibi Dobb'a

Sweezy'ye
göre
"efendileri
ne kadar
zorba
olursa
olsun,
gidecek
bir yerleri
olmadıktan
sonra,
serfler
malikaneleri
kolaylıkla"
terkedemezlerdi

göre, burjuvazinin embriyon halindeki oluşumuna, feodal ilişkilerin ileri düzeyde çözülmüş olmasına, kentlerin ve zanaatların gelişmesine, para rantının yaygınlaşmasına ve diğer bu yöndeki gelişmelere rağmen, sonuç olarak dönem hala feodaldı. Sweezy'ye göre, Dobb bu yanıtla kendi içinde çelişkiye düşmüştü. Sweezy, 14. ve 15. yüzyıllarda Marx'ı ve Engels'i de referans göstererek serfliğin hemen hemen ortadan kalktığını vurgulamaktaydı. Bu durumda, feodalizmi serflik ile özdeşleştirdiğine göre Dobb'un hala feodal dönemden söz etmemesi gerekirdi. Sweezy Dobb'un bu eleştiriye yanıtının serflik ortadan kalkmış olsa da üreticinin hala toprak sahibine birçok bakımdan bağımlı olmasına dayanacağını tahmin etmektedir. Sweezy'nin öngörüsünün gerekçesi, Dobb'la aynı görüşte olan Hill'in bu konuda benzer bir yaklaşım sergilemiş olmasıydı. Hill'e göre de, 16. yüzyıl İngiltere'sinin kırsal nüfusunun büyük çoğunluğu para rantı ödeyen köylülerden oluşsa da, tarımda kapitalist ilişkiler yayılıyor olsa da, egemen sömürü ilişkisi hala feodaldı ve köylüler her şeye rağmen himayesinde yaşadıkları toprak beyine birçok biçimde bağımlıydılar. Sweezy bu yaklaşımı sağlıklı bulmamakta, hatta bu kritere göre "bugün örneğin ABD'nin belirli bölgelerinin feodal olduğu yargısına" varılabileceğini belirtmektedir.³⁴

Sweezy, 13. ile 16. yüzyıllardaki İngiltere'nin feodal olarak isimlendirilmesinin Dobb'un kendi çözümlenmeleri ile çeliştiğini yinelerken, bir kez daha Dobb'a katıldığı noktanın altını çizer: Batı Avrupa'da feodalizm, kapitalizmin doğuşundan daha önce fiilen ölmüştüyse bile can çekişmekteydi. Sweezy'ye göre bundan çıkan sonuç, aradaki bu dönemin feodalizmin ve kapitalizmin basit bir karışımı olmadığı, egemen öğelerin ne feodal ne de kapitalist olduğuydu. Sweezy'nin Dobb'un döneltirmeye ilgili olarak ortaya attığı bu soruya nihai yanıtı şöyleydi: "Batı Avrupa'da 15. ve 16. yüzyıllarda hüküm süren sistemi, feodalizmin temelini ilk olarak sarsan ve yıkım işi tamamlandıktan sonra da kapitalizmin gelişmesine zemin hazırlayanın meta üretimi olduğunu belirtmek için, 'kapitalizm öncesi meta üretimi' olarak adlandırmakla yetineceğim".³⁵ Sweezy'ye göre geçiş süreci kesintisiz değildi, kökleri açısından değişik sorunlar ortaya çıkaran ve ayrı çözümlenmeler gerektiren, birbirinden tümüyle farklı iki aşamadan oluşmuştu.

Sweezy, dönemle ilgili kendi tanımının feodalizm, kapitalizm veya sosyalizm gibi bir

toplumsal sistem olarak algılanmaması uyarısında da bulunuyordu. Zira bu geçiş döneminde güçlü serflik kalıntıları ve ücretli emeğin canlı başlangıçları varsa da, emek ilişkisi biçimleri kararsızdı ve tutarlı bir toplumsal düzene temel sağlamakta yetersiz kalmaktaydı. Bu durum özellikle toprak sahipleriyle, para rantı ödeyen üreticiler arasındaki ilişki için söz konusuydu. Sweezy Marx'ın Kapital'in "Toprak Rantının Doğuşu" başlığını taşıyan bölümündeki aynı rantın para rantına dönüşümü üzerine çözümlenmesinin de bir geçiş biçimi vurgusu taşıdığını ileri sürmüştü.³⁶ Kapitalizm öncesi meta üretimi, Sweezy'nin kendi ifadesiyle "feodalizmin temelini sarsacak ve onu dağıtacak kadar güçlüydü, ama kendi başına bağımsız bir yapıyı geliştirmek için de çok zayıftı", başarabildiği tek şey kapitalizmin yükselişi için zemin hazırlamakla yalnızca.³⁷

Sweezy'nin eleştirilerinden bir diğeri Dobb'un endüstri sermayesinin yükselişi bölümüne yöneliktir. Sweezy, Dobb'un kapitalizmin doğuşuna ilişkin çözümlenmelerini "olağanüstü açık ve aydınlatıcı" bulmaktadır. Sweezy'ye göre bu bölüm Dobb'un kitabının zirvesidir. Sadece iki önemli noktada Dobb'a katılmadığını belirtir. Bunlardan ilki sanayici kapitalistin kökeniyle, diğeri ise ilk birikim süreci ile ilgili çözümlenmelerdir. Sweezy, kapitalistin kökeni ile ilgili Dobb'un Marx'ın yukarıya aktarılan pasajına dayanarak açıkladığı ve yine önemli bir kısmı yukarıda incelenmiş bulunan görüşlerini özetler. Dobb'un da bu sürecin ayrıntılarının açık olmadığı ve elde konuyla ilgili çok az kanıt olduğunu kabullendiğini bildirir. Sweezy bu kanıtların varlığından kuşkulu olmaktan öte, Marx'ın yanlış anlaşıldığını düşünmektedir. Yeniden yorumlamak üzere Marx'ın paragrafını bir kez de Sweezy aktarır.³⁸

Sweezy, aynı paragrafa dayanarak Marx'ın üreticilerin saflarından gelen kapitalistlerle ilgili tek satırının bulunmadığını, Marx'ın "üretici, tüccar ve kapitalist durumuna gelir" ifadesinin bu şekilde yorumlanabileceği gibi, üreticinin işe hem bir tüccar hem de ücretli işçi çalıştıran kapitalist olarak başlamakta olduğu anlamına da gelebileceğini belirtir. Hatta Sweezy Marx'a bütüncül olarak bakıldığında, ikinci yorumun doğru olacağını düşünmektedir. Yine Sweezy'nin Kapital'den aktardığı bir pasajda Marx, küçük üreticinin büyük kapitalistlere dönüşüm sürecinin "kaplumbağa hızı"yla gerçekleşmesi ile büyük keşiflerin yarattığı yeni dünya pazarının ticari gerekleri arasındaki uyumsuzluğa dikkat çekmiştir.³⁹

Sweezy'e göre geçiş süreci kesintisiz değildi, kökleri açısından değişik sorunlar ortaya çıkaran ve ayrı çözümlenmeler gerektiren, birbirinden tümüyle farklı iki aşamadan oluşmuştu

Marx'ın sanayici kapitalistin doğuşu başlıklı bölümde üretici sfaflarından çıkan kapitalist tipine değil, ticaret ve yağmacılık yöntemlerinin anlatımına yer vermesini de, kendi yorumuna destek olarak göstermektedir.⁴⁰

Sweezy'nin yorumu, Marx'ın gerçek devrimci yolla kastettiği olgunun, yeterince sermayeye sahip bulunanların eve iş verme sistemini atlayarak, doğrudan kapitalist yatırımlara girişmeleridir. İngiltere'de burjuva devrimi öncesi madencilik, metalürji, sabun, şap, cam ve tuz imalatı gibi endüstrilere yatırım yapanlar bu kategoriye girer. Sweezy'ye göre, Marx bu şekilde yorumlanırsa tarihten çok sayıda örnek bulmak kolaylaşır.⁴¹ Oysa Dobb'un bu kategoriyi ayrıcalıklı şirketlerin oluşturduğu ve bunların mevcut siyasi iktidarla bütünleşerek kapitalizmin gelişimine engel oldukları doğrultusundaki görüşleri, yukarıda Dobb'un tezleri arasında aktarılmıştır.

Sweezy'nin son eleştiri konusu, Dobb'un birikim sürecini iki ayrı aşama olarak algılaması üzerinedir. Sweezy'nin itirazı Dobb'un sermaye birikiminin ikinci aşaması olarak ortaya koyduğu paraya çevirme dönemindedir. Sweezy'ye göre Dobb'un bu dönem üzerine hiç bir kanıt gösterememesinin nedeni, böyle bir dönemin gerçekte de var olmamasındandır. Dobb burjuvazinin nakit ve nakit olmayan varlıkları birikim döneminde ele geçirdiğini açık bir biçimde yazmaktadır. Üstelik bu varlıklar az sayıda kişinin elinde yoğunlaşmıştır. Burjuvazi kamu borçları gibi nakit olmayan varlıkları nakde çevirmek için, bankacılığı ve kredi sistemini geliştirmiştir. Sweezy, Dobb'un bütün bunları belirttikten sonra neden ikinci bir paraya çevirme aşamasına gereksinim duyduğunu anlamamaktadır. Kaldı ki burjuvaziye nakit fonlar sağlamak için, hangi sınıfın ondan mal satın alabileceğini de kavrayamadığını ifade etmektedir. Üstelik Dobb bu noktadan itibaren endüstri yatırımı için gerekli önkoşulların çözümlenmesini, mülksüzleşme süreci bağlamında mükemmel biçimde yapmıştır. Sweezy Dobb'un paraya çevirme döneminin önemi üzerinde durarak, okuyucuların dikkatini onun birikim sürecinin ana sorunlarına ilişkin üstün çözümlenmelerinden saptıracağına dair kaygısını ifade etmektedir.⁴²

yanıt/yanıt yanıt ve tartışmaya bir katkı - I

Dobb yanıtına Sweezy'nin uyarılarının sürecin anlaşılması için önemli bir katkı olduğunu belirterek başlar. Öncelikle kendi feodalizm

tanımıyla Sweezy'ninki arasındaki temel farklılığa değinir. Kendisinin Marx'ın üretim tarzı üretim ilişkileri kavramları doğrultusunda egemen sınıfın artığa doğrudan zora dayalı ilişki çerçevesinde el koymasını; Sweezy'nin ise değişim ilişkilerini önemsedini belirtir. Sweezy'nin feodalizmin değişim için bir dış güç gerektiren yapısı üzerine açıklamalarını, toplumların iç çelişkileriyle devindiğini temel alan marksist kurama aykırı bulur. Bu tür bir çözümlenme feodalizmin çözülüşünde sınıf mücadelesinin rolünü göz ardı etmektedir. Kendisi de serflerin lordlara karşı mücadelelerinin doğrudan kapitalizmi ortaya çıkardığını söylememekte, bu mücadelenin sadece üreticinin feodal sömürden kurtarılması bağlamında önem taşıdığını vurgulamaktadır. Dobb kendisinin çözülüşü sadece içsel güçlerle açıkladığını, bu bağlamda ticaretin gelişiminin oynadığı önemli rolü hiçbir şekilde yadsımadığını, fakat ticaretin ancak üretim tarzındaki içsel çatışmaları şiddetlendirdiği ölçüde etki gösterdiğini belirtmektedir. Serflerin kaçışında kentlerin çekici etkisinin mi yoksa, feodal sömürünün itici etkisinin mi olduğu sorusu, Dobb için fazla önem taşımamaktadır. Değişik yer ve zamanlarda, her iki faktör değişen ölçülerde etkili olmuşlardır. Ancak bu süreçte serf ve feodal sınıf arasındaki ilişkinin özgül niteliği belirleyici olmuştur. Ayrıca Dobb, Sweezy'nin feodal çözümlenmeyle ticaret merkezlerine yakınlık arasında kurduğu bağlantıya, serflerin öncelikle geri kalmış bölgelerde çözüldüğüne ve Doğu Avrupa'nın ikinci serflik dönemine dair kitabında verdiği örnekleri göstererek bir kez daha karşı çıkmaktadır.⁴³

14. ve 16. yüzyılların isimlendirme soruna gelince, Dobb dönemin geçişsel niteliği konusunda ve hatta bunun sürecin anlaşılmasında can alıcı bir nokta olduğunda Sweezy ile hemfikir olduklarını yinelemektedir. Ancak Dobb, Sweezy'nin o kadar ileri gitmek istemediğini belirtse de, dönemi kendine özgü bir üretim tarzı olarak adlandırma eğilimi taşıdığını söylüyor. Ve bu tür bir yaklaşımın maddeci tarih görüşüyle uyşamayacağını belirtiyor. Dobb için, sorunun çözümüne yönelik can alıcı soru, dönemin egemen sınıfının hangisi olduğuydu. Eğer egemen sınıf ticaret burjuvazisi ise, devlet de burjuva devlet olmalıydı. O zaman 1640 devrimi bir burjuva devrimi olmazdı. Görüldüğü gibi Dobb bu noktada bir kaç yıl önceki tartışmalara ve asıl olarak da Kuczynski'nin açıklamalarına gönderme yapıyor. Hatırlanacağı gibi bu yorum, devrimin, za-

Dobb yanıtına Sweezy'nin uyarılarının sürecin anlaşılması için önemli bir katkı olduğunu belirterek başlar. Öncelikle kendi feodalizm tanımıyla Sweezy'ninki arasındaki temel farklılığa değinir

ten varolan burjuva iktidarına karşı saray tarafından hazırlanan bir karşı devrim girişimini engellemeye yönelik olduğu şeklindeydi. Dobb ise, egemen sınıfın hâlâ feodal, devletin de feodal sınıfın yönetiminin politik aracı olduğu biçimindeki yanıtının arkasında durmaktadır.⁴⁴ Dobb ayrıca, Sweezy'nin aktardığı Marx'ın para rantı çözümlemesini de farklı yorumlar. Dobb, Marx'ın "bu rantın temeli (...) aynı rantla aynı kalır (...) ve şimdi zora dayalı bu artı emek, artı-ürünün satışıyla elde edilen parayla ödenmektedir"⁴⁵ yorumunu aktararak, bu yorumu dönemin hala feodal olduğu doğrultusundaki kendi görüşüne destek olarak kullanır.⁴⁶

Dobb Sweezy'nin kapitalistlerin kökeni üzerine farklı iki yol çözümlemesi konusunda da kendi duruşunu savunmayı sürdürür. Bu konunun çok daha fazla araştırma gerektirdiğini kabul etse de, kitabında kendi yorumunu haklı çıkaracak yeterli örneğin bulunduğu kanısındadır. Bu konuda; üreticilerin saflarından doğan kapitalistlerin ayrıcalıklı ticaret burjuvazisine karşı ekonomik ve politik düzeylerdeki savaşmaları, tüccar burjuvazisinin tutuculuğu ve Stuartlar'dan aldıkları destek ve bu süreçte burjuva devriminin rolü üzerine yukarıda aktarılan görüşlerine netlik kazandırmaya çalışır.⁴⁷

Dobb birikim sürecinin "paraya çevirme dönemi"yle ilgili çözümlemesinin, kendisinin de kuşku duyduğu ve kanıtlarının yetersizliğinin farkında olduğu bir nokta olduğunu kabul eder. Mülksüzleşme sürecinin önemi konusunda Sweezy ile hemfikirdir. Yine de kendisinin bu ikinci aşama olarak değerlendirdiği dönemin, burjuvazinin elindeki varlıkları elde tutma eğiliminin, üretim araçlarına ve işgücüne yatırım yapma yönünde değiştiğini gösteren bir dönemi ifade etmesi açısından önemli olabileceğini belirtir. Bunun marksist araştırmaların yönelebileceği yararlı bir konu olduğunu düşünmektedir.⁴⁸

"Tartışmaya Bir Katkı" Japon tarihçi Kohachiro Takahashi'den geldi. Takahashi tartışma alanını İngiltere'nin dışına özellikle Prusya ve Japonya'ya yayarak ufuk açıcı bir katkı sağlamıştır. Takahashi feodalizmin tanımı bağlamında vurguyu kullanım için üretime değil, artı ürünün ekonomi dışı yollarla doğrudan üreticiden çekilişine vererek, Dobb'un yanında yer almıştır. Aynı şekilde Takahashi için feodalite ve kapitalizm arasındaki karşıtlık, kullanım ve pazar için üretim sistemleri arasında değil, feodal toprak mülkiyeti-serflik ile sanayi sermayesi-ücretli emek sistemi arasındaki

karşıtlıktır.⁴⁹ Yine de Takahashi, Sweezy'yi ortaçağın sonundaki krizi ticaretin kullanım için üretim sistemi üzerindeki çözücü etkisinin bir ürünü olarak görmekte haklı bulmaktadır. Ancak Takahashi'ye göre Sweezy, ticarete bizzat feodalizmin yıkılışını sağlayacak kadar önem vermek hususunda yanılıya düşmekteydi. Çözülüş feodal toplumun iç yapısından gelmekteydi ve bu konuda Dobb Sweezy'yi yanıtlarken gereksiz ödümler vermişti. Üretici sınıfın ticaret tarafından yıkıma uğratılmasının her zaman kapitalizm ile sonuçlanmadığını, aynı zamanda feodal tepkiye yol açabildiğini daha somut göstermeliydi. Örneğin Fransa'da krizin etkisi feodalizmi yıkmak değil, yenilemek olmuştu.⁵⁰ Bu noktada Takahashi, tarihin diyalektiğinin kendi iç hareketleri olmaksızın ilerleyemeyeceğini belirttiikten sonra, "eğer tarihsel gelişmenin dış güçlere bağlı olarak ortaya çıktığını söylersek bu dış güçler nasıl ortaya çıkmıştır?" diye sormaktaydı.⁵¹

Takahashi 14. ve 16. yüzyılların isimlendirilmesi konusunda da çok nettir. Özellikle kafaları karıştıran unsurun para rant olduğunu düşünerek, bu kategorinin ürün ya da emek rant şeklindeki feodal rantın türevi olduğunu açıklamaya önem vermiştir. Takahashi'ye göre bu dönem açıkça feodaldır. Sweezy'nin yaptığı gibi "kapitalizm öncesi meta üretimi" şeklinde arayışlara girmenin hiç gereği yoktur.⁵²

Takahashi'nin tartışmaya en olumlu müdahalesi kapitalistlerin kökeni sorunundaki iki yol üzerinedir. Takahashi'ye göre, Dobb'un tarih bilimine en büyük katkılarından biri sanayi kapitalistlerinin doğuşunu küçük üreticiler sınıfının içinde aramış olmasıdır. Ancak iki yol konusunda Takahashi'nin görüşleri tamamen özgündür, tam olarak ne Sweezy'nin ne de Dobb'un görüşleri ile uyumaktadır. Takahashi de doğal olarak Marx'ın iki yol üzerine aktarmış olduğumuz pasajından yola çıkar. Takahashi'nin yorumu, Sweezy'nin anladığının aksine kapitalizmin gelişimi bağlamında birbirine alternatif iki yol değil; birincisi kapitalizme ulaşan ikincisi ise kapitalizmin gelişimini engelleyen iki ayrı yol olduğu şeklindedir. Birinci yol ticaret sermayesini sanayi sermayesine, pazarı üretime bağımlı kılar ve devrimci olan budur. İkinci yolda ise tüccar eski üretim tarzını korur ve zamanla kapitalist üretim tarzı için bir engel durumuna gelir.⁵³

Takahashi, Sweezy'nin birinci yol olarak üreticinin eve iş verme sistemini atlayarak tam anlamıyla bir kapitalist haline geldiği yorumu-

**Dobb
Sweezy'nin
kapitalistlerin
kökeni
üzerine
farklı
iki yol
çözümlemesi
konusunda da
kendi
duruşunu
savunmayı
sürdürür**

nu hatırlatır. Sweezy'nin birinci yolu temsil ettiklerini düşündüğü bu doğrudan yatırımcılar, Takahashi'ye göre mutlakiyetçi monarşilerin koruması altındaki imalathanelerdir ki, aslında devrimci değil ikinci yolu temsil ederler. Bu imalathaneler siyasi iktidarla uzlaşmışlardı ve Batı Avrupa'da özellikle de İngiltere'de burjuva devrimleriyle ortadan kalktılar. Bu bağlamda Takahashi'nin Dobb'la paralel düşündüğü anlaşılmaktadır. Takahashi, bu tekelci kuruluşların Doğu Avrupa ve Japonya'da kapitalizmin gelişiminde önemli rol oynadığını, ancak Sweezy'nin bu noktaya hiç değinmediğini de vurgular. Bunun yanısıra Sweezy'nin eve iş verme sisteminden ikinci yol olarak söz etmesi Takahashi'ye göre de doğrudur. Takahashi ayrıca Sweezy'nin küçük üreticiler arasından sanayici kapitaliste dönüşme olgusunu tümüyle reddetmediğini ancak önemsiz saydığını, gerçek kaynağı söz konusu imalathanelerde görüldüğünü ilave eder.⁵⁴

Takahashi'nin önemli ölçüde görüşlerini paylaştığı bu konuda, Dobb'u eleştirdiği nokta ise onun eve iş verme sistemini daha çok birinci yol içinde görmesidir. Oysa dışarıya işveren tüccarlar üretimi dışardan kontrol etmişler, egemenliklerini sürdürmek için geleneksel üretim koşullarını değiştirmeksizin korumuşlardır. Takahashi'ye göre Dobb'un bu yanılışı sadece İngiltere'ye özgü "ev sistemi"nin kimi olumlu açılımlara olanak tanıyan mekanizmalarını genelleştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁵

Takahashi'ye göre, Batı Avrupa'da klasik burjuva devrimlerinin Dobb'un başarıyla gerçekleştirdiği sınıfsal çözümlenmesi, Prusya ve Japonya söz konusu olduğunda geçersizleşiyordu. Belki de Takahashi tartışmaya en önemli katkısını bu noktada yapmıştı. İngiltere'de ve Fransa'da birinci yol geçerli olurken, Almanya ve Japonya kapitalizme ikinci yoldan ilerleyeceklerdi. Bu ikinci grup ülkelerde kapitalizm, mutlakiyetçilikle çatışma yerine kaynaşma temelinde, eve iş veren tüccar sermayesinin sanayi sermayesine dönüşürülmesi süreci olarak gerçekleşmişti. "Modern demokrasinin kurulması için gerekli sosyo ekonomik koşulların" varolmadığı bu ülkelerde, kapitalizm burjuva liberalizmini bastırmak için yaratılan oligarşik bir toplumsal yapı içinde gelişmek zorunda kalmıştı. Bu gelişmeler, bir burjuva devrimini zorunlu kılma bağlamında toplumların kendi iç dinamiklerinin değil, dış koşulların dayatması sonucuydu.⁵⁶ Takahashi, çağdaş kötülüklerin yanısıra geçmişten kalan

ve geçmişin ölü ağırlığını günümüze taşıyan olumsuz bir dizi mirasın da baskısı altında olduğumuzu ve bu doğrultuda iki yol sorununun sadece tarihsel açıdan ilgi duyulacak bir tartışma olmayıp, günümüzü de ilgilendirdiğini belirtirken elbette ki haklıydı.

Sweezy gerek Dobb'a gerekse Takahashi'ye kısa bir yanıt vermiştir. "Yanıtı Yanıt"ında Dobb'un kitabını okuduğunda feodalitenin temel gücü üzerine görüşlerini netleştirme çabası içinde olduğunu, Dobb'un tezlerinin kafasındaki soruların iyiden iyiye berraklaşmasına yardımcı olduğunu, bazı noktalarda ikna olurken bazıları için de başka kaynaklara bakarak sorunları yeniden formüle etmesini sağladığını belirtmiştir. Ancak Dobb'un ve Takahashi'nin yanıtlarından sonra, hala kitabı okuduğundan fazla bir fikir sahibi olamadığını ve bu yüzden yanıt alamadığını ileri sürdüğü soruları yeniden ve daha net bir biçimde formüle etmek gereksinimi duyduğunu ifade etmiştir. Yinelediği ilk sorusu, Batı Avrupa feodalizminin gelişmesindeki temel gücün ne olduğudur. Sweezy iyice somutlaştırmak için "eğer soru kapitalizm ile ilgili olsaydı yanıtın net olarak sermaye birikimi olması gibi, feodalizmde buna karşılık düşen bir şey var mıdır?" demektedir. Dobb'un lordların artan gelir gereksinimi tezini sisteme dışsal olan ticaretin gelişimiyle ilgili olduğu gerekçesiyle eleştirmiş olduğunu hatırlatarak, Dobb'dan çözümlüşün içsel ve dışsal faktörlerin karşılıklı etkileşimi bağlamında incelenmesi gerektiği dışında yeni bir yanıt alamadığını belirtmektedir. Sweezy, iç dış etkenlerin karşılıklı etkileşimi yaklaşımını doğru bulmakta, ancak sorunun hangi etkenlerin iç, hangilerinin dış dinamik olduğunun belirlenmesi olduğunu ve bu noktada Dobb'la farklı yerlerde durmaya devam ettiklerini yinelemektedir.⁵⁷

Takahashi'nin kendisine yönelttiği "eğer tarihsel gelişmenin dış güçlere bağlı olarak ortaya çıktığını söylersek bu dış güçler nasıl ortaya çıkmıştır?" sorusuna ise "bir dizi toplumsal ilişki açısından dışsal olan tarihsel güçler, daha kapsamlı bir dizi toplumsal ilişki açısından içseldir" şeklinde yanıtlamaktadır. Bu yüzden Batı Avrupa feodalizminin bütünlüklü bir çözümlenmesi Avrupa-Akdeniz bağlamında yapılmalıdır. Zira ticaretin yayılması Batı Avrupa feodalizmine dışsal olabilir ama Avrupa-Akdeniz perspektifine içseldir.⁵⁸ Sweezy'ye göre bunun nasıl yapılacağını Pirenne parlak biçimde göstermişti. Sweezy sorunun bizatihi iç/dış dinamik sorunu olmaktan öte taşıdığı

Sweezy,
iç dış
etkenlerin
karşılıklı
etkileşimi
yaklaşımını
doğru
bulmakta,
ancak
sorunun
hangi
etkenlerin
iç,
hangilerinin
dış dinamik
olduğunun
belirlenmesi
olduğunu
yinelemektedir

anlamı açıklarken, örnek olarak Dobb ve Takahashi'nin feodalitenin çöküşünde ticareti dış faktör olarak gördükleri için gereğince önemsemediklerini ve bu tutumlarının onları bütünlüklü bir çözümleneye yapmaktan alıkoyduğunu vurgulamaktaydı. Dobb ve Takahashi'nin para rantının emek ve ürün rantının yerini almasını büyük ölçüde bir biçim sorunu olarak görmele-ri, onların bu değişikliğin ancak gelişmiş meta üretiminin temelinde gerçekleşebileceğini gözden kaçırmalarına yol açmıştı.⁵⁹

Sweezy kapitalizmin niçin 16. yüzyılın sonlarında ve özellikle İngiltere'de tutunabilmiş olduğu sorusuna, Dobb'un büyük ölçüde ışık tuttuğunu söylemektedir. İki yol üzerine sanayici kapitalistlerin küçük üreticilerin saflarından yükselmeleri biçimindeki yorumunu, Dobb'un kendisine verdiği yanıtlardan sonra, "mümkün tek yorum olmamakla birlikte verimli bir yöne işaret eden mantıksal bir yorum" olduğunu kabul etmektedir.⁶⁰ Sweezy'ye göre artık yapılması gereken konu üzerinde olgular temelinde yeni araştırmalardır.

Sweezy eleştirilerini 14. ve 16. yüzyıllar arasındaki geçiş sürecinin adlandırılması üzerine verdiği yanıtla sonlandırır. Dobb'un dönemin egemen sınıfı ve devrimin niteliği üzerine sorularına, yine soru biçiminde ortaya attığı yeni bir formülasyonu yanıt verir. "Niçin...başka bir olasılık, yani söz konusu dönemde bir tek egemen sınıf değil de, değişik mülkiyet biçimleri üstünde temellenen, yükselmek ve sonunda üstünlüğü elde etmek için az çok sürekli bir mücadele içinde olan birkaç egemen sınıf bulunmasın?" Sweezy soru biçiminde ortaya attığı bu savı Engels'in aşağıdaki pasajıyla desteklemeye çalışır:

"Genele aykırı olarak mücadele halindeki sınıfların birbirleriyle çok yakın bir dengeye geldikleri öyle bazı dönemler olur ki, devlet iktidarı, bu sınıflar arasında aracılık görevi yaparak belli ölçüde bağımsızlık kazanır. 17. ve 18. yüzyılın mutlak monarşileri böyle bir konumda soylularla burjuvazi arasında, teraziye dengede tutuyordu."

Sweezy'ye göre "bu yorumda iç savaş, kapitalist sınıfın devleti ele geçirmesini ve öteki sınıflar üstünde kesin üstünlüğünü kurmasını sağlayan gerçek anlamda o bilinen burjuva devrimi"ydi.⁶¹

Sanırım en iyisi bu bölümü Georges Lefebvre'in sözleriyle tamamlamak: "Dobb ve Sweezy sorunları formüle etme hizmetini gör-

müşlerdir. Şimdi artık bunları yanıtlamak tarihçiye düşüyor."⁶² Şimdi bakalım tarihçiler Lefebvre'in beklentilerini ne ölçüde karşıladı?

diğer katkılar

Lefebvre'in beklentileri doğrultusunda Sweezy'nin soruları, önemli tarihçiler tarafından ortaya konan bazı önemli yanıtlar buldu. İlk olarak İngiliz tarihçi Rodney Hilton'un 1952 ve 1953 yıllarında kaleme aldığı iki yazıyı ele alalım. Hilton "Yorum"una Pirenne'in tezlerini eleştirerek başlamıştı. Hilton, ticaretin Arap yayılışından önce iyiden iyiye gerilediği gibi, kent yaşantısının da Pirenne'in tiplemesi "Godric"ler⁶³ tarafından dışsal olarak değil, feodal toplumun içindeki toplumsal güçlerin gelişimi sonucu oluştuğunu savunmuştu. Egemen sınıfın artan rant gereksinimini de, Karolenjler örneğinde olduğu gibi merkezi yapıların yerini küçük kontlukların almasıyla açıklamıştı. Zira bu tür parçalanma süreçleri yerel egemenlerin şövalyelere fief dağıtmasını zorunlu kıldığından, serflerin beslemek mecburiyetinde kaldıkları soylu sayısı, dolayısıyla artı ürün miktarı artmıştı. Artan baskı üreticiyi ya çökertmiş ya da ürettiği ürünü arttırmaya teşvik etmiş, bu da toplumsal farklılaşmayı başlatmıştı. Yani çözümlüş feodalizmin içsel dinamiklerinin sonucuydu.⁶⁴ Hilton konuyla ilgili bir diğer çalışmasında, kapitalizm kavramının Pirenne ve benzeri görüşü savunanların yaptığı gibi ticaretin gelişimiyle açıklanamayacağı üzerine Marx'dan alıntılar yapmıştı. Tarihçiye göre, feodal toplumun çözümlüşünün hızı ve biçimleri, onun bir üretim tarzı olarak sağlamlığına ve iç ilişkilerine bağlıdır. Hilton, kapitalizmin ilk örgütlenişinin, İtalyan kentlerindeki erken ticari canlanmaya rağmen, İngiliz tekstil endüstrisinde oluşunu, yine ticaret sermayesinin feodal düzenle uyuşması faktörüyle açıklar. Hilton'un açıklamalarında sürecin ekonomik olduğu kadar politik boyutu da önemle irdelenir ve "kapitalizmin bütünlükle yayılmasının gerçekleşebilmesi için burjuva devrimlerinin" gerekliliği vurgulanır.⁶⁵

Christopher Hill ise, Sweezy'nin 200 yıl boyunca birbirleriyle mücadele eden birkaç egemen sınıf yaklaşımını, marksist tarih teorisıyla bağdaşmaz bulmaktadır.⁶⁶ Hill, Sweezy'nin Engels'den aktardığı pasajı yanlış yorumladığını belirterek pasajı bir kez daha aktarır: "...devlet iktidarı görünüşte aracı olarak o an için, bu sınıflara karşı belli bir bağımsızlık korur...". Görüldüğü gibi Hill "görünüşte" ve "o an için" kavramlarının altını çizmiştir. Hill ayrıca Engels'in **Anti Dühring**'inden yaptığı iki

**Lefebvre:
Dobb ve
Sweezy
sorunları
formüle
etme
hizmetini
görmüşlerdir.
Şimdi
artık
bunları
yanıtlamak
tarihçiye
düşüyor**

ayrı alıntıyla, Engels'in Sweezy'nin algılayabileceği türden bir ifadesinin olamayacağını gösterdiğini düşünür. "Toplumun iktisadi yaşam koşullarındaki bu güçlü devrim, siyasal yapısında buna uygun düşen bir değişiklikten hemen izlenmedi. Toplum, gittikçe daha burjuva duruma gelirken, devlet rejimi feodal kaldı."⁶⁷ "Bütün bu mücadele boyunca siyasal güç, krallık iktidarının bir zümreyi öbürüyle desteklemek için burjuvaziyi soyluluğa karşı kullandığı bir dönem dışında, soyluluğun elindeydi. Ama, siyasal bakımdan henüz güçsüz olan burjuvazi, iktisadi gücündeki artış sayesinde, tehlikeli olmaya başladığı andan itibaren, krallık yeni baştan soylularla ittifak etti, ve böylece önce İngiltere'de, sonra da Fransa'da burjuvazinin devrimine yol açtı."⁶⁸

Fransız tarihçi Lefebvre, önceki bölümün sonunda belirtildiği gibi, tarihçileri Dobb/Sweezy tartışmasında ortaya çıkan soruları yanıtlamaya çağırırken, kendisi de "Bazı Gözlemler"iyle tartışmaya katkı sağlamaya çalışmıştı. Serflerin kaçışı sorununda demografik gelişmenin (nüfus artışı) öneminin ve kentlerin serflere daha çekici olanaklar sunmalarının altını çizmiş; bu iki noktada olduğu gibi, lordların taleplerinin artışı ile ticaretin gelişimi arasında kurduğu bağ dolayısıyla da Sweezy'ye hak vermişti.⁶⁹ İki yol sorunu konusunda ise Lefebvre de Dobb gibi üreticilerin saflarından sanayicinin doğuşunu, birinci yani devrimci yol olarak gördüğünü belirtmişti. Bunun yanı sıra Lefebvre, tüccarın da bir imalathane kurması durumunda eve iş verme sistemi üzerinden yani ikinci yoldan kapitaliste dönüşebileceğinin altını çizmişti. Lefebvre'e göre, bu ikinci kategorinin devletle içiçeliği, birincilerin ayrıcalık ve tekelleri ortadan kaldırmaya yönelik politik çabalarına ve bu nedenle hiç değilse İngiltere'de ve Fransa'da burjuva devrimlerine önderlik etmelerine sebep olmuştu. Görüldüğü gibi Lefebvre, iki yol konusunda Sweezy ile Dobb arasında, ancak Dobb'un açıklamalarına biraz daha yakın bir konum almıştı. Lefebvre yazısının sonunda iktisatçı olan Dobb ve Sweezy'nin, günümüz toplumunu algılama kaygısıyla geriye dönmelerinin olumlu olduğunu, ancak bunu yaparken tarihçi olmadıkları için tarihçilerden daha önceki bulguları ödünç almak zorunda kaldıklarını, bu tartışmanın artık soyut düzeyde yürütülemeyecek noktaya geldiğini bu noktadan sonra devreye tarihçilerin girmesi gerektiğini belirtmişti.⁷⁰

Bir diğer tarih profesörü Guiliano Procacci "Tartışma Üzerine Bir İnceleme"sinde, Sweezy'nin marksist olmayan Belçikalı tarihçi Pi-

renne'in tezlerine dayandığını ve bu tezlerin marksist tarih yöntemiyle uyum sağlayamayacağı görüşüne katıldığını vurgulamıştı. İtalyan tarihçi, tartışmaya sonradan katılan Rodney Hilton'un, Sweezy'nin eleştirilerini karşılayabilmek amacıyla feodal toplumun iç işleyişine Dobb'a göre daha iyi sızmaya çalıştığını belirtmişti. Procacci ayrıca, Dobb ve Hilton'un feodalizmin içsel diyalektiğini yeniden inşa ederlerken, "yapıcı ve olumlu olmaktan çok savunucu ve eleştirel" bir konumda olduklarını, bunun da bu alanda varolan tarihsel araştırmaların yetersizliğinden kaynaklandığını ifade etmişti.⁷¹ Aynı şekilde Procacci'ye göre, ticaret merkezi olan kentler feodal topluma kaynaştırılmadığı ve onun kendi içsel gelişiminin sonucu olarak ele alınmadığı sürece, Sweezy'nin tezleri tam anlamıyla çürütülemezdi. Bazı önemli kent monografileri Dobb'un kitabından sonra gerçekleştiği için, Dobb bu kaynaştırmayı ancak örtük olarak yapabiliyordu. Yani Procacci, tartışmanın ancak yeni tarih çalışmalarıyla ilerleyeceği konusunda Lefebvre'le hemfikirdi. Procacci ayrıca, 15. ve 16. yüzyıl üzerine *Labour Monthly* dergisinde yürütülmüş olan tartışmalara, Dobb'un sorunu doğru formüle ediyse yaptığı katkıdan söz etmiş ve *İncelemeler*'deki çözümlerine katıldığını belirtmişti. Procacci'nin değindiği bir diğer nokta sanayici kapitalistin kökeni üzerinedir. Bu konuda tarafların görüşlerini özetleyen Procacci, Takahashi'nin İngiltere/Fransa ile Almanya/Japonya arasındaki farklılıklar üzerine analizini önemli bir katkı olarak görür. Procacci geçiş süreci tartışmalarının, yeni tarihsel araştırmalar için bir dizi yönelişi temsil etmek bakımından önemini vurgulayarak yazısını bitirir.⁷²

1962 yılında kaleme aldığı "Feodalizmden Kapitalizme" başlıklı yazısıyla Eric Hobsbawm, altı yıllık bir süre boyunca küllenmeye yüz tutmuş olan tartışmaya yeni bir boyut getirir. Hobsbawm yazısının hemen başında, amacının geçiş süreci tartışmasına doğrudan katılmak değil, bu konuyu toplumsal gelişmenin aşamaları üzerine sürdürülen daha genel tartışmanın içine oturtmak olduğunu açıklar. İngiliz tarihçi öncelikle feodalizmin evrenselliği üzerine, onun "son derece yayılmış bir toplumsal oluşum" olduğundan söz eder. Ünlü tarihçinin ortaya attığı soru, feodalizmin kapitalizme geçiş için evrensel bir eğilim gösterip göstermediğidir. Hobsbawm kapitalizme ulaşan sürecin genel anlamdaki kilometre taşları-

Lefebvre
iktisatçı
olan
Dobb ve
Sweezy'nin,
günümüz
toplumunu
algılama
kaygısıyla
geriye
dönmelerinin
olumlu
olduğunu,
ancak
bunu
yaparken
tarihçi
olmadıkları için
tarihçilerden
daha
önceki
bulguları
ödünç
almak
zorunda
kaldıklarını,
belirtmişti

nı kısaca irdeledikten sonra, gelişmenin yer ve zaman açısından tekdüze olmadığını altını çizmiştir. İtalya gibi bir süre önderlik ettikten sonra geride kalan bölgeler olduğu gibi, kimi bölgelerde beklenmedik gelişmeler gerçekleşmiştir. Ancak ekonomik gerileme dönemi gibi gözükkenler dahil, her aşama, Hobsbawm'a göre kapitalizmin zaferini yaklaştırmıştır. Öyleyse diyor Hobsbawm, feodal toplumu kapitalizmin zaferine doğru iten temel bir iç çelişkinin bulunması olasıdır. Ancak Hobsbawm, bu çelişkinin doğasının henüz tatminkar bir biçimde açıklanmamış olduğunu sözlerine ekler. Zira feodalizmden kapitalizme geçiş, feodalizm içindeki kapitalist öğelerin feodal kabuğu patlatıncaya kadar güçlenmesiyle açıklanabilecek kadar basit bir süreç değildir. Süreç zigzaglar içerir. Örneğin, 14. yüzyıl krizi feodal malikane tarımıyla birlikte, endüstrileşmenin kıyılarına gelmiş olan İtalyan ve Flaman tekstil sanayilerini de çökertmiştir. Doğal olarak kapitalizmin gücünün yükseldiği, ama zaman zaman feodal kabuğu patlatıp çıkamadığı hatta bu durumun feodal krizle bağıntılı olduğu böylesi bir dönemi, dural terimlerle tanımlamak oldukça güçtür. Hobsbawm'a göre, "feodalizmin ilk genel hızıyla, kapitalizmin çok daha sonraki sorgulanmayan zaferi arasındaki devre üzerine yapılan marksist tartışmanın çoğunun tatminkar olmayan niteliği, bu zorluğu yansıtır."⁷³ Hobsbawm son olarak, kapitalizmin anavatanında yükselişinin ardından dünyayı az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler ya da bir başka ifadeyle sömürenler ve sömürülenler diye ikiye ayıran eşitsiz gelişme süreci üzerinde durur.⁷⁴

İncelemeler'i yazdıktan 16 yıl sonra, Dobb, Hobsbawm'ın yazısı üzerine görüşlerini bir kez daha yineleme gereğini duymuştu. Dobb, Hobsbawm'ın kapitalizme geçiş sürecinin tek düze olmadığı görüşüne katıldığı gibi, ortaya attığı "feodalizmin kapitalizme geçiş için evrensel bir eğilim" gösterip göstermediği sorusunu, eşitsiz gelişme sürecinin analizi açısından önemli bulmaktaydı. "Yorum getirmek istediği tek şey", feodal toplumdaki temel çelişki ve bunun burjuva üretim ilişkilerini yaratmakta oynadığı roldü. Dobb'a göre bu iki nokta açıklığa kavuşturulmadan Hobsbawm'ın birer katkı niteliği taşıyan sorularına açık ve doyurucu yanıtlar verilemezdi. Bu nedenle Dobb, bildiğimiz ve artık iyice netleşmiş görüşlerini özetlemişti. Serflerle lordlar arasındaki temel çelişki köylü ayaklanmalarına neden olmuştu. Ancak bu ayaklanmalarla kapitalizm arasındaki ilişki dolaylıydı. Küçük üreticiler fe-

odal sömürden kendilerine küçük bir pay ayırabildikleri noktadan itibaren, küçük üretici ekonomisinde sınıf farklılaşması süreci başlıyordu. İşte Dobb bir kez daha üretici sınıflarından çıkan kapitalistlerin sınıf savaşımına önderlik ederek devrimci yoldan kapitalizme ulaşma sürecinin temel dinamiğini oluşturduğunu, tüccarların ise aracı olarak kaldıkları sürece feodalizmin asalakları haline geldiklerini yazdı. Dobb'a göre bu süreci oluşturan sınıf mücadelelerinin yer ve zamana göre değişen konjonktürel ve karmaşık niteliği, Hobsbawm'ın sorularının – feodalizmin çözülüşünün yer ve zamana göre farklı süreler gerektirmesi, zigzaglar çizmesi, dönem dönem tümüyle tıkanması v.b.- yanıtlarının aranması gereken temel alandı.⁷⁵

Bu yazıda ele alınacak son katkı, özellikle kentlerin feodal topluma içselliği meselesini irdeleyen John Merrington'un 1975 yılında yayınlanan "Kapitalizme Geçişte Kent ve Kır" başlıklı yazısıdır. Bilindiği gibi Procacci kentlerin feodal topluma içsel olduğu gösterilmediği Sweezy'nin eleştirilerinin çürütülemeyeceğini vurgulamıştı. İşte Merrington'un amacı da bunu gerçekleştirmekti. Merrington kendi ifadesiyle bu yazısında "kapitalist kent pazarlarının kırdaki dural feodal geçinme ekonomisi"ni çözdüğü biçimindeki kanıyı çürütmeye çalışmıştı. Merrington'a göre, feodalizm kırsal olmak bir yana, dural olmaktan da uzaktı ve "kollektif senyör" durumundaki feodal kent gelişiminin üzerinde temellenen pazarlar, kapitalist dünya pazarının tarihsel ataları değildi. Tarihçi, 14. yüzyılda doruğa ulaşan köylü ayaklanmalarının malikane ekonomisinin krizini ortaya çıkarmakta oynadığı rol ile, kent burjuvazisinin rant zoralımına dayalı düzeni savunmada soylulukla uzlaşması olguları gözönüne alınırsa, "edilgen köylülük / devrimci kent burjuvazisi" mitinin tarihsel gerçeklerle uyumunun anlaşılacağını ileri sürüyordu.⁷⁶ Merrington 1525 köylü ayaklanmalarında Alman kentlerinin tutumuna yönelik Engels'in analizini kendi yorumuna destek olarak göstermişti.⁷⁷ Kent "korporatif tekel" konumuyla hem pazarı kuşatmış hem de onun daha fazla gelişmesini engellemiş; rant çeşitli türleriyle artı değer alınış biçimi konumunu muhafaza etmiş ve sermaye üretim sürecinin dışında kalmıştı. Merrington'a göre, kent ekonomisinin bu sınırlılığı onun 16. yüzyıldaki dünya pazarının ani büyüüşü karşısındaki çöküşünün başlıca nedeniydi. Bu çöküş tüccar sermayesinin kapital birikimini sağlayacak ölçüde genişlemiş bir

Procacci
kentlerin
feodal
topluma
içsel
olduğu
gösterilmediği
Sweezy'nin
eleştirilerinin
çürütülemeyeceğini
vurgulamıştı

üretim temeli oluşturmadaki başarısızlığından kaynaklanmıştı. Merrington bu gelişmelerin kent seçkinlerini, toprağının başında durmayan soyluluğa karışan rantiye aristokrasie dönüştürdüğünü ileri sürmüş ve tüccar sermayesinin ranta yönelmesini "kentin yeniden feodalleşmesi" olarak tanımlamıştı. "Tüccar sermayesi ve topraklı mülkiyetin kaynaşmasıyla oluşan bu rantiye feodalizmin ortaya çıkardığı sonuç, mutlakiyetçi devlette rantın ulusal bir temelde malileşmesiydi." Mutlakiyetçi devlet, herşeyden önce rantın zorunlu için bir mekanizmaydı ve zorunlu giderek ağırlaşması, toprağının başında bulunmayan lordların sömürüsüne karşı köylü ayaklanmalarını 17. yüzyılda doruğuna ulaştırmıştı.⁷⁸

Merrington'a göre, sermayenin üretim sürecinin denetimini önce kentlerin dışında ele geçirmiş olması, onun görüşlerini destekleyen önemli bir tarihsel gelişmedir. Bilindiği gibi üretim kent ve lonca tekeli nedeniyle, "emek pazarını sömürmek için hiçbir özgürlüğü kısıtlanmamış bulunan Manchester ve Birmingham" gibi dönemin kırsal bölgelerine kaymıştı, Emegın hareketliliği üzerindeki baskıların kalkması, makine üretiminin ve ulaşım olanaklarının gelişmesi, bu kez yeni ve kalıcı bir kentleşmenin yolunu açmıştı. Sermayenin "fabrika kenti" bağlamında birikimi, ticari vurgun karlarını piyasa fiyatı disiplinine bağımlı kılmış, kır ucuz emegın yedek ordusunu oluşturan bir kaynağa dönüşmüştü. Bir başka ifadeyle sermaye üretim sürecinin tümünü ele geçirerek ve bunu değer yasaının hükümlerine tabi kılarak, kent gelişmesinin korporal sınırlarını aşmıştı. Bunun sonucunda ticarete ve lonca etkinliklerine dayalı korporatif kentler, ikinci dereceden dağıtım merkezleri ve orta sınıfın barınağı konumuna gerilemişlerdi.⁷⁹

dipnotlar:

- 1) Christopher Hill, *1640 İngiliz Devrimi*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, 2. b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997, s.25-40.
- 2) Maurice Dobb, *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*, çev. F. Akar, İstanbul: Belge Yayınları, 1992, s.1.
- 3) İşaya Üşür, "Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler ve Geçiş Tartışmaları: Bir Takdim", Maurice Dobb, *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler* içinde (ek bölüm), s. 432, 433.
- 4) Giuliano Procacci, "Tartışma Üzerine Bir İnceleme", Paul Sweezy, Maurice Dobb v.d., *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, ed. Rodney Hilton, çev. M. Sürer, S. Sökmen, İstanbul: Metis Yayınları, 1978, içinde, s. 148, 149; Üşür, s.440 ve Üşür, "Feodalizmden Kapi-

Merrington'a göre tartışılan sorunsal, günün sorunlarının algılanması açısından büyük önem taşımaktaydı. Feodal üretim tarzının kendisine dışsal olan ticaret temelinde kent ekonomileri aracılığıyla çözüldüğünü ve kapitalizmin tek düzlemlı evrimci bir çizgide geliştiğini ileri sürenler, bu evrimci sürecin aynı zamanda kapitalizm öncesi kalıntılar sorununu çözerek ilerlediğini varsaymak durumundaydı. Oysa durum hiç de böyle değildi. Ayrı bir tarım sorununun varlığı burjuvazinin kırsal kesimde demokratik-devrimci görevini yerine getirememiş olmasından kaynaklanan tarihsel bir mirastı. "Faşist rejimler burjuvazinin tarihsel iflasının kanıtıydı; tekel ve mali çıkarların 'tarımsal – bürokrat kast'la uzlaşmasına dayanıyor ve bu yüzden nihai bir gelişme ya da ilerlemeyi sağlamakta yetersiz kalıyordu."⁸⁰

Bu makale çerçevesinde ele alınan birinci kuşak geçiş dönemi tartışmaları, Dobb'un mülkiyet ve Sweezy'nin değişim ilişkileri ana ekseninde gerçekleşti. Bunlardan bir yanda Sweezy'nin değişim ilişkileri çizgisini sürdüren Frank ile onu mantıksal sınırlarına ulaştıran Wallerstein, diğer yanda Dobb'un çizgisini onu aşarak sürdüren Brenner ile farklı yanlarına karşın politik olanın önceliği konusunda onunla hemfikir olan Anderson'un oluşturduğu ikinci kuşak geçiş dönemi tartışmaları bu yazının sınırlarını aşar.⁸¹ O halde geçiş sürecinin algılanmasına yönelik Sweezy'nin katkılarını bir kez daha vurgulayarak bu yazıyı noktalayalım. Sadece dünyayı anlamayı değil onu dönüştürmeyi de amaçlayan düşünürlerden biri olan Sweezy'nin bu tartışmadaki önemi, verdiği yanıtlardan çok sorduğu sorulardadır. O soruların, yeni araştırmaları teşvik eden ve geçiş süreci tartışmalarını günümüze dek taşıyan gücündedir.

Dünyayı
dönüştürmeyi
amaçlayan
düşünürlerden
biri olan
Sweezy'nin
önemi,
verdiği
yanıtlardan
çok sorduğu
sorulardadır.
O soruların,
yeni
araştırmaları
teşvik
eden ve
geçiş
süreci
tartışmalarını
günümüze
dek
taşıyan
gücündedir

talizme Geçiş", *Yapıt*, sayı: 7, Ekim-Kasım 1984, s.84.

5) Dobb, s.18.

6) Dobb, s.19.

7) Dobb'un bu gelişmeye referans olarak Marx'ın yanısıra, Henri Pirenne'i göstermesi birazdan bu tarihçi üzerine verilecek bilgiler bağlamında ilginçtir. Bkz. Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1983, özellikle "Kentler" bölümü, s.38-51.

8) Dobb, s.19.20.

9) Dobb, s. 3-30.

10) Dobb, s. 33.

- 11) Dobb, s.57.
 12) Dobb, s.39.
 13) Dobb, s.42.
 14) Dobb, s.47, 48.
 15) Dobb, s. 53, 55.
 16) Dobb, s. 65-69.
 17) Pirenne'in yukarıda çok kısa olarak özetlenen tezlerinin bu tartışma için önemi büyüktür. Zira, Sweezy eleştirilerini önemli ölçüde Pirenne'in tezlerine dayandırmıştır. Pirenne'in marksist olmayan bir tarihçi olması bu tezlerin marksist tarih kuramıyla bağdaştırılamayacağı düşüncesinin, Sweezy'yi eleştirenlerce dile getirilmesine neden olmuştur. Ancak bu yazarlar da dönem dönem Pirenne'in sunduğu zengin malzemenin yararlanmaktan kaçınmamışlardır. Pirenne'in tezleri için bkz. Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri*, çev. Şadan Karadeniz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları; *Ortaçağ Avrupasının...*; Hz. Muhammed ve *Charlemagne*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık. Pirenne'in tezlerinin malzeme zenginliği, akıcı üslubu ve sınırları üzerine bir yazı için bkz. Halil Berktaş, "Pirenne Üzerine Notlar", *Yapıt*, Sayı. 46'1, Ekim-Kasım 1983, s. 77-86.
- 18) Dobb, s. 70-74.
 19) Dobb, s.81.
 20) Dobb, s. 107-111.
 21) Karl Marx, *Kapital*. 3. cilt, çev. Alaattin Bilgi, 2. b., Ankara: Sol Yayınları, 1990, s. 293, 294.
 22) Dobb, s.112-117.
 23) Dobb, s.122, 123.
 24) Dobb, s.123-131.
 25) Dobb, s.149.
 26) Dobb, s.159.
 27) Dobb, s.160-168 ve "proletaryanın gelişmesi" bölümü, s.200-230.
 28) Paul Sweezy, "Eleştirisi", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.36.
 29) Sweezy, s.37-39.
 30) Sweezy, s.40, 41.
 31) Sweezy, s. 42-44. Sweezy bu bölümde Pirenne'in *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi* isimli kitabını ve özellikle de "Toprak ve Kırsal Sınıflar" başlıklı üçüncü bölümünü (s. 52-73) referans alır. Örneğin, 11. ve 12. yüzyıllarda yaşayan iki şövalyenin karşılaştırılması için bkz. s. 69; ticaretin manor içi zanaatçılığı çökertmesi için bkz. s. 70.
 32) Sweezy, s.46.
 33) Sweezy, s.47.
 34) Sweezy, s. 49, 50.
 35) Sweezy, s.52.
 36) Marx'ın sözü edilen çözümlemesi şöyleydi: "Önce arasıra, sonra az çok ulusal çapta ortaya çıkan aynı rantın para-ranta dönüşmesi, ticaretle, kent sanayiinde, genel olarak meta üretiminde ve dolayısıyla para dolaşımında önemli bir gelişme öngörür. (...) Aynı rantın bir biçim değiştirmesi ve onun antitezi olarak para-rant, şimdiye kadar incelediğimiz toprak rantı tipinin, yani artı değerini ve üretim koşullarının sahibi için harcanması gereken ödenmemiş artı emeğin normal biçimi olarak toprak rantının sonal biçimi ve aynı zamanda da son bulma biçimidir. (...) Para rant daha sonraki gelişmesinde (...) ya toprağın köylülerin mülkü haline dönüşmesine ya da kapitalist üretim tarzına uygun düşen biçime, yani kapitalist kiracı çiftçinin ödediği ranta yol açacaktır." Bkz. Marx, *Kapital*, 3. cilt, s. 700, 701.
- 37) Sweezy, s.54.
 38) Sweezy, s. 55-57. Marx'ın paragrafı yukarıda aktarılmıştı.
 39) Bu pasaj için bkz. Marx, *Kapital*, 1. cilt, s. 768.
 40) Sweezy, s.57, 58. Sweezy'nin sözünü ettiği ticaret ve yağmacılık yöntemleri için bkz. Marx, a.g.e., s.769-779.
 41) Sweezy, s.58.
 42) Sweezy, s.59.
 43) Maurice Dobb, "Yanıt", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.60-64.
 44) Dobb, "Yanıt", s. 66, 67.
 45) Marx'ın çözümlemesi için bkz. *Kapital*, 3. cilt, s.700.
 46) Dobb, "Yanıt", s. 68.
 47) Dobb, "Yanıt", s. 68, 69.
 48) Dobb, "Yanıt", s. 70, 71.
 49) Kohachiro Takahashi, "Tartışmaya Bir Katkı", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.76.
 50) Takahashi, s.83.
 51) Takahashi, s.85.
 52) Takahashi, s.86-94.
 53) Takahashi, s.95-98.
 54) Takahashi, s. 98-101.
 55) Takahashi, s. 102, 103. Dobb bu eleştiriyi eve iş verme sistemini homojen değil, "tersine birçok değişik tipi kapsayan karmaşık bir olay için genel bir ad olarak" gördüğünü, kitabında açıkça belirtmiş olmakla karşılar. Bkz. Maurice Dobb, "Birkaç Not Daha" *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.110.
 56) Takahashi, s. 105, 106.
 57) Paul Sweezy, "Yanıt Yanıt", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.111-113
 58) Sweezy, "Yanıt Yanıt", s. 114, 115.
 59) Sweezy, "Yanıt Yanıt", s. 116.
 60) Sweezy, "Yanıt Yanıt", s.117.
 61) Sweezy, "Yanıt Yanıt", s. 118.
 62) Georges Lefebvre, "Bazı Gözlemler", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.140.
 63) "Ermış Godric", Pirenne'in tüccar sınıfının kökenini açıklarken kullandığı, kendine mevcut toplumsal yapı çerçevesinde bir yer bulamadığı için geçimini feodal toplumun üretim ilişkilerinin dışında arayan ve giderek zengin bir tüccara dönüşen ünlü tiplmesidir. Ermış lakabı, Godric'e, yaşamının sonlarında duyduğu suçluluk duygusuyla tüm zenginliğini fakirlere dağıtıp inzivaya çekilmiş olmasından dolayı verilmiştir. Bkz. Pirenne, *Ortaçağ Kentleri*, s.86-88.
 64) Rodney Hilton, "Yorum", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s. 119-129,
 65) Rodney Hilton, "Kapitalizm Bir Terim Neler İçerir", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.156, 157-171.
 66) Christopher Hill, "Yorum", *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş* içinde, s.130-134.
 67) Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, s.180.
 68) Engels, s. 257, 258.
 69) Lefebvre, s. 137.
 70) Lefebvre, s.137-140.

- 71) Procacci, s. 144.
 72) Procacci, s.141-156.
 73) Eric Hobsbawm, "Feodalizmden Kapitalizme", **Feodalizmden Kapitalizme Geçiş** içinde, s.177.
 74) Hobsbawm, s.172-178.
 75) Maurice Dobb, "Feodalizmden Kapitalizme", **Feodalizmden Kapitalizme Geçiş** içinde, s.179-183.
 76) John Merrington, "Kapitalizme Geçişte Kent ve Kır", **Feodalizmden Kapitalizme Geçiş** içinde, s.184-195.
 77) Engels bu kitabında, kent burjuvazisinin feodal düzlemlerle uzlaşma içinde 1525 köylü isyanını şiddetle bastırması ile 1848/49 devrimleri sürecinde Alman burjuvazisinin yine pre-kapitalist güçlerle uzlaşarak devrimi bastırması arasında ilişki kurar. Bkz. Friedrich Engels, **Köylüler Savaşı**, çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, s. 11-29, v.d.
 78) Merrington, s.198-200.
 79) Merrington, s.206-208.
 80) Merrington, s.211.
 81) Kapitalizmdeki sermaye birikimi kavramına benzer biçimde feodal toplum için politik birikim kavramını kullanan Brenner'in, kapitalizmin oluşumunda ticari genişlemeyi merkez alan Sweezy-Frank-Wallerstein çizgisini Smith'çi çerçeveyi aşmamakla suçlayan bir yazısı için bkz. Robert Brenner, "Kapitalist Gelişmenin Kökenleri: Yeni Smith'çi Marxizmin Eleştirisi", **11. Tez**, sayı. 3, Mayıs 1986, s.10-27. İkinci aşama tartışmalarının iyi bir özeti ve yorumu için bkz. Colin Mooers, **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu**, çev. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 1997, s. 15-59. Mooers değişim ilişkileri paradigmasını bütünüyle eleştirir. Kendisinin sürdürdüğünü belirttiği Dobb-Brenner çizgisine de bazı eleştiriler getirir. Dobb'un "aşırı dar bir üretim ilişkileri tanımına" dayanmasından ve Brenner'in çözümlemesindeki "iradeci olarak yorumlanabilecek örtük bir tehlike"den söz eder. Bkz. s. 41 ve 56.

Düzeltilme

- 1- İktisat Dergisi'nin 441 - 444 sayılarında yayınlanan "GATS Müzakereleri Sürecinde Hizmet Sektörü Birlikleri: Ne ile Niçin Meşgul Olmalıdır?" başlıklı yazı bir tercümedir. Prema de Sousa ve Doreen Conrad'ın ortak çalışmasını "GATS Negotiations: Why Service Industry Associations Should Get Involved" (Dorothy I. Riddle'in çalışmalarından uyarlama) Dr.Mehmet Behzat Ekinci çevirmiştir.
- 2- Yine aynı sayıda yer alan "Yeni İş Yasası" konulu açık oturumda, Aziz Çelik'in konuşmasının belli bölümlerinde hatalar oluşmuştur. Bunlarla ilgili Aziz Çelik'in düzeltmeleri aşağıdadır.
 - s. 5, ikinci sütun sondan ikinci satır: "TES'e karşı koruma yasası" yerine "feshe karşı koruma yasası",
 - s. 6 birinci sütun 2. paragraf "sosyal dampingi ve rekabeti sağlayalım" yerine "sosyal dampingi önleyelim ve rekabeti sağlayalım",
 - s. 6 ikinci sütun sondan 7. satır "işletmenin kendi işçisine tabidir" yerine "işletmenin kendisine tabidir",
 - s.7 birinci sütun "3. paragraf" "Çalışma Bakanlığı'na yaptığımız denetimde" yerine "Çalışma Bakanlığı yaptığı denetimde",
 - s. 10 birinci sütun 5. paragraf, "TİSK kapsamında" yerine "TİS-toplu iş sözleşmesi kapsamında",
 - s.10 ikinci sütun 1. paragraf, "önceki yasada var olmayacak şekilde" yerine "önceki yasada var olmayan şekilde",
 - s.12 birinci sütun 2. paragraf "AB önergesi" yerine "AB yönergesi"; "iptal" yerine "ihlal",
 - s.13 birinci sütun 1. paragraf "belirli süreli iş haddi" yerine "belirli süreli iş akdi",
 - s.13 birinci sütun 3. paragraf "99'da 70'te" yerine "99/70 sayılı yönerge",
 - s.13 ikinci sütun yukarıdan 5. satır " ..çalışma hayatına ilişkin mevzuatının sınırları var har alanda, yönerge ya da tüzük çıkaramıyor" yerine "...çalışma hayatına ilişkin mevzuatının sınırları var. Her alanda, yönerge ve tüzük çıkaramıyor",
 - s.13 ikinci sütun sondan ikinci satır "genişletmiştir" yerine "geriletmiştir."

paul sweezy ve amerikan marksizmi

Kuzey Amerikan radikalizmi 20. yüzyıl boyunca pek çok etkiye sahip olmuştur. ABD (ve Kanada) dünya kapitalizminin merkezine yerleşmiş, bu süreç içinde dünya nüfusunun çoğunluğu için hayali bile kurulamayacak, eşsiz bir zenginlik ve tüketim toplumu üretmişlerdir. ABD 1900'lerin ilk yarısında dünyanın o ana kadar gördüğü en büyük finansal, askeri ve emperyalist güç olarak ortaya çıkmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında, ABD'nin "enformal imparatorluğu" tüm dünya pazarını kontrol edebilmesini sağlayan, uluslararası iktisadi kurumlarda Amerikan ağırlığı ve tüm dünyayı kapsayan askeri üsleri ve müttefikleri yoluyla yayılmaya devam etmiştir. ABD emperyalizminin gücü, devrimler ya da parlamento yoluyla yönetime gelen tüm sol hareketler açısından acilen ve muhakkak hesaba katılması gereken bir faktör haline gelmişti. Ancak Amerikan kapitalizmi, zenginlik ve gücün takdire değer birikimine rağmen düzenli olarak, kesintisiz kar elde etme yarışının her virajında Amerikan işçileri açısından yapısal yoksulluk ve işsizlik, derin etnik ayrılıklar ve ekolojik yıkım, ABD'nin yabancı yatırımlarını ve çıkarlarını korumak adına da kendi teritoryal sınırlarının dışında kalan toplumların periferizasyonunu üretmiştir.

Kuzey Amerika'daki radikal sol açısından, bu gelişmeler çeşitli teorik ve politik endişeler oluşturmuştur. Öncelikle, hızlı büyüme sürecinin içine 1930'lardaki büyük bunalım ve 1970'lerin stagflasyon şoklarının yarattığı büyük krizlerin serpiştirilmiş olması **sermaye** birikiminin dinamikleri hakkında temel **kaygılar** uyandırdı. Hangi güçler birikimin sürdürülmesini sağlıyor, hangileri durgunluk yaratıyordu? İkincisi, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesine dönük eğilimlerin birikimin merkezi ajanları olarak, tam rekabet piyasalarında faaliyet gösteren hayali, güçsüz firmalar değil, büyük uluslararası tekeller ürettiği daha 20. yüzyılın başlarında çoktan açık hale gelmişti. Tekelleşme kapitalist rekabeti nasıl değiştirmişti ve bu Amerikanın yönetici sınıflarının yapısı açısından ne anlama geliyordu? Üçüncüsü, sermayenin uluslararasılaşması giderek derinleşen mübadelelere ve dünya kapitalizminin devrelerinin entegrasyonuna yol açmıştı. Ama çekirdeğinde ABD olan emperyalizm

ekonomisi ve siyaseti, kapitalizmin merkezleri ve bağımlı çevre bölgeler arasında katı bir hiyerarşiyi sürekli kıldı. Sol hükümetler açısından emperyalist zincirlerden kurtulmanın ve alternatif bir demokratik ve eşitlikçi kalkınma yolu çizmenin sınırları ve olanakları nelerdi? Dördüncüsü, sınıai sermayenin üretken kapasitesinin gelişiminin yanı sıra her türden finansal sermaye kapitalist gelişmenin peşi sıra yayılıyor görünüyordu. Gerçekten de, hem genişleme hem de durgunluk dönemlerinde finansal buluşçuluk, spekülasyon ve Wall Street'in gücü zenginleşiyordu. Finansallaşmanın Marksist kapitalist gelişme ve kriz teorisi açısından uzantıları nelerdi? Finansal sermayenin gücü Amerikan kapitalizminin doğasını nasıl etkiledi? Son olarak, Kuzey Amerika radikalleri açısından, her ne kadar piyasa zorunlulukları artan ölçüde insan emeğini değer yaratımına tabii kılıyor ve işi niteliksizleştiriyorsa da, otomatik olarak politik açıdan birleşmiş bir işçi sınıfı ve sosyalist partiler üretecek yapısal ekonomik süreçler olmadığı çok açıktı.. Amerikan siyasetini hegemonyası altına almış olan iki burjuva partisinin (ve Kanada'da varolan reformist sosyal demokrat partinin) gölgesi dışında bağımsız bir işçi sınıfı hareketi oluşturmak için kültürel ve organizasyonel öncelikler nelerdi? Bağımsız bir sol, sosyalist projeyi Stalinizm'in partilerinin ve onun karşıtlarının yarattığı boğucu mirasın ötesinde geliştirebilmek için ne türden mücadelelere girişebilirdi?

Bu basınç yaratan sorulara başka herhangisi birinden daha yaratıcı yanıtlar sunmak Amerikan radikali Paul Sweezy'nin bireysel katkısı idi. Sweezy böyle yaparak yalnızca Kuzey Amerika'da geliştirici bir Marksist düşünce için bir alan açmaya katkıda bulunmadı, aynı zamanda Marksist teoriyi dünya çapında geliştirdi.

1. amerikan radikali

Bu, Amerikan yönetici sınıfının bir çocuğundan beklenebilecek bir şey değildi. Bir Wall Street bankacısının oğlu olan Sweezy Amerika'nın gelecekteki yöneticilerini eğittiği Exeter ve Harvard'ın büyük koridorlarından geçti (1). 1920'lerde ve 1930'larda Harvard'da okuyan ve ders veren Sweezy Amerikan iktisadının

Gregory Albo*

Çeviri:
N. Evrim Önal**

Sermin Sarıca
Marangoz

ABD
emperyalizminin
gücü,
devrimler
ya da
parlamento
yoluyla
yönetime
gelen
tüm sol
hareketler
açısından
acilen ve
muhakkak
hesaba
katılması
gerekten
bir faktör
haline
gelmişti

* Siyaset Bilimi
Bölümü
York University
Kanada

** M.Ü.
Kalkınma İktisadi
Doktora

pek çok ileri geleninin öğrencisi ve meslektaşı olmuştur; Taussig, Hansen, Schumpeter, Lerner, Galbraith, Lange, Leontief, Samuelson ve pek çok başkası. Yazıları başlangıçtan itibaren oldukça özgündü, ancak geleneksel iktisadın sınırları dahilindeydi. O dönemde temel ilgi alanı tekel iktisadıydı ve Sweezy bu konuya artık alışlagelmiş bir neoklasik terim olan 'dirsekli talep eğrisi' ve kömür endüstrisinde tekelci fiyatlamasının benzersiz bir tarihsel araştırması ile katkıda bulundu (2).

Büyük bunalım kargaşası Sweezy'yi Marksizme ve sonunda, 1942'de yazdığı, artık sınırların dışına çıktığını gösteren eserine; **The Theory of Capitalist Development**'a (Kapitalizm Nereye Gidiyor) taşıdı (3). Bu çalışma, o noktaya kadar varolan Marksist iktisat yazınının dikkate değer bir değerlendirmesi ile kapitalist durgunluğun özgün bir incelemesinin birleştirilmesi niteliğindedir. Metin hem 'dönüşüm sorunu' olarak adlandırılan soruna Borkiewicz çözümünü sunuyor, hem de nitel ve nicel değer problemlerini ayırıştırarak, Marksizan konsepti Rikardocu iktisattan ayırıyor ve bugünün değer-biçim analizlerine bir öncül olarak hizmet ediyordu. **Kapitalizm Nereye Gidiyor** Sweezy'nin "Marksizmi ülkenin entelektüel yaşamının entegre ve saygın bir parçası yapma ... Marksizmin ciddi ve gerçek bir Kuzey Amerikan versiyonunu oluşturmada rol alma" niyetinin kilit bir göstergesiydi (4). Savaş boyunca Stratejik Hizmetler Bürosu için çalıştıktan sonra Sweezy, Schumpeter'in desteğine, iki kitabı, arkasındaki pek çok önemli makaleye ve **Review of Economic Studies** dergisinin kurucularından olmasına rağmen, Harvard'daki bir pozisyon için utanç verici biçimde reddedildi. Amerikan akademik çevresinin marksizme hoş geldin deyişi, Kuzey Amerika'nın elit üniversitelerinin bugün de devam eden entelektüel sığılığı böyledir. Sonrasında Sweezy, Henry Wallace'ın İlerici Parti'siyle bağlantıya girdi, Leo Huberman'la birlikte, ünlü "Bağımsız Bir Sosyalist Dergi" alt başlığını koydukları **Monthly Review**'u kurdu ve kısa bir süre sonra Monthly Review Yayınevi'ni oluşturdu. Bu başarılar 1950'lerin McCarthyizm'i boyunca çok tipik devlet baskısı ve yıldırma çabası ile karşılandı (akademik özgürlük için önemli bir emsal teşkil eden ve Yargıtay'da görülen Sweezy New Hampshire devletine karşı davası).

Bütün bunlara rağmen Sweezy'nin Amerikan marksizmine katkıları hızla devam etti. Kapitalist gelişmenin değerlendirilmesi belirgin biçimde farklı iki açıdan ilerledi. Sweezy, Hil-

ton, Dobb ve diğerleri ile birlikte kapitalizme geçişe dair 1950'lerde yürütülen mihenk taşı niteliğindeki tartışmanın baş katılımcılarından. Sweezy'nin kalkış noktası feodalizmin çöküşünün dünya pazarı bağlamına yerleştirilmesi gerektiği ve kent merkezlerinde kar güden mübadelenin özgün kapitalist toplumsal üretim ilişkilerinin gelişiminde oynadığı roldü (5). Tersine, Paul Baran'la birlikte 1966'da yazdığı **Monopoly Capital: An Essay on the American Economic and Social Order** (Tekelci Kapitalizm) adlı klasikleşmiş kitabında, kapitalizmin en son tekelci aşamasına işaret ediyordu (6). Bu analiz, Baran'ın 1957'de **Political Economy of Growth** (Büyümenin Ekonomi Politikası) adlı eserinde ortaya konan 'artık yaklaşımı'nı ve Michal Kalecki ve Josef Steindl'in tekelci fiyatlama davranışını büyüme dinamiklerine bağlama çabalarını takip ederek, savaş sonrası büyümenin nedenlerini, bunun durgunluğu önlemedeki sınırlarını ve sosyal ilişkilerin ve bu ilişkilerin desteklediği yönetici sınıfın mantık dışılığını açıklamayı amaçlıyordu.

Tekelci Kapitalizm'in analizi Sweezy ve Baran'ın Amerika'daki yönetim düzenine dönük yoğun hoşnutsuzluklarının ve bunu tersine çevirebilmek için mevcut toplumsal güçlerde gördükleri sınırlılıkların göstergesiydi. Bunun yerine, daha az gelişmiş bölgelerdeki anti-kapitalist politika açısından kopuşlara önemli bir ağırlık veriyorlardı (bu, bugün Kuzey Amerika'daki neoliberal konsolidasyon karşısında çevrelerde alternatifler arayan anti-kapitalist politikaları hayli andıran bir duruştu). Bu pozisyonun izleri **Monthly Review**'un 1950'lerde Kore savaşı'na karşı takındığı cesur duruşa ve geniş bir dizi dekolonizasyon mücadelesine değin görülebilir. **Monthly Review** aynı zamanda özellikle Çin, Şili, Vietnam ve en önemlisi Küba gibi devrimci rejimlerin savunulmasında bir dizi önemli müdahalede de bulunmuştur (7). Bu kitaplar yalnızca politik olarak değil (**Monthly Review**'un benimsediği enternasyonal dayanışmanın bir parçası olarak) aynı zamanda Sweezy'nin sosyalizme geçiş üzerine teorik görüşlerinin pratik arayışları olarak da önemliydi. Bu sonuncu yön Charles Bettelheim'la devrim sonrası toplumlar üzerine yürüttüğü ünlü tartışmada oldukça iyi yansıtılmıştı (8). Sweezy'nin dünya kapitalist pazarının disipline edici ve kutuplaştırıcı yönlerine dair analizi gözönüne alındığında, öne sürdüğü iddia piyasa mekanizmalarının artan kullanımının sınıf ayrımlarının derinleş-

Tekelci
Kapitalizm'in
analizi
Sweezy ve
Baran'ın
ABD'deki
yönetim
düzenine
dönük
yoğun
hoşnutsuzluk-
larının ve
bunu
tersine
çevirebilmek
için
mevcut
toplumsal
güçlerde
gördükleri
sınırlılıkların
göstergesiydi

mesine ve kapitalizmin restorasyonuna neden olacağı idi. Planlama mekanizmaları ve sosyalist önlemlerin savunulması, işçilerin bizzat insiyatiflerini ve sorumluluklarını artıran ademi merkezileştirme çabalarıyla birleştirilmeliydi.

1970'lerin ekonomik krizi ve neoliberalizmin gelişimi Sweezy'nin bütün dikkatini Amerikan kapitalizminin politik iktisadına yönlendirdi. Leo Huberman'ın 1960'lardaki ölümüyle birlikte Harry Magdoff, Sweezy'le birlikte **Monthly Review**'un editörü oldu (Sweezy'nin bu dönemdeki eserlerinin pek çoğu Magdoff ile birlikte yazılmıştır) (9). Analizlerinde 1970'lerin karmaşası, tekeli kapitalizmin yeniden görünür olduğu bu çağda Keynesçiliğin ekonomik yeniden yapılanmaya işaret etme kapasitesindeki sınırlılıklar yüzünden durgunluğun dönüşü olarak görünür (10). Ancak bu, deflasyonla beraber gelen klasik bir durgunluk değildir: Durgunluk bu kez enflasyonla ve yeni bir finansal patlama ile beraberdir. Üretken kapasitenin iktisadi çıkışlara nazaran aşırı birikiminin sonuçları bundan böyle artık aynı zamanda finansın ve para-sermayenin de bir sorunudur. Bunlar, Sweezy'nin 1990'larda yazdığı, finansal sermayenin birikim ve küreselleşme üzerindeki etkilerini, kapitalizmin başlangıcından beri karakteristiği olan bir süreç olarak tanımladığı son makalelerinde halen ele aldığı konulardır (11).

2. katkılar

Sweezy'nin Marksist ekonomi politığe ve Kuzey Amerikan kapitalizminin radikal analizine bir dizi önemli katkısını sınıflandırmak kolay olmayacaktır. Ancak, bazı konuları ve ABD'de sosyalistlerin zihnini meşgul etmiş kimi tartışmalara kilit müdahalelerini ayırtmak mümkündür.

kapitalist gelişme ve durgunluk:

Kapitalizm Nereye Gidiyor Marksizan iktisadın çarpıcı bir taramasını kapitalizmin durgunluğa eğilimine dair özgün bir değerlendirmeyle birleştiriyordu (12). Sweezy analizine nitel ve nicel değer problemleri arasında analitik bir ayırım yaparak ve Marksist kriz teorisine dair bir taramayla başlamıştı. Zamanın ampirik iktisadi düşüncesini önemli oranda takip ederek, karların düşme oranı tezini, sermayenin organik bileşiminin artı değer oranından daha fazla artmasının her durumda gerekli olmadığı temelinde reddetti. Bunun yerine, Sweezy'nin iddiasına göre kapitalist krizlerin anahtarı:

...kullanım-değerleri yaratmanın doğal teknik bir süreci olarak görünen üretimin amaçları ile değişim değerini yaygınlaştıran tarihsel bir sistem olarak görünen kapitalizmin amaçları arasında bir çelişki olduğunun algılanmasında bulunacaktır. Bu çelişki yalnızca varolmakla kalmaz; sonuçta kapitalist toplumdaki tüm diğer çelişkilerin kaynağı olan temel çelişkiyi oluşturur (13)

Bu Sweezy'nin, izleri kısmen Marx ve Rosa Luxemburg'a ve sonuçta Michal Kalecki ve Josef Steindl'a uzanan eksik tüketim teorisinin tutarlı formülasyonu idi. Ancak belki de en doğrusu bunun bir aşırı birikim teorisi olarak görülmesidir zira vurgu işçilerin tüketiminin sınırlı temelinden çok tüketim malları üretme kapasitesindeki genişlemenin talepten daha hızlı büyümesine dönük içsel eğilim üzerindedir. Diğer bir deyişle üretim malları üreten Departman 1'in üretken kapasitesi, Departman 2'nin tüketim mallarına olan talebini aşar, bu da sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi açısından temel bir uyumsuzluk yaratır. Bu, Sweezy'nin asla terketmediği temel teziydi. Problemi başlangıçta şöyle formüle etmişti:

"... üretimde durgunluk, üretken kaynakların atıl kapasitede kullanımı anlamında, kapitalist koşullar altında sistemin işleyişinin normal durumu olarak değerlendirilmelidir... Eğer böyle bakılırsa, tüm kriz sorunu yeni bir ışık altında görünür. Vurgu 'Krizi ve depresyonu getiren nedir?' sorusundan 'Genişlemeyi getiren nedir?' sorusuna kayar" (14).

Bu yorum, kitabın geri kalanındaki tekel, devlet ve dünya pazarı üzerine gözlemlere rehberlik eder. Sweezy için yatırımla ilgili problem, Kalecki'nin alaycı ifadesinde olduğu gibi, kapasiteyi artırmakta yararlı oluşuydu.

Sweezy'nin teorizasyonu bir yandan kapitalist büyüme sürecini sürdürmek için gerekli yeniden üretimin yollarının anlaşılmasını büyük ölçüde genişletmiş olsa da, aynı zamanda çeşitli endişelere neden olmuştur. Örneğin, piyasanın talep alanı için sözkonusu koşulların da kapitalist üretim yoluyla neden dönüşmediği hiç de açık değildir. Mesela, üretim araçlarını üreten işçiler, eğer sektörün genişlemesi yeterince güçlüyse sayısal olarak da artabilirler, böylelikle tüketim malları için talebi de artırırlar. Daha geniş bir biçimde ifade etmek gerekirse, artık dağılımının ve etkin talebin kaynak-

Tüm kriz sorunu yeni bir ışık altında görünür. Vurgu 'Krizi ve depresyonu getiren nedir?' sorusundan 'Genişlemeyi getiren nedir?' sorusuna kayar

larından biri gayri safi kardan yapılan harcamalardır. Ancak işçilerin yarattıkları katma değerden aldıkları payı arttırmak için verdikleri mücadele de bu etkiyi yaratır; faiz ödemeleri, vergiler ve benzerleri de. Ücretler konusu bu sayılanlar içinde en kritik olanıdır zira ücretlerin, bir yandan birikimi beslerken, bir yandan da üretkenlikle eşzamanlı olarak artamayacağına (hatta artı değerden daha büyük bir pay alamayacağına) dair hiçbir teorik sebep yoktur ve işçilerin kolektif olarak örgütlenmeye gösterecekleri yönelimin bunu tarihsel bir eğilim haline getireceği öne sürülebilir. Her şekilde, artı değer paylaşımını belirleyen sosyal güçlerin gösterdiği her eğilim sınıf mücadelelerinin güçlü belirleyiciliğinin bir sonucudur ve bu eğilimlerin tarihsel olarak incelenmesi gereklidir. Dolayısıyla, Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'daki (Alvin Hansen de dahil olmak üzere pek çok Keynesyen iktisatçıya karşı) tartışması, büyüme durumlarının etkin talep koşulları ile dengelenmesinin kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde gerçekleşme ihtimalinin zayıf olduğunu öne süren çok önemli bir Marksist argümanı temsil etmektedir. Ancak Sweezy, durumun neden böyle gerçekleşeceğine; sunduğu talebe katkıda bulunan ancak kapasiteyi değiştirmeyen yeni endüstriler, ticaret, başarısız yatırımlar, kamu harcamaları gibi maddeler içeren, eksik tüketime ters yönde işleyen güçler listesinin neden başarılı olamayacağına dair bir açıklama getirmemiştir. Bu konuya getireceği açıklama onun teknelci rekabet teorisi içinde yer alacaktır.

teknelci kapitalizm:

Sweezy, **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'daki eserinde tekelleşmeyi kapitalist durgunluğun ortaya çıkışının merkezine yerleştirmemişti. Eksik rekabet yalnızca kar ve fiyatlandırma gücü üzerindeki etkisi ile durgunluk eğilimini destekleyen güçlerden biriydi. Ancak; **Teknelci Kapitalizm**'de Baran ve Sweezy, Josef Steindl ve Michal Kalecki'nin kapitalizmin dinamikleri üzerindeki analizlerinden yola çıkarak, neden durağanlığın teknelci rekabet koşulları altında özel değil genel durum olacağı sorusuna işaret ederek, teknelci rekabet ve durgunluk konularını birbirlerine bağladılar. Eğer kapitalist rekabet kapitalizmin üretim güçlerini geliştirerek değer üretme kapasitesini zorunlu olarak itkiliyorsa, kritik soru üretilen artık değer kitlesi ve bu kitlenin hangi şartlar altında paraya dönüştürülebileceği olur. Baran ve Sweezy tarafından, çok sayıdaki sermaye arasındaki

tam rekabetin artık tekeller arasındaki eksik rekabet tarafından baskılandığı, ve bunun iktisadi artığın paraya dönüştürülmesinin koşullarını temelden değiştirdiği öne sürülmüştür. Gerçekten de, teknelci rekabet, mevcut faaliyet kapasitesi seviyesinde gayri safi kar marjlarını genişleterek, bir 'artan artık yasası' oluşturmuştur (15).

Bir temel formülasyonla, piyasa fiyatlarıyla iktisadi artık, üretilen toplam fiili (veya potansiyel) çıktıdan, kapitalist sistemin özelliklerine bağlı, pazarlama gibi diğer tüm giderleri içeren gerekli sosyal maliyetlerin çıkartılması ile bulunabilir. Daha da önemlisi, işçilerin gelirleri görelili olarak sınırlandırıldığında ve kapitalist kar marjları genişlerken, kapitalist büyüme veya durgunluk arasındaki kritik belirleyici soru, Kalecki'nin uzun zaman önce belirttiği gibi, kapitalistlerin artık ile ne yaptığıdır. Baran ve Sweezy, kapitalist firmaların elde ettikleri kardan yaptıkları tüketim ve yatırımların potansiyel artığı geciktirdiğini tartışmışlardır. Bunun mantıklı sonucu, firmaların durgunluk durumunda mevcut kapasiteyi eksik istihdam ederek faaliyet göstermeleridir. Dolayısıyla, bunun tersine işleyen ve talebi arttırmaya yönelik eğilimler (örneğin satış çabalarının artırılması, finansal spekülasyon, militarizm) gereklidir. Bir başka deyişle: "umutsuzcasına akıl dışı" Amerikan kapitalizmi. Bu akıl dışılık olmadığında "Teknelci kapitalist ekonominin normal hali durgunluktur... Kendi haline bırakıldığında ... teknelci kapitalizm kronik bunalım bataklığına giderek daha fazla gömülecektir." (16).

Kuşkusuz analizin merkezine "artık değer" yerine "iktisadi artık" kavramını yerleştiren bu kavramsal hamle bazı teorik uyarlamalar da taşımaktaydı. En önemlisi, değer üreten ve artık değere el konulması ve dağıtılması konusunda mücadele veren işçileri temsil eden aktif sosyal kurumlar, tüm sistemi kapsayan, artığın emilimine dair sorulara tabi kılınmıştı. Bu, kapitalist dinamiklerin ve emek sürecinin değerlendirilmesi ve Amerikan işçi sınıfının politik düzenine atıfta bulunulması açısından önemsiz denemeyecek analitik bedeller taşı-maktaydı. Ancak bu hamlenin, sıklıkla ve mantıksızca itham edildiği üzere emek-değer teorisinin terkedilmesini gerektirdiği, veya bazı başka analitik amaçlar doğrultusunda dolaşım ve üretim alanlarını bitirdiği o denli açık değildir. Sweezy'nin kendi görüşü, bu hamlenin kendisinin (veya Baran'ın) emek-değer teorisine verdiği desteği hiçbir şekilde değiştirmediği yönündeydi.

İşleyen ve talebi arttırmaya yönelik eğilimler (örneğin satış çabalarının artırılması, finansal spekülasyon, militarizm) gereklidir. Bir başka deyişle: "umutsuzcasına akıl dışı" Amerikan kapitalizmi

Daha önemlisi, **Tekelci Kapitalizm**'de, Hilferding'in **Finans Kapital**'i gibi, modern şirketlerin organizasyonel yapılarını, pazarlama ve finansal aktivitelerini ve genel yönetim yapılarını incelemesi açısından da önemli bir özgünlüğe sahipti. Modern şirketlerin organizasyonu ve bunun kapitalist dinamikler ve güçler hakkında işaret ettiği noktalar üzerinde halen pek az ciddi Marksist çalışma vardır (17). Ancak; Sweezy ve Baran'ın piyasanın yapısı konusunda öne sürdükleri değişimlerin neden rekabet ve birikimin etkilerini (bu etkilerin sadece yapılarını değiştirmek yerine) kökten değiştireceği çok açık değildir. Piyasa fiyatlarını belirleme gücü, şirketler, piyasa alanında, ortaya çıkan yeni endüstri ve sektörlerde veya uluslararası rekabetteki paylarını korumaya çalışırken rekabetin teknolojik gelişmeye dayalı olarak yoğunlaşmasına bir engel teşkil etmez. Bu bakış açısıyla, Lebowitz tarafından da tartışıldığı üzere, tekel sermayesi kapitalizmin saf halindeki bir bozulma değil, sermayenin, kendi içsel mantığı çerçevesinde değer üretimini arttırmak için birleşme yönünde gösterdiği gelişmedir.

Bu, zaman içinde Sweezy'nin de çalışmalarında giderek benimsediği bir konumdu. Ancak Sweezy, odak noktaları pazara giriş engelleri, fiyatlandırma gücü ve farklılaşmış kar oranlarının nicel boyutları olan tekel sermayesi anlayışını korudu. Önemli olan nokta, tekellerin fiyatlandırma gücündeki yükselişlerin, işçilerin pazarlık gücündeki düşüşlerin ve gelir dağılımında sermaye lehine olan genel kayışın 1970'lerdeki iktisadi kriz öncesinde belirlenmesinin güçlüğüydü. Sweezy'nin **tekelci kapitalizm analizi**, durgunluğun borç artışı ile sürdürülmesinin nasıl mümkün olduğu ve 1980'ler boyunca şirketler tarafından **buna verilen çeşitli tepkileri** büyük ölçüde açıklıyordu. Ancak analiz, ulusal ve uluslararası rekabetin **neden yoğunlaşarak neoliberal küreselleşmenin merkezi çelişkilerinden biri haline geldiği** ve Amerikan kapitalizminin, Amerikan toplumuna özgü sosyal güçler çerçevesinde mantıklı veya mantıksız olarak, **neden bu dayanıklılık ve esnekliği gösterip dünya ekonomisinin merkezinde kalabildiği sorularını** yanıtızsız bırakıyordu.

finansal patlama:

20. yüzyıl kapitalizminin, finansal sermayenin bütün farklı yapıları ve salınımlarını göz önüne almadan değerlendirilmesi güçtü. Finans kavramı durgunluğun kuramsallaştırılmasına asla tam olarak dahil edilmemiş olsa

da, Bellamy Foster tarafından not edildiği üzere (19), Sweezy 1970'lerin ekonomik krizi ile birlikte gelen 'finansal patlama'nın analizine büyük katkılarda bulunmuştur. Sweezy erken dönem çalışmalarında ABD'nin yönetici sınıfını oluştururken finansal ve endüstriyel çıkarlar arasındaki bağların şeklini belirlemiş, ancak buna rağmen **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'daki eserinde Hilferding'i finansal sermayeye aşırı vurgu yaptığı için "banka sermayesinin baskınlığı kapitalist gelişim sürecinde geçici bir dönemdir" (20) sözleriyle eleştirmişti. Ona göre endüstri tekelleri, farklılaşmış kar oranlarının avantajını giderek daha fazla kullanarak bankacılık sistemi yerine şirket için finansman yollarına başvurabiliyorlardı.

1970'lerdeki kriz Sweezy için kapitalist gelişmedeki baskın durgunluk eğiliminin tekrar görünür olduğu anlamına geliyordu. Sweezy'nin (bu dönemde çoğunlukla Magdoff ile ortak) yazılarında yatırımların duraklaması, sistemsel aşırı kapasitenin oluşması ve ücret ve kamu harcamalarında kemerlerin sıkılmasından çıkarttığı **sonuç tüketici**, şirket ve kamu borçlarının **iktisadi kriz** ve durgunluk açısından **talebe karşılık gelen kritik kalemler** olduğuydü. **Tekelci rekabetin sonucu**, Keynesyen mali ve parasal teşviklerin artan çıktısı ve istihdamda dönüşmek yerine eriyip enflasyon yaratmasıydı. Gerçekten de para-sermaye güçlenip zenginleşirken üretici sermaye durgun kalıyordu. Bu "finansal patlama" yeni finansal buluşlardan ve (altın ve para arasındaki yasal bağlantının kopmasından dolayı) parasal tabanın salt borca yönelik genişlemesinden güç alıyordu ancak merkezi belirleyicisi durgunluktu. Tekeller giderek artan bir şekilde zenginlik ve gelir yoğunlaşması yaratıyor ancak karlı reel yatırımlar için bir kapı oluşturmuyorlardı. Dolayısıyla, Sweezy ve Magdoff'a göre artığın giderek artan bir kısmı "tamamen finansal kanallara akıyor, ekonominin finansal üstyapsında büyük bir genişlemeye ve her çeşit spekülasyonla aktifte eşe görülmemiş bir patlamaya yol açıyor"du (21). Olgunlaşmış tekelci kapitalizmin kaçınılmaz sonucu finansal spekülasyonun oluşturduğu borç dağları ve giderek derinleşen kısır döngülerdi. Gerçekten de, küreselleşme üzerine yazdığı son makalelerde Sweezy başladığı noktaya dönmüştü: Tekel sermayesi evrilerek "finansal sermayenin zaferine" dönüşmüş ve böylece iktisadi ve politik güce giden anahtar nokta olmuştu (22).

Gerçekten de, Sweezy'nin yorumları da-
ima finansal aktivitelerin oluşturduğu sorunlar

Tekelci rekabetin sonucu, Keynesyen mali ve parasal teşviklerin artan çıktısı ve istihdamda dönüşmek yerine eriyip enflasyon yaratmasıydı

hakkında alaycı yargılar içerirdi. Magdoff ile ortak yazıları da hem iktisadi bir çalışma, hem de çok berrak bir sosyal analiz niteliği taşırdı. Ancak, finansın gel-gitleri üzerindeki dolambaçlı tezi, Sweezy'nin durgunluk teorisinde sermayenin döngüsünün en önemli entegre unsurları olma niteliğine sahip olan para ve üretim arasındaki sorunlu bütünleşmenin göstergesiydi. Keynesyen düşünce, Sweezy'nin kavramsal çerçevesine dolaylı yoldan belki de en çok bu konuda sızdıyordu. Zira Sweezy'nin çalışmaları (paranın sosyal bir güç ve birikim nesnesi olmak yerine tamamen kurgusal ve keyfi bir mülkiyet hakları silsilesi olduğunu öngören Keynesyen öznelciğe asla kapılmamış olsa da) finansal aktiviteleri tamamen spekülasyon ve rant sağlamaya yönelik olarak incelemesi yönünden Keynesyen düşünce ile paraleldi. Ancak finansal sermaye; zaman zaman spekülasyon aşırılıkları taşısa da; para sermayenin dağıtım ve kredinin en karlı aktivitelere, saf haldeki değişim değerinin peşinde koştuğunda, zaruri bir yönlendirici ve disiplin sağlayıcı rol oynar. Banka sermayesi bu konuda daima, metaforik anlamda sermaye birikiminin merkezi sinir sistemini teşkil eden endüstriden ayrı bir kurumsal özgülüğe sahip olmuştur. Bunun yanında, banka sermayesinin riski piyasaya yayma kapasitesini genişleten *hedg*e fonları ve türevleri gibi yeni finansal buluşlar, banka sermayesinin, bir yanda kredileri ve dolayısıyla geleceğe yönelik hesaplar içeren spekülasyon fonları vadelerinden önce paraya dönüştürebilmesini, diğer yanda ise yeni girişimlere ve daha da büyük ve karmaşık sabit sermaye yatırımlarına teminat verebilmesini sağlamıştır. Eğer Sweezy'nin çalışmaları finansın spekülasyon yönlerinin ve özellikle Amerikan kapitalizminin yeni ve merkezi bir özelliği haline gelen kredi patlamasının farkına varmamızı sağladıysa, artık finansal sermaye üzerinde geliştirilecek herhangi bir teorinin kredi-paranın kapitalist ekonomileri tüm şekillendirme biçimlerini açıklamaya hazır olması gerekmektedir.

emperyalizm ve bağımlılık:

Sweezy birikim sürecini daima üretici güçlerin gelişimi ve bu güçler ile kapitalist dünya pazarını oluşturan değişimler dizisi arasındaki karşılıklı bağımlılık olarak anlamıştı. Onun pazar konusundaki görüşü, pazarın kentsel merkezlerdeki sosyal ilişkilerdeki değişimleri tetik-

leyerek ve çevreyi ilkel birikim sayesinde dönüştürerek kapitalizme geçiş sürecini ilerleten güçlerden biri olduğu yönündeydi. **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'da emperyalizm, Lenin'in görüşlerine paralel bir biçimde kapitalizmin tekeli evresinin belirleyici özelliği olarak tanımlanmış ve çalışmanın önemli bir kısmı bu konuya ayrılmıştı. Bu çalışmada emperyalizmin çıkış noktası, sabit sermayenin üretiminin, tüketim mallarına olan talebin kapitalizmin normal gelişme sürecinde ortaya çıkan artışına nazaran genişlemesiydi. Aşırı birikim eğilimi tekelleşme ile birlikte tüketim eğiliminden daha baskın bir hal aldıkça, emperyalizmin yoğunlaşması da giderek belirginleşmekteydi. Geçerliliği bugün daha da belirginleşmiş olan bir paragrafta Sweezy şu yorumda bulunuyordu:

... *imparatorlukların yeniden başlayan yükselişi ve militarizmin tekrar güçlenmeye başlamış olması, devletin gücünün yoğunlaşmasına ve bu gücün gerek faaliyet alanının, gerekse fonksiyonlarının genişlemesine işaret etmektedir. Emperyalizm çağında birikim sürecinin çelişkilerinin olgunlaşması artan devlet aktivitesine, bilhassa iktisadi alanda yeni temeller sağlamaktadır.*

Sweezy'ye göre modern emperyalizm, tekeli kapitalizmin, merkezdeki iktisadi artışın sermaye ihracı ile emilmesini sağlayacak alanlara yönelik arayışının açık göstergesiydi.

Sweezy'nin merkezdeki birikimin dinamiklerinin 'geri kalmış bölgeler' için sonuçları konusunda ortaya attığı iddialar, Baran'ın **Büyümenin Ekonomi Politikası** isimli çalışmasında, tartışmanın küresel kapitalizmde çevre bölgelerinin konumundan başlatılması ile konunun merkezi haline getirilmişti (24). Bu bulgulara ilkel birikim süreçlerinin Batılı olmayan bölgeleri yükselen dünya pazarına dahil etme şekilleri incelenerek ulaşılmıştı. Kolonizasyon, çevre bölgelerde üretilen fiili artışın merkezdeki sınıf mücadelesi çerçevesinde emilmesini sağlayan (veya potansiyel artışın fiili artışa dönüşmesini engelleyen) tarihsel bir süreç başlatmıştı. Bu süreç, çevre ülke ve bölgelerdeki kapitalist gelişmenin ileri kapitalist bölgelerde izlediği yolu tekrarlamasını engellemişti. Uluslararası işbölümüne, dönüşüm ilişkilerinde ve ekonominin kar için organize oluyor olmasında kapitalizmin varlığı yadsınmazdı, ancak bu, tahrifata uğramış ve bozulmuş bir kapitalist gelişme süreciydi. Dahası, iktisadi artık yeni finansal sermaye ve tekeli mekanizmaları vasıtasıyla çevreden çekilmeye devam ediyordu. Baran ve Sweezy **Tekelci Kapitalizm**'de

Sweezy'ye göre modern emperyalizm, tekeli kapitalizmin, merkezdeki iktisadi artışın sermaye ihracı ile emilmesini sağlayacak alanlar yönelli arayışının açık göstergesiydi

şöyle tartışıyordu: "Yabancı yatırım, gelişmiş ülkelerden (gelişmemiş olanlara) normalin üzerinde sermaye ihracının yapıldığı kısa dönemler haricinde, hatta belki bu dönemlerde dahi, artığın bu ülkelere değil, bu ülkelerden dışarı, gelişmiş ülkelere aktarılmasının bir yolu olarak incelenmelidir." (25)

Bütün bu tezler emperyalizmin "bağımlılık teorisi" çerçevesinde yorumlanışının merkezi konularını oluşturdu. Sweezy ve **Monthly Review**, bilhassa Latin Amerika ve Çin'deki Amerikan emperyalizmine ampirik vurgularda bulunarak teoriye katkıda bulundular ve bu yaklaşımın temellerini attılar. Kapitalizm, Sweezy'nin deyişiyle "hem (görelî olarak az sayıda) endüstrileşmekte olan ülkeyi, hem de bu ülkelerin (görelî olarak çok sayıda) uydu ve bağımlılarını saran küresel bir sistemdir." (26) İktisadî geri kalmışlığın nedeni, kapitalizm bir dünya pazarı süreci olarak görüldüğünde, liberal modernleşme teorisinin dogmaları için paradoksal olarak, kapitalizmin yokluğu değil, kapitalist modernleşmenin kendisiydi. Ancak bu noktada Sweezy'nin genel kavramsal çerçevesinde acımasız bir ironi de yer alıyordu: dünyanın ekonomik merkezlerinde üretilen artığın emilmesi için yapılan sermaye ihracı, kısır bir döngü ile çevreden bu merkezlere artık transferi ile sonuçlanıyor ve tüm sistem çapında mevcut olan durgunluk ikilemlerini daha da içinden çıkılmaz bir hale sokuyordu. Kapitalist iktisadî sistemin temel çelişkisi artık gelişmiş merkez bölgede değil, gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasında yer alıyordu.

Sweezy'nin yazıları, Magdoff'un emperyalizm üzerindeki benzer çalışmaları gibi, savaş sonrası dünya piyasasının doğasını yeniden değerlendiren ilk yazılar arasındaydı. Bu çalışmalar, küreselleşme konusunda politik merkezden yazılan, teknolojik determinizme dayalı pek çok eserle veya bazı sol kesimlerden yazılan, devleti ve Amerikanın gücünü dünya pazarının ayrılmaz bir parçası olarak marjinalize eden incelemelerle karşılaştırıldığında geçerliliklerini halen dikkate değer biçimde korumaktadır. Ancak (Sweezy'nin çalışmalarında) dünya pazarı hiyerarşisinin açıklanması, değişim ilişkilerinde ve bu ilişkilerin ardında yatan politik güce, dolayısıyla değişim ilişkilerinin yerel sınıf mücadelelerinin koşullarını nasıl belirlediğine dayanmaktaydı. Dünya pazarındaki değişim ilişkilerinin, devletlerin birbirlerinden çok farklı sınıf yapılarına ve farklı yerlerdeki sömürü, artığa el konması ve emek süreçlerinin özelliklerine ne denli nüfuz edebildi-

ğine dair bir dizi sınırlama öne sürülebilirdi. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, artı ürün dünya pazarına giderek daha fazla sunuluyor olsa da, üretim ilişkileri geniş anlamda pre-kapitalist ve genelleşmiş meta değişimi ve özgür emek mevcut değildi. Değişim ilişkileri de çoğunlukla pre-kapitalist ilişkileri zayıflatmıyor, aksine güçlendiriyordu. Bazı başka durumlarda ise kapitalist sosyal ilişkiler net biçimde ortaya çıkmış ve üretici güçler düzenli olarak birikim yaratmaya başlamıştı ve bu vakaların kendi özgünlükleri çerçevesinde incelenmeleri gerekiyordu. Birkaç endüstrileşmiş doğu Asya ülkesinde görüldüğü üzere, derinden nüfuz edilmiş ve uzlaşmaya hazır bir ulusal burjuvanın varlığında dahi, bazı ülkeler merkezdeki gelişme seviyesine takdir edilir biçimde yaklaşmışlardı. Ancak, bu denli etkileyici olmayan ülkelerde dahi sermaye düzenli olarak birikim yaratıyor ve bunun beraberinde sınıf ilişkilerinde çarpıcı değişimler getiriyor, ama iktisadî merkezler ile arasındaki görelî gelir ve gelişme açığını sistematik olarak kapatmayı başaramıyordu. Gerçekten de, dünya pazarının kapitalizm geliştikçe bölgeler arasında eşitleyici bir rol oynayacağına dair neoliberal tezlerin aksine ülkeler arasındaki hiyerarşiye dayalı ilişkiler belirgin bir istikrar sergiliyordu. Sweezy ve bağımlılık okulu bu açık gerçekte ısrar etmekte fazlasıyla haklıydı. Ancak bu durum, uluslararası değişimin, serbest meta akışı ile çevreden merkeze transfer edilen değer, uluslararası hiyerarşiyi daha yüksek yatırım oranları sağlayarak, yeni buluşların yapılmasına olanak tanıyarak ve üretken güçlerin daha hızlı gelişmesini sağlayarak güçlendirme şekilleri konusunda halen daha derin incelemelere ihtiyaç olduğuna işaret ediyordu. İşaret ettiği bir başka şey ise sermayenin uluslararasılaşması ve bu çerçevede karşılıklı olarak birbiri içine nüfuz etmesi ile oluşan sınıfsal ilişkilerin artık büyük ölçüde dışsal dayatmaya dayalı olmadığıydı. Yabancı sermaye ulusal yönetim blokları dahilinde içselleştiriliyor ve çevre bölgelerdeki sermaye bile uluslararası iktisadî düzende kendine bir yer edinebiliyordu. Durum böyle iken, sosyal kırılmanın ana çizgisinin bulunacağı yer (Sweezy'nin bu durumun kapitalizmin eşitsiz gelişmesinin temel bir özelliği olduğu konusundaki haklı itirazlarına rağmen) dünya pazarında merkez ile çevre arasında değil, dünya pazarına dahil olan her devletin içsel yapısı, kendine has sınıf oluşumları ve üretim ilişkileriydi.

Dünya pazarının kapitalizm geliştikçe bölgeler arasında eşitleyici bir rol oynayacağına dair neoliberal tezlerin aksine ülkeler arasındaki hiyerarşiye dayalı ilişkiler belirgin bir istikrar sergiliyordu

amerikan sosyalizmi:

Sweezy'nin ABD'de sosyalist politikanın ilerlemesi üzerindeki incelemelerine "Üçüncü Dünyaçılık" etiketi altında verilen kolay bir yargı vardır. Bunun daha dikkatli telaffuz edilmesi gereklidir. Sweezy'ye göre devrimsel değişimler kapitalizmin bir dünya sistemi olarak yürürlüğe girmesine ve iktisadi artığın emilimi çevresinde oluşturulan politikalara bağlıydı. Bunların her ikisinin sermaye birikiminin dinamikleri tarafından belirlendiği düşünüldüğünde, Sweezy için sosyalist politikanın temel stratejik parametresi, işçi sınıfının tekelci kapitalizm ve emperyalizm politikasına entegre olmasından başka birşey olamazdı. İkinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'da "kapitalizm ABD'de halen güçlü bir yerleşik konuma sahiptir ve sosyalist güçlerin önemi henüz dikkate alınamayacak kadar küçüktür" yorumunu yapmıştı. Ancak Sweezy'ye göre sosyalizmin dünyanın pek çok bölgesinde kaydettiği ilerleme ile "emperyalizm iyileştiremeyeceği kadar ağır, ölümcül bir yara almış olabilir"di (28). Böyle bir bağlamda durgunluğu dengeleyen çıkışlar kesilecek ve kapitalizmin rakip sistem ile rekabet edebilmesi için iktisadi aktiviteleri üretken kapasiteye denkleştiren rasyonel organizasyonun gündeme alınması zorunlu olacaktı. Bu durumda sosyalizme barışçı bir geçiş mümkündü zira liberal reformistler ve sosyalistlerden oluşan bir ittifak kapitalist güçlerin demokrasinin önüne koyduğu engelleri aşabilirdi. Bu fikir, sistematik sosyalist ilerlemenin sadece olası değil, hayli mümkün görüldüğü dünya ayaklanması ve Halk Cephesi döneminde mantıklı görünüyordu. Ancak Sweezy kapitalizmin merkezlerindeki işçi sınıfı politikalarında yaşanan gelişmeler konusunda hep oldukça sessizdi. Merkezdeki politik ortamın onda yarattığı umutsuzluk yerini çevrede ortaya çıkan umuda bırakıyordu.

Soğuk savaştaki gelişmeler ve ABD'deki işçi sendikalarının ve solun büyük bir bölümünün Demokrat Parti'ye katılımı Sweezy'nin politik analizinde benzer yorumlarla yer aldılar. Ne devrimci, ne de sosyal demokrat bir partiye sahip olan Amerikan işçileri klasik bir "işçi aristokrasisi" (29) oluşturuyorlardı. Baran ve Sweezy, **Tekelci Kapitalizm**'de ileri ülkelerdeki işçilerin sisteme 'entegre' edildiklerini ve devrimci merkezin kökten bir biçimde çevre bölgelere kaydığını öne sürdüler. Bu çalışmadan sıkça alıntı yapılan bir bölüm şöyleydi:

Sanayi işçileri, Amerikan işçi sınıfı içinde küçülen bir azınlıktır ve temel sanayi

kollarındaki örgütlü çekirdek kesim büyük ölçüde birer tüketici ve toplumun ideolojik olarak koşullanmış bireyleri olarak sisteme entegre olmuştur. Marks'ın dönemindeki sanayi işçileri gibi sistemin seçilmiş kurbanları değillerdir... Pek tabii sistem seçilmiş kurbanlara sahiptir. Bu kurbanlar işsizler ve çalışamayacak durumda olanlar, göçmen tarım işçileri, şehirlerdeki büyük varoşların sakinleri... diğer bir deyişle, dışlananlardır... Dikkatimizi gelişmiş tekelci kapitalizmin içsel dinamikleri ile sınırlandırırsak, sistemi yıkmaya yönelik etkin bir devrimci hareket fikrinin fazla bir şansı olmadığı sonucuna varmamız kaçınılmazdır (30).

Ancak Baran ve Sweezy'nin netleştirdiği gibi, kapitalizm bir dünya pazarından oluşmaktadır ve devrimci yapılanmalar emperyalizm tarafından yaratılan "bağımlı ülkelerdeki bu sömürülen kitleler" içinde bulunabilir.

Neticede Baran ve Sweezy yorumu, ABD'deki sosyal güç dengeleri ve o dönemde iyice alevlenmiş olan Amerikan emperyalizmine karşı mücadele üzerine yapılmış sert ama gerçekçi bir incelemeydi. Dahası, Amerikan radikallerinin herşeyin üzerindeki politik zorunluluğunun Amerikan hükümetini ABD emperyalizmi konusunda hesap vermeye zorlamak ve tüm güçleriyle devrimci rejimlerin (ve beraberinde reformist rejimlerin) dünya kapitalizminden kopan (veya onunla arasındaki ilişkiyi dönüştüren) alternatif gelişme yolları oluşturma haklarını savunmak olduğu reddedilemezdi. Ancak ABD'de anti-emperyalist mücadeleyi hangi sosyal aktörler ilerletecekti? **Tekelci Kapitalizm**'de bu konuda tabii ki bizzat Sweezy gibi entelektüel muhaliflerden başlatılan çizgi, marjinalize edilmiş beyaz ırka mensup olmayan ABD vatandaşlarına ve radikal kanatlara yönelen öğrencilere kadar uzanıyordu. Bu cevaplar, 1960'lar bağlamında bir ölçüde akla yatkın olsalar da, aynı zamanda tatmin edici olmaktan fazlasıyla uzaktı, zira sosyalist enternasyonalizmin ve işçi sınıfı enternasyonalizminin zaruri gelişimi Amerikan işçi sınıfına değil, bu sınıfın dışındaki insanlara bırakılıyordu.

Bu, ABD'de anti-emperyalizm mücadelelerini sürdürebilmek için gerekli sosyalist politikayı geliştirmek için açıkça yanlış ayarlanmış bir stratejiydi. İşçi sınıfının temsiliyetini ciddi biçimde teorinin dışında bırakıyordu. Hiçbir kuşku gözetmeden, kapitalist gelişme sürecinde bir kere devrimci olamadıktan sonra, tamamen reformist olmuş ve artık ancak dışsal olay ve aktörlerce sarsılabilecek tekil bir işçi

Baran ve Sweezy'nin netleştirdiği gibi, kapitalizm bir dünya pazarından oluşmaktadır ve devrimci yapılanmalar emperyalizm tarafından yaratılan "bağımlı ülkelerdeki bu sömürülen kitleler" içinde bulunabilir

sınıfı çıkarı olduğunu varsayıyordu. Ancak işçi sınıfının çıkarları, temsiliyeti ve direnişi (Harry Braverman'ın bizzat **Emek ve Tekelci Sermaye** (32) isimli eserinde işaret ettiği gibi) oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu konularda tek bir şeyi "asli" olarak tanımlamak yerine tartışılması ve mücadele verilmesi gereklidir. Baran ve Sweezy'nin stratejisi kendisini görece olarak Amerikan işçilerinden izole eden bir anti-empyralist politika ve sosyal hareket planı öneriyordu. Bu neredeyse tamamen ABD'ye özgü bir politik stratejiydi. Sadece Kanada için dahi genelleştirilmesi mümkün değildi, zira Kanada'da Yeni Sol aynı mücadeleyi sendikal hareketin içine taşımış ve Kandalı işçi sınıfı içerisinde ciddi bir anti-empyralist ve sosyalist akım başlatmıştı (33).

Sweezy, 1970'lerdeki grev dalgaları ve neoliberalizme karşı verilen ilk mücadelelerde kapitalist merkezlerdeki radikal işçi hareketlerindeki gelişmelere daha açık oldu. Ancak bu konudaki duruşunu değiştirmede. Son dönemlerinde, Marx'ın mirası üzerindeki düşüncelerinde vardığı sonuç şöyleydi: "Devrimci değişimlerin temsilcisi olmanın gelişmiş ülkelerdeki proleteryanın yazgısında olduğu görüşünü destekleyecek tek bir mantıklı argüman yaratmak mümkün değildir." ABD'nin işçi sınıfının yapılanması ve temsiliyeti konusundaki sesizliğini ise korudu.

3. politik açmaz:

Sweezy, gerçekten de, politik iktisat alanının tamamında, 20. yüzyılda yaşamış herhangi bir Marksist iktisatçıdan daha fazla yeni düşünce yolu açmıştır. Amerikan Marksizmini onun katkıları olmadan düşünmek mümkün bile değildir. Durgunluğa dair teorik pozisyonu, yapısal krizlerin neden doğrudan yeni bir büyüme dalgası için gerekli durumu hazırlamak yerine kendi kendilerini yeniden üretme eğilimine sahip oldukları ve tekelleşmenin nasıl rekabeti nicel anlamda azaltmak yerine yeni rekabetçi bağlamlar yarattığı konularında pek çok soru işaretini ortadan kaldırmıştır. Durgunluk Sweezy'nin tüm çalışmalarında kapitalizmin normatif kavramsallaştırılması oldu. Bu tutum idealize edilmiş, kendi kendini dengeleyen pazarlara dair neoklasik teorileri zayıflatmış, Keynesyen yeniden dağılım politikalarının sınırlarına işaret etmiş ve Marksist teoriyi pek çok yeni sorunu araştırmaya zorlamıştır. Ancak, küresel kapitalist yayılımın gösterdiği esnekliği ve dinamikleri hakkında ve Amerikan kapitalizminin neden basitçe bir çö-

küş döngüsüne girerek tükenip ortadan kalkmadığı konusunda çok daha az açıklama sağlayabilmiştir.

Bu tutumun aynı zamanda Sweezy'nin Amerikan radikalizmine katkılarındaki anlayış olduğunun söylenmesi gereklidir. Başka hiç kimse onun bağımsız sosyalist solun entelektüel bütünlüğünü sağlamak uğruna verdiği çabayı göstermemiştir. Bu, Sweezy ve **Monthly Review**'un herşeyin ötesinde savunduğu konuydu. Sweezy, ilk zamanlarından itibaren mevcut komünist partilerin (ve onların Troçkist hareket içerisindeki yankılarının) Amerikan sosyalizmi açısından ilerlemeci bir yol değil, aksine birer engel olduklarının farkındaydı. Benzer şekilde, sosyal demokrasi de (Demokrat Parti içerisindeki kesimleri de buna dahil olmak üzere) uzun zaman önce kapitalizm ile barış yapmıştı. Bu konudaki politik netliği, bu partilere karşı sekte bir çizgi tuttuğu anlamına gelmiyor, ancak yeni radikal hareketlerin (siyahlara özgürlük mücadelesi, feminizm ve çevrecilik gibi) mücadelelerindeki otonomiye destek verdiğini ve ABD'de tutarlı bir sosyalist politika oluşturulabilmesi için yeni bir politik oluşumun gerekli olduğu konusunda ısrar ettiğini gösteriyordu. Tabii bu tutumlar Kuzey Amerika'da Yeni Sol'un belirleyici özellikleri oldu ve sosyalist ve Marksist düşüncenin ABD ve Kanada'nın entelektüel çerçevesinin ayrılmaz bir parçası olmasını sağladı. Ancak Sweezy ve Yeni Sol'un politikasındaki açmaz da bu noktada yatıyordu. Yeni bir sosyalist politika geliştirilmesindeki örgütsel deneyim geçiciydi ve neoliberalizmin ağırlığı altında marjinal bir girişime dönüşmüştü. Amerikan kapitalizmin ve toplumunun kırılma çizgilerinin eleştirisi yerli yerine oturmuştu ve bu çatlaklar herkesin gözünde önceden olmadığı kadar açığa çıkmıştı. Sweezy bu bozukluklara diğer herkesten fazla işaret etmişti. Ancak Kuzey Amerika solu, kapitalizmin sınırlamalarını aşma yeteneğimizi deneyen örgütsel yaratıcılık ve idealist canlılık konusunda hiç bu denli kısır olmamıştı. Ne olarak kalmak istemediğimizi biliyorduk, ancak hayal etmek, kendimizi ifade etmek ve olmak istediğimiz şey uğruna mücadele etmek konusunda tereddütlüydük. Paul Sweezy halen aramızda olsaydı, 21. yüzyılı başlatan, merkezinde yine ABD empyralizminin olduğu barbarlık karşısında Amerikan kapitalizmini eleştirmeye devam etmenin ve Kuzey Amerika için korkusuzca yeni bir sosyalist proje düşünüp gerçekleştirmenin ahlaki bir zorunluluk olduğu konusunda herkesten fazla ısrar ederdi.

Sweezy
halen
aramızda
olsaydı,
Kuzey
Amerika için
korkusuzca
yeni
bir sosyalist
proje
düşünüp
gerçekleştir-
menin
ahlaki
bir
zorunluluk
olduğu
konusunda
herkesten
fazla
ısrar
ederdi

kaynakça:

1. John Bellamy Foster, "Paul Marlor Sweezy, 1910-2004" www.monthlyreview.org/paulsweezy.html adresinden alınmıştır (Nisan 2004); Michael Lebowitz, "Paul M. Sweezy," *Political Economy in the Twentieth Century* içinde, Maxine Berg, (der.), (Oxford: Philip Alan, 1990). Sweezy, Perry Anderson'ın *Considerations on Western Marxism* (London: New Left Books, 1976) eserinde tanımladığı baskın entelektüel oluşum örüntüsünü takip etmektedir.
2. "Demand Under Conditions of Oligopoly," *Journal of Political Economy*, 47 (1939); *Monopoly and Competition in the English Coal Trade, 1550-1850* (Cambridge: Harvard University Press, 1938). Aynı zamanda ABD'de yayınlanan önlü Keynesyen broşür *An Economic Program for American Democracy'e* (New York: Vanguard, 1938) katkıda bulunmuştur.
3. *The Theory of Capitalist Development: Principles of Marxian Political Economy* (New York: Monthly Review Press, 1942). Bu, Kuzey Amerika'da Marksizan iktisat içerikli ilk temel çalışmadır. Öncelleri olan çalışmalar ise Louis Boudin ve İtalyan kökenli Amerikalı Lewis Corey (Louis Fraina) tarafından yazılmıştı. Bkz. L. Boudin, *The Theoretical System of Karl Marx* (Chicago: Charles Kerr, 1907); L. Corey, *The Decline of American Capitalism* (New York: Arno Press, 1972; ilk basım 1934); P. Sweezy, "The Influence of Marxian Economics on American Thought and Practice," *Socialism in American Life, Vol. 1* içinde, D.D. Egbert and S. Persons (der.), (Princeton: Princeton University Press, 1952); Paul Buhle, *Marxism in the United States* (London: Verso, 1987). Bunlarla karşılaştırılabilecek Kanada menşeli katkılar ancak 1960 ve 1970'lerde basılabilir. İngilizce konuşan dünyanın tamamında 1950'ler boyunca Marksizan iktisata pek az katkı yapıldı. Bunların en önemlileri Maurice Dobb, Ronald Meek, Joan Robinson, Paul Baran, Oskar Lange, ve Joseph Gillman'ın çalışmalarıdır.
4. Paul Sweezy, *Four Lectures on Marxism* (New York: Monthly Review Press, 1981), s. 13.
5. Bkz. Rodney Hilton vd., *The Transition From Feudalism to Capitalism* (London: Verso, 1978).
6. (New York: Monthly Review Press, 1966).
7. Bu konudaki çalışmalar içinde en önemlileri Huberman tarafından yazılmış iki kitaptır: *Cuba: Anatomy of a Revolution* (New York: Monthly Review Press, 1960); *Socialism in Cuba* (New York: Monthly Review Press, 1969). Ayrıca bkz. (Huberman ve Harry Magdoff ile birlikte), *Vietnam: The Endless War* (New York: Monthly Review Press, 1970).
8. Paul Sweezy ve Charles Bettelheim, *On the Transition to Socialism* (New York: Monthly Review Press, 1971). Aynı zamanda bkz. *Socialism* (New York: McGraw-Hill, 1949); *Post-Revolutionary Society* (New York: Monthly Review Press, 1981); "Questions on the Transition to Socialism," *Studies in Political Economy*, 18 (1985).
9. Bkz. aşağıdaki çalışmalar, tamamı Harry Magdoff tarafından: *The Dynamics of U.S. Capitalism* (New York: Monthly Review Press, 1970); *The End of Prosperity* (New York: Monthly Review Press, 1977); *The Deepening Crisis of U.S. Capitalism* (New York: Monthly Review Press, 1970); *Stagnation and the Financial Explosion* (New York: Monthly Review Press, 1970); *The Irreversible Crisis* (New York: Monthly Review Press, 1970).
10. "Keynesian Chickens Come Home to Roost," *Monthly Review* (Nisan 1974). Sweezy'nin Keynes üzerine pek çok değerli yorum içeren erken dönem yazılarının çoğu şu kitapta derlenmiştir: *The Present as History: Essays and Reviews on Capitalism and Socialism* (New York: Monthly Review Press, 1953).
11. "The Triumph of Financial Capital," *Monthly Review* (Haziran 1994); "More (Or Less) On Globalization," *Monthly Review* (Eylül 1997).
12. Bu çalışmanın temellerini oluşturduğu ekolün detaylı bir incelemesi için bkz: J. Bellamy Foster ve H. Szajfer (der.), *The Faltering Economy: The Problem of Accumulation Under Monopoly Capitalism* (New York: Monthly Review Press, 1984); J. Bellamy Foster, *The Theory of Monopoly Capitalism: an Elaboration of Marxian Political Economy* (New York: Monthly Review Press, 1986).
13. *The Theory of Capitalist Development*, s. 172.
14. *The Theory of Capitalist Development*, s. 177.
15. *Monopoly Capital*, s. 72. Bu kısım S. Tsuru'nun, *Has Capitalism Changed? An International Symposium on the Nature of Contemporary Capitalism* (Tokyo: Iwanami Shoten, 1961) çalışmasındaki tartışma ile beraber okunmalıdır.
16. *Monopoly Capital*, s. 363, 108.
17. Ancak bkz: S. Hymer, *The Multinational Corporation: A Radical Approach* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).
18. M. Lebowitz, "The Theoretical Status of Monopoly Capital," *Rethinking Marxism: Essays for Harry Magdoff and Paul Sweezy* içinde, S. Resnick ve R. Wolf (der.), (New York: Autonomedia, 1985). M. Howard ve J. King, *A History of Marxian Economics: Volume 2, 1929-1990* (Princeton: Princeton University Press, 1992), B. 6'daki yorum ile karşılaştırınız.
19. Bellamy Foster, "Paul Marlor Sweezy, 1910-2004,"
20. *The Theory of Capitalist Development*, s. 268.
21. P. Sweezy ve H. Magdoff, "Capitalism and the Distribution of Income and Wealth," *Monthly Review* (Ekim 1987), s. 13-14.
22. "The Triumph of Financial Capital," *Monthly Review* (Haziran 1994).
23. *The Theory of Capitalist Development*, s. 317.
24. *The Political Economy of Growth* (New York: Monthly Review Press, 1957), s. 304-306. Sweezy burada *The Theory of Capitalist Development*'taki temel tezlerin bazılarını özetlemiştir.
25. *Monopoly Capital*, s. 105.
26. *Modern Capitalism and Other Essays*, s. 163.
27. *The Age of Imperialism* (New York: Monthly Review Press, 1969); *Imperialism: From the Colonial Age to the Present* (New York: Monthly Review Press, 1978).
28. *Theory of Capitalist Development*, s. 360, 359.
29. P. Sweezy, *Modern Capitalism and Other Essays* (New York: Monthly Review Press, 1972), s. 163. Bu kısım 1967'de yazdığı "Marx and the Proletariat" makalesindedir. Verilen yanıt için bkz. R. Edwards, "Sweezy and the Proletariat," *Rethinking Marxism: Essays for Harry Magdoff and Paul Sweezy* içinde, S. Resnick ve R. Wolf (der.), (New York: Autonomedia, 1985).
30. *Monopoly Capital*, s. 363-4.
31. *Modern Capitalism*, s. 165.
32. (New York: Monthly Review Press, 1974).
33. Bu, Maurice Dobb'un daha önceden politik stratejinin Avrupa'da uygulanmasına dair değindiği bir noktadır. Bkz: "Marxism and Monopoly Capital," *Science and Society*, 30 (Güz 1966), s. 475.
34. "Marxism and Revolution 100 Years After Marx," *Monthly Review* (Mart 1983), s. 6.

Işık yüzlü marksist

1970'te Paul M. Sweezy'nin, hâlâ vazgeçilmez olan Marksist iktisada giriş kitabı **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'un Türkçesi yayımlandığında, ona, Türkiye'nin devletçi (güdümcü) iktisat siyasetleri eşliğinde kapitalizme geçişinin parlak bir özeti içerdiği bir "Önsöz" yazan Sencer Dıvıçoğlu sözlerine şöyle başlıyordu:

"Monthly Review'de buluşan L. Huberman, P. Baran ve P. Sweezy sacayağı çağdaş Amerikalı Marxistlerin en önemlilerindedir. L. Huberman ve P. Baran öldüler. P. Sweezy bu sacayağından sağ kalan tek kişidir. Yorgun ve ihtiyarlanmış olarak..." (çev. Aslan Başar (Başer) Kafaoglu, y.y., Ağaoğlu Yayın Evi, 1970, s. 9.)

2004 Şubatı'nın sonunda Sweezy'yi yitirmişimizin ardından geriye dönüp baktığımızda, yukarıdaki cümlelerin sonucusundaki yargının, fazlasıyla abartılmış olduğunu düşünmeden edemiyoruz. Bu satırların yazılmasını izleyen tam 34 yıl boyunca Paul Sweezy, düşünsel faaliyetini, hızını hemen hiç düşürmeden sürdürdü: **Monthly Review**'nin dünya Marksizmi içindeki yerini pekiştirdiği gibi, bu derginin hemen her sayısına, kendisi de şimdi doksan yaşını aşmış olan çalışma arkadaşı Harry Magdoff ile birlikte kaleme aldığı "Review of the Month" (ayın "icmal'i) yazılarıyla, çok sayıda kitaba denk düşen — ve nitekim belli aralıklarla kitaplaştırılan — bir uygulamalı Marksist teori birikiminin yaratıcısı oldu. Bir nokta daha var: 1970'ten 34 yıl geriye gidersek 1936'ya geliriz ki o tarihte Sweezy 26 yaşında bir delikanlıydı; London School of Economics'te ünlü antikomünist von Hayek'in "rahle-i tedris"inden geçmiş olmanın kıskırtıcı, Troçki'nin **Rus Devriminin Tarihi**'ni okumuş olmanın özendirici etkisiyle henüz çiçeği burnunda bir Marksistti. Demek Sweezy, imrenileşi bir uzun ömürlülüğün (1910–2004) mümkün kıldığı bir kıdem en az yarısını "yorgun ve ihtiyarlanmış olarak" geçirmiş oluyor. Paradoksun sırrını, gene S. Dıvıçoğlu'nun "sacayağı" benzetmesine başvurarak bulabiliriz. Bu mecaz bir ortaklaşa çalışma üslubunu dile getiriyorsa, Sweezy'nin Huberman ile Baran'ın

ölümlerinden sonra hiçbir zaman inzivaya çekilmediğini hatırd tutmak gerekir. Önce Harry Magdoff (**Emperyalizm Çağı**), daha sonra John Bellamy Foster, Robert W. McChesney, Michael D. Yates, kısa bir süre için Ellen Meiksins Wood gibi çalışma arkadaşlarının adları, derginin künyesinde hep Sweezy'ninkinin yanı başında yer aldı.

Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'unun hâlâ vazgeçilmez bir ders kitabı olma niteliğini koruduğunu söyledim. Bunun çeşitli nedenleri var. Birincisi, bazı Marksistlerin düşündüklerinin tersine, Marx'ın Kapital'inin, Marksist kapitalizm teorisini öğrenmek için daktik açıdan en uygun başlangıç noktası olmamasıdır. İkincisi, Sweezy'nin kitabının yayımlanışını izleyen yarım yüzyılda çıkmış "ekonomi politik el kitapları"nın büyük bir bölümünün, o dönemde bir devletler topluluğu hâlinde örgütlenmiş olan Stalin'ciliğin ekonomi politisini Marksist terimlerle haklı çıkarmayı gözetten, o arada klâsik ve özgün Marksizmi, kaçınılmaz olarak bir "resmî ideoloji"ye dönüştüren bir anlayışın ürünü olmasıdır. Üçüncü olarak ise, kitabın kendi meziyetleri üstünde durmak gerekir.

Sweezy, kitapta, Marx'ın değer, birikim ve bunalım teorisini sergiledikten sonra çok sayıda önemli teorik tartışmaya değinir; hatta bir emperyalizm ve faşizm tahlili sunarak Marx sonrası Marksizm alanına el atar. Kitabın ilk kez yayımlandığı 1942 yılı, bugün geriye dönüp baktığımızda çok daha rahatça saptayabiliyoruz ki yalnız genel olarak dünya için değil, bütün ülkelerin sosyalistleri için de, İngilizcenin *lingua franca* hâline gelmek üzere olduğu bir tarihtir. Sweezy bu kitapla Anglosakson Marksizm tartışması üzerinde kalıcı bir etki yarattı. Yazarın kendi deyişiyle "Kısa zamanda çok sayıda yabancı dile çevrilen bu kitabın, Marksçı iktisadî teorilerin incelenip yorumlanışının sistemleştirilmesinde önemli bir etkisi oldu." (Paul M. Sweezy, "Monopoly Capitalism," **The New Palgrave: Marxian Economics**, hzl. John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman, London, Macmillan, 1987, s. 300.) Dıvıçoğlu'nun

Nail
Satlıgan*

Sweezy,
"Kapitalizm
Nereye
Gidiyor" da
Marx'ın
değer,
birikim ve
bunalım
teorisini
sergiledikten
sonra
çok
sayıda
önemli
teorik
tartışmaya
değindir

* Dr.
İ.Ü. İktisat Fakültesi

değerlendirmesiyle "Eser ... marksist ekonomi politiği toparlamak ve ingilizce konuşan dünyaya Marx'ın ölümünden sonra Alman marksist iktisatçıları tarafından yapılan tahlilleri tanıtmak amacı ile yazılmıştır." (Divitçioğlu, "Önsöz," s. 10.) O kritik dönemde, "Alman Marksist iktisatçıları'nın, daha doğru bir ifadeyle, Almanca yazıp da, Marksist olan ya da sadece Marx ile ilgilenen düşünürlerin (Engels, Ka-utsky, Polonyalı Luxemburg, Avusturyalı Böhm-Bawerk, Polonyalı-Rus von Bortkiewicz, Grossmann, emperyalizm teorisinde Lenin'in esin kaynağı Hilferding vb.) katkılarını içeren bir *compendium*'u, Almancaya ve kit'a Avrupa'sı sol kültürüne olan nüfuzuyla belki yalnızca Sweezy kaleme alabilirdi.

Gelgelelim **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'un, bir ders kitabı olarak "vazgeçilmez" oluşu, elbette, onun "ideal" ya da mükemmel olduğu anlamına gelmez. Kitap, içerdiği "sistemleştirme" ile, savaş sonrası dünyada Marksist iktisat teorisinin öğrenilip tartışılmasını kolaylaştırdığı kadar, bu tartışmanın, niceleyici boyutu aşırı vurgulanmış bir değer teorisi yorumu üzerinde yoğunlaşmasında, değer biçimi tahlilinde ifadesini bulan özgül biçim sorunsalının geniş ölçüde ihmale uğramasında da, belirleyici oldu. Keza Marksizm'de parasal alanın uzun süre, neo-klâsik iktisatta olduğu gibi daha çok, "gerçek" iktisadî süreçleri örten bir tür peçe olarak ele alınmış olmasında Sweezy'nin yaklaşımının etkisi büyüktü.

Bu noktada, **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'a damgasını vuran niceleyici çerçevenin ve onun beraberinde getirdiği matematiksel tahlilin, ancak 1980'li yılların başlarından bu yana bazı Marksist çevrelerin şimşeklerini üzerine çekmeye başlayan bir boyutuna değinmek yerinde olur. Sweezy, Kapital'in III. cildinin yayımlanışından hemen sonra başlayıp bugüne dek süren "dönüşüm sorunu" tartışmalarını yorumlarken hem von Böhm-Bawerk'in Marx'a yönelttiği tutarsızlık eleştirisine hem de von Bortkiewicz'in bu "tutarsızlığa" bulunduğu çözüme hak verir. Bortkiewicz'in yaklaşımı, emek-zamanları yansıtan mübadele değerleri ile ortalama kâr haddini cisimlendiren üretim fiyatları arasındaki dönüşüm sorununu eş zamanlı denklemler cebri yardımıyla çözmeye dayanıyordu. On yıllar boyunca Sweezy'nin otoritesinin onayıyla gerek akademik gerek Marksist çevrelerde neredeyse itirazsız kabul gören bu çözümün, giderdiği umulan "tutarsızlık"tan çok daha vahim aykırılıklara yol açtığı 1970'li yıllarda görüldü. Eş

zamanlı denklemler cebri'nin üretim süreci (teknolojik değişme, sınıf mücadelesi) gibi, gerçek zamanda şekillenen bir alana uygulanışı, Marksist iktisadî tahlili zaman boyutundan yoksun bırakmak anlamına geliyordu. İan Steedman'ın başını çektiği bir çığır, Bortkiewicz'in cebirsel çerçevesini, dönüşüm sorunu tartışmalarının ilk evresinde su yüzüne çıkarmış sorun alanlarına uygulayarak yeni yeni "tutarsızlıklar" türetti. Bu yeni sorunlara, eş zamanlı denklemler cebri'nin, hemen hemen aynı anlama gelmek üzere Walras'çı genel denge yaklaşımının çerçevesi içerisinde kalınarak çözüm bulmak da, artık mümkün değildi. Sonuç, azımsanmayacak sayıda Marksist toplumsal bilimcinin önce Marksist iktisat teorisini, ardından, adım adım gelişen bir süreç içinde, genel olarak Marksizmi, sonra sosyalizmi, en nihayet de her türlü solu terk edışı oldu. Sweezy'yi eleştiregelen Marksistlerin bir temsilcilerinin deyişiyle "Walras'çı Marksizmin psikopatolojisi" (Alan Freeman) olarak tanımladıkları bu görüngüden **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'un birinci derecede sorumlu olduğu, olgusal gerçeklik payı su götürmez bir iddiadır. Şu da var ki, bütün bu hercümerci doğuran sorunların kökeni, Marx'ın yapıtının tümü içerisindeki yerleri, tartışmanın tarihçesi konusunda bilgilenecek, bir başka deyişle tartışma içinde bilinçli bir yer almaya hazırlanmak için en uygun başlangıç noktalarından birisi, hâlâ Sweezy'nin kitabıdır.

Kapitalizm Nereye Gidiyor'a farklı bir açıdan dönmeye çalışalım: Kitap, Marx'ın iktisadına bir giriş niteliğiyle Marksist tartışmaları özetler; o arada, Sweezy'nin kendisinin bu soruya cevabının ne olduğunu ana hatlarıyla sezdirir. Bu yaklaşımı "eksik tüketimci" olarak nitelendirenler çok oldu. Bence, bu yargıyı enikonu görelileştirmek gerekir. Sweezy, her şeyden önce, kapitalizmin iktisadî çöküşünü tüketim malları talebinin yetersizliği ya da — değişmez sermaye girdisinin sürekli artışının sonucu olarak — kâr hadlerinin azalışından türeten görüşlerden kendini ayırmaya çalışır. Sweezy'ye göre, kapitalizm bir iktisadî durgunluk eğilimi barındırır da, siyasal müdahale yoluyla bu eğilimin aşılması mümkündür. Bu, onun Keynes'e en çok yaklaştığı uğraktır. Bu açıdan bakıldığında "kapitalizmin nereye gittiği", ekonominin tunç yasalarından çok bir-biriyle mücadele hâlindeki sınıfların stratejileri ve bu sınıflar arasındaki güç dengelerine bağlıdır. Bu noktada, Sweezy'nin temel fikirlerin-

Sweezy,
her şeyden
önce,
kapitalizmin
iktisadî
çöküşünü
tüketim
malları
talebinin
yetersizliği
ya da
kâr
hadlerinin
azalışından
türeten
görüşlerden
kendini
ayırmaya
çalışır

den bir başkasına dikkat çekmek yerinde olur. Sınıf mücadelesi, çoğunlukla ulusal çerçevede içinde açılıp gelişse de bu çerçevenin ötesine taşar. Kapitalizmin nereye gittiği, dünya ekonomisi, emperyalizm ve milliyetçilikler arası çatışmalardan ayrılamaz. Sweezy'nin, bazılarıncı "üçüncü dünyacılık" olarak yerilecek olan düşünce çizgisinin başlangıcında böyle-sine isabetli bir saptamanın yer aldığını göz ardı etmemek gerekir.

Sweezy'nin Marksizme katılışı **New Deal** ve anti-Hitler koalisyon dönemine rastlar. Bunlar, ABD ile Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'na karşı askerî ve siyasal ittifak içinde olduğu yıllardır. (Sweezy'nin o sırada Almanya'daki ABD işgal kuvvetleri içinde istihbarat subayı olarak görev yapmış olması, ne yazık ki ülkemizde, sözüm ona "reel sosyalizm" in şu ya da bu merkezine yaranmayı komünistlik sayanlar tarafından CIA ajanlığı imalarına malzeme yapılmak istendi.) Savaş bitip de ABD burjuvazisi dış siyasette militan bir antikomünizme yönelince Sweezy, yeni koşullarda yapılması gerekenin, bağımsız bir sol inşa etmeye çalışmak olduğunu düşünenler arasında yer aldı. **Monthly Review**, 1949'da Leo Huberman ile birlikte kurduğu derginin — ve daha sonra kurulan yayın evinin — adı oldu. Dergi, ABD antikomünizmi ile Sovyet "komünizm" i arasındaki cepheleşmenin dışında kalarak 1960'lı yıllarda — İngiltere'deki *New Left Review*'ya benzer şekilde, ama siyasal pratiği ondan çok daha fazla vurgulayarak — "yeni sol" un teorik odak noktalarından biri olacaktı.

1950'li yıllarda faal siyasetin kenarına çekilmiş olan Sweezy'nin ilgi alanı içinde teorik sorunlar ön sıraya geçti. Bunlar arasında Sweezy'nin feodalizmden kapitalizme geçiş konusundaki açıklamasını vurgulamak gerekir. O tartışmanın bir başka merkezî figürü, iktisatçı ve tarihçi Maurice Dobb, bu geçişi top- rak sahipleri ile köylüler arasındaki sınıf mücadelesi, bunun sonucu olarak her iki sınıfın yeni bir bileşimden geçmesi, nihayet iki yeni temel sınıfın — burjuvazi ile proletaryanın — oluşmasıyla açıklıyordu. Sweezy, bu Ortodoks-Marksist yaklaşıma karşı, Avrupa, Afrika ve Amerika arasındaki üç taraflı ticaretin kapitalizmin oluşması açısından önemini vurguladı. Bu, dünya pazarının, kapitalist gelişmenin sonucu olarak değil, başlangıç noktası olarak görülmesi demektir. Sweezy ve **Monthly Review** okulunun geçen yüzyılın ikinci yarısının Marksizmi içinde üçüncü dünyacı bir damar

sayılmış olmasının ikinci bir dayanağı burada yatar. Kapitalizm başından beri bir "dünya sistemi" idiyse, sistemin aşılmasının ille metropollerde başlaması gerekmez; sistemin "çevre"sinden de başlayabilir. Böylece devrimin başlangıç noktası, Marx'ta metropollerin proletaryası, Lenin'de ise emperyalist zincirin "en zayıf halkası" iken kapitalist çevreye taşınmış oluyordu. Sweezy'nin Küba devrimine çalışma arkadaşlarıyla birlikte duyduğu büyük yakınlığın kaynağını da burada aramalıyız. Ancak **Monthly Review**'nin ve onun başyazarının, işçi sınıfı hareketinin geçmişinin ortaya çıkarılmış olduğu terimleri kullanacak olursak, "ikameci" olan, ama "öncücü" olmayan bu görüşlerinin, esas olarak **Tekelci Kapitalizm** (1966; Paul A. Baran, Paul M. Sweezy, çev. Filiz Onaran, Ankara, Doğan Yayın Evi, 1970)'in yayımlanışıyla örtüşen görece kısa bir zaman dilimiyle sınırlı kaldığını, en geç 1980'lerin başlarından beri işçi sınıfının dönüştürücü "eyleyciliği" konusundaki klâsik Marksist tutuma dönmüş olduklarını kaydetmeden geçemeyiz. Hele 1980'li yıllarda dünya solunda proletaryaya "veda" modası pek çoklarını etkilemişken Sweezy ile arkadaşları, bu akıma hiç yüz vermediler. Sweezy'nin aramızdan ayrıldığı gün, **Monthly Review**'nin ağ sayfasında yer alan bir yorumun başlığının "Can the Working Class Change the World (İşçi Sınıfı Dünyayı Değiştirebilir mi?)" (Michael D. Yates) oluşu ve yazının soruya olumlu cevap verışı bu açıdan anlamlıdır.

Böylece, Sweezy üzerine yapılacak her türlü dünden bugüne değerlendirmesinin, olmazsa olmaz ögesine gelmiş olduk: **Tekelci Kapitalizm**'e. Sweezy'nin, arkadaşı P. Baran ile birlikte yazıp onun ölümünden sonra tek başına yayıma hazırladığı bu kitap, kendisinin yapıtları arasında, Marksist öğretinin esaslarını bozmak anlamında "revizyonizm" suçlamasını en çok üzerine çekmiş olandır. O dönem, dünyanın her tarafında milyonlarca genç insanın, bir eleştiri silâhı olarak Marksizmi keşfetmenin coşkusuyla yaşadığı, bu coşkunun bir bölümünün bazen Marksistlerin kendi arasındaki tartışmalara abartılı suçlamalar şeklinde yansıdığı bir zamandır. Ama **Tekelci Kapitalizm** örneğinde, Baran ile Sweezy (B/S) tarafından açıkça sahip çıkılmış bir "revizyon" söz konusudur.

B/S'ye göre kâr haddinin azalma eğilimi yasası, kapitalizmin serbest rekabetçi döneminde geçerlidir. Tekelci kapitalizm dönemin-

1980'li
yıllarda
dünya
solunda
proletaryaya
"veda"
modası
pek
çoklarını
etkilemişken
Sweezy ile
arkadaşları,
bu akıma
hiç yüz
vermediler

de geçerli olan yasa ise, B/S tarafından formüle edilen şekliyle "fazlanın artma eğilimi"dir. (İngilizce aslı **surplus** olduğu için buna "artığın artma eğilimi" de diyebiliriz.) Marksistler arasında, B/S'nin tekeli sermaye tahlili böylesine "revizyonist" bir temele dayanıyor diye kiptan uzak duranlar varsa, bir uygulamalı Marksist iktisat şaheserini okuma tadından kendilerini yoksun bıraktıklarını bilmelidirler. Marksist gelenek içinde yazılmış başka pek az yapıt vardır ki, çağdaş kapitalist emperyalizmin hegemonyacı ülkesinin azınlık diktacısı iç yüzünü örten burjuva demokrasisi maskesini bu denli acımasızca düşürsün; o arada, yalnız iktisadî boyuta odaklanmanın çok ötesine geçip, askerlik, antropoloji, diplomasi, ırk, ulusal ve uluslararası siyaset vb. düzlemlerini işin içine katan mükemmel bir "makro-sosyal" bilim örneği versin. "Revizyon"a gelince, burada, olsa olsa eski deyimle bir "nakıs teşebbüs" söz konusudur. Çünkü B/S'nin "fazla"sı ile Marx'ın artık değeri arasındaki soyutlama düzeyi ve kapsam farkını bir yana bıraksak bile fazlanın artma eğilimi kâr haddinin azalma eğilimini nakzetmez. Hatta kapitalizmin gelişmesinde, bir yandan artık değer haddi ve kütlesi artarken, öbür yandan kâr haddinin azalışı — "uzun süreler" için dahi — tipik bir örüntüdür.

Tekelci Kapitalizm'in belki en büyük sorunu, başka bir yerde, bugünden bakıp anladığımız kadarıyla, kapitalizm tarihinin en uzun soluklu hızlı büyüme döneminden geçerken, bir "durgunluk" eğilimi teşhis edip, bunu neredeyse mutlaklaştırmasında, yatar. Kapitalizmin uzun dönemli hareket yasalarından yola çıkarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında inişli çıkışlı evrimini açıklamaya dönük daha olgun sentezlere B/S'nin **Tekelci Kapitalizm**'inden sonra ulaşıldı. Bunlar arasında Ernest Mandel'in **Der Spätkapitalismus** (1972)'u başta gelir. Ama Mandel'inki olsun başka yapıtlar (söz gelimi Paul Mattick'in 1969 tarihli **Marx and Keynes**'i) olsun gökten zembille inmedi; B/S'nin açtığı çığır izlenerek, verdikleri ipuçları geliştirilerek yaratıldı.

"Che" Guevara'nın, bütün öteki olumlu özellikleri es geçilmemek kaydıyla, büyüleyici güzelliğinden söz edildiğinde rahatsız oluyor muyuz? O hâlde Sweezy'nin de hakkını yemeyelim...

Sweezy'nin ölümünden sonra yazılmış "ağtlar"da, fiziksel çekiciliğine düzülen övgülerden geçilmiyordu. Kimi (ünlü Hintli Marksist iktisatçı Prabhat Patnaik), Sweezy'nin yakışıklılığını "olağanüstü", kimi (Amerikalı radikal iktisatçı Robert Pollin), "destansı" buluyordu; onu bir "Yunan tanrısı"na benzetenler (Amerikalı iktisat tarihçisi Alice Thorner) de vardı.

Aslında bu iltifatlar zincirinin uzun bir geçmişi, bir de umulmadık başlatıcısı var. Akademik neo-klâsik iktisadın "duayen"i Paul Samuelson, altmış beş yıl önce Harvard Üniversitesinde Sweezy'nin okul arkadaşısıydı. O günlerde düzenlenen ve ünlü Avusturyalı iktisatçı Joseph Schumpeter ile 29 yaşındaki Sweezy'nin Wassily Leontief'in yönetiminde "kapitalizmin geleceği"ni tartıştığı bir açık oturumla ilgili anılarını anlatırken, Kral Arthur efsanelerinden alınma bir sahne kurar (John Bellamy Foster, "Remarks on Paul Sweezy on the Occasion of His Receipt of the Veblen-Commons Award," **Monthly Review**, c. LI, Nu.: 4, Eylül 1999, s. 39-40'tan Paul Samuelson, "Memories," **Newsweek**, 2 Haziran 1969, s. 84). Samuelson'ın bu hikâyecikte Schumpeter'a biçtiği rol "hilebaz büyücü" (foxy Merlin), Sweezy'ye uygun gördüğü karakter ise Kral'ın kusursuz şövalyesi "genç Sir Galahad"dır. Samuelson'a göre tanrılar adaletsiz davranmış, Sweezy'ye "parlak bir zekâ"nın yanı sıra "güzel bir yüz ve nüktedanlık" da vermişti. Sweezy o gün çok göz doldurmuş olmalı ki Samuelson "O gece ona yıldırım çarpsaydı herkes, tanrıların hasedini üstüne çektiğini düşüncekti" diye devam eder.

Eskiden bizde, hayatının olgunluk çağına gelip de, iç dünyasının güzelliği yüzüne vurmuş insanlara "nur yüzlü" denirdi. Ne ki bu sözün, Sweezy gibi tutarlı bir maddeciye pek yakışmayacak ruhanî bir tınısı var. Bana "Mütevaffayı nasıl bilirdin?" diye soran olsa içimden, şöyle cevap vermek gelir: "Işık yüzlü bir Marksistti. Kitaplarıyla benim ilk öğretmenlerimden oldu. Memleketime uğradığında, sofrasında bulunmak onurunu yaşadım. Babası hasebiyle çok zengindi. İçinden çıktığı sınıftan başka kimseye ihanet etmedi. Bütün hayatı boyunca, ülkesinin mazlumları ezmemesi için uğraştı. Işık içinde yatsın!"

"Che"
Guevara'nın,
bütün
öteki
olumlu
özellikleri
es geçilmemek
kaydıyla,
büyüleyici
güzelliğinden
söz
edildiğinde
rahatsız
oluyor muyuz?
O halde
Sweezy'nin de
hakkını
yemeyelim

paul m. sweezy'den öğrenmek

(Havana'da bir anma için hazırlanmış notlar, 8 Mayıs 2004)

1966'da, Marksist iktisat alanında ilk makalem—Baran ve Sweezy'nin Tekelci Kapitalizm'inin bir eleştirisi—o sıralar editörlüğünü yapmakta olduğum **Studies on the Left** dergisinde yayınlandı. Kapital'i (3 cildi- en azından bir kez) okumuştum ve Marx'tan çıkarsamalarındaki hatalar konusunda benden yaşlı olanları eleştirmeye kendimi yeterli hissetmiştim.

Paul Sweezy'yi sonra tanıdım. Yılda bir kez New York'a geldiğimde onu Monthly Review ofislerinde ziyaret ederdim, ayrıca onu ve Harry Magdoff'u her yıl Yugoslavya Cevtat'da düzenlenen Dünyada Sosyalizm Konferansları'nda sık sık görürdüm. Yıllar boyunca haberleşmeye devam ettik. Paul'un sağlığının iyi olmadığını bildiğimden, Vancouver'daki son görüşmemizden sonra onunla görüşmelerimin bazılarını sakladığım bir dosya oluşturdum. Bu dosyadan birkaç alıntıyı sizinle paylaşmak istiyorum.

Ne kadar cesaretlendirici ve destekleyici olduğunun (yüzyüze buluşmalarımızda olduğu gibi) farkında olmama rağmen, bu dosyaları birkaç gün önce gözden geçirirken ne yaptığım ile ilgili olarak aynı zamanda ne kadar eleştirel de olduğunu görerek şaşırım. Açıkçası bunu atlamışım ve bu konuya şimdi de girmeyeceğim.) Polemiğe girmenin önemine dair vurgusunu hatırlamış olmak da beni şaşırttı. 17 Ağustos 1982'de, SPE'de yayınladığım bir makaleye dair lehte yorumlarından sonra, şöyle yazmış:

Sonuç olarak, eğer yaşlı bir adam genç birine öğüt vermeye cüret edebilirse, şunu sana tekrar tekrar önermeme izin ver (1) Marx'ı her iki cümlede bir alıntılımaya son vermelisin (2) kendi tarzını ve formülasyonlarını daha özgürce geliştirmelisin ve (3) çağdaşlarıyla çok daha güçlü eleştirel polemiklere girmelisin. Fazlasıyla ihtiyaçları var.

Kötü Marksizme meydan okuma ihtiyacı ve daha etkili olma görüşmelerimizde sürekli yer alan bir temaydı—hangi özel konuyu tartışıyor olursak olalım. Yapmış olduğum bir çalışmayla başlayan bir görüşmeler zinciri esna-

sında, 12 Haziran 1977'de bana, neden kararların düşmesi (KOD) sorusu üzerine bu kadar çok zaman harcadığını sordu:

"Yalnızca, kendinde ele alındığında, mekanistik teorileştirmenin bariz bir örneği değil; daha da kötüsü, diğer her yerde de bu türden bir düşünme biçimini teşvik ediyor. Tabii ki sınıf mücadelesinin hak ettiği merkezi konuma yeniden yerleştirilmesi gerektiği konusunda haklısın, ama biri 'sınıf mücadelesi' dediğinde aynı zamanda önemli soruları sormanın yanısıra aynı zamanda cevaplamış olduğu zannına karşı korunmalıdır." Bir kez daha, gerekli olan teorik mücadeleydi: "Seni, geleneksel KOD'culara saldırma işine, 'üretim güçleri' teorileriyle alay eden, sekterleri yerin dibine batıran, hepsini ve her türden sahte Marksisti dışarı çıkıp kavga etmeye zorlayan bir biçimde, daha fazla girmiş olarak görmeyi isterdim. Doğru yoldasın, ama olman gerektiği kadar etkili misin?"

Bunlar yine de, hiçbir zaman kendinde polemikler sorunu değildi. Konu her zaman Paul'un devrimci değişime olan güvenine bağlıydı:

Bugünlerde pek çok teori yüksek dereceden polemikvari olmalıdır, saldıran ve sahte Marksizmi yıkan ve Marksizme olması gereken rolünü yeniden kazandıran türden. Formal teoriler bütünü olarak değil, tarihi yorumlamanın tek yolu olarak ve bu nedenle devrimci eylemin tek güvenilir rehberi olarak.

Marksizm ondan bir biçimde sapan herhangi birine kolayca saldırdığımız bir öneri de değildi. İlk tartışma konularımızdan biri benim Yeni-Ricardoculara (ya da Sraffacılar) getirdiğim eleştiriler etrafında dönüyordu. Paul onlara karşı çok sert davrandığım konusunda endişeliydi. "Onlarla nasıl ilişkileneceğimize karar vermemiz gerek", diye yorum yapıyordu 17 Temmuz 1974'de. "Dostlar mı yoksa düşmanlar mı (fili ya da potansiyel), ayrıca onları nasıl gördüğümüz ve onlara nasıl davrandığımız problem üzerinde herhangi bir etkiye sahip mi?" Açıkça bu düşünce okulunu (ve Ma-

Michael A. Lebowitz*

Çeviri:
Sermin Sarıca Marangoz**

İlk tartışma konularımızdan biri benim Yeni-Ricardoculara (ya da Sraffacılar) getirdiğim eleştiriler etrafında dönüyordu. Paul onlara karşı çok sert davrandığım konusunda endişeliydi

* Simon Fraser University, Economics Department, Kanada

** Araş. Gör. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Bölümü

urice Dobb'u) hatalı bulmakla birlikte, Paul gerçek düşmanın kim olduğunu biliyordu. 30 Aralık 1973'de, Yeni-Ricardocular üzerine şöyle yazıyordu:

Bunlarla ilgili sorun –ve onları (anlamaya çalışarak) eleştirmemiz gereken bakış açısı- bu gün ve bu çağda Marksist olmayan etkili bir kapitalizm eleştirisini hayal etmenin bir anlamı olmadığıdır. Sraffacılığın gerçekten Marksizmin bir tür varyantı olduğunu sananlar, Dobb gibi örneğin, yanlış yoldalar. Görevimiz (1) onları doğru yola çekmeye çalışmak ve (2) gençleri, yanlış yollarında onları takip etmekten alıkoymak. Diğer bir deyişle Marksizmi olduğu gibi, devrimci bir siyasi pozisyonla olması gereken bağlantısıyla birlikte kapitalizmin mutlak eleştirisi olarak etkili bir biçimde kurmak. (yine de elbette ilerideki belirsiz gelişmelere vâkıf olmak anlamında değil)

Paul'un nasihatlerine yeterince uyduğumu söyleyemem. (Hala Marx'tan çok fazla alıntı yapıyorum.) Ama, ondan kesinlikle çok şey öğrendim. 1989'daki çalışmasını 20. yüzyıl siyasi iktisadı üzerine bir kitapta yer alacak bir makale için yeniden gözden geçirirken (ve ardından bu mektuplara tekrar göz atarken), babasının hiçbir şey bilmediğine karar veren ve 10 yıl sonra da aradaki zamanda babasının ne kadar çok şey öğrendiğini keşfederek şaşırarak genç adamın hikayesini hatırladım. O makalede belirttiğim gibi, Paul "zamanımızın önemli sorularına işaret etmişti ve hiç kimse (kendisinin neoklasik iktisatçılar için söylediği

gibi) onun 'küçük ve giderek önemi azalan sorularla' uğraştığını söyleyemez. Sonuçta 'ileri sürülen sorularla onları cevaplamak için kullanılan yöntem arasında gerçekten sersemletici bir uçurum' olsa da." Özellikle, Paul'u harekete geçiren devrimci değişim için duyulan o arzu olduğunu unutmamak önemlidir.

Makalemi, Paul'un Harry Braverman'ın **Emek ve Tekelci Kapitalizm** kitabına yazdığı önsözden bir alıntıyla bitirdim: "Dünyanın geri kalanının çoğundaki benzerleri gibi, kadın ve erkek yurttaşlarımızın büyük çoğunluğunun çalışma hayatlarını harcamakla yükümlü kıldıkları üzücü, korkunç, hayal kırıklığı yaratan biçimi bilincime acı verici ve unutulmaz bir biçimde kazınmıştır." Ve şunu ekledim: Duruma bir son vermeye katkıda bulunma Paul Sweezy'nin 78 yaşında hala hedefiydi. Durgunluğa dair genel teorisinden çıkardığı ders aslında buydu: Bu "bize gerekli olanın tekelci kapitalizmin reforme edilmesi değil, iktisadi faaliyeti, sermayenin daha büyük bir zaferi için değil ama insanların daha fazla imkana sahip, yaratıcı hayatlar sürmelerini hedefleyen ve daha iyi, güvenli bir yaşamın ihtiyaçlarını karşılamak üzere organize eden bir sistemle değiştirilmesi olduğunu öğretir".

Bugün burada Havana'da Karl Marx ve 21. Yüzyılın Zorunlulukları üzerine İkinci Konferans'ta Paul Sweezy adına bir anmanın düzenlenmesinin çok iyi düşünülmüş olduğu kanaatindeyim –O Marksist bir teorisyendi, bir devrimciydi ve ölümüne kadar Küba'nın dostuydu. Teşekkürler, Paul.

Paul'u harekete geçiren devrimci değişim için duyulan o arzu olduğunu unutmamak önemlidir

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları:

- İktisat Dergisi her ay yayınlanan hakemli bir dergidir.
- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergi'de yayınlanmak üzere gönderilen her tür yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta iktisat olmak üzere sosyal bilimler alanlarıyla sınırlıdır.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Bir disket ve dört adet A4 boyutunda çıktıyla teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazarın (yazarların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşılabilecek iş ve cep telefonlarını, e-mail adreslerini belirten bir kapak yazısı yolmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynakça yer almalıdır.
- Makale ile birlikte 50-100 kelimelik İngilizce bir özet verilmelidir.

türk muhalif iktisat yazınının kaynaklarından biri olarak p.m. sweezy ve monthly review okulu: eleştirel bir okuma için ipuçları - I

1-Giriş: Sweezy ve Monthly Review Okulu ve Türkiye'de Muhalif Yazın

Power Elite or Ruling Classes adlı kitapçığı küçük bir sahafta bulduğumda çok sevdim. Ama kitabı sahafa uzattığımda sahaf kitabın yazarı olan Paul Marlor Sweezy'in öldüğünü söyledi. O an için yıllar öncesini hatırladım: Yaşamı anlama çabasına girdiğim yıllarda özellikle Marksist çalışmalarda yer alan bir çok kavramı hemen hemen hiç anlamıyordum. Bu durumu bu konularda danıştığım abime anlattığımda kütüphanesinden çok değer verdiği bir kitabı bana uzattı. Kitabın adı **Kapitalizm Nereye Gidiyor? Kapitalist Ekonominin Marxist Eleştirisi** idi. O yıldan (1980'lerin başı) günümüze kadar Sweezy'nin çalışmaları bireysel düşünce oluşumumda farklı vesilelerle oldukça etkin bir yere sahip oldu.¹ Daha sonra detaylı olarak düşündüğümde P. M. Sweezy hakkında iki temel açılımın benim için önemli olduğunu gördüm. Yazıyı bu açılımlar etrafında geliştirmek anlamlı olacak.

Geçen yıllarla birlikte ilk olarak **Kapitalizm Nereye Gidiyor**² adlı kitabın (orijinali *Kapitalist Gelişme Kuramı*) her şeyden önce K. Marx'ın çalışmalarını özellikle de *Kapital*'i sadece anlamayı kolaylaştıran bir el kitabı olmadığını anladım. Orijinal başlığında işaret edilen **Kapitalist Gelişme Kuramı** ve çeviride aslında içeriğe uygun olarak verilen isim **Kapitalizm Nereye Gidiyor'da** Sweezy K. Marx'ın çalışmalarını farklı bir çerçeve içinde değerlendiriyordu. Özellikle 20 yıla yakın bir zaman sonra yazılan **Tekelci Kapitalizm** adlı çalışmada da **Kapitalist Gelişme Kuramı**'na ilişkin yöntem daha belirleyici olmuştur. Kapitalizmi anlama ve açıklama çabasında belirleyici bir uğrak olan bu iki çalışmada K. Marx'ın çalışmasının kapitalizmin belirli bir tarihsel dönemi olan rekabetçi aşamaya uygun olduğu öne çıkan vurgu olmuştur. Her iki kitap, ısrarla işaret edildiği üzere, sadece muhalif Marksist alternatif yazının uzun süredir devam eden suskunluğunu bozmamış, aynı zamanda aşağıda detaylandıracağımız Marksist yazın için önemli olan bir dizi tartışmayı da başlatmıştır.

P. Sweezy ve P. Baran'ın çalışmalarını eleştirmek üzere gerçekleştirilen çalışmalar, diğer değişkenlerle de birleşerek, bugün J. Bellamy Foster'in işaret ettiği gibi "orijinal ve içsel bütünlüğü olan" ve *Monthly Review* olarak adlandırılan bir okulun oluşmasına neden olmuştur. Bir dergi etrafında gerçekleşen ve görece içsel bütünlüğü olan bu okul, sadece Amerika'da değil dünyanın dört bir yanında alternatif çevreleri etki altına almıştır. Ahmet Tonak ile Sungur Savran'ın Sweezy ile yaptığı söyleşide Sweezy, Monthly Review Okulu olarak tanımlanan grubun (Leo Huberman, Harry Magdoff, Paul Baran ve Harry Braverman) ABD'den daha çok dışarıda etkili olduğuna işaret edecektir.³ Özellikle Türkiye gibi ülkelerdeki muhalif yazında bu okulun analizlerinin etkin olmasının, bu okulun dünyayı anlama ve açıklama tarzları ile ilişkili olduğunu düşünüyorum. Bu ilişkinin sorgulanması düşünsel pratiklerle yaşanan süreçler arasındaki ilişkileri açığa çıkaracaktır.

Bu belirleme yani Sweezy ve dolayısıyla *Monthly Review* okulunun etki alanının dünya ölçeğinde geniş olduğuna ait düşünce yukarıda işaret ettiğim ikinci noktayı öne çıkarıyor: P. Sweezy ve Monthly Review okulunun Türkiye'de muhalif alternatif çevreler için önemi üzerine düşünmek. Daha doğrudan bir vurgu ile muhalif iktisat yazını açısından önemini tartışmak. Eleştirel bir genellemeye yönelerek şu ifadeyi kullanabiliriz; Türkiye'de yaşanan süreci anlama çabasındaki muhalif iktisadın⁴ üyeleri ısrarlı bir şekilde analizlerinde hangi teorik-kavramsal çerçeveden hareket ettiklerini belirtmiyorlar. Diğer yandan kuramsal-kavramsal belirlemeden kaçınılmasına rağmen, yapılan analizlere bakıldığında genellikle farklı kuramlara ait kavramların eş zamanlı olarak aynı metinde kullanıldığını görüyoruz. Burada kullanılan yöntemin 'birakalım olgular kendi dillerince, kendi zenginliklerinde konuşsun' türünde bir seçimin sonucu olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü gözlemlenen olgular genellikle kavramlara yani genellemelere gidilerek analiz ediliyor. Buradaki anla-

Fuat
Ercan*

Marx'ın
çalışmasının
kapitalizmin
belirli
bir tarihsel
dönemi
olan
rekabetçi
aşamaya
uygun
olduğu
Sweezy'nin
çalışmalarında
öne
çıkaran
vurgu
olmuştur

* Marmara
Üniversitesi

ma-açıklama heyecanı sağlıklı olmakla birlikte, bu heyecan ne yazık ki genellikle kavramsal bir dil kullanmaktan çekinme ya da daha da kötüsü akademik dünyanın kendi tanımladığı sınırları aşmama çabası gibi farklı değişkenlerle birleşiyor. Sonuç olarak içinden çıkmadığımız eklektik metinlerle karşılaşyoruz. Bu konuda onlarca örnek gösterebiliriz, ama gerek yazının sınırları gerekse konunun kişisel bir boyuta ulaşmaması için doğrudan örnekler vermemeyi tercih edeceğiz. Ama örnek olarak önemli bir çalışmada olduğu gibi, Marx'ın *Kapital*'in girişinde önemle işaret ettiği "kapitalist üretim tarzının belirleyici olduğu toplumlarda zenginliğin biçiminin 'malların olağan üstü birikimi" olduğu yönündeki vurgu yapıldıktan sonra, "artı-değer" yerine *iktisadi artığın yaratılması* ya da *mark-up* oranlarından hareketle açıklamalar yapmanın oldukça sorunlu olduğunu işaret etmemiz gerekiyor. Marxist analizde oldukça belirleyici olan *para-sermaye* kavramına referans verilmeden genel geçer iktisadın tanımladığı anlamda bir *sıcak para* kavramı kullanılması ya da sınıfsal bir dille başlayıp teknolojinin nötr dünyasından bahsedilmesi gibi birbiri ile iyi geçinmeyen kavramların çelişkili dünyasında kaybolmamak işten bile değil. Burada sorun farklı kuramsal çerçevelerin varlığında değil, farklı yapısal özellikler dolayında biçimlenen ve belirli kuramsal çerçeveler içinde hayat bulan kavramların eşzamanlı olarak kullanılmasında yatıyor. Özellikle son yıllarda Türkiye'de muhalif alternatif yazının kuramsal-kavramsal kökenlerinin neler olduğunu anlama çabalarında bu anlamda çok da sağlıklı sonuçlar alamadığımızı rahatlıkla söyleyebiliriz. Örnek olarak neden 'artı-değer' değil de 'ekonomik artık' kavramının kullanıldığının, neden 'sömürü' ya da 'kâr oranı' değil de 'mark-up' kavramının kullanıldığının detaylı bir açıklamasına rastlamış değilim, oysa bu kavramsal tercihler eleştirel olmayan genel geçer yazın ile eleştirel Marksist yazın arasında oldukça detaylı tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların tarihi aynı zamanda analiz tarzlarını da belirliyor. Bir analizde mark-up oranlarından bahsedildiğinde araştırma nesnesine ilişkin açıklamaların genel çerçevesi de belirlenmiş oluyor; artık böyle bir analizde 'fiyatlar' yada 'firmalara' ilişkin niceliksel bilgiler kullanılmak zorundadır. Bu ısrarlı kısa açıklamadan sonra Türkiye'de muhalif yazının, daha çok da alternatif iktisat yazınının en önemli kaynağının P. Sweezy'nin öncülüğünü yaptığı Monthly Review

Paul Marlor Sweezy

Okulu olduğunu söylemek istiyorum. Korkut Boratav hocanın (bu sayıda) işaret ettiği "Buna rağmen, Sweezy'nin ölümü anında Türkiye'de fazla bilindiğini sanmıyorum" belirlemesi ve yine "yapıtlarının Türkçe çevirileri, otuz beş yıl öncesine aittir" belirlemesine katılmamak mümkün değil. Ama muhalif yazında P. Sweezy ve Monthly Review Okulu'nun oldukça önemli bir yerinin olduğunu söyleyebilirim. Bu etki bazen açık ama genellikle örtük bir şekilde görülüyor. Yılların muhalif söyleminde bu ekolün sosyalizasyon kanalı ile kuşaktan kuşağa aktarıldığını söyleyebiliriz. Bu belirleme bir kaç sorunun üzerinde durulmasını gerekli kılıyor. İlk elden P. Sweezy ve Monthly Review okulunun sahip olduğu görece kendi içinde tutarlı analizlerin Marx'ın analizlerinden oldukça farklı olduğuna işaret etmemiz gerekiyor. Sahiplenici bir konuma düşmemek için Monthly Review okulunun belirlemelerinin, Marx'ı farklı yorumlayan analizlerle çatışma halinde olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Sadece gerçekliği açıklama tarzı olarak değil, alternatif politikalar belirlemede önemli farklılıklara yol açan bu analizlerin eleştirel bir mesafe ile gözden geçirilmesi anlamlı olacaktır. Türkiye gerçekliğinde P. Sweezy ve Monthly Review okulu oldukça etkin olmuş (bir tercih ve genellikle de örtük olarak kabul ve kullanma anlamında), buna karşılık bu Okul'a yönelik eleştiriler ise genellikle dolaşıma girmemiş, gündeme alınmamıştır. Muhalif yazının bu tarz etkinliklere girmemesinin nedenleri farklı biçimlerde açıklanabilir, ama bu aşamada neden farklı okullar değil de P. Sweezy ve

Türkiye'de muhalif yazının, daha çok da alternatif iktisat yazınının en önemli kaynağı P. Sweezy'nin öncülüğünü yaptığı Monthly Review Okulu'dur

Monthly Review Okulu'nun etkili olduğu sorusu da özel bir önem kazanıyor. Bu soruyla bağlantılı olarak Monthly Review okulu ile Türkiye'deki muhalif yazının-hareketin hangi alanlarda örtüştüğünün sorgulanması anlamlı olacaktır.⁵ Bu yazının yazarı açısından, P. Sweezy ve Monthly Review okulunun Marksist bilgi kuramı ve politik pratikleri açısından sorunlu olduğuna işaret etmek ve bu etkiler kanalıyla Türkiye'deki analizleri anlamak önem kazanıyor.⁶ Ama diğer yandan genel olarak böyle bir çabanın Türkiye'de muhalif iktisat-yazının kendisi ile teorik referansları arasındaki ilişkileri açığa çıkarması açısından gerekli ve hatta zorunlu olduğunu düşünüyorum. Her iki durumda da P. Sweezy ve Monthly Review Okulu'nun temel teorik ve politik yönelimlerinin muhalif iktisat yazını tarafından sadece tüketilmek yerine, üretken bir şekilde gözden geçirilmesi gerekiyor. Bu hiç kuşkusuz uzun erimli bir çabayı gerektiriyor. Bu yazının sınırları içinde sadece böyle bir analiz için gerekli ipuçlarının neler olduğuna işaret edilmeye çalışılacak.

II- Sweezy ve Monthly Review Okulu'nun Temel Yönelimleri Üzerine

P. Baran ve P. M. Sweezy **Tekelci Kapitalizm** adlı çalışmalarının girişinde Hegel'den bir alıntı yaparlar: *Gerçek Bütündür*. Gerçekten de P. Sweezy ve P. Baran bu çalışmaları; "yalnız iktisadî boyuta odaklanmanın çok ötesine geçip, askerlik, antropoloji, diploması, ırk, ulusal ve uluslararası siyaset vb. boyutları için içine katan mükemmel bir "makrososyal" bilim örneği verirler".⁷ Fakat P. Sweezy ve P. Baran'ın "bütün" kavramını, onun açığa çıkışı *an* ve *biçimlerinden* hareketle tanımladıklarını söyleyebiliriz. Kapitalist toplumsal ilişkileri *an* üzerinde yoğunlaşarak açıklama çabası **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'da analize içkin, ama tam ifadesini bulmamış şekilde yer alırken, **Tekelci Kapitalizm**'de temel çaba oluyor. Kitabın yazıldığı dönemi tanımlamada temel belirleyen *tekelci kapitalizm*'dir. Yazarların kapitalizmin tekelci bir aşamaya geçtiği yönündeki belirlemelerinde temel vurgu, kapitalizmin bu aşamasında daha önce Marx'ın analizlerinde işaret edilen kapitalizmin yapısal özelliklerinin tamamen farklılaştığı yönündedir. Yazarlara göre "Kapitalizmin Marx'çı çözümlemesi, son çözümlemede, hala rekabetçi iktisadın varsayılmasına dayanmaktadır" (Baran ve Sweezy, 1970, 5). Dönemin açığa çıkan etkin *biçimi* olarak devasa fir-

malar ve bu firmaların varlığına yol açan eğilim olarak tekelleşme *biçimi* kapitalizmi bir *bütün* olarak tanımlayan temel özellikler olarak değerlendiriliyor. "Bugün kapitalist dünyadaki tipik iktisadi birim, belli olmayan, bilinmeyen bir pazara az miktarda, homojen çıktı üreten küçük şirket değil, bir sanayinin, hatta çeşitli sanayilerin çıktılarının oldukça büyük bir kısmını üreten, fiyatlarını, üretim hacmini, yatırımlarının türlerini ve miktarlarını denetleyebilen büyük çapta bir girişimdir." (Baran ve Sweezy, 1970, 7). Olgusal olarak açığa çıkan temel *biçim* olan büyük firmalar ve tekelleşme gerçeğine işaret edip, bu gerçeklikten hareketle kapitalizmin bütünsel özelliklerini açıklamak oldukça büyük sorunlara yol açıyor. Bu aşamada P. Sweezy'nin görece daha tutarlı olduğu **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'daki haklı uyarısını gündemimize almamız gerekiyor: "Yöntem konusunun tartışılması ekonomide de diğer alanlarda olduğu gibi yorucu ve sonuçsuz görünür. Ama bundan kaçınılırsa ciddi yanlış anlamaların meydana çıkması tehlikesi vardır... Böyle bir çalışma Marx konusunda çok önemlidir. Çünkü Marx'ın katkılarında orijinal ve anlamlı olanların bir çoğu metodolojik nitelik taşır" (Sweezy, 1970, 81). Sweezy'nin bu uyarısı oldukça anlamlıdır. Her ne kadar Marx ve Marksist açıklamalar yönetime indirgenemez ise de Marx'ın katkıları belirli bir yöntem olmadan anlaşılabilir. Marksist yöntem ve marksist tarihsel teorik temeller açısından yaklaşıldığında P. Sweezy ve P. Baran'ın analizlerinde *an*, açığa çıkan *görünüm*ler dolayında açıklamanın oldukça sorunlu olduğunu açıkça işaret etmemiz gerekiyor. Kapitalizme karşı olmada oldukça duyarlı ve içten olsa da, bu tarz analizler *eleştirel amprisizmin* ötesine geçemiyor.

Sweezy ve Monthly Review okulunun belirleyenlerini açığa çıkarmak için, bu okulun bir özelliği daha detaylandırılmalı. Bu analizlerde *Marx'ı iktisadın teknik dünyasına çekerek* anlama/açıklama belirleyici bir eğilim. Eleştirel ampirik analizin dolaylı bir sonucu olarak tanımlayacağımız bu eğilim, Marx'ın sınıfsal özellikler dolayında biçimlenen kavramlarının iktisat disiplininin içine çekilmesine neden olmuştur. Sweezy'nin **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'una bu yönde yapılan en anlamlı eleştiri Harry Cleaver tarafından ortaya koyulmuştur: "Bir çok iktisatçıda olduğu gibi Sweezy için de sermaye birikimi dar anlamıyla tanımlanmıştır. Yani büyüyen belirli bir miktar para, üretim araçları ve mallarla harekete geçirilen emek

Eleştirel
ampirik
analizin
dolaylı
bir sonucu
olarak
Marx'ı
iktisadın
teknik
dünyasına
çekerek
anlama/açıklama
eğilimi,
Marx'ın
sınıfsal
özellikler
dolayında
biçimlenen
kavramlarının
daraltılmasına
neden
olmuştur

olarak tanımlanmıştır." Cleaver bu tarzın Leontief yada Harrod-Domar'ın kabul edeceği bir dil ve biçimle bağlantılı olduğunu dile getirecektir.⁸ Özellikle Marx'a yada Marxist analizlere yönelik en önemli eleştiri ve dahası Marx'ın teorik çerçevesinin geçersizliğini kanıtlamak için temel referans olan "*değerlerin fiyatlara dönüşümü*" P. Sweezy'in bu çalışmasının da temel belirleyeni olmuştur.⁹ P. Sweezy kâr oranı ile fiyatların dönüşüm problemini analiz ederken, *değer yönelimli* Marx'a özgü problemi fiyat terimleri ile açıklamaya yönelmiştir. Bu eğilim **Tekelci Kapitalizm**'de daha da belirginleşmiştir. Günün kapitalizminin rekabetçi dönemden farkı tekelci kapitalizmin "dev şirketlerden meydana gelmiş" bir sistem olmasıdır (Baran ve Sweezy, 1970, 64). Bu iki dönemi tanımlayan temel ayrım için şu ifade kullanılmıştır; "Bu ikisi arasındaki ayrım iyi bilinir ve şu varsayımla özetlenebilir: Rekabetçi kapitalizmde girişimci birey *fiyat kabul eden*, tekelci kapitalizmde şirket *fiyat koyandır*" (Baran ve Sweezy, 1970, 66). Bu temel belirleme Cleaver'e göre neoklasik firma teorisi ile Keynesyen makro teorinin karışımı bir dildir.¹⁰ Aslında sadece bu çalışmada değil, neredeyse tüm okulda belirleyici olmuş iki önemli kaynak daha vardır. Bu kaynaklardan biri eleştirel ampirizm ve kurumsal analizin önemli ismi olan T. Veblen ile yine eleştirel bir çerçeveye sahip olan C. Wright Mills'dir. Veblen'in üretken olan ve finansal olan ayrımı daha sonra Keynes'in finans ve üretim arası ilişkileri açıklamasında etkili olmuştur. Bu etkinin en açık dile gelişi – Türkiye'deki muhalif yazında sıkça işaret edilen – *Gazino Kapitalizmi* veya *finansal patlama* yönündeki açıklamalar olacaktır.¹¹ Girişte işaret ettiğim **Power Elite or Ruling Classes** başlıklı kitapçık aslında **Tekelci Kapitalizm**'in yazıldığı yılları önceleyen ve ABD'nin bu dönemde farklılaşan ve dönüşen sınıf yapısını analiz eden Mills'in **The Power Elite** çalışmasını inceler. Sweezy bu çalışmanın **Tekelci Kapitalizm** gerçeğini doğrulayıcı bir içeriğe sahip olduğunu açıklar. Aynı çalışmada Sweezy, Mills'i analizini daha da ileriye taşımadığı için eleştirmese bile ona sitem edecektir.¹² Ancak, tüm bu farklı referanslarına rağmen Sweezy ve Baran'ın çalışmalarında iktisat disiplini egemen konumdadır. Özellikle eleştirel yazının yoğun eleştirisine maruz kalan, iktisat disiplinindeki *fiyat ilişkileri* analizlerinin temel belirleyeni olacaktır. Bu eğilimi Paul Mattick oldukça erken bir tarihte yoğun bir eleştiri yağmuruna tutacaktır. Mattick eleş-

tirisini Marx'ın analizi ile Baran ve Sweezy'nin analiz tarzlarını karşılaştırarak gerçekleştirir.¹³ Yazar'a göre Marx kapitalist gelişmeyi *emek değer ve artı-değer teorileri* kavramlarından hareketle analiz etmiştir. Oysa Baran and Sweezy piyasa ilişkilerinin özünde fiyat ilişkileri olduğunu ve bu yüzden tekelci kapitalizmi analiz ederken de mutlaka fiyat mekanizmasından hareket edilmesi gerektiğini belirtirler.¹⁴ Marx'a göre fiyat ilişkileri ancak değer ilişkilerinden hareketle analiz edilir. Bu anlamda da Baran ve Sweezy'nin iddialarının tersine Marx'ın analizi rekabetçi kapitalizm varsayımı üzerine inşaa edilmemiştir. J. Weeks'in Sweezy ve Baran'ın rekabet kavramına yönelik eleştirisi oldukça açıktır. Weeks'e göre rekabet kavramı, rekabet edenlerin sayısı ve büyüklüğünden hareketle açıklanamaz. Rekabetin değişim alanı ile sınırlanıp tarihsel olmayan bir şekilde analiz edilmesi burjuva politik ekonomisinin temel özelliğidir. Weeks rekabet kavramının birikim kavramı ile yakından ilişkili olduğunu, fakat birikim kavramının kavramlaştırılma ve anlaşılmasının rekabet kavramını öncelediğini belirtir.¹⁵ D. Yaffe aynı anlama gelecek daha açık bir ifade kullanır: "Rekabetin bilimsel analizi, genel olarak sermaye kavramına sahip olmadığımız sürece mümkün değildir."¹⁶ Genel olarak sermaye ya da birikim dinamiklerini tanımlayan değer ilişkilerini açığa çıkarmadığımız zaman, rekabet olgusunu anlayamayız. Sermayeye ilişkin dinamikler, bireysel sermayeler dolayında kendini yıkıcı bir güç olarak açığa çıkardığı oranda *rekabet* olgusu anlaşılır. Böylece rekabet olarak tanımlayacağımız olgu, sermayenin temel işleyişini açıklamaz sadece rekabet sürecini daha görünür kılar.¹⁷

Değer ilişkileri yerini fiyat ilişkilerine bırakırken, Marx'ın analizinde önemli bir yer tutan dönüşüm problemi, yani değerlerin fiyata dönüşmesi problemi gündeme alınır. Dönüşüm problemini ele alan analiz, kâr oranlarının düşüş teorisinin geçersizliğini açığa çıkaracak bir çerçeveye dönüşür. Sweezy'in kâr oranlarına yönelik analizi, Marx'ın sınıfsal yönelimi olan *kâr oranlarının düşme eğilimi* analizini iktisadın dar kalıpları içine çekmenin en belirgin örneğini oluşturuyor. Marx'ın iktisadi kategorileri sosyal ilişkiler dolayında tanımlama yönündeki ısrarlı çabasına karşılık, Sweezy eleştirilerini parasal kâr oranı ifadesinden hareketle gerçekleştiriyor.¹⁸ Sweezy değer kategorileri olarak, değişken sermaye (v), sabit sermaye (c) artı-değer (s), sömürü oranı (s/v) ve sermaye-

Sweezy ve Baran'ın çalışmalarında iktisat disiplini, özellikle de iktisat disiplinindeki fiyat ilişkileri analizlerinin temel belirleyeni olacaktır

nin organik bileşimi (c/v) kavramlarına yaklaşımında iktisatçıların sıkça tercih ettiği yöntemi kullanıyor. Değişkenlere matematiksel nicelikler olarak yaklaşıyor. Sweezy kâr oranının $s/(c+v)$, pay ve paydalarını değişken sermaye (v) bölerek $(s/v)/[(c/v)+1]$ ifadesine ulaşmıştır. Cleaver'in ifadesi ile Sweezy bu matematiksel dönüşümden mutludur, çünkü kâr oranı bu şekilde Marx'ın temel referansları olan *sömürü oranı* ile *sermayenin organik bileşimi* arasındaki ilişkiler dolayında açıklanmaktadır. Sweezy'in mutluluğunu kendi dilinden aktarmak anlamlı olacaktır. Marx eğer kâr oranlarının düşmesi eğilimini kapitalin organik bileşiminin, artık-değer sabit kalırken, yükselebileceği hesabına dayandırıyor ise "buna karşılık, aynı zaman içinde artık-değer oranının değişmeyeceği varsayımı ispatlanabilir mi?" (Sweezy, 1970, 190). Sweezy "bu varsayımın sonuçlarının nelerle varacağını açığa çıkarmak bir zorunluluktur" vurgusunu yapar ve sonuç olarak "Marx'ın kâr oranlarının düşme eğilimi kanunu inandırıcı görünmüyor" yönündeki temel tesbitini ortaya koyar (Sweezy, 1970, 194). Bu sonuç sadece Marx'ın işaret ettiği bu eğilimin geçersiz olduğunu göstermez, aynı zamanda kapitalizme ait bir çok özelliğin yeniden tanımlanmasına neden olur. Böylece sadece kâr oranlarının düşüşüne ilişkin temel eğilimin sınıfsal olduğu yönündeki vurgular yerini parasal değişken ve fiyat mekanizmalarına bırakmaz, aynı zamanda kapitalizmin temel problemi kâr oranlarının düşüşü değil de, büyük firmaların piyasadaki etkinliklerine bağlanır. Özellikle de büyük donanımına sahip şirketlerin fiyat belirlemedeki etkinliklerine bağlanır. Her ne kadar P. Sweezy, M. A. Lebowitz'e "sakallıdan çok alıntı yapma" yönünde bir uyarı yapmışsa da (Lebowitz'in bu sayıdaki yazısı) Marx'ın da kendi inşaa ettiği kuramsal çerçevenin içini boşaltan kavramsal değişikliklere karşı söz hakkı olması gerekiyor. Bu anlamda alıntı değil de, sadece küçük bir hatırlatma yapalım. Marx *Kapital*'de şu açıklamayı yapar: Metalleri değişim iliş-

kileri içinde gözlemlediğimizde onların değişim değeri sanki kullanım değerinden tamamen bağımsızmış gibi görünür. Onları kullanım değerinden soyutlarsak, değerle karşılaştırırız. Değişim değeri, değerın açığa çıkış biçimi ve kendini ifade etme tarzıdır. Böylece değeri onun açığa çıkış tarzından bağımsız değerlendirmeliyiz. Metallerin değişim ve kullanım değerinin ve dolayısıyla değer biçimlerinin sınıfsal olduğunu işaret etmek, Marx'ın sisteminde iki önemli boyutu açığa çıkarır. Bir yandan sistemin birikimli yapısal özelliklerini gösterirken, diğer yandan sistemi tanımlayan farklı nesnel sınıfsal konumları açığa çıkarır. Değer biçiminin sınıfsal boyutu, metalaşan işgücü biçiminde belirginleşir. Emegın kendine ait iş yapma potansiyelini bir meta olarak üretim sürecine sunduğu andan itibaren, bireylerin sahip olduğu işgücü *sosyal* ve *soyut* bir biçime dönüşür. Bu ilişkiyi Marx, Engels'e yazdığı mektupta kendisinin *Kapital*'deki en önemli buluşu olarak açıklayacaktır.¹⁹ Kapı, defter yada herhangi bir metanın değeri, bu anlamda öncelikle sınıfsal ve sosyaldır. Kapı, defter ya da herhangi bir metal diğer özelliklerinden arındırdığımızda sadece onlara içkin olan ve onların üretilmesi için harcanan işgücü kalacaktır. Yani Ahmet, Mehmet ya da Ayşe'nin sahip oldukları ve *sistemin yapısal belirlemeleri* dolayında *değişim değeri* olarak işlev gören ve metalara içkin olan *soyut insan emeği* karşımıza çıkacaktır. Yukarıdaki ifade yani "değerin doğası ile onun açığa çıkış biçimi arasındaki ilişkiyi" bu açıklamalar ışığında düşündüğümüzde iktisadın fetişleştirici-apolitikleştirici özelliğini daha bir anlamış oluruz.

Sweezy ve Monthly Review okulunun sahip olduğu bu yöntemin tekil sonuçlarını önümüzdeki sayıda detaylandıracağız. Bu bölümde ayrıca Türkiye'deki muhalif iktisatçıların P. Sweezy ve Monthly Review okulundan hangi açılardan etkilendiğini analiz etmeye çalışacağız.

"Değerin doğası ile onun açığa çıkış biçimi arasındaki ilişkiyi" doğru kavradığımızda iktisadın fetişleştirici-apolitikleştirici özelliğini de daha bir anlamış oluruz

dipnotlar:

1) Farklı vesileleri kısaca işaret etmek P. Sweezy'nin Türkiye'deki 25 yıllık etkileme alanının benim öznelliğimde açığa çıkışının ifadesi olacaktır. Bu aynı zamanda yazılan yazının temel referanslarını da verecektir. İlk olarak *Kapitalizm Nereye Gidiyor*'da karşılaştığım Sweezy adıyla daha sonra *İktisada Giriş* dersinde "dirsekli talep eğrisi" açıklanırken karşılaştım. Hocamız bizlere korku saldığı için bu derste Sweezy'nin benim kısa süre okumaya çalıştığım Sweezy ile aynı insan olup olmadığını sormadım.

Sonra feodalizmden kapitalizme geçiş tartışmalarını anlamaya çalışırken M. Dobb'la girdiği tartışma dolayında gündemime/gündemimize düştü. Gelişme Sosyolojisi ve az gelişmişlik sorununu anlama sürecinde "emperyalizm" ve bağımlılık kavramları üzerinden yürütülen tartışmada da yeniden karşılaştım. 1990'lann başında finansal dinamiklerin belirleyici olduğu bir dönemde Gazino Kapitalizmi yada üretim-finans ilişkilerinin analizinde çok daha güçlü bir etki ile Sweezy gündemimize yeniden girmişti.

- Sevgili Nail Satlıgan ve Sungur Savran'ın derleme çalışmaları, para ve kapitalizm ilişkisini anlama yönünde öğrenme merakımızı bir çok arkadaşta olduğu gibi bende de kamçladı. Bu heyecanla kapitalizmin yapısal-tarihsel özelliklerini anlamak üzere doğrudan Marx'ın kendi çalışmalarını okumaya başladım. Bu okumalardan sonra Sweezy ve özellikle Magdoff gibi Monthly Review okulunun bu dönemdeki yazarlarına ait sorular-sorgulamalar başladı. İlerleyen yıllarda yani son yıllarda Türkiye'yi analiz eden muhalif iktisatçıların teorik referanslarını anlamaya çalışırken, Monthly Review Okulu ve Sweezy'i bu sefer daha detaylı bir şekilde anlama süreci başladı. Bu çabanın yoğunlaşarak devam ettiği dönemde, Sweezy vefat etti. Ölümünden sonra Sweezy hakkında yazılanları okudukça, etik-entellektüel-politik heyecanını uzun süre koruyan ve kapitalizmin olgusal olarak önemli dönüştürme geçirdiği her aşamasında teorik-politik katkılarda bulunan bu güzel insana hayranlığım daha bir arttı.
- 2) P. Sweezy, **Kapitalizm Nereye Gidiyor** (çev. Aslan Başar Kafaoğlu), Ağaoğlu Yayın Evi, 1970.
- 3) Ahmet Tonak ve Sungur Savran'ın gerçekleştirdiği söyleşi için bkz: http://www.glovesoff.org/history_files/sweezy/sweezy_tonak.html
- 4) Burada özellikle muhalif tavır değil de vurgulu bir şekilde muhalif iktisat ifadesini neden kullandığımı ileri de açıklamaya çalışacağım.
- 5) Kapitalizm Nereye Gidiyor olarak Türkçeye çevrilen *Theory of Capitalist Development*'a önsöz yazar S. Divitçioğlu bu yazısında Sweezy'in çalışmasına özgü yanları öne çıkarmadan genel olarak Marx'ın Kapital'deki kavramlarla Türkiye gerçeği arasında bağlantılar kurmakta. Aynı yazısında yukarıda işaret ettiğimiz Türkiye'deki sosyal bilimcinin (hocamızın değişimi ile İktisatçı) henüz bölük pörçük bazı tahliller yaptığını ama teorik bir katkıda bulunamadığını ve yarının iktisatçısının bu işi mutlaka başaracağına inandığını belirtir. Önsöz 1970 yılında yazılmıştır yani 35 yıl önce!
- 6) Özünde Türkiye'de muhalif ve alternatif çerçevelerin teorik referanslarını anlama çabası ile başlayan bu yazı bir derginin sayfa kısıtını aşacak boyuta ulaşmıştır. Yazıda ileri sürülen iki düzeyden sadece ilk kısmı el alınabilmiştir.
- 7) Bkz. Nail Satlıgan'ın bu sayıdaki yazısı.

- 8) H. Cleaver "Karl Marx: Economist or Revolutionary?" (ed: S. W. Helburn ve D. F. Bramhall) içinde, **Marx, Schumpeter and Keynes: A Centenary Celebration of Dissent**, (Armonk: M.E.Sharpe, 1986).
- 9) Bu yöndeki temel eleştiri ve bağlantılar için David Yaffe'in "Value & Price in Marx's Capital," **Revolutionary Communist** No. 1 1976.
- 10) Bkz. yukarıda işaret edilen Cleaver'ın çalışması.
- 11) İşaret edilen etkilemeler belirgin bir biçimde Harry Magdoff ile P. Sweezy'in çalışmalarından derlenen **Stagnation ve Financial Explosion** adlı çalışmada gözlemlenebilir. (Monthly Review Press, New York, 1985)
- 12) "Power Elite or Ruling Classes" (ed: P. M. Sweezy) **Modern Capitalism and Other Essays** (içinde) (Monthly Review Press, 1972)
- 13) P. Mattick "Monopoly Capital" <http://www.marxists.org/archive/mattick-paul/1966/monopoly-capital.htm> sitesinden alınmıştır. Yazı ilk Merlin Press'de yayınlanan **Anti-Bolshevik Communism** çalışmasından siteye aktarılmıştır.
- 14) P. Sweezy aslında Kapitalizm Nereye Gidiyor adlı çalışmasında "Marx'ın yönteminin hatalı olduğunu gördükten sonra, hatanın kaynağını gösterdik ve problemin akla uygun şekilde nasıl çözümleneceğini gösterdik" vurgusunu yaptıktan sonra, sorunun önemini açıklamaya çalışırken iktisat mantığını, D.Yaffe ve diğerlerinin ifadesi ile Rikardocu eğilimi açık bir şekilde dile getirir: "Marx'ın kendisi, şurası kesin ki, fiyatın hesaplanış sorununa ikinci derecede önem vermiştir. Bizim ilgilendiğimiz ölçüsüyle, problemin önemi iki cepheyle sınırlıdır: (1) her malın fiatı ve(2) her kapitalistin oran olarak kârı" (Sweezy, 1970, 216).
- 15) J. Weeks, **Capital and Exploitation**, (Edward Arnold, Londra, 1981).
- 16) D. Yaffe yukarıda işaret edilen çalışma.
- 17) Baran ve Sweezy'in rekabet ve tekel kavramlarının detaylı bir başka analizi için bkz: Michael A. Lebowitz "The Theoretical Status of Monopoly Capital" (ed: Resnick ve Wolf) içinde.
- 18) Bu örnek anlatım Cleaver'den alınmıştır. Sweezy'nin bu yöndeki formüleştirmeye çabası için bkz, **Kapitalizm Nereye Gidiyor**'da 137-147 sayfalar.
- 19) Marx-Engels, **Selected Correspondence**, (Moskova, 232).

Post Otistik İktisat ÇIKTI!

Derleyen : Kaya Ardıç
Yayınlayan : İ.Ü. İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti
İktisat Dergisi

2000 yılında Fransa'da iktisat öğrencilerinin internette yayımladıkları bir bildiri ile kıvılcımlanan Post-Otistik İktisat Hareketine, bugün dünyanın pek çok ülkesindeki iktisat öğrencileri ve öğretim üyeleri destek veriyor. Fransa'da bu hareketi başlatırken öğrencilerin karşı çıktıkları temel nokta, iktisadın gerçeklikle bağının kopartılması ve araç olmaktan öte bir amacadönüştürülerek aşırı matematik ağırlıklı ve "otistik" hale getirilmesi olmuştu. Bu karşı çıkışın ardından, "Nasıl Bir İktisat? Nasıl Bir İktisat Eğitimi?" sorusu pek çok zeminde tartışılmaya başlandı. "Post Otistik İktisat", bu tartışmalara ait metinlerin çevirilerinden oluşuyor.

"Post Otistik İktisat" kitabını İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nden ya da kitapçılardan edinmek mümkün.

IFMC

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim / İSTANBUL
Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55 • Faks: 0.212 255 17 73
E-posta: dergi@ifmc.org.tr • web sitesi: www.ifmc.org.tr

Peki burada?

Ya burada?

Burada sizi
ne bekliyor?

Yolların binbir türlü hali varsa, Güneş Sigorta'nın da size ve aracınıza gelebilecek zararlara karşı sayısız avantajlar sunan bir Kasko Sigortası var.

Hemen bir Güneş Sigorta acentesine gelin, yeni fiyat ve ödeme koşullarına sahip kasko ürünleri ve Kasko Ekstra ile tanışın.

GÜNEŞ SİGORTA

www.gunesiqorta.com.tr

İFMC Kredi Kartı'nızla yaptığınız her harcama "İktisatlılar Evi"ne destek demek.

**İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti
üyelerine özel,
CardFinans özelliklerine
sahip kredi kartı:
İFMC Kredi Kartı.**

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti üyelerine özel İFMC Kredi Kartı'yla hem çok özel avantajlardan yararlanacak, hem de kredi kartınızı kullandıkça, hiçbir ek ödeme yapmaksızın "İktisatlılar Evi"ne destek sağlayacaksınız. (Finansbank, İFMC Kredi Kartları ile yapılan harcamaların belirli bir oranını, "İktisatlılar Evi" destek fonuna bağış olarak aktarmaktadır.)

Her Karınca İFMC Kredi Kartı kullandıkça, "İktisatlılar Evi" kısa sürede hayat bulacak...

İFMC Kredi Kartı'yla Türkiye'de ve yurtdışında tüm harcamalarınızı yapar, CardFinans'ın "avantaj işareti"ni gördüğünüz her yerde, çok özel indirimlerden, çok özel taksitlerden, çok özel avantajlardan yararlanır, kartınızı kullandıkça para yerine geçen ParaPuan kazanırsınız.

FINANSBANK
SUISSEDEUTSCHLAND
HOLLANDTURKEY

İFMC Kredi Kartı başvurusu yapmak için herhangi bir Finansbank şubesine uğramanız, 444 0 900'den Telefon Bankacılığı'nı aramanız ya da www.finansbank.com.tr'den İnternet Bankacılığı'na girmeniz yeterlidir.

Telefon Bankacılığı: 444 0 900